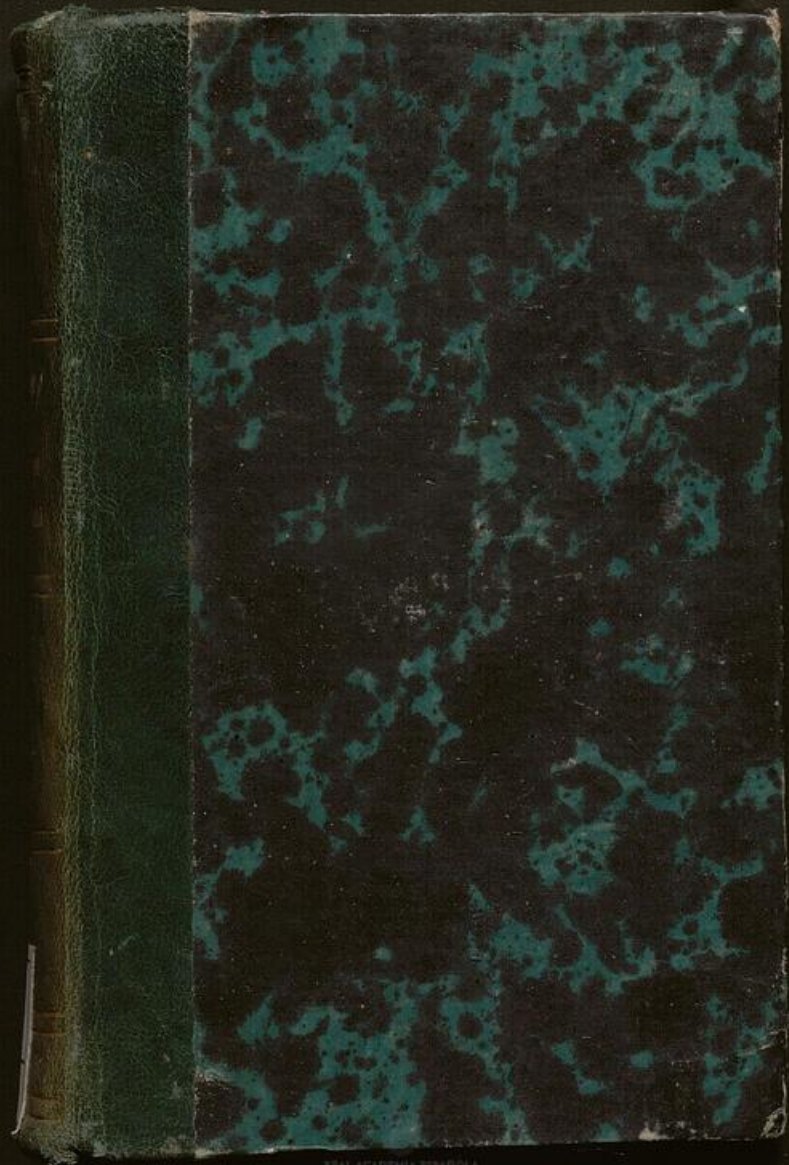

STREBAEI
~~~~~
DE ELECTIONE
ET ORATORIA

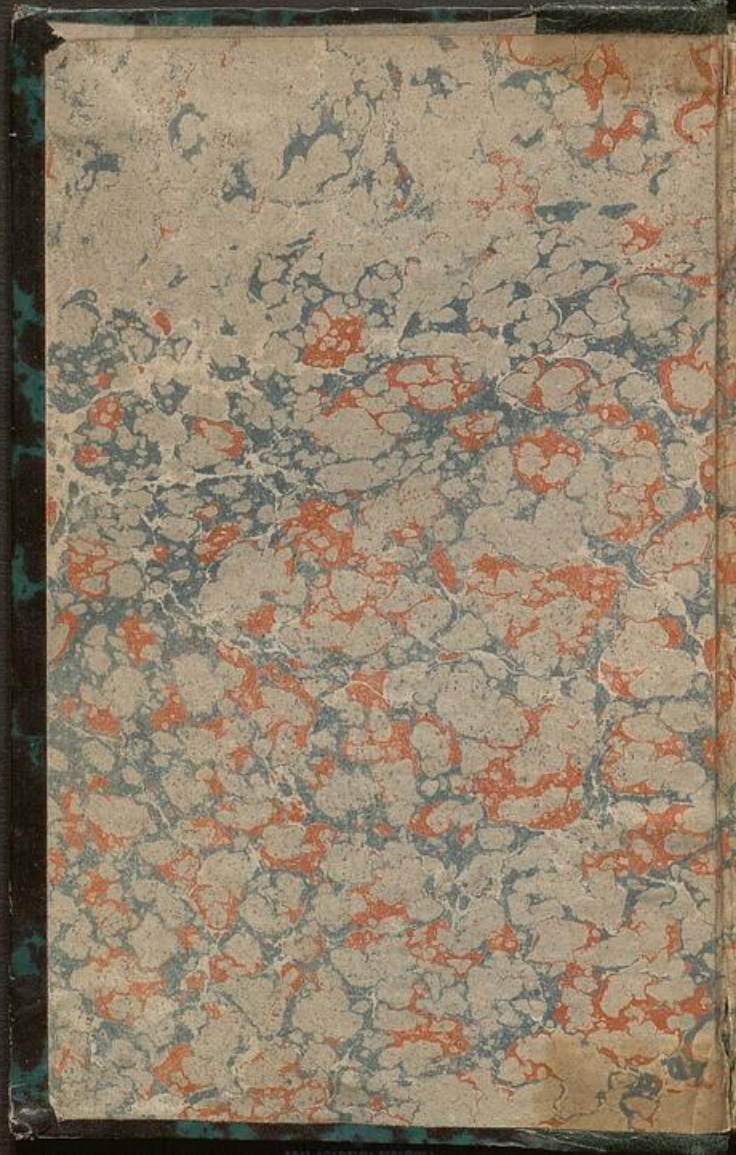
10

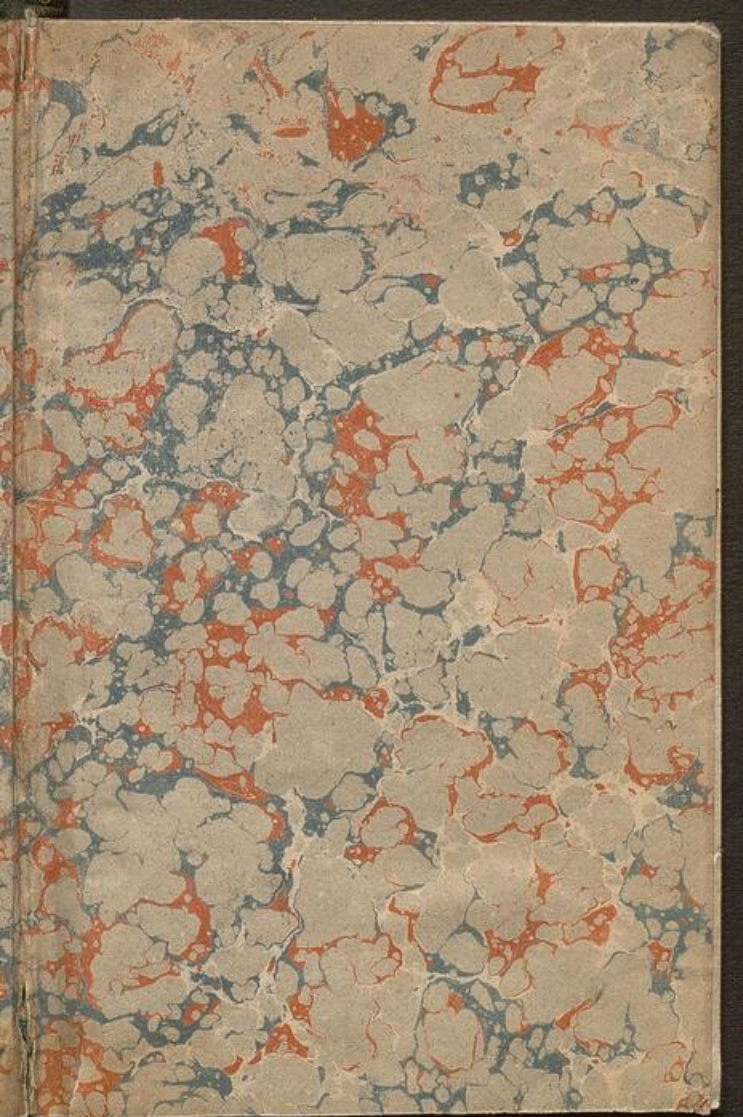
X

30

10-X-30

~~29-IX-77~~

IAC. LVDOICI
STREBAEI,
REMENSIS, DE ELE-
CTIONE ET ORATORIA
collocatione verborum,
Libri duo.

Item,

aeiou

IOVITAE
RAPICII, BRIXIANI,
DE NUMERO ORATORIO,
LIBRI QVINQVE.

aeiou

*Non solum studiosis omnibus Latinae linguae
pernecessary: sed etiam doctissimis
viris utilisimi.*

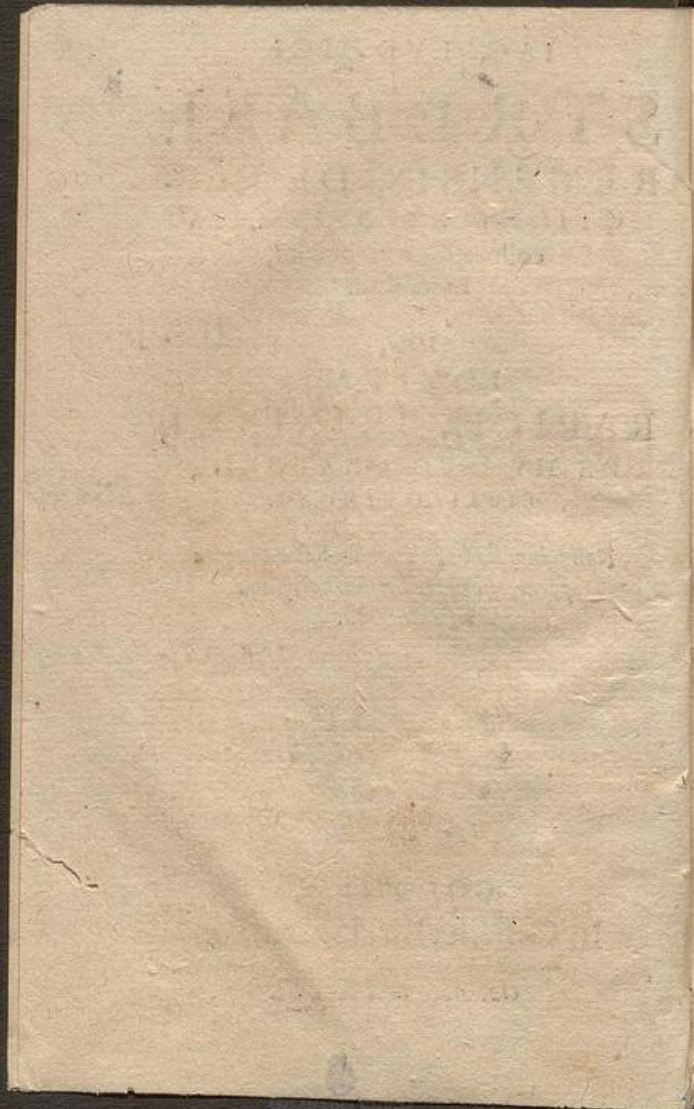
aeiou

COLONIAE,
In Officina Birckmannica.

---

cb. b. LXXXII.

IACOBI LO-
DOICI STREBAEI,
RHEMENSIS, DE ELE-
CTIONE ET ORATORIA COL-
locatione verborum, libri duo, ad Ioannem Ve-
natores Cardinalem

PRAEFATIO.

Rant in manibus nostris, sanctis-
sime Cardinalis, Commentaria
quædam in Rhetorica Ciceronis
ad Q. Fratrem, quum tuo impe-
rio Lutetiam Parisiorum relinquere, Con-
detum domû tuam petere iussi sumus. Quû
procul ab vrbe propinquos tuos Oratorias
artes Philosophiamque doceremus, nec satis
multa librorum copia ad operis incepti con-
fectionem suppeteret, commentarijs inter-
missis, ne nihil ageremus inter ea, hunc libel-
lum de delectu & oratoria collocatione, ver-
borum, successiuis horis effecimus. Hanc
autem materiam potissimum legimus è mul-
tis, quòd in arte dicendi iam proposita no-
bis ad illustrandum, nihil esse videbamus vr-
tilius hominibus nostris, quam rationes &
virtutes eloquendi. Illud vnum pulcherri-
mum, & summoperè petendum, studiosis ar-

P R A E F A T I O.

tium bonarum deesse maximè, & iam multis ætatibus defuisse. Quid enim aliud non in orandi facultate modò, sed etiam in alijs artibus desideratur? Floret Gallia scientia rerum maximarum. Qui poetarum versus dilucidè exponant, qui pulchrè narrent historias, qui disserant acutè, qui ad naturæ causas penetrent subtiliter, qui tutò medeantur corporibus, qui mathematicas demonstrationes sciant, qui benè tradant præcepta morum, qui respondeant de iure ciuili atq; pontificio, & causas agant, qui diuina oracula doctè, sanctè, pieque interpretentur, non modò singulis Franciæ populis, sed etiam magnis in ciuitatibus propè innumerabiles inuenias. Qui verò purè, vsitatè, propriè, ornatè eloquantur, admodum paucos. Sic in omnes disciplinas inuasit scæda ac spurca barbaries, sic egit in præceptis linguæ Romanæ puritatem & ordinè, vt vix mellesimus quisque eorum, qui inter doctos haberi volunt, rectè, dilucidè, compositè dicat. Nam & ex ijs paucis, qui emendatè loquuntur, altera pars adeò affectat insolens & obscurum genus, adeò impropria & inusitata verba permiscet, vt quid agat verbis, quid sibi velit, nõ intelligant eruditi. Vitium grande quidem tam commune gentium bonum, sermonem tam latè patentem, linguam tot rerum natu-

PRÆFATIO.

ræ, tot scientiarum interpretem, miseris mo-
 dis violauisse. Sed hoc malum temporis, nō
 huius ætatis omnino fuit. Quamobrem ne-
 minem arguo, qui se tueatur illa consuetudi-
 ne aut potius abusu loquendi. nec illos do-
 cere volo, quos vel senes, vel alijs rebus oc-
 cupatos discere Latinè seruum est. Nec istud
 quidem si facere velim, satis commodè pos-
 sim. Sed vt renascētibz literis bonis, iuuen-
 tus etiam nobis monentibus assuescat opti-
 mo sermoni, cuiusmodi verba legat, qua ra-
 tione stylum formet, qua arte materiam ve-
 stiat oratione, quos ex omnibus imitetur,
 perspicuè (ni fallor) ac breuiter ostendi. Ver-
 borum differentias omneis, quas neq; Cice-
 ro, neque Quintilianus, neque posteriorum
 quisquā apertè distinxerat, in ordines suos
 digessi: quodque ad docendum plurimum
 confert, vsus sum frequētibus exemplis. De
 natura & coagmentatione syllabarum dispu-
 tavi copiosè, & (verè dicā) multò copiosius,
 quàm eorum, qui vulgò leguntur, rhetorum
 quisquam. De numerosa concinnitate, de pe-
 dibz rhythmicis, de modis aptæ dictionis,
 de generibus eloquendi egi equidem, si non
 grauius aut verius (nec enim mihi quicquā
 arrogo) explicatius tamen & apertè magis:
 id quod facillè iudicabunt ij, qui nostra etiam
 legere ipsi, vel suis prælegere volent. Hoc

P R A E F A T I O.

quicquid est elucubrationis, an amplissimo tuo nomini consecrarem, diu multumq; dubius apud me cogitavi. Dissuadebant rationes validæ multæ, & in illis tres maximè: dignitatis tuæ suspicienda maiestas, extrema tenuitas nostri libelli, deinde eæ quæ vix te respirare sinunt occupationes. Quid hoc erit, dicebam, ad virum primaria nobilitate conspicuum, perfugium diuitum & egenorum, amicissimum primoribus, intimum Christianissimo Regi, charum ciuibus atq; peregrinis, clarum præfectura Lexouicæ ciuitatis, plurium sodalitiū præfectum, pontificem longæuum, summè verendum Cardinalem, hominem vigilantia, pietate, innocentia, liberalitate, virtute præstabilem, quid erit hoc ad virum tantum? At etiam parua recipit ille vir summa præditus humanitate. Quo pacto? cui non est otium non dico legendi, aut tenendi, aut saltem audiendi quid sit, sed ne recipiendi quidem. adeo magna multaq; laboriosum principem distrahunt huc illuc negocia. In singulos dies precibus & sacris operam dare, Regi non deesse, sexcentas audire postulationes, legere multas literas, scribere non paucas, regere rem familiarem, tam magnam sustinere domum, excipere viros honestos, tractare notos & ignotos, opem ferre amicis, res pauperum & inopum cura-

re, iter subinde facere, plus decem magistratus administrare, in singulis obire officia diuersa. hæc omnia paucane tibi negotia videntur, nisi rebus tuis premas aliunde nimis ac nimis oneratū? Hæc mihi veniebant in mentem, amplissime Cardinalis, & aliquid tibi offerre cupientē remorabātur. Sedenim hic liber domi tuæ natus erat. Cōdeti venerat in lucem, paulū suscitatus amœnitate loci, quo tibi perpetua maceries præter castellum & irriguam fossam, nec procul duas ædes elegantis, ambit syluam molli colle circumiectam. In media velle prata peramœna, duobus pisculentis fluminibus intercœpta, ducentis & pluribus depasta ceruis: cui loco celebrata carminibus comparari non ægrè ferant. Illic igitur satus apud te, tuus quodammodo factus erat. Quòd si fortè ad alium, non ad te migrasset, iure videretur esse fugitiuus. Et cui potius studiorum fructum mitterem, quàm ei qui propter studia literarum me legit, in suos recepit, humanissimè tractauit, mercede sustinuit, spe fortunæ melioris erexit? Si tui omnes, apud quos ago, in vnum te conijciunt oculos ac mentes, & omnium rerum suarum faciunt te potentem, non & idem me facere oportet? At res oblata nihil est ad illā dignitatem. Certè. At eiusmodi munuscula ex officina Musarum peti-

P R A E F A T I O.

ta, nunquam aspernati sunt honestissimi vi-
 ri etiam illiterati, non eximij principes, non
 imperatores, non summi pontifices, non di-
 deæque immortales. An illud est paruum &
 tenue, quod à Deo profectum, homini con-
 cessum, perficit, ne omnia consumat tempus
 adax? An vile precium literarum, quod vnū
 memoriam veterum seruat, & omnes omni-
 um res & artes continet? Verum esto par-
 uum si quid est meum: non illud ego tuæ ma-
 iestati comparo, sed tuo destinatum patroci-
 nio committo. Non id augebit tuas curas ni-
 mium multas. Nec enim sum vsqueadeò re-
 rum inscius, vt quæ documenta iuuenibus
 in vnum coegi, petam vt cognoscantur à te,
 vel legantur. Non id quidem peto: sed illa
 tibi trado quasi in clientelam, aut certè in
 adoptionem, vt splendore sancti nominis
 illustrata, suis lectoribus ampliora videan-
 tur. Nihil est cur pœniteat vos Ecclesiæ
 Christianæ principes huiusmodi adoptasse
 filios, qui post hæc vos & scientiæ & virtutis
 amatores fuisse testentur. Sed iam tuis auf-
 picijs nostram de electione & oratoria col-
 locatione verborum sententiam explicemus.

LIBRI PRIMI CAPITA.

C VR pauci verba deligere & contexere sciant. capus 1.	1.
fol.	2.
Quanti sit oratio lectis verbis & ordine digestis constituta.	3.
cap. 2.	3.
Qui fugiendi magistri. cap. 3.	10.
Qui fugiendi scriptores elegantiarum. cap. 4.	17.
Qui magistri, quiq; scriptores deligendi. cap. 5.	22.
Viri priores legendi, poeta, an oratores.. cap. 6.	28.
Sapè diligenterq; scribendum. cap. 7.	31.
Rudimenta componendi. cap. 8.	34.
Quæ pars Rhetorica prima discenda, quæ partitio verborum, quæq; ex illis aut legenda, aut repudianda. cap. 9.	47.
De verbis sordidis. cap. 10.	52.
De verbis inusitatis. cap. 11.	54.
De verbis barbaris. cap. 12.	59.
De verbis agrestibus. cap. 13.	61.
De verbis humilibus. cap. 14.	66.
De verbis sublimibus. cap. 15.	70.
De gravibus verbis, & leuibus. cap. 16.	77.
De proprijs & assumptis, & quæ aliena dicuntur. ca. 17.	85.
De verbis veteribus, & novis. cap. 18.	94.
De verbis sonantibus, & exilibus. cap. 19.	99.
De verbis grandibus, & parvis. cap. 20.	112.
De verbis volubilibus, & tardis. cap. 21.	115.
De verbis lenibus, & asperis. cap. 22.	119.
De verbis integris, & corruptis. cap. 23.	124.

LIBRI SECVNDI CAPITA.

P refatio libri secundi. fol.	127.
Oratio alia soluta, alia vincta. cap. 1.	134.
De oratione vincta, & ordine verborum. cap. 2.	142.
De vocalium concursione in coagmentatione. cap. 3.	148.
De coagmentatione consonantium literarum. cap. 4.	159.
De coagmentatione vocalium & consonantium. cap. 5.	181.
Quae figurae coagmentationi subseruiant. cap. 6.	184.
De concinnitate numerosa, & similiter desinentibus. cap. 7.	187.
Ut sit oratio numerosa ex similiter cadentibus. cap. 8.	192.
De paribus membris, & eorum numero. cap. 9.	196.
Quae sint contraria numerosa. cap. 10.	198.
Quid numerus à concinnitate numerosa, & à metro differat. cap. 11.	203.
Qui pedes orationis, & quid à numero differant. cap. 12.	207.
Quis sit ordo pedum in extruendo numero. cap. 13.	210.
Quae vitiosa numeri textura. cap. 14.	228.
Quae de numero queri expediat. cap. 15.	233.
De ambitu. cap. 16.	239.
Tria genera eloquendi, qui characteres dicuntur. cap. 17.	248.
De humili stylo. cap. 18.	251.
De elocutione tenui. cap. 19.	258.
De media figura. cap. 20.	267.
De summo genere eligendi. cap. 21.	279.
Quae genera loci, temporibus, artibus, ingenijs, conditionibus mutata sint. cap. 22.	292.

I

CVR PAUCI VERBA DE-
ligere & contexere sciant.

CAP. I.

VVM multa iuuentus hoc tempore Rhetorum praeceptis, & Oratoria institutione formetur, multiq; homines ingenio summo stylū dicendi magistrum & nunc in primis orandi partibus expetendum, diligenter exerceant: quarendum mihi videtur, cur paucis admodum sit electio verborum, rectaeque componendi ratio. Tres praecipue causas reperio, cur tā paucis ea res fauste feliciterq; succedat. Vnā statuo inscitiam & audaciam eorum, quorum docendi munus est: alteram, discentiū prauum in imitando studium: aliam, artis eius qua verba deliguntur & collocantur, ignorationem. Nam quum sine duce magistro nemo eloquendi vias rationesq; tenere possit, molientibus iter primus est error, quanuis arrogās, tamen incertus ignarusq; viarū magister, qui relictis vltro veterū oratorum vestigijs, regionū ignaros per anfractus & ambages atque salebras orationis reuocāte natura trahit, recta declinat, praua temere persequitur. Si quibus autē reperitur dux optimus, quales et si paucos, tamē & fuisse & esse certū est, ex cōpluribus tamen vix vnus aut alter recta peruenit ad summā. Ductorē sequi piget, sua quisque trahitur voluptate. Digrediuntur alij ad amoenitates orationis eius quam floridā & suauē esse falso opinantur. Apuleios,

leios, & Baptistas Pios, quam Casares atq; Cicero-
 nes affectari & colere malunt. Alij nullo certo sine,
 nullaq; meta proposita, quo pedes ducit, etiam per in-
 uia ac deserta rapiuntur: & sine modo possim aber-
 rare, hinc & illinc vuculas & inusitatas loquendi for-
 mulas excipere satius esse ducunt, quam affluentem
 omniũ rerum verborumq; copiã de medio sumere. A-
 lij poetarũ more, quibus grandius aliquid & sonãtius
 arridet, nituntur velut in præruptas rupes, & in ar-
 duos montes: & quasi sublimes facti, tragicũ nescio
 quid & cõfragiosum personãt. Hac & similia vitia
 non semper eorum sunt qui docent, sed eorum quoq;
 qui vera disciplina impatientes, effrenata libidine fe-
 runtur. Non desunt aut, nec desuerunt vnquam ma-
 gistri & discipuli probi, qui ad optima contenderent:
 sed nemo adhuc satis familiaris fuit, qui compendiiũ
 querentibus, digitum ad fontes intenderet. Quan-
 quam enim Cicero multa, Quintilianus haud pauca
 de collocatione verborũ scripta reliquerunt, eo ta-
 men vterq; prouectus est, quo non facile debiliores, si
 nemo porrigat manum, peruenire possint. Est enim
 (vt ait Cicero) locus late patens de natura vsuq; ver-
 borum. De quo neuter ample & copiose disputat. Res
 est obscura compositio, si nõ illustratur exemplis. Al-
 ter autem idonea apud Latinos nõ reperit, alter Ci-
 ceroniana saepe fugit vt molesta. Si quid in hac re
 possumus (minimũ autẽ vel nihil est quod possumus)
 at si quid possumus, studiosis orationum consultum
 volumus. Illos amatores sui tam superbe gloriosos,
 quã

quandoquidem id maxime volunt, labi, errare, falli, sinamus. Non audiens hos monitus, nec ista praecepta suspicient, qui Apuleium per florida secuti, deseruere Ciceronem. Legant putidos flores. Habeant congestam insolentium verborum suppellectilem. Notatos teneant communes locos. Circunferant enchiridia quaedam, unde magnam vim locutionum promant. Nos veterum prudentia, consilio, auctoritate nitamur, quibus censent eos stultos & insanos fuisse, qui literis mandarunt cogitationes suas, nullam facultatem orationis habuerunt.

Quanti sit oratio lectis verbis & ordine digestis constituta.

CAP. II.

DE grauitate sententiarum, de figuris & schematis ingenti voluminum magnitudine comprehensis, in praesentia non ago. Nunc hoc propono, quod est huius instituti, bonitate verborum, & eorum digesta compositione nihil esse in oratione laudabilius, nihil in quo magis nervos omnes intendere debeamus. Ab hac virtute, eloquentia, non ab inuentione aut a rerum dispositione nomen accepit. Eloquentia ab elocutione dicta est, & ab eadem orator, & oratio: quae non aliud est, quam oratoris elocutio. Nec is cui dicendi facultas inesset, aut inuentor, aut dispositor, sed eloquens appellatus est, propterea quod inuentione & dispositio multorum communis, non tam artis esse, quam

se, quam prudentia cuiusdam videtur. Elocutio oratoris est propria, & arte observationeque fere tota constat: res adeo rara, adeoque difficilis, ut M. Antonius in libello quodam scripserit, disertos se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. Optimum dicendi genus aut nullis adhuc, aut per paucis contigisse argumento est, quod in arte collocandi Brutus & Calvus ausi sint reprehendere Ciceronē, cuius dictionem nemini mortalium imitabilem hodie complures existimant. Sed illud perfectū summumque, si supra nos est, nihil quidem ad nos. Quod possumus, id assequamur, & elocutionē quamvis tenuē & minutā, modo probam rectamque, præclarum quiddam esse profiteamur. Compositionē (Quintiliani verbis utar) eruditissimo cuique persuasum est valere quam plurimum, non ad delectationem modo, sed ad motum quoque animorum: Primum, quia nihil intrare potest in affectum, quod in aure velut quodam vestibulo statim offendit. Deinde quod natura ducimur ad modos. Neque enim aliter eueniret, ut illi quoque organorum soni, quanquam verba non exprimunt, in alios tamen atque alios motus ducerent auditorem. Quod si numerus & modus inest quadam tacita vis, in oratione est vehementissima. Quantumque interest, sensus idē quibus verbis efferatur, tantum verba eadem qua compositione vel in exitu iungantur, vel in fine claudantur. Hactenus Fabius. Cicero in Bruto: Nec res vlla plus apud animos hominum, quam ordo & ornatus orationis valet. Idem in Oratore: Quauis suaves

grauesq; sententia, tamen si inconditis verbis esse-
 rentur, offendent aures, quarum est iudiciũ superbis-
 simum. Mutila, hiulca, redundantia, confragosa, quæ
 interficiunt, quæ male connectuntur, quæ claudicant,
 quæ dissentanea sunt, aurium sensum moleste ferunt,
 animum offendunt, vim orationis interturbant, nec
 quenquam diu retinere possunt, nisi forte Midas illos,
 & asinos ad lyram, qui se querere sententias, verba
 modulata repudiare gloriantur. Ingenia liberaliter
 instituta, quæ natura bona non corrupta, sed aucta
 voluerunt, specie orationis & decore capiuntur, mo-
 dulandi iucunditate recreantur, & illa qua sermo-
 nes hominũ, quæ libri cõmendantur, quæ suavis est elo-
 quentia, non aspernantur voluptatẽ. In compositione
 verborũ, vt in muro lapidũ, decor est, & pulchritu-
 do, quæ non aliter oblectantur aures, atque figuris op-
 timis oculi. Placet elegantia verborum bene dige-
 storum, sicut partium corporis inter se competentium.
 Quumque perinde atque flumen atueo prono,
 composita fluit oratio, demulcet audientẽ, & sine vllò
 tædio quasi iucundo nauigio per sententiarum flu-
 uium perducit ad finem. Aptaueris pedes eius, apte
 decenterq; sicuti bellator equus in curriculo feretur,
 Cõposueris numeros, vt certator in palestra, sic pul-
 chre fortiterq; pugnabit. Modulatus fueris ambitus
 & conclusiones, symphonicorum modos omni sua-
 uitate superabit. Quis (inquit Cicero) cantus, mode-
 rata orationis pronũtiatione dulcior inueniri potest?
 Quod carmen artificiosa verborum conclusione
 aptius?

aptius? Quis actor in imitanda, quam orator in suscipienda veritate iucundior? Quod si quis adeo seuerus & immanis est, vt nulla voluptate capiatur, poteritne contemnere dicendi perspicuitatem? Nihil facies vires & impetus orationis? Oratio quanto compositior, tanto perspicua magis atque dilucida. Nam quemadmodum sensum confundit indigesta verborum perturbatio, quod hyberbaton vocatur, ita claritate fert ordine composita collocatio. Cur Cicero tam facilis intellectu videtur, etiam quando sublimis est? Scit nimirum quo quodque loco verbum statuendum sit. Cuique suum assignat ordinem. Cur pleraque indoctissimorum sententiae non capiuntur animo? Omnis eorum dictio contorta est. Si igitur summa virtus orationis est claritas, & ea vehementer collocatione splendet, ad summas orandi virtutes accedat proxime collocatio, necesse est. Eadem vires addit orationi. Vt enim amentis hasta, & neruis sagitta, sic compositione sententia concitatur. Quod autem sunt varia dicendi genera, nunc celeritate dicendi rapiuntur animi, nunc tarditati torpescunt, nunc grauitate componuntur, nunc leuitate vanescunt, aut leti sunt, aut tristes, aut quieti, pro orationis habitu formaque dicendi. Itaque damnandi sunt, qui horridum & incultum sermonem, quam cultum nitidumque magis virile esse contendunt. Ex quibus alij de industria colunt id quod non pessime (si volunt) facere possunt: alij neque possunt, neque volunt. Non posse se negant, nolle gloriantur. Iudicio falluntur illi, hi laborant ignorantia.

Neutri mea sententia probandi, qui pulcherrimam eloquentia virtutem in sermone Romano aut negligunt aut vituperant, quam in communi lingua, & in sermone populari tantopere concupiscunt. Si pulchrum laudabileq; est componere linguam Gallicã, aliamve quæ non ita verborum mutatione gaudet, cur turpe et foedum est Latinam tanto meliorẽ, quanto communiorem, in ordinem aptum digerere, qui sine transpositione vocum nullam penitus habet venustatem? Querenda suavitatis oratori. Neq; enim refert (inquit Cicero) videre quid dicendum sit, nisi id queas solute & suaviter dicere. In artificiosa constructione non modo iucunditas, perspicuitas, & vis maior est, quæ omnia per se maxima sunt, sed etiam stupor & admiratio, quæ dicentem non hominem videri, sed deum quendam inter homines efficit. de quo Cic. 3. lib. de Oratore: Nemo, inquit, vnquam est oratorem, quod Latine loqueretur, admiratus. Si est aliter, irridenti: neque eum oratorem tantummodo, sed hominem non putant. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixisset, vt qui adessent, intelligerent quid diceret, sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset. In quo igitur homines exhorrescunt? quem stupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem Deum (vt ita dicam) inter homines putant? Qui distincte, qui explicate, qui abundanter, qui illuminate & rebus & verbis dicunt, & in ipsa oratione quasi quendam numerum versumq; conficiunt, id est, quod dico ornate, qui idem ita moderantur, vt rerum, vt persona-

rum dignitates serunt, ij sunt in eo genere laudis, quod ego aptum & congruens nominem. Qui ita dicerent, eos negavit adhuc se vidisse Antonius, & ijs hoc nomen dixit eloquentie solis esse tribuendū. Eam vult instrui collocationem, quae quasi quendam numerum versumq; conficiat. Non amat scopas dissolutas, & inordinatum d'cendi genus, quod vt arte, sic & omni decore caret. Artem semper comitatur decor. Ars inuenit in arboribus quincuncem, in vitibus limites, & patria interualla, in oleribus arcas, in vr-
 bibus insularum descriptiones, in adibus cellas, et instrumenta seposita, in ciuibus ordines, in exercitiis instructiones, in disciplinis generum formarumq; seriem, in poemate contextum, in rebus oratoris dispo-
 sitionem in verbis collocationem, quae speciosa veluti quadratum corpus, & robusta sicut aces esset: quam qui dispicit, quodam modo ordines cœlorum, siderū, erronum, elementorū, corporum & artificialium omnium, quae naturam proxime imitantur, temere et stulte despicit. Vbi sunt tot philosophorū libri, quorum nullus non sentētiosus erat? Vbi tot opera poetarum generi heroici? Vbi tam multa ceterorū? Vbi annales & historia? Vbi tot disertorū orationes? Vbi infinita doctorum conscriptiones? Vbi sexcenta proximis seculis magno sudore conscripta, editaq; volumina? Vbi prudentium, quidem sed inculte loquentiū, id est, infantium vigiliae & labores? Fuerunt, inquit. Cur etiā non sum? Rogas? Non placuit indigestum chaos, non insulse veterum glandes, non horrida casa, non
 inde

indocta barbaries, non agrestia tegumenta, non in montibus & syluis serina vita non quicquid arte expoliri & in melius aptari formariq; posset. Ornamus prophanas aedes auro & argento: hortos, agros praedia decoramus. Imponimus equis phaleras. Corpora nostra splendide vestimus, mensas magnifice apparatus. Theatra ad voluptatem construimus, sacras aedes vasis aureis, gemis, stragula veste, signis, tabulis, & id genus ornamenti facimus angustiores: Cur sermonem, quo nihil homini melius datum est, excolere non licet? Quid Livius adiecit antiquis annalium scriptoribus? Quid Vergilius poetis? Quid Columella rei rusticae authoribus? Quid equales plurimi, quid recentiores non pepererunt? Exterferunt illam veterum rubiginem, & res eorum nitore verborum splendidas effecerunt. Quemadmodum viro magnifica vestis, et ornata domus nonnullam affert dignitatem ita quoque verborum splendor & ordo quadam maiestate donat orationem. Si conditor ille rerum Deus immortalis, non omnia varietate & pulchritudine exornavit, illius exemplo contemnamus ornatum. Si rebus in omnibus coniunxit utilitati decorem, cur illum summum opificem summae ubiq; pulchritudinis effectorem veremur imitari? Incidimus tamen in stultissimum barbarorum genus, qui laudant equi boni q; speciem, qui probant hominis bonam formam, qui stupidi contemplantur ornamenta regum, qui tollunt ad caelum splendidum convivium, qui lauta suppellectile capiuntur, qui (ut brevitè finiam) nihil non pulchrum

magnificiunt, nisi quod circumdatum est orationi. Quid est causa cur illud vnum probare non possunt? Quod habere debent, & non habent, ne turpe sit quod non habent, hoc iniuria vituperant. Alijs ingenium, alijs defuit labor. Stylus est magni laboris (quem plerique fugimus) sed optimus & praestantissimus dicendi effector & magister. Ut quod res velit, eloquere: ingenio, studio, arte, exercitatione, imitatione opus est. Hoc maxime docetur (inquit Fabius) hoc nullus arte assequi potest, huc studium adhibendum, hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hic omnis atas consumitur, hoc maxime orator oratore praestantior, hoc genera ipsa dicendi alijs alia potiora. Sed si in tenui labore honesto non parua est gloria, in hoc certe omnium honestissimo debet esse vel maxima. Hanc quisquis adipisci volet (omnes autem velle debent) optimo statim praecipiente, si licebit, utetur, alioquin naturae illum ingenij candorem foedissimo loquendi colore vitabit, & aurium iudicium illiberali sono, et sermonum prauitate corrumpet.

Qui fugiendi magistri.

CAP. III.

Quum innumerabiles in omni gente magistri linguam pueritiae informare velint, pauissimi de rebus proprie, ornate, compositae differere possunt. Hac tamen virtus in grammatico si non est, officium explere suum non potest. Id Quintilianus de

ve grammaticorum loquens affirmat, his verbis, Elo-
quentia quoque non mediocri est opus, vt de vnaqua-
que earum quas demonstrauius rerum, doceat pro-
prie & copiose. Nunc irrumpunt αὐτοδιδάκτοι,
genus hominum temerarium, confidens, & audax.
Nullam vel mediocriter sciunt, & omnem profiten-
tur artem. Omnia peruadunt, omnia suis praelegunt,
omnia inculcant, omnia dictant, omnia contamināt.
Prima rudimenta, Syntaxin verborum, Officia, Pa-
radoxa, libros de Inuentione, de Senectute, Quaestio-
nes Tusculanas, Poetas, Historicos, Oratores, Philo-
sophos, vno eodemq; die sine modo, sine lege, sine ra-
tione obtrudunt infantia balbutienti, & circa ele-
menta prima hesitanti. Vt omittam cetera, nullum
habent verborum delectum, nullam artificiosam col-
locationem, nullum certum dicendi genus. Omnia lo-
cis omnibus promiscue & confuse, non sine sui iacta-
tione, garrunt: nec tam humana voce loqui, quam
inter cornices inepte cornicari videntur. Volubilis il-
la garrulitas, & incondita lingua profusio, per mille
species rerū non aliter quam somniantis animus mo-
mento rapitur: non insistit, non imprimit vestigium,
non habet quod certo loquatur, etiam si nihil non vult
loqui. Quod si quando loquacitati finem imposuit,
nec ipse qui talia profudit, nec audientium quisquam
scire potest quidnam sibi velit. Virtus est orationis (si
dys placet) nulla in re commorari, huc & illuc dis-
siliire, omnia commiscere: sic agere, vt tuam nemo
capiat mentem: onerare auditorem putidis verbis,

& inzmœna locutione, & contorto genere dicendi
 utres animumq; contundere. Quid hinc iudicij refe-
 ret auditor? quid disciplina liberalioris? quid sen-
 tentiarum? quid verborum? quid puri rocliq; sermo-
 nis? quid potissimum sequetur? Pendebit ab ore, non
 dico loquentis sed insipientis. Alieno se iudicio com-
 mittet, atq; in diuersa rapietur, vti puluis qui venti
 procella corripitur: & vt os nutricis infans, sic ille
 magistri linguam exprimere conabitur. Materia
 scribendi proposita, præceptorem imitatus euagabi-
 tur, verba noua cum obsoletis, grandia cum paruis,
 dura cum mollibus, Latina cum barbaris miscēs, nul-
 lum eorum apte & ord. ne collocabit. Laudabit hæc
 ignarus veri magister. exprimet illum tandem disci-
 pulus infelix, & ex officina mala prodibit haud bo-
 nus. Et quoniam quæ praua sunt, hærent tenacius,
 nunquam poterit elui impura sedaq; linguæ prolu-
 uies. Nam

Quo semel est imbutus recens, seruabit odorem
 Testa diu.

Et vera nimis est Quintiliani sententia, Frangas ci-
 tius quam corrigas, quæ in prauū induruerūt. Quam
 multos flectere volui? quam multos aliter institue-
 re? quam vani fuere mei labores? Ingenij vis illa na-
 turalis pene mortua, non ita restitui poterat, vt ali-
 quid rectum & æquale & natura simile gignerent.
 Arte quadam, vt verius dicā, nebula sumoq; niteban-
 tur, & quasi per aerem vagi, & multa querentes,
 nihil omnino reperiabant, nisi inane quiddam, a na-
 tura

ura firmitate nimis alienum. Absit igitur hac pestis ab eo qui suas aures modulatione erudire, verborum discrimina discernere, suo quoque ordine collocare velit. Absit hoc monstrum horrendum, informe ingens, cui lumen ademptum. Sed permulti sunt id genus Cyclopes: contra pauci reperiuntur, qui encyclopaediam absoluerunt. Est aliud hominum genus minus arrogans ac insolens, aequetamen incultum & indoctum. Ex autoribus, qui potissimum legendi sint, quoniam iudicare non possunt, & conscripturum suarum, principes linguae Latinae interpretandi causa aggredi non audent, optima quoque, tanquam sacra Cereris non diu ineunt. Vilia quaedam poemata, & insulsos dialogos, & leues epistolas, & apologos, & fabulas inutiles, & leuiculos autores, quos impropria paraphrasi grauer onerent, legunt. Singulis verbis, nunc singula, nunc bina, nunc terna quaternave reddunt: & spinosa verborum copia locos omnes & paginas implent: tumque praecclare doctioris officium obire se putant, quum terque, quaterque, repetendo cantitant, Est, id est, existit. Que, pro &. Quoque, id est, etiam. At, id est, sed. Enim, pro quia. Docemus, hoc est, instruimus, ostendimus, monstramus. Scribo, id est, describo, compono. Phagi, illius arboris. Hibisco, illa herba. Cantharus, illud vas. Sagitta, id est, pharetra. Carbasus, indusium delicatum. Timet, hoc est, metuit, pauet, horrescit, formidat, veretur. Praeclara sane verborum copia, pulchra loquendi proprietates, bellum puerrata formandae principium. Quid agis? Soli demens

lumen infers, tenebras non aufers: Dilucidi & ob-
 scuri nullum statuis discrimen. Verborum proprietatem
 & suauitatem, qua nihil in oratione gratius est,
 sic abijcis, vt si aliena summoueas, tua non intelligen-
 tur, & incredibiliter exhorrescant. Quid? Mirabere
 istorum stultitiam. Ne sit obscurior illa (quam dixi-
 mus) interpretatio ridicula, puerum iubent adscri-
 bere putidam quandam paraphrasim, quam senten-
 tiam vocant, & eam diligenter ediscere. Hinc acci-
 dit in autoribus primæ dignitatis (quos isti aliquando
 tandem suscipiunt) vt ea verba quæ maxime cuiusq;
 rei propria, quæque sunt ornatissima atque optima
 puer relinquat, minus idoneis vti consuescat. Quæ,
 malum, est hæc insania? vt contortam barbariem,
 quam rectam loquendi rationem memoria tradi,
 in imitationem vsusq; trahi malit? In ediscendis op-
 timi cuiusq; scriptis, audita modorum suauitate fer-
 maret aures, verbis abundaret vel optimis, & tan-
 dem animi impetu ferente, eadem prope contexendi
 ratione vteretur. Nunc tecum derudere miser as-
 suecit. Totus scatet malis verbis. Præpostera com-
 positione deprauat orationem. Quod autem materia
 genus proponis ad scribendum? quæ tibi exercendi ra-
 tio est? Ponus aliquid octosum, neque inuentione acu-
 tum, neque sententijs vtile, neque partibus inter se co-
 herentibus elegans & consentaneum. Ex colluuiæ glos-
 sematum tuorum, & annotationum sterquilinio,
 spurca quadam verba diligenter eximunt pueri, qui-
 bus non rem præscriptam, sed aliud nescio quid simi-

mum complectuntur. Hæc male consuta proferunt.
 Admoues aurem, tua agnoscis, egregios imitatores
 exoscularis. Nam parenti simia pulcherrima est. Si
 quis est aut barbarissimus, aut solæcissimus occultior,
 aut vox horridior, aut vitium in cōsecutione, aut per-
 turbatus ordo, non animaduertis, propterea quod au-
 dis aptum tuis auribus, quamuis inemendatum, du-
 rû, & inamabile dicēdi genus. Sed dimittamus istos,
 ne forte laceſſui grauter excandescant. Cauendum
 est enim, ne quam ferant opem Guido Iuuenalis, aut
 alius eodē modo facilis ac obuus interpretes. Hoc præ-
 sidio ſeti se parant ad certamen, & de imperio sum-
 maq; rerum contendunt. Quid alios referam mul-
 tos, qui stimulant iuuenos, terram non arant?

Πολλὰ βδελύτται, πᾶντοί δὲ τὴ γῆς ἀποτῦροῦσθε.
 Alij totum diem vociferantur in ludo. Iuuentutem
 obruūt multitudine verborum impurissimorum, nec
 illam disputationibus agitant, nec exercitationibus ro-
 borant, nec excitant languentem, nec petulantem co-
 ercent imperio, & magisterij dignitate. Alunt im-
 probum quoddam hominum genus, quod ignorans
 suas vires omnia se posse credit, omnia præ se conte-
 mnit ac despicit. Vt tyro ferox veteranos aspernatus,
 multa & egregia de se pollicetur: collata manu, &
 impressione facta, stare loco nescit, cedit, fugæ se man-
 dat, & tum demum imbecillitatis suæ certior factus,
 non reuertitur in prælium: sic & isti animorum ple-
 ni, eruditos & exercitatos fastidiunt, nihil sibi non
 arrogant insolentes, vbi in certamen literarum pu-

gnantq; ventum est, haud magno momento superati
 deserunt, & detestati literas & magistrum, & do-
 ctu omnibus infensi, ad aliud vita genus confugiunt.
 Sunt qui sedulo materias à suis exigunt hora praesit-
 uta. Reddidas perlegunt ipsi: sed quoniam arbitran-
 tur hoc vnum suum munus esse, expurgare vitium
 barbarissimi atque solvissimi, non progrediuntur vl-
 tra. Puerum non admonent eorum quae dure & hor-
 ride, quae iniustate, quae contortie, quae obscure, quae
 exiliter, quae affectate tumideq; dicta sunt. Pro ser-
 mone Latino & emendato vasta & agresti lingua
 abutuntur, nec inter Latinos iure numerari, nec in-
 ter doctos haberi, nec munera praceptoris obire pos-
 sunt. Iam quotus quisque novit versum arte modu-
 lari? aut orationem verbis & proprijs & usitatis atq;
 compositis exprimere? Expectamus aquam e pumice?
 Qui rudes illi docebunt ceteros id quod ipsi non mo-
 do non facere sed ne intelligere quidem possunt? Quo-
 nam pacto iniustiterunt existimatores eorum quae can-
 dida atra ne sint, caeci: bona an mala, improbi: culta
 an inculta, impoliti non vident? Quae formabunt arte
 iuventutem? Quibus ornamentis excolent? Ex eius-
 modi officina mirum ni prodeat incultus informisq;
 discipulus. Hic (inquiunt) praestantior est puer, multi
 plura scripsit, victus ille, edidit enim pauciora. Huius
 omnia verba irrita sunt, illius iniustatiora, & eo no-
 mine meliora. Habe hominū iudicium. Non scripti
 genere, sed quantitate: non proprietate, sed insolentia
 censem orationem. Multos alio quodā morbi ge-
 nere

nerere vitiosos numerare possum, quorum contagione fugere debet is qui studio componendi, & orationis collocata gloria ducitur. Multos ipse cognoui, qui omnem orationis elegantiam esse statuebant in adagijs, apophthegmatis, verbis antiquatis, & nouis quibusdam nitelis, & ridiculis ornamentis: ut si confectores stragula vestis pauca effingant in ea signa, vniuersum contextum negligant: ut si olitor treis quatuorue stirpes herbarum specie lucidas, fructu inuitiles colat, reliquas terrae partes incultas esse patiatur. Illos omnem fugiendos esse sciet qui hac verba Ciceronis audierit: Magni interest quos quisque audiat cotidie domi, quibuscum loquatur a puero, quemadmodum patres, paedagogi, matres etiam loquantur. Legimus epistolas Corneliae matris Gracchorum, apparet filios non tam in gremio educatos, quam in sermone matris. Auditus est nobis Laliae C. filiae sermo. Ergo illam patris elegantia tinctam vidimus, & filias eius Mutias ambas, quarum sermo mihi fuit notus: & neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc vero Scipionis etiam tu Brute credo aliquando audisti loquentem.

Qui fugiendi scriptores elegantiarum.

CAP. IIII.

Non desuerunt & qui memoriae litterarum componendi leges, & collocandi praecipua mandarent. In illis principatum obtinuit Augustinus

ille Dathus, & quidam Petrus Niger, ornamentis orationis (vt sibi videbatur) admodum candidus. Horum venustatem nitoremq; posteriores vehementer admirati, scripserunt alij progymnasmata, alij enchiridia, alij loquendi formulas, alij inelegantes elegantias, alij quasdam suas obseruationes, quas tum tenera etati, tum mediocriter eruditis perutiles esse rebantur. Finis erat eiusmodi scriptio, vt qui venustus & elegans veluti gratijs afflatus esse vellet, hæc verba, nullus, nemo, nihil, nunquam, nusquam, neutiquam, nequaquam, in clausula collocaret: vt verbo sapius quam nomine aut participio clauderet orationem: vt geminaret copulandi coniunctionem: vt in exitu voce trium quatuorve syllabarū sustineret ambitum: vt obliquū casum statueret initio, vt pronominibus, qui, quæ, quod, ea quæ natura præponi debeant, arte postponeret, vt in eius ordine rei nomen duarum syllabarum antecederet, adiectio sequeretur, si modo totidem pluribusve cōstaret syllabis: vt, pater meus, frater optimus. Denique vt si idem vel epistolam vel orationem scribere & exornare vellet, insignibus formulis quasi aureis emblematis vteretur. Alij ciebant pauca verba rare cuiusdam pulchritudinis, quibus tanquam gemmis distinguerent & illustrarent opus. In hisce rebus, & paucis generis eiusdem, omnem omnium oratorum elegantiam positam esse existimabant. Quo quid ineptius, magisque ridiculum esse potest? In oratione nullo verbo propria sedes est, nullus certus & immutabilis locus,

nullus

nullus vnquam fuit sic destinatus ordo, vt eius mutatio deformis & inelegans esset. Loca verborum communia sunt, nec in extrema clausula magis quam in principio, nec initio potius quam in oratione media ponuntur. Neminem vnquam vidi pulchriorem, compositite dixeris. Pulchriorem vidi vnquam neminem, incomposite. Inter oratores neminem summum perfectūq; reperies, recte dicitur, Inter oratores summū perfectūq; reperies neminem, prauē et affectate. Vbi igitur apte collocaueris hoc verbi neminem? Semperne in extrema sententia? nequaquam. Cur ita? non id vbique patietur ratio componendi. Quamobrem? Obseruantur in clausula, id est, in oratione postrema, duo tresve pedes, qui compositite & decenter incedant, & suauiter cadant in aurem. Si dactylus hic, neminem, in conclusionē ponatur, nisi pes vnus & alter molliter antecedit, offendet aurem, & illius eum loci quodammodo pœnitebit. Quum dico, Ferendum grauiter in hominibus sapientem inueniri neminem, non leduntur aures, quia coagmentatio cohæret, & sine versu molliter ad finem currunt pedes. Quum dico, Prendere auide cupiunt neminem, nulla voluptate sensus oblectatur, propterea quod sic exiliunt & attolluntur anapesti, vt non inclinentur ad dactyli positionem. Ad hoc compositio, iuncturaq; hiat, & aspere duo postrema verba concurrunt. Mutandus est igitur ordo verborum, & auribus eruditis instruendi ratio committenda. Quid si reiecta in extremum particula, quæ primas habere cupie-

bat, transuorsum trudentur omnia? vt, Mibi placui minus nunquam. Rectius ne Crassus istuc, Nunquam mihi minus placui? Quemadmodum in extru-
 ctione murorum vident oculi quo loco quodque sa-
 xum rude melius aptetur, sic & in oratione dirigen-
 da iudicant aures, qui cuiq; verborum sit assignandus
 ordo. Quid igitur opus est, quasi de certo loco præci-
 pere? Quid incerta pro certis habentur? Pro signifi-
 catione, figura, coagmentatione, numero, loca, singu-
 lis assignantur. Nec si verbū proprie dictum sæpe clau-
 dit eam quam perficit orationem, idcirco dixero, Pa-
 trem amaui. reclamatur enim arrium iudicium. A-
 maui patrem, vel natura monente dicendum esse iu-
 dicabo. Qui verba de loco in locum transfert ornādi
 gratia, non enumerat eorum syllabas, vt inde sciat, v-
 trum anteponendum sit, epithetonne, an rei nomen,
 sed iunctura & interuallo pedum, loco metitur: pri-
 ma, media, vltima quo inter se consentiāt, attempe-
 rat. Iam quid iuuabunt locutiones ex enchiridio, si
 imparibus assuentur? Vt erit æquabilis, suiq; similis
 oratio si due tresve ab optimo scriptore sentētia lon-
 ge ceteris emineant, & quam sint humiles reliquæ,
 sua amplitudine demonstrant? Cur a casu obliquo
 pulchrius quam a recto ducimus iuitium? Quis vn-
 quam veterum tulit has leges? Multa de rhetorica
 tradidit Aristoteles, multa Theodectes, multa Theo-
 phrastus, Hermagoras haud pauca, plurima Cicero,
 non pauciora multo Quintilianus: quid? horū nemo
 vidit quod Datus? quod Niger? quod Progymna-
 sticæ?

ste? quod formularij, & eiusmodi inuestigatores elegantiarum? Nesciebant credo, & tam suaves delicias nunquam gustauerant. Cur isto igitur admirantur eorum dicta? cur habent pro lege formulæ, loquendi, quicquid notatum scriptumque, reliquerunt? Quo pacto ex illis eruunt exempla, quibus sua præcepta confirmare conantur? Sciebant, inquam, sed tam parua scribere grauabantur. Itane vero? Diligenter omnia persequabantur oratoris ornamenta, & vobis iam suaves tamque molles orandi voluptates præteribant? Non ita est. Nullum eorum, qui libellos istos ediderunt, artes oratorias aut intellexisse, aut saltim legisse contendo. Si forte legissent, nunquam certe quidem commississent, ut hoc nouum & insolens & inauditum legum genus conderent. At præclare nonnulli scripserunt. Quis negare potest? Nullus est tam malus liber, in quo non sit aliquid boni, sed magno cõstitit quicquid illud fuit. Innumerabiles tum pueros, tum viros bene colluctanda dictionis percupidos nomine facilitatis & nitoris illuserunt. Passim legebantur, vulgo circumferebantur, in scribendis epistolis & consiciendis orationibus leges eorum haud aliter obseruabantur, quam mysteria, atque cæremonia deorum. Alebant inanem spem: vnã aut alterã ad ornandam particulam, non integram vestem induebant: tandem suos cultores partim nudos, partim ridicule vestitos ad hominum doctorum ludibria mittebant. Quum vita celeri cursu fugiat, & studiorum tempus admodum breue sit, in tanta librorum optimorum copia

cur malumus in pessimis quibusdam quam in optimis bonas horas collocare? Queramus alios dicendi magistros, qui plane sciant qua ratione pro tempore, loco, & personis, acies verborum sit instruenda. Ne de pauca supellectile, sed de vniuersa dispositione verborum dimicemus. Qua maiores agit pradas, illa iucundior est victoria.

Qui magistri, quiq̄ue scriptores deligendi.

CAP. V.

QVos ludi magistros, & quæ præcepta vitaret homo studiosus elocutionis, breuiter attigimus. Nunc quem potissimum doctorem & dicendi magistrum sequatur, vt quo maxime velit, eo breui compendio viarum perueniat, si placet, explicemus. Non erit alienum ab instituto, querere ducem, sine quo ad propositum finem recta venire non possit. Non agam de virtute præceptoris, quæ in primis est a discipulis expetenda, propterea quod pueri vt eius artes, sic & mores, & malos quam bonos sapius imitantur. Nihil dicam de cognitione & scientia rerum maximarum, quam si non habet, docet alios indoctus, & quod dementis est, verba sine re profundit. Quam seueram debeat habere disciplinã, quam sanctam, quam virilem, quam assiduam, non est hic disputandi locus. Hoc ad rem pertinet, quo sit ingenio, quaq̄ natura præditus. Nam quemadmodum poete,
sic

sic (mea sententia) quodammodo nascuntur oratores. Nec enim poetae, si natura parentis igniculi desint, alta & ardua excogitare, delectum verborum habere, numeros aptare queant. Nec oratores aduersante Genio mira quaedam inuenire, proprie, copiose, venuste, floride differere possint. Est in oratione, sicut in versu, numerus, & obscura modulatio, quam teretes & rotunda sentiunt aures. Quaedam verba sic amica sunt, & pene germana, ut inter se concordia summa copuletur, quaedam (ut ita dicam) inimica atq; dissona: quae si coniunxeris, perpetuo rixabuntur, & aspere ferient illam sentiendi facultatem. Quis hac de re iudicabit? Auris. An omnis. Haudquaquam vero. Quae sic, & quae non? Sensus ille, sicut omnia, adiuuatur arte & exercitatione. Fateor, Alioqui ista non traderem: sed nisi vis illa naturalis, acuta, sagax, acris habilisq; sit, nisi sonorum differentias & modorum sponte sua diiudicet, nisi in ambitu & partibus illius, temperata, curta, redundantia, in verbis aut singulis aut compositis lenia, aspera, mollia, dura sentiat: ars & usus, res duae maxime, non efficiunt ut instructa venustata sit oratio. Noui plurimos studio & amore literarum eximio, qui cognitissimae atque perspectissimae rhetoricae praeceptis summa cum diligentia multa scripserunt, nec secus ac poetae solent, in collocanda dictione, & quaerenda venustate diu multumq; laborarunt: sed enim conatus infelices fuerunt, & male propitia Musae. Non suberat vera vis & indoles, non fluebat illa vena atque nativa fecundum

cunditas, nec sensum natura duriolem mouebat aspera sonorum concursio. Itaque succumbebat ars et animus silente consilio natura, nec vllum percipiebat dignum suo labore fructum. Sic erat, vt colendi peritus agricola, qui sterile solum omni arte & industria subigit, eoq; conijcit semen: hinc forte nascetur aliquid quod tandem metat: sed rara & graciles arista fallunt hominum boumq; sudores. Non omnia fert omnia tellus, inquit poeta. Nec ars sola potest, quod ipsa concurrente natura. Quid? quod sub vno eodemq; preceptore videas pueros eadem in formari disciplina, & intendi pari diligentia, qui tamen in oratione ex edificanda non sunt inter se pares? Quid est causa? quid? Illorū paria non sunt ingenia. Quum sit vna rhetorica, totidem fere sunt genera dicendi, quot oratores: nec vnquam duo per omnia consimiles reperti. Hanc formarum varietatem non aliter in ordine, quam in hominum ore natura fecit. Quod si quis alio quam quo natus est, tendit, Gigantum more natura Deoque repugnabit, & sua stultitia tandem precium seret. Labor improbus res arduas expugnat, sed funditus euellere natura fundamenta non potest. Verum est illud Horatianum:

Naturam expellas furca: tamen vsq; recurret.
Sint igitur eloquendi magistro celeres animi motus,
& insit prudentia. Insit vbertas, & quedam musica vs ingenij: & innatus venustatis amor alliciat animum eius ad verborum suauitatem, vt numero 3 a

constructionis ordinem persequatur. Sic expetat or-
 nandæ dictionis artem, ut tamen a naturali & illa-
 borato fluxu longe ne recedat. Nam tanto deterior
 erit, quâto longius a natura ducetur oratio. Non ex-
 cidit mihi quod autore Quintiliano dixeram, elocu-
 tionem omnem arte consistere. Natura sine arte in-
 inueniendâ & collocandâ multum sane potest, in elo-
 quendo nihil omnino. Sed ars sine natura in his om-
 nibus debilis est. Cui natura modulationis huius in-
 didit amorem, versatus sit in optimis tum proprie-
 tatis, tum collocationis autoribus. Teneat quæ de
 singulis verbis, de compositis, de coagmentatione, de
 concinnitate, de numero, de compositione Cicero
 præcepit. Horum omnium vim rationesq; notas ha-
 beat. Ne quid ignoret, quod Quintilianus de natura
 verborum simpliciũ, de ornatu, de compositione scri-
 psit. Ab his enim duobus viris pene res omnis est ab-
 soluta, ut hic Græcis autoribus nihil legeamus. Nec o-
 pus erat his præceptionibus nostris, nisi agere pingui
 Minerva, & rem obscuram exemplis illustrare vo-
 luissemus. Et quoniam aures hic plurimum possunt,
 erudierit sensum, primum in carminibus poetarum,
 Terentij & Vergilij maxime, altero nemo Latino-
 rum purior, venustiorque, altero nemo compositior,
 deinde in oratione non minus propria & Latina,
 quam instructa atque modulata; qualis est Cesaris
 atq; Ciceronis. Est in Cesare filium a proprietate com-
 positio tenuis quidem, sed parum suavis. In Ci-
 cerone cum proprietate, omnino eloquendi genus,

omnisq; figura dicendi. Hos quatuor, si non ad omnem & inuentionem & elocutionem, tamen ad id quod volumus, satis esse dicimus. Quanquam non repudiandus est educator, qui varias, si modo sanas, dapes apponit: non tamen maiorem quarimus verborum puritatem, neque flagitamus delectum exquisitiorem, neque extructiorem petimus collocationem. Horum scripta cātitauerit magister, & crebra pronuntiatione quodāmodo limauerit suas aureis. Hac proponat pueris ediscenda. Hac clara voce ac virili praelegat, interpretetur, quid virtutis habeant, sedulo demonstrat. Quod si facere non possit, eum satis idoneum non habebō. Nec diu virtus aut vitium latebit. Animaduertentem difficile non est iudicare (si modo propius inspicitur) qui valeat ingenio professor, qui phrasim redoleat elegantem, qui sermonem habeat purum, dispositum, & ornatum, qui vitet illud optimum & adipale dictionis genus, in quo ridentur Asiāni: qui nec hæsitet turpiter, nec intersistat, nec languescat, nec mutila iactet, nec concise, improprie, barbaramente loquatur. Est vna de summis eius virtutibus, sermo expeditus, venustus, & incorruptus. Assidue cadit in aurem pueri, sensumq; dulci voluptate demulcet. Hinc fit, vt non modo libentius audiat eloquentem, sed etiam vt sic castiget & informet aures, vt horridam & incultam perferre linguam postea non possit. Nolo hominem dissolutum, qui subinde pueritia verba faciens, propria impropria, pura impura, Latina Gallica, grandia parua, composita incom-

incomposita commisceat. Volo virum qui excitet animum, atq; ratione moderetur: vt qua cogitauerit, verbis lectis, & subita facultate digistis exprimat. Animi celeritas admirabilis, si curam adhibebit ac diligentiam, in multa se munera partietur, & optima inueniet, & iuuenta disponet, & eodem prope tempore collocata vestiet honore verborum. Volo qui rationem mentis vrgeat, cui sit studium & eximius ardor literarum, qui artium liberalium maiestatem veritus, non omnia ad questum & auaritiam, more multorum, sed ad bene dicendi laudem, & ad verae gloriae fructum referat. qui pertulerit illum scribendi laborem: quem si non hauserit pueritia formator, qui de scriptis alienis rectum iudicium seret? Quis omnium de versu vere iudicare potest? Poeta. Quis autem de oratione? Orator. Quis est aut orator aut poeta, aut saltem finitimus illis? Qui carmina permulta diligenter condidit, multas epistolas & orationes arte confecit. Exercitatus ille praceptor, & styli minime rudis, facili negotio scripta discantis emendabit, improba & ociosa expunget, proba & graua ponet, pro insuauibus dulcia, pro fortuitis lecta, pro confusis composita prompte suggeret. Si quid alumnus inmendatum aut durum locutus erit, expedite corriget, & molliet immutato genere loquendi: cuius limam solícite metuens discipulus, vigilabit, & intendet animum, ne quid proferat nimis squalidum & impolitum: qui haud dubie securus esset, si artificem imperitū scriptis aquaret, aut vinceret. Meus

hic discipline princeps, pauca, sed præclara dicat. Commoretur in locis difficilioribus, ne quantum, sed quam bene serat, curet. Commissa auditoris fidei repetat assidue: materiam scribendi sententiosam, re-
ctoque quasi sibi ductam, & primis adumbratam li-
neis proponat, propositam die statuto exigat, ne ces-
satores efficiantur, quorum periculo inutiles transmittuntur hora. Omnia vitia ne vellicet, sed tantum nota-
abilia, quoniam scriptor tam sepe repræhensus, a-
nimus despondet, & infæustum execratur laborem. Ista nequaquam scribo professoribus artium huma-
narum, quos docere iam, non doceri par est, sed pro-
uectis ultra prima rudimenta, qui vel Romana lin-
guæ magister doctioribus operam dare, vel alios ean-
dem linguam docere volunt.

Vtri priores legendi, poetæ, an
oratores.

CAP. VI.

Qui legi maxime debeant, tum magistri, tum
scriptores Latini, ut inde verborum delectus ha-
beat, & pulchre concinnæ extruatur oratio, pau-
cis exposuimus, vtri priores legendi, poetæ, an orato-
res, breuiter explicemus. Lectionem poetarum prio-
rem ire oportere, maxima causa rationesq; confir-
mant. Nam carmen ornatius est atq; iucundius, ut
res ad voluptatem comparata. Quod numerus eius
certus, & eodẽ modo conscriptus, artificioso & com-
posito pede cum voluptate fertur, primum oblectat

aures mollioris etatis, deinde in animum proclivius illabitur, inque diuturnum tempus memoriae sefigit. Itaque cecinit Horat.

Ostenerum pueri balbumq; poeta figurat.

Doctissimi nimirum sunt boni poetae, & diuino quodam numinis afflatu concitati, immortale quiddam ac caeleste spirant, sententiarum concinnitate mirabiles, lumine verborum conspicui, modulatione numerorum suauissimi. Optimos quosq; natura sic ad carminum modos effinxit, sic ad argutum genus orationis inclinavit, ut sic cum ipsis arte certare velis, neque dictione lectius quicquam, neque sono temperatum magis, neq; compositione modulatius inuenire possis. Quid enim putamus ingenium summum agitante Deo succensum, multo magniq; artibus eruditum, vsu multo peritum, alta atque longa cogitatione, crebra & seuera castigatione efficere potuisse? Quicquid est graue sonorum, rotundum, elegans, iucundum, dulce, suauiter gratum, venustum, adsciuerunt in carmen, heroicum praesertim: Leue, exile asperum, deformis, triste, amarum, insuaue, insulsum, repudauerunt, nisi si quando forte de industria duriorum rerum naturam sono orationis imitari, quam leniter & equabiliter profluere maluerunt. Horum versus occinet puer, eosque thesauro memoriae committet, ornamentum postea sermonibus & scriptis futurum. In his spacia & tempora syllabarum, quae longae, quae breues, quaeq; sunt accipies, sine magno labore discet, rem adeo necessariam, ut si desit, neque nume-

vos orationi inferere, neque pedes intelligere, neque
 Versum moliri, neque verba accentu variare, aut be-
 ne proferre possit. Cognoscet illud poeticum μέτρον,
 & quid ab oratorū rhythmo differat, expendet. Sciet
 qui sint in versu pedes, & eosdem poeticos, eosdem
 oratorios esse: nec re ipsa, sed collocationis ordine
 differre perspiciet. Animaduertet illud dicendi ge-
 nus a sermone & a lingua cotidiana distare. Nimi-
 um tritam loquendi viam, lutumq̄, triuialium de-
 seret, sublimius atque purius iter inibit. Formabit
 aurium iudicium. Eximio splendore verborum illu-
 strabit animum, & ornatu mirabili captus, eadem
 præcellere magnificentia volet. Accendet animum,
 acuet animi iudicium, multa facile comprehendet,
 multa paulatim trahet in vsum, & hinc figuram di-
 cendi colorabit. Ergo poetarum interpretatio præ-
 uertat orationem. Nam & grammaticorum officio,
 non rhetorum commissa est. Imbuatur hoc quasi li-
 quore recens animus, vt semper in oratione iucun-
 dum illum retineat saporem, qui si vehementer haud
 tangit palatum, sentitur tamen quasi quoddam par-
 ticius condimentum. Miror his annis extitisse complu-
 res, qui poetæ abijcerent, vni rhetoricæ nauarent opti-
 ram, quasi eloquentia poemate non egeret. Longe se-
 cus Ciceroni visum est. Legendi, inquit, sunt poetæ.
 Nam etiam poetæ quæstionem attulerunt, quidnam
 esset illud, quo ipsi differrent ab oratoribus. Numero
 maxime antea videbantur & versu, nunc apud ora-
 tores iā ipse numerus increbuit. & paulo post, Quo-
 rundam

rundam grandis & ornata vox est poetarum. & in eodem loco, Inter eos simile est iudicium, electioque verborum. Sensit idem Theophrastus, teste Quintiliano, cuius hæc verba sunt, in decimo libro: Plurimum dicit oratori conferre Theophrastus lectionem poetarum, multiq; eius iudicium sequuntur, neque immerito. Nanque ab ijs & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur. Præcipueq; velut attrita cotidiano actu forensi ingenia, optime rerum talium blandicia reparantur. Ideoq; in hac lectione Cicero requiescendum putat. Plura de poetis addidissim, si de omnibus illorum bonis, quæ innumerabilia sunt, agere voluissim: quoniam modo de electione & extruditione verborum mentionem facio, satis multa credo de carmine prælegendo locutus sum.

Sæpè diligenterque scribendum.

CAP. VII.

Materias ad cogitandum scribendumq; proponi oportere, & sententiosas atque consentaneas esse debere iam diximus. Stylus enim optimus est & præstantissimus dicendi effector & magister, inquit orator. Idem, Nulla res tantum ad dicendum proficit, quantum scriptio. Operæ precium est diligenter adnervare, quæ de scribendo Crassus apud Ciceronem differit. Caput autem est, inquit, quod (vere dicam) minime facimus, est enim magni labo-

ris (quem plerique fugimus) quam plurimum scribere. Stylus optimus & praestantissimus dicendi effectus ac magister: neque iniuria. Nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facile vincit; hanc ipsam profectio assidua ac diligens scriptura superabit. Omnes enim siue artis sunt loci, siue ingenij cuiusdam atque prudentiae, qui modo insunt in ea re de qua scribimus, inquiruntibus nobis, omniq; acie ingenij contemplantibus ostendunt se, & occurrunt: omnesq; sententiae, verbaque omnia, quae sunt cuiusque generis, maximeq; illustria, sub acumen styli subeant & succedant necesse est. tum ipsa collocatio conformatioq; verborum perficitur in scribendo, non poetico, sed oratorio quodam numero & modo. Hac sunt quae clamores & admirationes in bonis oratoribus efficiunt, neque ea quisquam, nisi diu multumq; scripturarius, etiamsi vehementissime se in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur. Et qui a scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut etiam subito si dicat, tamen illa quae dicantur, similia scriptorum esse videantur: atque etiam si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, quum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur. Hac ille. Si stylus est dicendi magister, sic ater a exercitationum genera facile vincit, si locos peragrat omnes, & ex illis sententias optimas excipit, si verba maxime illustria deligit, & ita collocat & conformat, ut oratorium numerum efficiant, si consequatur admirationes, & dat

impetum dicenti: sine dubitatione semper in manibus est habendus, ac omni cura, studio, diligentia exercendus. Nunquam probavi remissum pigrumque auditorum genus, quod multos annos in schola sedes professores subaudit, nihil unquam neque relegit, neque reponit. Aures habent quidem pigri, nec eas satis attentas, ore manuq³, in quibus duobus summus est literarum fructus, haud utuntur. Linguae Romanae student ut loqui possint: quando emendate loquentur? Scribere Latine volunt epistolae, epigrammata, literas, orationes, libellos: quando scribendi facultatem adipiscuntur? Quis optimus miles arma non tractavit? Quis idoneus gubernator non tenuit clauum? Quis architectus amulum & regulam non apposuit? Quis arator industrius non coluit agrum? Quid audisse prodest, si quum docti loquuntur, tacendum tibi sit? si neque tuas cogitationes mandare literis, neque cotidiana lingua committere audeas? siq³, de tuis studiis non existimationis & gloriae fructum, sed ignominiam dedecusq³, percipias? Turpe quidem est atq³, dedecorosum, in studio literarum te longum tempus absumpsisse, sine frequenti vitio loqui scribereve non posse. Stylus vires ingenij experitur, vagos animi motus continet, mentis aciem exacuit, eorum quae legeris, quae audieris, memoriam excitat, iudiciū format, illustrat obscura praecepta, linguā expedit & manū, estq³, studiorum custos, cogitationum interpretes, mandatorum nuncius, monumentum scientiarū, dulcis in ocio negotioque comes & monitor. Scribendum igitur

tar quamplurimum : nec fugiendus est labor, qui fit
 at magnis in rebus est multus, ita quum vincit, non
 parvam consequitur laudem.

Rudimenta componendi.

CAP. VIII.

Pincipio ne ponderi succumbat debilis & infir-
 mus, per pauca scribantur. Quemadmodum pau-
 latim robur corporis, ita vires animi crescunt.
 Et ut molle corpus iniquo pondere grauatum, ad iu-
 stam magnitudinem peruenire non potest, sic ani-
 mus immaturo onere pressus, ad altas cogitationes
 vix vnquam postea erigitur. Libertatem suapte na-
 tura cupit, & agre vim ac imperium patitur. Quo
 magis amanda sunt puero studia literarum, & vltro
 magna voluntate capeffenda, ne a doctoribus aut fla-
 gris aut minis vrgeatur. Proponantur ergo materia
 frequetes potius quam immodica. Artes enim haud
 aliter in animum instillantur, quam liquores in an-
 gustiora vasa: & ut labor distributus in partes, agen-
 tem minus fatigat, sic etiam duae tresve breuissimae
 scriptiones minus animu lassant, quam si congeran-
 tur in vnum laborẽ. Quod autem praescribitur, aptum
 consentaneumq; sit, eius membra cohereant inter
 se, & recto quasi filo ductus omnis sententiarum diri-
 gatur. Contortum illud rerum genus & confusum,
 non difficultatem modo parit imitanti, sed etiam tur-
 bat illum sensum commune, & nativum iudiciu,
 sine

sine quo vana est hac omnis de scribendo praecepto. Etenim recta facilius quam prava sequitur artium rudis & ignarus. Minus aberrat a natura prudentia, minusque fatigatur hac via tum recta, tum compendiosa, quam si per ambages, & salebrosos regionum anfractus circumducatur. Adde quod ad dirigendam mentis aciem, & informandum iudicium, incurua loquendi regula inutilis est. Detorquet in prauum quod procerum & habile natura procreauit. Naturam vero ut ducem optimam sequi debemus. Quia causa antecedunt, sequuntur effectus, & negotijs gerendis suum tempus est ordine constitutum, seruemus hanc in dicendo collocationem, nisi ratio fortior alio nos impulerit. Video quosdam sententias, quas pueris aut Latinis verbis efferendas, aut copiosius tractandas suggerunt, sic immiscere & interturbare, ut ne ipsi quidem quid sibi velint, omnino satis intelligant. Deest illis aut ingenium, aut diligentia, aut artis cognitio, aut duo ex illis, aut certe vniuersa. Hinc indigesta rerum sylua rudibus animis tractanda subijcitur, quam ego quidem ineptam & perniciosam esse existimo. Nolo sensus & continuationes verborum longiores, quas & in narratione, & vbicunque faciles esse volumus, eo vitamus, quod vocum multitudo, & numerosa partium cōgeries nonnullam parit obscuritatem. Quanto paucioribus verbis sensum vnum complectimur, tanto celerius illud animo concipimus. Itaque contracta & minuta primum, deinde circumducta laudabo. Contracta & mi-

nuta dicimus ea, quæ a similitudine partium corpo-
 ris membra nominantur: circumducta autem perio-
 do comprehensa. Non erit arduum atque difficile,
 quum fuerit vsu firmata scribendi ratio, quæ dissi-
 pata sunt atque diuisa, colligere, & vno longiore am-
 bitu concludere. Mollius & pronius hoc erit inchoan-
 ti, Voluptas debilitat vires, inimica est virtutibus, ra-
 tionem mentis eludit, totum demum corrumpit ho-
 minem. hoc igitur monstrum fugere debemus. Mem-
 bra quinque sunt hic parua ac minuta, qualia rudio-
 res haud magno negotio formare possint. Parua fin-
 gant initio, & ante simulacri particulas, quam totū
 opus conflare discant. Longius atq; volubilius excur-
 rit periodus, quā vel incisa, vel membra. Ante igitur
 breui curriculo firment articulos, quam Herculano
 stadio se committant. Quum celeritas ab exercitati-
 one feretur incitatus, sententiam eandem vno impe-
 tu percurrant, & concludāt in orbem. Est enim quan-
 do longa comprehensione curta illa & quasi mutila
 sustinere debemus: tum multa redigimus in vnum
 corpus, hoc modo, Quum voluptas debilitet vires, &
 inimica sit virtutibus, quumq; rationē mentis eludat
 & demum totum corrumpat hominem, hoc letale
 monstrū fugere debemus. Hanc continuationem, si
 puer aut quiuis rudis initio moliatur, & medio cursu
 perturbatus hærebit, & oblitus vnde profectus sit, &
 quo tēdat iter, trahetur in errorem. Metiatur potius
 interualla breuiora, vbi principiū finemq; eodē pene
 obtutu facile conspiciat. Ad hæc membra singula sin-
 gulis

gulis punctis interiectis, singulisque literis gradusculis distinguenda, ut exploranti tum magistro, tum discipulo clarius appareant, & notas legenti, ubi vocem ponat, sententiamque perficiat, ostendant. Ignorantia puerilis saepe minutissimis literis vititur, angustissima inter versiculos spacia relinquit, verba verbis nullo interuallo sic alligat, ut singuli versus singulas tantum voces habere videantur: nulla mora respirationis, signa figit: nullum ponit elementum manus: perpetuo contextu sine discrimine ducit orationem.

Qua de causa neque scriptor, neque arbiter scripta perspicere, neque hic aut ille spacijs exclusus inquit adijcere quicquam, neque a versu versum, neque a verbis verba separare potest. Hoc nimirum scribendi genus officit emendationi, mentis oculos hebetat, omnemque miscet & obruit intelligentiam. Parua in re saepe grande momentum. Quid enim minus operosum est, quam pingere obtusiore calamo, & literas efficere grandes, ut oculi subijci, facile cognosci, legique possint? Quid facilius est, quam sulcos & ordines longe diducere, ut si fuerit opus, aliquid interseratur? Quid minoris est operae, quam principia ducere a litera magna, exitus autem interpuncta nota quasi termino finire: ut quo loco sistendum sit atque respirandum nouerit & autor, & castigat or? Quid? quod distincta & expressa scriptura re legenti iucundior est? Nihil in isto commodi? Hac voluptate capti saepe antedicta recognoscimus, priora posterioribus aptamus, & ad nouum cursum

impetum maiorem concitamus. Ne autem praescriptares sit inutilis & ociosa, quanquam apologos & fabulas quidam (quorum est Aphthonius) inter exercitationes enumerant. Non omnes apologi, nec omnes fabula vana sunt. saepe enim continent grauissimam aut ad bene dicendum, aut ad bene viuendum sententiam, cuiusmodi scribentem deligere oportere existimo. Etenim quum omnis oratio constet rebus & verbis, & res sint animi instar in corpore: insanit ille, qui verba sine re, id est, orationem sine animo con-textit. de quo Cicero praclare. Composite, inquit, & apte sine sententijs dicere, insania est: sententiose autem sine verborum ordine & modo, infantia. In leuitate rerum quid mediator assequitur praeter nugas, & inanem verborum congeriem? Nonne satius est grauiora versare, quae semel oratione tractata, vix excidunt animo, & ad similia reperienda parant mentem? Si optimis quibusq; debemus assuescere (debemus autem) optima est oratio, quae grauitate sententiarum dignitatem, proprietate & ornatu verborum pulchritudinem consecuta est. Tot sunt historiae praeclearae, tot exempla rerum gestarum, tot decreta philosophorum, tot adagia, & argute dicta, quae Graeci ἀποφθέγματα vocant, tot similitudines & comparationes acutae, tot sententiosa carmina poetarum, tam multa nobis suppeditant hominum sermones, tot tamq; varias suggerunt res lectiones cotidiana: nihilne graue ex tam multis excipere possumus, quod verbis exprimamus, & vestiamus oratione? Id qui-

idem sicuti facile est, ita honestum & utile, & ad excellentem disciplinam necessarium. Obtinuit autem consuetudo, aut potius abusus, ut tyrones literarum ante verba de loco in locum trajicerent, & illum naturalem ordinem permiscerent, quam cur, & quomodo illud faciendum esset, intelligerent. Improbacerte quidem et insana ratio componendi, quae naturae sermonem, et si interdum durum & incultum, tamen facilem & rectum, & priscis illis scriptoribus amicum despicit, perplexum, implicatum, permixtum, contortum, spinosum, exhorrentem, prodigiosum anteponit. Via publica (ut opinor) semitam ignoranti tutior est. Certa sunt incertis praestantiora. Vox gestusque naturalis decentior est, quam flexus arte mala confusus, & dissonans. Nihil omnino tam ridiculum est, quam quod anxie & solícite eam cuius est expertus, imitatur artem. An vero saltator ignorans numeros, palaestrites inscius cautionum & petitionum, gladiator imperitus armorum, dux rudis ordinum ridetur ut artifex ατεχων, & simius imitator: non ridetur indoctus & ineptus verborum compositor, qui quaesit ratio ordinis construendi, nescit, nihilominus more simiarum, sine aure, sine mente, sine iudicio, sine arte temperare vult orationem? Quum verbum de suo loco transtuleris, ubi collocabis? Melius, inquires, alibi sonat. Qui scis? Aurium iudicio opus est, & arte, ut hoc quale sit, certe iudicare possis: nec quod optime sonat, id semper optimum censetur. Potest illud ὀρθομετρον, & carmen, quod vitium est oratio-

orationis, efficere. Fieri potest, ut aliquid tibi sonorum, iucundumque sit, alijs omnibus stridulum & odiosum. Cur de conglutinatione syllabarum, qua iunctura dicitur, praecepta tradita sunt? cur de pedibus, de numeris, membris, de continuationibus, de imitatione tam multa scripserunt veteres, si omnia suo loco statuere nosti sine praeceptis & arte? Non est ita, sed omnis elocutio arte constat, & vsu longo perficitur. Expectemus ergo tempus, utamur consilio disertorum, ne quid inconsulto & temere locodonemus. Nam subeunda ratio collocandi (inquit Fabius Quintilianus) versandique omni modo numeri: non ut quodque se proferet verbum, locum occupet. Sonantia exilia, grandia parua, volubilia tarda, numerosa dissoluta, perfecta mutila, discernat necesse est, qui suum cuique verbo locum assignat in oratione. Natura primū sponte nascentes fructus, & tegumenta rudia, & antea natiua dedit, deinde ars mitiorē victum, splendidiorē ornatum, & illustriores domos fecit. Sua quaedam rebus est infantia, quae quanto meliores sunt, tanto lentioribus augentur incrementis. Sunt & orationi sua incunabula. quamobrem alenda primum est quasi lacte naturae parentis, donec lautiores apparatus arte sibi instruere possit. Quo tempore citra rhetoricas artes puer emendate magis & Latine, quam ornate loqui contendit, quumque certam non habent rationem locorum, quibus apte verba constituat, utatur ordine naturalis: qui si pulcher est (ut frequenter accidit) ne ab artificis

rifice quidem est immutandus. Si quam interdum trahit secum deformitatem, tum securitate componitur. Hoc tam seuerè tamq̄ religiose teneri nolo, vt ne vnā quidem particulam traducere audeat. Dandum aliquid naturæ, & institutioni primæ, quæ nonnulla feliciter in alia sede, si non certissimo, tamen aliquo iudicio locat. Sed in plurimū seruetur hic ordo, quem summi oratores aliquando seruant, vt in his & in alijs multis Cicero: Obrepisti ad bonos errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil præter colorem. Sed quæstiones vrgent Milonem, quæ sunt habitæ in atrio Libertatis. Interim paululum immutat: vt, Si quis Iudices forte nunc adsit ignarus legum, iudiciorum, consuetudinis vestræ, miretur profecto, quæ sit tanta atrocitas huiusce causæ, quod diebus festis, ludisq̄ publicis, omnibusq̄ negotijs forensibus intermissis, vnū hoc iudiciū exerceatur. Quid quod poetæ studiosissimi componendi, sæpe a natura non recedunt?

Fortunate senex, ergo tua rura manebunt.

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Mens immota manet: lacrymæ voluuntur inanes.

Regia Solis erat sublimibus alta columnis.

Non peniteat me compositionis huius, Fortitudo est magnitudo quædam animi in rebus aduersis, quam qui habet, non metuit periculum, non expauescit mortem, non perhorrescit ludibria fortune.

Hic si quicquam forte miscebis, & a natura, & ab arte discedes. Natura autem vocandi casum, quoniam vim habet excitandi, primum statuit: ut:

Tytere coge pecus. -

Quia aut nomine aut vocabulo signatur ea res, de qua loquimur, sine qua nullum in oratione fundamentum est, nominandi casus verbo antepositur, illi verbum subijcitur ad explendum animi sensum,

Nox erat -

Altera lux aderat -

Nominibus & appellationibus epitheta, verbis aduerbia, regentibus subiecta coniunguntur, ut in hac oratione: Virtus optima preceptoris, amare sancte discipulos, & continere bonos honore, malos seueritate disciplina. In his est ordo naturalis, de quo in presentia mentionem facimus, & quem ab imperito scribendi tantisper obseruari volumus, donec rationes et precepta collocandi norit. in proferendis exemplis verum natura preferatur, nomenne rei, an epitheton, non magnopere laboro. Res quidem accidentibus prior est, sed oratio quæ expedite fluere debet, ad hos scrupulos tam molestos deducenda non est. Adhibenda sit diligentia: tamen hic magis offendit nimium, quam parum. Hoc sit mihi naturale, quod a ratione natura aut nihil aut parum discedit. Sit potius incorrupta Latini sermonis integritas & cura. Nunc obiectionibus quorundam occurrendum mihi videtur. Quid? inquit, e lectionibus quorundam

tidianis nihil ne transcribet imitator in rem suam? Non assumet cuiusque pulcherrimæ locutionis elegantiam? Ad quid aliud optimi libri præleguntur? Diximus a poetis sumendum esse discendi principium. Aliam poetis, Aliam vero oratoribus eloquendi speciem, de qua Neoptolemus iste iudicare non potest, esse constat. Nihil hic agi temere volumus. Quid fieri iubes? An ne totos versus, aut hemistichia pro oratione soluta haberi? An poeticum & inusitatum dicendi genus in usum trahi? Hoc quidem neque decet, neque salubre est, neque Rhetorum quisquam suasit genera permiscere, atque dediscenda magno labore conquirere. A poetis igitur verba propria & translata nonnulla sumat. Loquendi formulas in tempus aliud omittat: ut infans quum pendet ab ore nutricis, non imitatur orationem primorum civitatis & regum etiam si loquentes sapissime audit. Ita ab ore præceptoris pendeat alumnus, sermonem eius exprimere nitatur, ad sublimitatem poetarum ne teneras manus extendat. Non enim semel poetæ leguntur. Non omnes eorum virtutes simul capeffuntur. Alijs rebus & suum tempus erit, quum paulatim adoleuerit disciplina. Interea audiat a magistris poetæ interpretantibus quæ cuiusque verbi natura sit: multum proprijs utatur, alienis & figuratis parce & verecunde. Sentis ne permultos in oratione sonare quiddam poeticum, grandiloquum, & abhorrens a ratione dicendi? Tardius se contulerunt ad oratores: poetæ aliter quam bonum fuit, imitati sunt. Fabulæ Terentianæ ser-

moni proxima, verborum proprietatem suppedita-
bunt, & fragmenta locutionum. At si inde transscri-
pseris integras sententias, eiq; pro tuis vteris, ver-
sum interpones in oratione vitandum, & in suspi-
cionem furti venies, ac prouectus eruditione audies
illud:

O imitatores seruum pecus, vt mihi sape
Risum, saepe iocum vestri mouere tumultus?

Futurus orator mittebatur ad histrionem, longe
tamen aliter voce & gestu corporis utebatur, atque
histrionem. Sic vtendum rebus poetarum. Quid ego de
poetis ante dixerim, memini: nihil discordat ab istis.
Nunc enim de scribendi rudimentis ago, quae neque
poetica, neque naturae dissona esse volo, donec ars & ra-
tio collocationis accesserit. Quid si familiares episto-
las vna cum poematis pueri discant, & illud sponte
fusum dicendi genus vsurpent? Patiar quidem. Ne-
mo arbitretur eam, de qua loquor, imbecillitatem,
virtutes hominum doctorum intelligere posse, &
quod quidem necessarium est bene imitari volenti,
iudicium firmum habere. Sunt qui a pueris vno aut
altero mense leuiter institutis plus exigant, quam
ipsi totos annos decem informati praestare possint.
Quod habent effundunt ante maturitatem: ingenia
foelicia deterrent a studio literarum, nibili sapien-
tiores ijs matribus, quae pro lacte vinum liberis in-
fundunt, & eorum molles neruos adurunt, ac visce-
ra. Seuocant pueritiam ad formulas quasdam leges-
que magna cum religione seruandas, quibus nemo
vnquam

Vnquam factus est doctus. In legendis optimis qui-
 busq; scriptoribus verba paulatim discenda sunt, v-
 sus obseruandus, non anxie vero complexus illorum
 transferendus. Multa exercitationum genera Cice-
 ro tradit, multa Quintilianus ex Aphthonio, sed neu-
 ter illorum mentionem fecit de locutionum formu-
 lis, de officinis, de epithetis, de Calepinis adauctis: neu-
 ter enumerauit copiam verborum, & ea quæ selige-
 ret imitator, quæ sunt prope infinita. Satis erat le-
 ctorem monuisse paucis, vt virtutes eius, quem vel-
 lent imitari, cognosceret: ex eo verborum copiam,
 sententiarumq; bonitatem, quantum decorum pa-
 teretur, exciperet. Missa igitur faciant ista tyrones,
 de proprietate verborum laborent: hanc e bonis au-
 toribus aliud agentes, non ex enchiridijs petant: a-
 lioqui prodigiosam ex dissimilitudine formarũ com-
 ponent orationem: resistent vbiq; & formula de-
 stituti, quod ad præscriptum loquantur, non habe-
 bunt. Ne quis obstrepat hic mihi, de locutionum ge-
 nere fusiore loquor. Si quis duo tria vetantum verba
 comecta decerpit ab alio sic occupata, vt tam bona
 reperire non possit, non reprehendo.

Quæ pars Rhetoricæ prima discenda, quæ
 partitio verborum, quæque ex illis aut
 legenda, aut repudianda.

CAP. IX.

IN eo genere, quod sponte funditur, versetur puer
 (est & senex puer) donec proprie, incorrupte,

& integre, si non omnia, saltem vulgatiore loqui, & condere versiculos possit. Ne propere festinet ad ornatum is qui per eruditionis et aetatem iacere debet in cunis. Suum cuique rei tempus est, a nobis prudenter expectandum. Quum ex emendata Grammatica disciplina, & e poetarum lectione prodierit ad historicos & oratores, tum & cœpta conficiat, & compitiorem meditetur orationem. Elaboret diligentius in elocutione & partibus illius, quam in rerum inuentione & dispositione: propterea quod inuenire & collocare sententias, proprium magis est prudentia & ingenij, quam artis; deinde quod inuentam materiam suppeditat magister. Elocutio contra magis est artis, quam prudentia, nec a docente cum rebus ipsis subministratur. Adde quod hæc in enumerandis litteris & syllabis, in dimetiendis pedibus & interuallis, puerile quiddam habet, et aetate prima deuorandum: de quo Cicero in Oratore. De verbis enim componendis, & de syllabis propemodum dinumerandis & dimetiendis loquemur: quæ etiam si sunt, sicuti mihi videntur, necessaria, tamen sunt magnificentius, quam docentur. Est id omnino verum, sed proprie in hoc dicitur. Nam omnis magnarum artium, sicut arborum, altitudo nos delectat, radices stirpesq; non item. Sed esse illa sine his non potest.

Hæc ille. Facile non est hominem altius elatum ad eiusmodi radices stirpesq; reuocare. Plerique cõtemnunt hanc rerum humilitatem. Plerique eandẽ frustra cupiunt: quoniam illis sic induruerunt aures,

ut sonorum modorumq; discrimen internoscere non
 possint. Præterea si in scriptitandis orationibus præ-
 uum characterem ipsi sibi proprium fecerint, sty-
 lumq; diuturna exercitatione firmarint, nequaquã
 tandem quæ sit recte componendi ratio, docebuntur.
 His ego causis adductus, quæ scripta sunt de elocu-
 tione præcepta, etsi naturæ ordinem tertia sunt, pri-
 mum tamen exponenda pueris existimo. Non est
 idem ordo scribendi, qui docendi. Quod naturæ pri-
 mum est inuenire quæ dicas, alterum inuenta collo-
 care, tertium verbis exprimere: scriptores artis hunc
 ordinem sicuti sunt. Quoniam autem sine magna-
 rum rerum scientia inuentio ieiuna est, aliudq; tem-
 pus desiderat, & præceptor discipulis debet partiri
 materias, aut assignare locos vnde res excipiant,
 aut eos ad communẽ sensum remittere: ars eloquẽ-
 di, sine qua temere locantur omnia, in docendo pri-
 ma sit. Inuentio vna cum prudentia iudicioque cres-
 cet, audiendo, legendo, conferendo, disputando, dili-
 genter & assidue scribendo. Si quid in hac re qui do-
 cetur, errabit, in viam facile reduceretur. Artificiose
 constructio verborum, vix vnquam cuiquam erit in
 manu, nisi statim nouerit quæ syllabarum sit quan-
 titas, quæ differentia verborum, quæ coagmentatio,
 qui pedes orationis, qui modus in eorum collocatio-
 tione, quæ periodi numerosa circumscriptio. Nec ista
 nouisse satis est: in calamum & vsum vocanda sunt.
 Alioquin erunt quasi thesaurus absconditus. Qui re-
 rum cognitionem ante didicerunt, ad orationem

postea reuoluti, scient id esse verum quod loquimur. Quam vellent eloqui posse quod mente concipiunt? quam cuperent suas cogitationes monumento literarum committere? Tempus obstat, praterijt opportunitas, labor infelix territat, alio mentem trahunt negotia grauiora: quapropter studiorum fructum percipere non possunt. Huc igitur incumbant pueri huc neruos intendāt, hanc molestiam subeant, vt postea liberius gloriosiusq; cetera discere & tractare possint. Hoc Cicero praecipit: Sit is qui dicet aut scribet, institutus liberaliter educatione doctrinaeque puerili. Quum sit autem verborum ornatu duplex, vnus simplicium, alter collocatorum: simplicem primum considerent, & imitetur architectos & artifices, qui partes ante probant, quā coniungant in vnū. Sciant quā varia sit natura verborū. Sunt enim pudica obscœna, nitida sordida, visitata, inusitata, Latina barbara, vrba agrēstia, sublimia humilia, graui leuia, propria assūpta, vetera noua, sonantia exilia, grandia parua, tarda volubilia, lenia aspera, integra corrupta. Est & quiddam medium interiectum, vt inter priscum & nouum, inter sonorum & tenue, inter grande & paruum, inter tardum & volubile, inter lene & asperum. Ex his obscœna relinquuntur poetis epigrammaticis, lyricis, mimorum & elegorum scriptoribus, satyricis, impudicis, vt Cæcullis, Horatijs, Ouidijs, Martialibus, Iuuenalibus, Apuleijs, spurcis & fœdis hominibus, qui metuumt ne sui libelli castrari esse videantur

Habe

Habeant isti pudenda virilia atque muliebria, perfricent frontem, abijciant pudorem: supra, adulteria, probra, libidines Venereas etiam prodigiosas suis verbis efferant. Nihilo verecundius agant quam leno, quam meretrix, quam cinadus, quam flagitiosissimus homo & imprudentissimus. Inquinent Musas castissimas nefaria turpitudine verborum, scortatorum quam scriptorum similiores: dicant hæc more improborum, Verba non putent. Reijciant honestorum consuetudinem, sentiant cum impura colluivione stupratorum, & putida verba tandem cum subolenti flagitio dicant. Quintiliani sententiam de verbis, revereantur honestiores. Sed ne inornata sunt quidem, inquit, nisi cum sunt infra rei, de qua loquendum est, dignitatem, excepto si obscæna nudis nominibus enuncientur. Quod viderint, qui non putant esse vitanda, quia nec sit vox vlla natura turpis, & si qua est rei deformitas, alia quoque appellatione quacunque ad intellectum eundem nihilo minus perveniat. Ego Romani pudoris more contentus, ut iam respondi talibus, verecundiam silentio vindicabo. Quintilianus hæc sanctissime. Subobscæna non modo non collocabit in oratione verecundus & ingenuus puer, sed ne leget quidem scriptores impudicos, quoniam morum sanctitas hac meretricia disciplina præstantior est. Leget ista postea vir factus, doctrinaque seueriores confirmatus: quanquam & illi tum omnino carere potest, in tanta honestissimorum copia. Quid si turpia aliquando venient in
causam

causam? Utetur ea arte, qua Cicero tertia in Verrem: Itaque primum illum actum istius vitæ turpissimum & flagitiosissimum præmittam. Nil a me de pueritiæ suæ flagitijs peccatisq; audiet, nihil ex illa impura adolescentiâ sua, quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex eo quem sui simillimum produxit, recognoscere potestis. Omnia præteribo quæ mihi turpia dictu videbuntur: neque solum quid istum audire, verum etiam quid me deceat dicere, considerabo. Vos quæso date hoc & concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentiâ reticere possim. Omne illud tempus quod fuit antequam iste ad magistratus Remq; publicam accessit, habeat per me solutum ac liberum: sileatur de nocturnis eius bacchationibus ac vigilijs. Lenonum, aleatorum, perducutorum nulla mentio fiat. Damna, dedecora, quæ res patris eius, et as ipsius pertulit, prætereantur. Lucretur indicia veteris infamiæ. patiatur eius vitæ reliqua me hanc tantam iacturam criminum facere. Videsne quid significet? sentis quid hoc schemate assequatur? Decorum seruat in persona sua, aduersarium grauius laedit, quam sirem omnem detegeret. Similem quoque pudorem retinent heroici poetae, Ut Vergilius in octauo-

— Ea verba locutus,

Optatos dedit amplexus, placidumque petiuit

Coniugis infusus gremio per membra soporem.

Quinetiam idem verecundus est in Venere bestiarum, quum dicit hæc tertio γεοργικῶν:

Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior vsus
 Sit genitali aruo, & sulcos oblimet inertes,
 Sed rapiat sitiens Venerem, interiusq; recondat.
 Quintiliano similis prudentia non defuit, vt in istis,
 Iam si minor in eligendis custodum & praeceptorum
 moribus fuit cura, pudet dicere in qua probra nefan-
 di homines isto cadendi iure abutantur, quam det
 alijs quoque nonnunquam occasionem hic misero-
 rum metus. Non morabor in parte hac, nimium est,
 quod intelligitur. Pueri liberaliter educati, & pene
 infantes puella hunc ruboris colorem seruant in lo-
 quendo: Quid faciet natu maior disciplinis liberali-
 bus excultus, quem potissimum commendat grauitas
 & verecundia? Ad turpia contegenda seruit trans-
 latio, quam Graeci μετεωφοραῦ vocant, vt aruum
 genitale pro vulua: & ἀποσιώπησις, hoc est, re-
 ticientia, vt, Nimium est quod intelligitur, & sup-
 pressio verbi, qua dicitur ἐκλεψις,

Novimus & qui te-

& λωενδοχῆς, vt,

- Rapiat sitiens venerem.

& ἀλληγορία, id alia oratio, & continua transla-
 tio, vt,

- Sulcos oblimet inermes.

& κατὰ χροῖσις, quod est abusio, vt in hoc Persiano.

Patricia immeriat vuluae-

abutitur verbo immeriat, quia nullū rei, de qua agitur
 propriū est: sat yricā tamen nō effugit obscœnitatē.

62 DE ELEC. ET ORAT.
De verbis fordidis.

CAP. X.

Sordida sicut obscena recipiunt ij qui vilem &
Sabieclam materiam tractant, vt Martialis,
Si memini, fuerant tibi quattuor Aelia dentes,
Expuit vna duos tuis, & vna duos.
Ventris onus posito (nec te pudet) excipis auro,
Basse bibis vitro, carius ergo cacas. Persius:
—Hic, inquis, veto quisquam faxit oletum.
Pinge duos angues. Pueri, sacer est locus, extra
Mejite—
At si vnctus cesses, & figas in cute solem,
Est prope te ignotus, cubito qui tangat, & acre
Despuat in mores penemq; arcanaq; lumbi
Runcantem, populo marcentes pandere vuluas.
Tu quum maxillis balanatum gausape pectas,
Inguinibus quare detonsus gurgulio extat?
Quinque palaestrita licet hac plantaria vellant,
Elixasq; nates labefactent forcipe adunca,
Non tamen ista filix vlllo mansuescit aratro.
Fæda sunt, Expuit, Cacas, Oletum, Mejite, Arcana
lumbi, Runcantem penem, Vellant plantaria pilo-
rum, Nates: Translata sunt quidem, Arcana lumbi,
Runcantem penem, Vellant plantaria: sed & ali-
quando metaphora sordet, vt Iuppiter niue conspuat
Alpes. Castrata morte Aphricani Resp. Stercus curia
Glaucia. Persecuisti Reip. vomicas. Emunxi pecunia
senes. Inter sordentia numerabo (licet enim docēti)

latrinas, matelliones, cūlum, podicem, sterquilinum
 scaphia, fimum, lotium, merdam, ructum, eruclare,
 vomere, pedere, aluum, aqualiculum, vesicam, pus,
 pediculum, pulicem, cimicem, putere, cauponari, lu-
 tum. Quintilianus inter sordida ponit Sarracū, Pu-
 sionem, Ruscionem: quæ humilia, non sordida appel-
 labo. Statuendum enim discrimen est inter obscœna,
 sordida & humilia, nequa sit in docendo confusio &
 ambiguitas. In carmine Persiano Marcentes vulvæ,
 verbum dicatur obscœnum: Nates, sordidum: Gausa-
 pe pro barba, humile & abiectum, obscœnū, sordidū
 est: non quicquid sordidum, semper est obscœnum.
 Ista confunduntur interdum, scio, sed docenti finien-
 dum est quo quicque vocabulo proprie significet. Ex
 ijs quæ fœda lutulentaque sunt, nescio quomodo, a-
 lijs alia sunt acceptiora, vt vomere, quam cacare,
 vrina quam meiere, ructare quam pedere, lutum
 quam putere. Quanto ad vniuersum genus propius
 accedunt, tanto mihi videntur vsitataiora. Sordidis
 vruntur medici adducti quadam necessitate. Item rei
 rustice explanatores, vt quid velint, proprijs nomi-
 nibus exponant, Bucolici poeta raro, Lyrici nonnun-
 quam, Satyrici & epigrammatici plus satis. Heroici
 & oratores non eo deſciunt maieſtatem ac dignita-
 tem orationis, vt opus honestum & nitidū inquinent
 fœditate male olentiū verborū. Quam mihi seruabit
 honestatē, qui bene cōponendi gloria ductus, verecun-
 da & nitida leget. Nihil est omnino quod magis ora-
 tionē abijciat, quam sordes & obscœnitas. hinc illud
 Quinti-

Quintiliani, Nec sordidis vnquam in oratione erū-
 dita locus. Cœleste quiddam ac diuinum est oratio
 bene constituta, quam spurcitia & verborum prolu-
 uione contaminare nefarium duco. Indulgeant sibi
 qui praua licentia gestiunt, & impuris hominū mo-
 ribus destinant suos labores. In oratione iuuenili, sic-
 ut in etate, verecundiam, pudorem, honestatem, &
 illud ἄθικον ad naturam & ad mores, & ad omni-
 vitæ consuetudinem accommodatum, seruari oport-
 ere iudico. In habendo verborum delectu, sicut mi-
 litum, non est omnis etas, aut lingua, aut conditio,
 aut natura conscribenda. Nec enim miles etate fra-
 ctus, nec obscœnus, nec barbarus, nec lutulentus inter
 honestos ciues bene audit.

De verbis inusitatis.

CAP. XI.

Preterea inusitata verba & insolentia esse fugi-
 enda mōstrauit ignominia Sisenna. C. Ruscus
 accusauit Chirtilium, Sisenna defendens dixit
 quaedam eius sputatilica crimina. Tum C. Ruscus,
 Circūuenior, inquit, Iudices, nisi subuenitis. Sisenna,
 quid dicas, nescio: metuo insidias. sputatilica, quid est
 hoc? sputa quid sit scio, tilica nescio. Maximi risus.
 sed ille tamē recte loqui putabat esse inusitate loqui.
 Hac Cicero in Bruto. qui non semel præcipit, vt ver-
 bis vsitatis illustremus orationem, propterea quod
 inusitata sunt obscura, obscuritas autem est (vt ait)

in ora-

in oratione ciuili vitium vel maximum. Quid enim
 attinet dicere, si nolis intelligi? Ad quid est oratio?
 Ad obijciendas tenebras, an ad explicanda sensa men-
 tis? Vt autem animi conceptus explanabit id quod
 ipsum lumine interpretationis eget? Si summa vir-
 tus orationis est claritas, vt est, summum profecto vi-
 tium erit & ἄγχι? Et si oratoris officium est doce-
 re & explicare controuersia, huic rei contraria sunt
 verba inusitata & inaudita: & si denique quanto
 quis eloquentior, tanto dilucidior est: certe quanto
 quis indoctior, tanto obscurior. Præferamus igitur lu-
 cem tenebris, diem nocti, serenitatem nubilo cælo, &
 vt prisorum glandes repertis frugibus, sic & eorum
 verba. melioribus inuentis, missa faciamus. Casari
 credamus ingenij acerrimi viro, verbum insolens &
 antiquatum tanquam scopulum esse fugiendū. Imit-
 temur eloquij parentē M. Tullium, cuius oratio ver-
 bis vsuatisissimis expressa, qui Romane loqui debea-
 mus, ostendit. Egregiam vero & eximiam laudem
 refert, qui oblitterata multisq; seculis obsita refert in
 vsu, & cum presentibus quasi cum matre Euan-
 dri loquitur, sorte quod pauci imperitiores dicitant
 illud, Tanto melior, ne ego quidem intellexi. Aliter
 visum est Cicer. in hac re iudici vel optimo, qui in o-
 ratione pro Cluentio Cepasium ridet, quod ex tanti
 multis audit oribus nemo, quid ille sibi vellet, intelli-
 geret. Hoc vitium solet ijs accidere, qui verba in me-
 dio posita respuunt, trita & vsitata aspernantur, com-
 munita & omnibus aperta pro vitiosis habet, venan-

tur abstrusa, laudant insueta, optima censent, quae
 paucis aut nemini sunt cognita. Relictis omnibus
 rationis insignibus, duo summa flagitia committuntur
 in quibus eloquentiae fructum ignari rerum esse pe-
 tant: verba prisca locant, temere permiscēt omnes
 loquendi consuetudinem. Hoc autem prodigiosum
 dicendi genus adsciscunt in umbra ac in ocio, quae
 ad ingeniorum ostentationem ignotissima quaeque pro-
 ferunt in medium, ut plura legisse, plura didicisse vi-
 deantur. Vulgi sequuntur opinionem, cui ignota
 incomprehensa admirationi, nota & conclusa con-
 temptui sunt. Lectitant Ennii versiculos apud Cato-
 ronem, apud Aulum Gellium, & Nonium Marcel-
 lum. Passim colligunt, quae venosus Accius, & Verrucosus
 Pacuvius antiquae dixit. Plautina & Lucretiana
 ferunt in enchiridium, ut cum sit usus, expromant.
 Perlegunt scriptores ineptissimos, qui Chaldaea He-
 braea, Persica Macedonica, Graeca Latina, barbarae
 peregrina, nota ignota, pura & impura confundunt
 tamen si nullius omnino linguae docti peritigunt, sunt
 illis eliciunt asperam (cum Persio dicam) loquen-
 sartaginem. Plurimi enim ridicule docti extiterunt
 hoc saeculo proximo, quorum laus omnis ortu lumina
 bonarum literarum adumbrata est. Horum pericu-
 lo sapiant intacti, & dum exercentur apud mag-
 istros, nunquam inusitate loquantur. Non omnia
 omnia licent. Pueros usitatis assuescere, prisca
 vitare volo. Quum aberit ignorantiae suspicio, con-
 dam ut prisca & inusitata liberius usurpent, quibus
 loca

loco positus grandior atque antiquior videtur oratio. De quo sic Tullius de Oratore, libro tertio: inusitata sunt prisca fere ac vetusta, & ab usu quotidianam sermonis iamdiu intermissa, quæ sunt poetarum licentia liberiora, quam nostra, sed tamen raro habet etiam in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem. Neq; enim illud sugerim dicere ut Cælius, Quæ tempestate Pænus in Italiam venit. Nec prolem, aut sobolem, aut effari, aut nuncupari, aut, ut tu soles Catule, non rebar, aut opinabar, & alia multa, quibus loco positus, grandior atque antiquior oratio sæpe videri solet. Ad quod alludens Quintilianus hæc, Verba a vetustate repetita, non solum magnos assertores habent, sed etiam afferunt orationi maiestatem aliquam, non sine delectatione. Nam & auctoritatem antiquitatis habent, & quia intermissa sunt, gratiã nouitati similem parant. Sed opus est modo, ut neq; crebra sint hæc, neq; manifesta: quia nihil est odiosius affectatione: nec utique ab ultimis & iam oblitteratis repetita temporibus, qualia sunt toper & antigerio, & exantlare, & profapia. Pauca aspersit operi Vergilius,

Cælicolæ magni, quinam sententia vobis

Versa retro-

igneus est olli vigor, & cælestis origo.

Tros Rutulusve fuit-

Vnam ex virginibus socij sacraq; cæterua

Compellabat-

Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipse

Concitat -

Vt rebare, Venus (nec te sententia fallit)

Troianas sustentat opes -

- Pulchra faciat te prole parentem.

Prisca sunt, quia nam, olli fuit, compellabat, effatus, rebare, prole: quibus & similibus antiquius sit & grandius heroicum poema. Talia quaedam vir impense doctus in re graui, seuera, tristi, nō indecore (si modo raro) ponet. Nec enim omnes, nec in omnibus locis, nec semper, nec omnia decent: & hoc nostrum saeculum fastidiat omnia quae Ciceronis autoritate defendi nequeunt, quem antiquitatis huius admodum parcum fuisse constat. Iam quis feret haec? Opuliscere pro ditescere? Paupertauit pro pauperem fecit? Paucies pro raro? Latibulet pro lateat? Ignouit pro ignauum fecit? Occepso pro coepero? Obstrogilare pro obstare? Porcet pro eo quod est prohibet? Redostit pro redijt? Rusparsi pro scrutari? Redurare pro aperire? Grandibo pro extendam? Conscribellauit pro conscripsi? Ebriulare pro ebrium facere & sexcenta alia, quae posteriores non receperunt, propterea quod essent aut agrestia, aut aspera, aut urbaniorum consuetudine destituta. Vbi breui sumus, vstitatis tutius vtemur.

De verbis barbaris.

CAP. XII.

Barbara

Barbara quoque locum non habent in oratione pura ac Latina, nisi forte ut homines externi, sic illa donata sint Romana ciuitate. Recepta sunt a multis gentibus nonnulla, ut a Gallis carrus, rheda, petoritum, carruca, alauda, gesum, gallice pro soleis, a Britannis couinus, a Germanis effedum, ab Hispanis lancea, a Sardis mastruga (scribitur & mastruca) a Pœnis mappa, a Persis gaza, a Macedonibus phalanx, ab accolis Padi ploxenum, a ceteris Italiae populis multa, quæ nunc pro Latinis ac domesticis habentur: a Græcis plurima, quod inter barbaros sola Græcia non esset. Ex his alia integra manserunt, ut lego, fero, propino, lampas, eclipsis, peristroma. Alia sunt inflexa, ut domus, ager, poema, fama, bos, musa, anima. His & eiusmodi multis licet puer utatur. Quinetiam Græca quaedam Latinis immiscere, & suis literis notare interdum licet, & quid occultare volumus, aut si nostris venustiora sunt Hellenica, aut si cuius hominis Græci verba memoramus, aut si nostra defunt, quod frequenter accidit in nominandis arboribus, piscibus, auibus, herbis, radicibus, instrumentis, medicamentis, partibus corporis humani, suppellectile, gemmis, lapillis. Discant utranque linguam necesse est illi, qui Latina a Græcis, Græca a Latinis segregare volent. Quod quum fecerint, est enim cum primis necessarium, Latine quam Græce loqui pulchrius & decenius, credo, existimabunt. Turpe quidem est, & inutile, morem ciuium suorum, vsus quotidianos, proprium sermonem, linguam pa-

iria deserere, desistere ad alienos, & externa malle
 tractare, quam domestica atque familiaria. Nam si
 propter Latina Græcis operam damus, quid ita Græ-
 ca Latinis anteponimus? Quid peregrina frustra se-
 quimur, nostra damnamus? cuius sumus hospites in
 patria? Quin audimus M. Tullium dicentem, nolle se
 magis uti Græcis in oratione Latina, quàm Græci La-
 tinis utantur in Græca? Ridiculus est, qui Græce ni-
 gatur, nesciens Latine, quiq; in medio posita non at-
 tingit, longinqua & fugit antia frustra persequitur.
 Prima sit cura puero, ut Latine loquatur, Græca sine
 causa valide ne admisceat: barbaram vocem ut con-
 tagionem vitet. Omnis autem vox barbara censetur
 quam indecore fuderunt imperiti, non admisere do-
 cti, ut leuca, passagium, treuga, aucha, manut enētia,
 capellania, locum tenens, capellanus, bannum, guer-
 ra, pitantia, piretum. Quid moror? Sunt alia prope
 infinita, que vulgus imperitorū facit imitatione ser-
 monis eius quem didicit a nutricibus, præter illa que-
 rum ut, natura, genere, declinatione abutitur, ut te-
 netur pro debet, furavit pro furatus est, domavit pro
 domuit. Que nisi exhorreat rudior ætas perinde atq;
 serpentem, nisi timide & religiose obseruet usu do-
 ctorum probata, nunquam pure, sincere, terse loque-
 tur. Sermonis, ut morum, verecundia mihi placet, di-
 splicet licentia: quam indulgent ij, qui verentur ne
 puer, si eius conatus infelices reprimas, parū sit co-
 piosus. Probat agricola luxuriantem segetem, qua
 depascenda sit in herba: spinas & carduos nunquam
 pro-

probat. Hic etiam corrigendus est error illorum, qui quicquid in recepta dignitate scriptoribus reperiunt, verum, probum, idoneum arbitrantur. Quot sunt apud Catonem, Plautum, Terentium, Lucretium, Varronem, quibus iam ut oblitteratis non utimur? Quot apud recentiores nominis amplissimi subolent barbarum quiddam, & offendunt aures eruditas? Probatis sunt autores, sed temporis & presentis usus habenda est ratio. Ergo in eligendo opus est prudentia, & illorum imitatione, qui tempore Ciceroniano, & paulo post literis & doctrina floruerunt. Tum multo elegantissima fuit Romana lingua, & longo interuallo superauit antiquorum vastitatem. Ex verbis priscis multa antiquauit, multa neglexit, multa reseruauit aut ad necessitatem, aut ad seueritatem. Itaque valeat in his quod aiunt. Nec passim, nec ab omnibus. Nullus est enim delectus, si omnibus utimur promiscue.

De verbis agrestibus.

CAP. XIII.

EST præter hæc verborum quoddam genus vastum, insuaue, rusticum, agreste, inamabile, absouum, & absurdum, quod vix vnquam apud principes lingua Latina reperias. Rationem quæris? Non video, nisi quod inuenustum, ingratumque est auribus eruditis: ut hominum quidam natura sunt inepti, de for-

mes, illiberales, inhumani, duri & asperi, qui quidem inter aptos & habiles nullum vnquam dignitatis inueniunt locum. Hanc verborum acerbitatem & offensionem saepenumero parit inflexio, vt cœlicole, amanda, insanæ. archipirata non displicent: at cœlicolarum, amandarum, insaniarum, archipiratarū, nescio quomodo iniucundus est sonus, & ingrata quædam magnitudinis moles, qua grauiter offensi excultiores viri ουυκρπαρ, quæ talia minus odiosa faceret, inuenerunt. Decurtarunt aliqua venuste, & cœlicolum pro cœlicolarum dixerunt. at multa ne hoc quidem modo quasi dolare potuerunt. Fœdus est insanium quam insaniarum, & archipiratum quam archipiratarū. Nec auris expurgata vir lubenter audire poterit hos casus, contemplandorum, duorum virorum, triumuirorum, sestertiorum, nummorum, quadringentorum annorum, facum a face, nucum a nuce, picum a pice, nostratium, vestratium, sobolū, amarorum ab amatore, cornuū, genuum, luctuum, specierum, progenierū. Nec multo libentius exaudiet alius in patrio casu, peculij, Vergilij, Laurentij, Dido- nis, Calistohis, poematibus, manu gustui. speciei, progeniei, speciebus, & infinita generis eiusdem. Quæ (malum) ista est superstitio? nescio. In omnibus rebus pulchri voluptas in precio est, vilis autem deformitas. Erasmus in Ciceroniano ridet hanc religionem. Ego vero non video, si modum seruat. Visum est optimo cuiq; sic loqui, non modo Latine, sed etiam Græce, Gallicè, Germanice, Britānice. Agit in eos qui vnum

vnum mirantur Ciceronem suum, qui vigilantet ob-
 seruant quos ille probarit casus, eosq̄, quasi reliquos
 omnes improbaturi, referuntur ingentem librum
 Hos ex parte ridiculos, ex parte tolerabiles esse puto.
 Quod in lectione verborum laborent, vehementer
 probo. Quod numerum conficiunt eorum quæ elegā-
 tia, quæque vasta sunt & inamœna, non interrogan-
 tes aurium sensum, probare non possum. Non est hoc
 neque numeri, neque autoritatis, sed ingenij, magni-
 que iudicij. Sentit ingeniosus & exercitatus quid
 vrbane, quid rustice sonet, & illiberaliter numerum
 certum non habet. In eo ipso peccant & quidam grā-
 matici, qui innumerabilem vocabulorum turbam re-
 ferunt in heteroclitia, quod illis numerus aut singula-
 riter, aut pluraliter, aut casus vnus pluresve desint:
 quasi numero comprehendi possint omnia declina-
 tionum coniugationumque membra quibus orna-
 tiores viri non vtuntur. Quis liberaliter eruditus,
 præter Mancinellos, dicat, dementiam, concordiam,
 vigilantiam, alborem, dulcedinem, carere numero
 plurali? Tamen in dementijs, insanijs, concordijs,
 dulcedinibus, alboribus, nullus est gratiæ decor. Non
 omnino desunt eis alterius numeri casus, sed pauci
 venusti iucundique suppetunt, in quibus numeran-
 dus operam perdere quid est necesse? At durum & in-
 uenustum habeo pro nullo. Ego quoque habeo in re
 molli & decora, non eodem modo in dura & insua-
 ui. Rarus est vsus istorum, non tamen omnino nullus.
 Quid hic agam? Muta figuram. Res eadem pluribus

modis efferri potest. Eadem est ratio in coniugatione verbi, qua in declinatione nominis. Amabitis, amaueratis, amaremini, amaminor, amaremur, formidabar, verecundabar, cuperemur, legiminor, audirere, audiremini, & alia rationis eiusdem, quae pares aut plures habent syllabas, adeo vasta sunt, & auditu tristitia, ut perraro intromittantur in oratione elegātem & excultam. Nec illud est modo in casibus partiū orationis. Vt horridulū sonum fugerent veteres quauis graues & seueri, dixerunt pro duello bellum, pro diuis bis, pro duellio bellium, pro axilla alam, pro vexillo velum, pro taxillo talum, pro paxillo palū, pro si audes sodes, pro si vis sis, pro aisne ain, pro non quire nequire, pro magis velle malle, pro nō velle nolle, pro non scire nescire, pro post meridiano pomeridianum, pro medidie meridiem, aufugit non abfugit, aufer non abfer, amouit non abmouit, abstulit non abtulit. Plura namerat M. Tullius in Oratore, quibus refutantur horridi & vase biantes homines barbari, qui de verbis laborandum esse negant. Cur dicimus amasti amastis, amassem amassemus amassetis amasse, steti non stauī, dedi non dauī, perij, praterieram, audierunt, venierunt? Cur vera & ingramutamus? Cur hac magno consensu doctissimorum hominum citra omnem carminis necessitatem recepta sunt? Proh deum hominumque fidem, praefectus fabrum, duumuīrum, triumuirū, liberum pro filijs & filiabus, sestertium, nummum, septingentum, metu pro metui, ut hic,

Parce metu *Cytheræa*.— Die pro diei,
Libra die noctuq̄, pares ubi fecerit horas.
 Cur inducta *syncope, apocope, synaresis, πᾶθᾱ τῶν ὀνομάτων ἢ ἑταμάτων?* Cur vincula *sape* *Liuius* *secla* *Cicero* dixit? *caldam & soldum* tota *Latinorum* ciuitas? hoc ne poeticum? *nequaquam.* Quale igitur? *ingenuum & urbanum* loquendi genus: quod qui despicit, *matris suæ linguam balbutiat* infantissimus. Ne communem tot gentium linguam qua ciuitates, *populi, nationes, regna, imperia* habent inter se *commercium, qua poemata, annales, historia, leges, iura sacra, profana, artes & scientiæ omnes* explicantur, ne tam celebrem linguam turpiter & *scæde* polluant atque corrumpant. Ex hoc numero verborum *absonorum* alia per *intercisionem* aptiora sunt, vt *præterieram, sestertium.* Alia per *apocopen, & extreme syllabæ decurtationem*, vt *exin, dein, ain, nostin, metu, tribunal, nam* integrum fuit *tribunale.* Alia per *synaresin, qua duæ syllabæ in vnâ constantur*, vt *peculij scribimus, ac si esset quatuor syllabarum, duas tamen postremas literas in vnâ collidimus.* Alia per *mutationem*, vt *aufero, sustuli.* alia per *additionem*, vt *redeo, ambio.* Plura manserunt *rudia & impoluta, quibus nemo nisi malus architectus adificat orationem. Quum reieceris & obscœna & sordida, & inusitata, & barbaræ & rusticana, cæteris vt are licet, non temere quidem & promiscue, sed vt natura rerum & decorum postulabit. Quod quale sit, suo loco dicemus.*

CAP. XIII.

Humilia nullam penitus habent dignitatis auctoritatem. Sunt enim quasi humi detecta, & ad extremam honestorum conditionem redacta. Quapropter sicut in oratione gracili & humili collocantur, ita in ornata, ampla, graui sublimi, locum non habent. Exempla suppeditat haud pauca Vergilius in Bucolicis, cuiusmodi sunt capella, viburna, caseus, arbuta, casa, tugurium hibiscus, mulctra, mulget, lycisca, vitula, myrica, corylus, saliuca, paliurus, & quatuor haec loco fistula, cicuta, auena, arundo, calamus: ruminat, sinum lactis, vaccae, bucula, opilio, bubulcus, fiscella. Suppeditant etiam multa Satyrici, in quibus sunt salua, occare, runcare, artocrea, synciput, syngultire, trama, omentum, ossa, olla, cornicari, scilopus, cuminum, pappare, lallare, canthus, agaso, farrago, nappa, sambuca, glutio, saperda, stuppe, obba, festuca, pannucius, pannosus, seriola, tucetum, pituita, puppa, caballus, sumen, corbis, porcus, verruca, scopæ, sartago. Finis non erit si cuncta persequi velim quae posuerunt satyrici, medici, philosophi naturales, epigrammatici, mythici, qui quae de re rustica libros consecerunt. Coguntur enim vilita quaedam vsurpare verba, nota atque trita vulgo, dignitatibus aut ignota, aut certe nisi quando se demittunt, indecora. Non enim deceat reges & principes & grauius agentes abiectissima nominare artium.

artium instrumenta, aut animalia ignobilia, aut morborum medicamentorumque minutæ species. Si quis tamen aut apud M. Tullium, aut Vergilium in Aenea, aut Liuium, talia quædam reperiatur, ne clamitet indignum facinus. Eloquentissimi viri in eodem opere non semper vtuntur eodẽ genere dicendi, subinde mutant stylum. pro varietate rerum de quibus agunt, nunc graues & ornatæ, nunc suauæ & temperatæ, nunc subtiles atq; demissi. hinc πένδυλα apud Homerum, Pero apud Vergilium, Pusio apud Tullium. Communia quam propria minus vilescunt, vt bos quam vacca, sus quam porcus, bestia quam mus, pastor quam bubulcus, opifex quàm coriarius, instrumentum quam pala, nux quam castanea, obsonium quam lucanica, vestis quam bardocucullus, vas quam trulleum, pomum quam sorbum, piscis quam gobio, verriculum quam scope: quæ sunt vsitatiora, quoniam in omnium ore versantur, vt homines plebei qui in media luce Reipub. viuunt sic illa ab humilitate veniunt in aliquam dignitatem. Erit quod hic mireris: Omnes sententiæ in quibus humilia sunt verba, non habendæ sunt humiles, vt hæc, In sordido panno sepe latet alta sapientia. Nec etiã contra: vt,

Fronde super viridi sunt nobis mitia poma,

Castaneæ molles, & pressi copia lactis.

Quid: quod heroici poetæ ducunt similitudines ab apibus & formicis quæ, res humilissimæ videntur? Est in illis solertia, atque labor honestus, qui suum meruit

ruit honorem. Gemma & vniones res paruae quidē,
 sed precio ingentes, inter humilia nō debent haberi.
 Turbo ille quo pueri ludunt, res est admodum vilis,
 sed tamen vsu notus est. Nec abiecta verba semper
 metiemur vilitate rerum quas significant, sed ali-
 quando hominum existimatione. Quid est noctua vi-
 lius? sed illam celebrarunt auguria, celebrauit prodi-
 giosa natura. Qui nouit humilium verborum dis-
 ferētias, deiectissima, si volet, collocabit in iocosa scri-
 ptione, vt si quando ludat βατράχοι πομπὰ χίμα,
 culicē, caluitium, pulicē, testamentū porcelli, leues
 apologos, fabulas aniles, discordiam partiū corporis
 humani, ridiculas epistolas, morias, colloquia homi-
 nū postremorū, mimos, satyras, lasciuas odas, syluas,
 epigrāmata minutiora, a sinos aureos, iocos amorū,
 comœdias Attellanas & tabernarias, & signa sunt
 similia. At in laudatione, in panegyrico in genere epi-
 dictico, in histōria, in epistola graui, in suasiōe, in
 causa forensi ad declamandum posita, ne consistuat
 humillima, nisi forte quū hominē aut rem maxime
 deprimere & attenuare volet. Aliud est tenue dicēdi
 genus & acutū, aliud humile & abiectū, in quo iocu-
 lariter quod volumus effundimus. Si quid habebit in-
 dicij studiosus artis, monitus videbit quatenus pro-
 gredi liceat, & Ciceronē optimum ducē lectitabit, il-
 lumq; imitari iam occipiet. Nōne vides vt pueri libe-
 raliter educati, siquādo gallice loquātur apud hone-
 stos viros, humilitatē fugiāt, quā iocātes apud aequa-
 les cupide sectantur? Eadem est ratio Latine loquen-

tu, & temporibus ac personis accommodantis orationem. Discenda sunt omnia, nō temere & fortuito iacienda. De quo non pigebit audisse Quinilianī sententiam: Obscœna, inquit, vitabimus, & sordida & humilia. Sunt autem humilia infra dignitatē rerum aut ordinis. In quo vitio cauendo non mediocriter quidam errare solēt, qui omnia quæ sunt in vsu, etiam si causæ necessitas postulēt, reformidant: vt ille qui in actione Ibericas herbas, se solo ne quicquam intelligente, dicebat, nisi irridens hanc vanitatem Cassius Severus, spartum cum dicere velle indicasset, Nec video quare clarus orator duratos muria pisces nitidius esse crediderit, quam ipsum id quod vitabat. Hac ille. Vergilius humilem putat esse panem. dicit igitur,

—Cereremq₃ canistris Expediunt.—

—Onerantq₃ canistris Dona laborata Cereris.—

Et Cereale solum pomis agrestibus augent.

Consumptis hic fortè alijs, vt vertere morsus

Exiguam in Cererem, penuria adegit edendi,

Et violare manu malug₃ audacibus orbem

Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris,

Heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus.

Per cererem, per cereale solum, per exiguam cererem, per quadras, per fatale crustum, per mensas quid accipimus? quoties proprium mutat alieno, vt copia & dignitate crescat restenuis? Littore aliena locant alijs. Proprium vasis nomen ollam aream

intelligo) parum nitidum existimabat. Idem, Frangere saxo, pro mola aut mortario.

Dant manibus famuli: lymphas.—
pro eo quod est, dant aquas.

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
pro calcetis.

—Famulasque ad lumina longo
Exercet penso.—

pro eo quod est, nere iubet.

Multa alioquin humilia splendide dixit. Grammatici tamen notant apud eum ταπεινωσις, id est humilitatis vitium, In gurgite vasto. presensit, & magnitudinis epitheton adiecit. Semper humilitas in eo retinet decorem, ut in his, Cui tolerare colo vitam, & nuique Mimerua.

Excussit manibus radij.—

Colus & radius non ampla sunt dignitatis, at honore circumuestita non dedecent. In tenui genere versanti sumenda sunt de medio verba, & oratione liberius quam in heroico opere, verecundius quam in abiecto collocanda.

De verbis sublimibus.

CAP. XV.

DE verbis sublimibus pauca, si bonum videtur, adiungamus. Nam de pudicis, de nitidis, de vstratis, de Latinis, de urbane sonantibus nihil hic esse dicendum existimo, propterea quod expositis contra-

r̄ijs hæc omnia clare satis elucent. Etenim quicquid
 in hac lingua obscœnum, sordidum, inusitatum, bar-
 barum, agreste non est: castum, purum, vulgatum,
 Latinum sit necesse est. hæc oppositio verborum nihil
 habet intermedium, de quo in habendo delectu quæ-
 rendum esse videatur. Castis castiora, puris puriora,
 venustis venustiora inuenire possis, itemque obscœni-
 ora obscœnis sordidiora sordidis: sed erit hoc compa-
 rantis, non opponentis ex aduerso contraria. Non ita
 res est in humilibus & sublimibus. Non enim quic-
 quid humile non est, sublime dici debet: nec quic-
 quid sublimitatem non habet humile putandum.
 Est aliquid interiectum quod neutrius est particeps.
 Sublimia & ardua sunt, quæ dignitate & ampli-
 tudine splendescunt: vt nomina deorum & sacro-
 rum cum propria, tum communia: vt deus, conditor,
 pater, moderator, regnator, genitor, numen, rex om-
 nipotens. & apud veteres, Iuno, Minerua, Diana,
 Apollo, Mercurius, Hercules, Neptunus, Thetis, Am-
 phitrite, Penates, Pluto, Proserpina, & id genus
 multa, sine quibus aiunt etiamnum Christiani sua
 poemata iacere, ideoque ad carminum maiestatem
 suis libris inserunt Cererem pro pane, Bacchum pro
 vino, Pomonam pro pomu, Neptunum pro mari, Iu-
 nonem pro ambitione, Mineruam pro arte, Mar-
 tem pro bello, Enyo pro bellico furore, Mercurium &
 Suadam pro eloquentia, Tellurem pro terra, Palem
 pro pascuis, Diana pro venatione, Hymenaum pro
 nuptijs, Parcas pro fato, Plutonem pro diu r̄ijs, &

caedæmoniorum principe. An autem magniloquentia, an ne consuetudo obtinuit, vt hæc amplissima viderentur ornamenta, non iudico: certe, nescio quomodo, posita loco, grandius & antiquius efficiunt poema. Adde nomina virorum illustrium, gentium, populorum, regnorum, montium, fluminum, vrbi-um, de insignibus loquor, cuius generis hæc sunt, Mænelaus, Achilles, Vlysses, aiæx, Diomedes, Priamus, Aeneas, Hector, Paris, Cadmus, Amphiaræus, Lycurgus, Solon, Darius, Philippus, Alexander, Curius, Fabritius, Sylla, Pompeus, Iulius Cæsar, Persæ, Babylonij, Thraces, Lacedæmones, Attici, Thebani, Pœni, Romani, Ausones, Galli, Britanni, Europa, Asia, Africa, Hesperia, India, Aegyptus, Germania, Pelium, Olympus, Ismarus, Caucasus, Apēninus, Alpes, Pyrenæi, Atlas, Abila, Calpe, Ganges, Nilus, Hister, Eridanus, Rhodanus, Iberus, Tagus, Rhenus, Athenæ, Thebæ, Sparta, Rhodus, Carthago, Roma, Tolo-sa, Lugdunum, Lutetia. Sunt alia innumerabilia, quæ certatim colligunt heroici poætæ, & quasi stellas affigunt operi suo. Adijce nomina virtutum, & effectuum qui sequuntur eas, vt prudentia, iustitia, religio, victoria, triumphus, gloria: Scientiarum, cuiusmodi sunt ars magica, iuris prudentia, ratio grammatica, dicendi facultas, architectura, doctrina, disciplina, sapientia, contemplatio: Partium hominis insignium, animus, corpus, cor, cerebrum, caput, pectus, lacerti: Splendidi vestitus, pallium, toga, prætexta: trabea, paludamentum, torquis, armilla:

mille: Colorum, vt purpura, murex, coccum, ful-
 num, rubrum: armorum, lorica, galea, thorax, ha-
 sta, lancea, ensis: Navium, biremis, triremis: Aedifi-
 ciorum, domus, templum, aedes, curia, capitolium,
 theatrum: Magistratuū, dictator, consul, impera-
 tor, rex, tribunus, potestas: Animalium nobilium, ty-
 gris, leo, vrsa, elephantus, equus, aquila, philomela,
 cete, delphinus. Vt breuiter finiam, rerum maxima-
 rum vel quantitate, vel precio, cœlum, Sol, Luna,
 astra, lumen, ignis, aer, mare, terra, ventus, fulmen,
 pluuia, tempestas, aurum, argentum, aes, crater, pa-
 teta, gemme, marmora, simulachra, statue. Non
 immorabor vltra. Ex his enim cetera animo conce-
 pere minime operosum arduumque est: nec difficile
 puto de verbo proprie dicto iudicare atque depre-
 hendere quæ vis eius splendeat, quæ ve sit obscura.
 Regere, moderari, gubernare, orare, iudicare, con-
 templari, sacrificare, pugnare, vincere, sapere, flore-
 re, cohortari, docere, & alia infinita quæ significant
 facere aut pati id quod aut natura, aut hominum
 iudicio præclarum est, sublimia & excelsa meo
 iudicio debent haberi. Dicit aliquis: Sint ne su-
 blimia quæ refers, tu quidem videris: Sat scio a pa-
 storibus, rusticis mulierculis, pueris, infantibus hæc
 frequenter vsurpari solere. Quidni? quâto sublimio-
 ra, tanto magis conspicua sunt, & in omni sermone
 frequētiora. Res arduas fere vulg^o admittatur, & ab
 infantia nominare discit, subinde loquitur deos, sacri-
 ficia, ritus, mores, nationes, vrbes præfecturas, bella,

prælia, fœdera, pacem, iura, leges, vasa, vestes, animalia, loca, tempora, & omnia fere quæ rerum natura ingenti procreauit. Ergo vulgus est grandiloquum? Male colligis. Non æstimamus leonem ab vnguibus. Non vnum verbum sublime & amplum magnificam orationem efficit. Quid igitur? Humilium fuga, sublimium frequentia, sententiarum grauitas, & apta compositio. Vulgus indoctum si se attollere conatur, nec humilia effugit, nec sublimia frequentat, nec in sententiarum grauitate persistit, nec apte res & verba componit. Est & aliquid lautum in patrisimonia rusticorum, & plebeia mulier aurum feratque margaritas: nec tamen hic conuiuium magnificum, aut insignem fœminæ mundum dixeris. At propemodū quæ numeras, propria rerum vocabula sunt, ab omnibus necessario dicenda. Sublimes igitur quādā necessitate sumus. Quemadmodū materia in syluis alta spōte creuit, sic ex hominū instituto verba magnifica nata sunt: sed nō est cuiusq; deligere. Præterea nec arbor vna præclara splendidā regiam, nec vnius aut alterius verbi splendor excelsam efficit extractionem. Aliena tamen atque modificata sæpe magnificentiora vidētur, quam propria, credo, quod rariora sunt, & paucioribus vsitata. Assumūtur aut translatione, vt scopulus pro periculo, naufragium pro exitio a Cicerone dictum est in oratione pro Rabirio perduellionis reo. aut synecdoche, vt tectum pro domo, ferrum pro gladio. aut metonymia, vt Roma pro Romanis, cælum pro dijs. aut antonomasia, vt

Pœnus pro Annibale. aut periphrasi figura amica
 poëtis, vt diuum pater, atque hominum rex. orandi
 facultas, scientia differēdi. aut catachresi, vt equum
 diuina Palladis arte edificant. equificanti, vt edificār,
 dicere Latine non possumus. aut hyperbole, vt tona-
 bat pro vehementer orabat. quibus annumeran-
 da sunt antiqua, vt rebamur, clarigatio. Proprijs (vt
 Quintilianus ait) dignitatem dat antiquitas. Quo
 dicto probari potest in quibusdam proprijs esse digni-
 tatem, at Quintilianus in octauo de proprijs loquēs
 hæc dicit: In hac autem proprietatis specie, quæ no-
 minibus ipsis cuiusque rei vtitur, nulla virtus est. Si
 propria nullam per se virtutem habent, qui possunt
 sublimia censerī? Quintilianus virtutem posuit pro
 vi ac gratia quam præstant figura: quæ quidem eo
 reperta sunt, vt efficiant orationem aut grauiorem,
 aut elegantio rem. Nequaquã autem seclusit a pro-
 prijs omnem virtutem. Nam continuo subiicit: Con-
 trarium est vitium id quod apud nos improprium,
 ἀνορογ apud Græcos vocatur. Si improprium, viti-
 tium est, cur proprium non est virtus? Idem ibidem
 mentionem de humilibus facit, quorum multa pro-
 pria sunt. Si propria quædam, quæ res significant hu-
 miles, humilia agnoscimus: cur ea propria quæ de-
 signant res preciosas & altas, sublimia non puta-
 mus? Idem ex synonymis alia esse sublimiora putat,
 quod proprijs accidere necesse est. Omne verbū (in-
 quit idem) nisi in oratione positum, virtute caret. Nã
 & sublime in humilire tumescit. Fateor esse quam-

plurima quæ ab oratione vim capiunt, & verbis sublimibus nos abuti posse: sed id non efficit, vt simplicia verba qualia sint natura, considerare non possumus. Lapis natiuus citra compositionem discrimen habet, magnus paruus, durus mollis, longus breuis, vsitatus inusitatus, nitidus impur⁹, magnificus humilis, integer fractus dicitur. Non eadem quoque ratio verborum est? Verba (inquit Cicero de amplificati-
 one) ponenda sunt quæ vim habeant illustrandi, nec ab vsu sint abhorrentia, graua, plena, sonentia, iuncta, facta, cognominata, non vulgata, superlata, in primisque transtata. Quorsum hæc? Si de verbis simplicibus nullum est certum iudicium, cui simplicia, id est incontexta, a collocatis iunctisque dirimit? Si verbum sublime tumescit in oratione tenui, id fit propter inaequalitatem. Inaequalitas aliud quidem respicit, non semper coniunctionem desiderat. Mens enim res separatas atque disiunctas conficere potest. Sunt intermedia quedam, nec humilia natura, nec sublimia, quibus vtimur in omni genere dicendi, vt in nominibus homo, femina, cura, res, nemo, nullus. In pronomi-
 nibus, hic, meus, noster. In verbis, est, stat, mouetur. In aduerbijs, heri, cras, forte. Ex coniunctionibus & prepositionibus nullam excipio. Nihil ipse per se eminent: in collocatis & in concinnitate & in schemate eminere possunt.

De grauibus verbis, &
leuibus.

CAP. XVI.

Verba grauia a rerum graui pondere, & ab intellectu significantiore dicuntur: leuia contra Grauitas atque liuitas in oratione maxime cognoscitur, sed & extra contextum examinari potest. Incestum, flagitium, scelus, peculatus, sacrilegium, perduellio, proditio, parricidium, amentia, furor, infamia, praedo, pirata, carnifex, necare, satagere, deperire, formidare, exhorrescere, per se grauia sunt. In synonymis differentia grauium & leuium apertius deprehenditur. Grauior est charitas quam amor, vnda quam aqua, procella quam ventus, saxū quam lapis, angustus quam breuis, rapidus quā celer, grandauius quam senex, cultum quam aruū, dapes quam cibaria, religio quam obseruatio, promeritus quam meritus, moles quam magnitudo, ruina quam casus, ingens quam magnus, inaccessus quam inuius, direptus quā captus, superbus quam magnificus, rapina quam furtū, latro quam fur, fraus quā dolus, satur quam plenus, formido quam metus, imber quam pluuia, luxu: quam apparatus, insomnis quam vigil, stridor quam sonitus, ruunt quam eunt, obstupuit quam miratus est, torqueo quam iacio, efflagito quam peto, quatio quam moueo. Ex hac cōparatione corrigendi materia sumitur. & a leuiore ad grauius amplificanti sit gradus. Vereor ne in hac

enumeratione exemplorum nuda sim molestus. vi-
 enim capit ornatum atque voluptatem res tot par-
 tibus concisa, & interrupta. Sed professus sum me
 omnia aperte traditurum, quae ad delectum verborum
 & eorum collocationem pertinent. Quare permit-
 tant mihi studiosi compositionis, rem omnem illustra-
 re exemplorum frequentia, & cogitent aliud esse do-
 centem in gracili rerum tenuitate versari, aliud in am-
 pla materia atque ardua spaciari eloquentem. Virtus
 est in docente sermo brevis ac dilucidus. Si qua ab illo
 dicendi voluptas adiungitur, eo tendit, ut praecpto-
 rum duritia molliatur. Illa tamen non est tum expe-
 tenda, quum res ipsa per se utilitate capit legentium
 mentes. In gradibus apertum discrimen est. In his
 enim quae gradatim crescunt, comparatio & super-
 latio primum gradum quantitate & gravitate vin-
 cit, acerbior acerbissimus, acrior acerrimus, grauior
 grauissimus, crudelior crudelissimus, sceleratior sce-
 leratissimus; & id genus infinita. Quae epitheta quae-
 dam sine vlla comparatione pondus habent & incre-
 mentum, ut quum dicimus, mirum artificium, gran-
 de crimen, vastum gurgitem, lectum adolescentem,
 hominem teterrimum, nefariam libidinem, nequi-
 tiam singularem, summam vim, innumerabilem
 multitudinem, insignem virum, immania pocula,
 graues iniurias. Nam quum graue quiddam queri-
 mus, & illud in rerum vocabulis inuenire non possu-
 mus, tum ut animi conceptus expleatur, ad epitheta
 confugimus. Quod si propria aut per se, aut epitheta

adiuta

adiuta, grauitati rerum non satisfaciunt, subsidio sunt figura, translatio, hypallage, synecdoche, αὐξήσις, allegoria, periphrasis, antonomasia. Hic de tropis, non de reliquis luminibus sententiarum atq; verborum loquor, propterea quod illa non sunt in singulis verbis, de quibus agitur in praesentia, sed in oratione contexta prominēt. Grauiora sunt interdū translata quam propria, vt ardor pro cupiditate, ignis & vulnus pro amore, nudus pro inopi, germanus pro simili, cæcus pro ignaro, corruscat pro verbo vibrat, extunderet artes pro inueniret, ardere pro amare, inuestigauit pro quæsiit, contendo pro eo, euolare pro abire, acerbitas pro malo, acre pro vehementi, inflammatus pro commoto, sobrius pro consulto, proripere pro eo quod est producere, teterrimus pro crudelissimo. Hypallage est metonymia, qua pro inuentore inuentum, pro continente contentum, pro efficiente effectum, pro possessore possessorem, aut contra capimus. In hac conformatione dicimus, Martem fatigant, Sus Mineruam, Raptus Helenæ Græciam Asiameq; commouit, Africam exciuit tumultus, Perijt Marsus, Lacerat Musas. Nutu Iunonis eunt res, Cicero ab exilio reportatus humeris Italia. Leuius dixeris, Bellum poscunt, Sus artificem docet, Raptus Helenæ Græcos atq; Troianos commouit, Afros exciuit tumultus, Perijt Marsi liber Amazonis, Abutitur disciplinis. Voluntate Iunonis eunt res. Cicero ab exilio reportatus est ab Italis. Synecdoche dicitur quum a parte totum, vel a toto pars, vel numerus a nume-

ro intelligitur. Hac forma grauer vsus est Cicero cum alibi, tum in sexta actione in Verrem: *Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tam vetere prouincia, tot familijs tam copiosis vllum argenteum vas, vllum Corinthium aut Deliacum fuisse, nego vllam gemmam aut margaritam fuisse, aut quicquam ex auro aut ebore factum, signum vllum aeneum, marmoreum, eburneum, nego vllam picturam neq; in tabulis, neq; textilem fuisse, quin quaesierit, inspexerit, quod placitum sit, abstulerit. Partem istorum quaesierat & abstulerat Verres, at totum genus amplificandi gratia accusator inculcauit, dissimulat tamen. Quñ dico, inquit, nihil istum eiusmodi rerum in tota prouincia reliquisse, Latine me scute, non accusatorie loqui. Idem orbem terrarū pro imperio Romano, omnem civitatem pro paucis ciuibus vsurpat. Terentius numero mutato grauius dicit, istarum meretricum contumelias. & Cicero, Curios, Fabritios, Quintos Maximos. Et Vergilius:*

Talia coniugia & tales celebrent hymeneos.

Egregium Veneris genus, & rex ipse Latinus.

Allegoria est vox illa Catilina, incendium meum ruina restinguam, pro eo quod est, inimicos meos interimam. Et illud Vergilianum:

Sed nos immensum spacij confecimus aequor.

Vtrumq; autem auctius est quam proprium. & illud de Tyberio, Lutum sanguine maceratum, Validius est, quam si Rhodius magister dixisset, & sordidus es, & crudelis. Periphrasis inuicem grauis est, non modo

do sublimis, at orandi facultas pro Rhetorica, memoria rerū gestarū pro historia, diuū pater atq; hominum rex pro Ioue. Caeli qui sydera torquet, pro eodem. Vera Iouis proles, pro Hercule. Romana conditor arcis, pro Romulo. Philosophorum princeps pro Platone. Medicorum Deus pro Hippocrate. Imperator populi Romani pro Rupilio dicitur in tertia accusatione Verris, quum augetur illius autoritas. Hac & similia pondus afferre subiectis rebus videtur. Argumento sit, quod quum rem vehementer exprimere conamur, pro vno verbo hanc libenter amplectimur verborum pluralitatem. Finitima est antonomasia, quæ pronomine nomen vsurpat. Vergilius :

- Thalamo quæ fixa reliquit

Impius -

Leue fuisset, Aeneas. Vigilasne deum gens? maioris est momenti, quam, Vigilasne Aenea? Cicero pro Cluentio: Nubit genero socrus. accusat filium mater. leuius istuc, Nubit Melino Sastia, eadem Cluentium accusat. Stetit soleatus prator muliercula nixus in littore. minus erat graue & accusatoriū, Stetit soleatus Verres muliercula nixus in littore. Parce victu at senex significantius est quam hoc, parce victitat Chremes. Nec eadem libra pēsitem hac duo, sœdisfragus Annibal, & sœdisfragus Pœnus. In alieno vis est argumenti, quæ non est in proprio. Proprium tantum valet ad docendū: alienum & ad docendū, & ad probandam. Addamus etiam ὠξὺ σίπ, id est,

amplificationem, sed eam quæ in solo verbo posita est. Perij, nullus sum, occidi, actum est, exanimatus sum pro turbato, casus pro leso, latro pro improbo, solitudo pro paucitate, gladiator pro audaci, parricida pro sicario, scelus pro homine malo, fera pro crudeli, pestis portentum monstrum pro nocente, veterator pro callido, bestia pro stolido, pirata pro fure, perditus pro vitioso, innumerabilis pro multo, mille pro multis. Multa sunt genera grauitatis in sententijs & collocatione verborum. Nunc autem de verbis simplicibus loquimur, ex quibus grauia sunt illa, quæ significatione robustiora vehementioraq; sunt. Differt autem grauitas a sublimitate. Grauitas est ponderis, sublimitas dignitatis. Grauia plus vehementiusq; significant, sublimia magnificentius ac lautius. Idem verbum tamen & graue & sublime dici potest, vt si eloquentiam diuinam esse dicemus, illam & significandi pondere, & dignitatis amplitudine adaugebimus. Cælos autem cæli vertices, astra diuos, heroes magnanimos principes, & multa dignitatis honore conspicua, sublimia, non grauia dicimus. Non enim validiora sunt in gradibus augendi, sed dignitate præstantiora. Adde quod sublimia non turpitudinem, sed eximum splendorem habent. At nefarium scelus, sicut equitatem singularem inter grauia numeramus. Non ignoro hoc verbum, graue, multos habere sensus, & aliter dici grauem terram, aliter graues iras, aliter grauem Catonem, aliter rationes graues. Hic graue (vt idem sæpius repetam)

dico

dico acre, vrgens, instans, significatione & pondere
 cumulatam. Ponitur autem in omni parte oratio-
 nis. Nullum enim verborum (si Ciceroni credimus)
 nisi aut elegans aut graue mittere debet orator. Sed
 in amplificatione vt in propria sede dominatur, pro-
 pterea quod sua mole dilatat id quod augere labora-
 mus. Quæret aliquis, an si qui pulsauit, attigisse: qui
 vulnerauit, laesisse dicatur, verba grauiasunt atti-
 gisse atq; laesisse? Ego quidem leuia esse puto. Suble-
 uant enim reum, & de culpa grauitate partem de-
 trahunt. quod non est grauium proprium. Contraria
 sunt hæc, amplificare, & imminuere. Amplificantis
 est grauias collocare, minuentis autem leuia atque
 inualida præferre. Ex ijs quæ diximus, difficile nõ est
 iudicare, quæ verba leuia sint, quig; in dicendo sit v-
 sus illorum. Deprehenduntur aut facta correctione,
 vt, Non tam didicit literas, quam degustauit. Aut
 comparatione, vt, Marius septem consulatus, vnum
 modo Cicero gessit. Pompeius Asianos imbelles, Cæ-
 sar fortes Italos subegit. Vnus cum septem, imbelles
 cum fortibus comparantur. Aut frigida affirmatio-
 ne, vt, homo non indoctus, non malus auctor, non om-
 nium postremus. Aut diminutione, vt, ducere cho-
 ros, non modo scelus, sed ne vitiũ quidem est. Aut sua
 sponte: vt facile, iocosum, ridiculum. Aut quantita-
 te, vt exigua domus, parua ciuitas. Aut precio, trio-
 boli, tresstis, dupondius. Aut opinione, vt Lygur, Iu-
 daus. Aut attenuatione, qua fit per deriuationem,
 libellus, opusculum. Aut immutatione, Non orator,
 sed

sed arator. Aut ironia, vt, O lepidum caput, de homi-
ne agresti & inurbano. Sunt quae sola pronunciatio-
ne videantur esse leuia:

- Meq̄, timoris

Argue tu Drance-

Quid moror? Totidem leuium genera sunt, quot gra-
uium verborum. Sed locum notasse satis est. Dicit
quispiam, Iam mihi videris non de verbo, sed de ora-
tione loqui, & longe aberrare a proposito. Quae in o-
ratione constitui, in verbum recidunt omnia. Et e-
pitheton, ac rei nomen cui adiungitur, tanquam v-
num simplexq̄, esse videri potest. Sunt & media, quae
nec grauiam per se, nec leuiam dicuntur: vt hasta, fons,
vester, noster, lego, dico, forte, deorsum, atq̄, autem,
apud, aduersum. Quaedam media natura vim capiunt
ab oratione, & rem aut grauiam, aut subleuant. Ho-
mo impudens mentiebatur palam, deiebat in tem-
plo, vomebat postridie. Hic palam, templo, postridie,
rem ingrauiam. Contra, Licenter agebat Saturnali-
bus, domi, apud sodales, in conuiuio: leuiter factum
videtur. At in re sunt ista, non in verbis. In re sane.
quum verba grauiam ac leuiam Cicero dicit, non aut li-
teras aut syllabas, aut ex illius iunctas voces intue-
tur: respicit eam rem, cuius signa notatq̄, verba sunt.
Vis illa rei est tanquam animi instar in corpore, ad
quam obscena, sordida, humilia, grauiam reduci-
mus, quae ad ipsas voces per se referre nec possu-
mus, nec debemus.

De proprijs & assumptis, & quæ aliena dicuntur.

CAP. XVII.

Verba, quemadmodum rerum possessiones, aut propria, aut aliena dicuntur. Aliena sunt, quæ a propria significatione in aliam cum virtute mutantur. Tropos cum Græcis ab intellectus immutatione appellamus. Aristoteles in Rhetoricis, & in libello de Arte poetica, metaphoras, id est, translationes vocat: & hoc nominis extendit, & ad ea quæ per similitudinem transferuntur, ut quum dicimus concionū procellas: & synecdochen, hypallagen, antonomasian, metalepsin, catachresin, hyperbolen, periphrasin, allegoriam. Sunt hæ troporū species, in quibus priorū loco statuuntur aliena. Cetera omnia rerum vocabula propria nominamus, quæ sunt hominum instituto rebus significandis usurpata primum, non aliunde quasi mutuo facta, cuiusmodi sunt hæc in generibus rerū diuersis, phagus, vlmus, fraxinus, brassica, beta, thymus, vites, palmes, pampinus, nitru sulphur, bitumen, aurū, electrum, ferrū, ceruus, dama, lepus, bos, equus, asinus, congrus, scarus, delphinus, coturnix, alauda, psittacus, homo. animus, corpus, virtus, vitium, fortitudo, ignavia, scientia, inertia, motus, quies, fundamentū, paries, tectū, supellex, vas, vestis, mēsa, cibus, potus, terra, mare, aer, ignis, stella, Deus. Rebus est fere sua cuiq; appellatio. Nec enim aliter de omnibus proprie loqui possemus. Vnde pla-

num sit propria quadam necessitate reperta esse, aliena vero propter vim & elegantiam in eorum locum traducta. Proprijs abundare debet is, qui multis de rebus agere plane, dilucide, & vsitate contendit. Nec in proprietate tenuis est gloria, ac orationis est commendatio, propterea quod breuiter & aperte res exprimit, non circumducit audientem ambagibus inanium verborum, non insert obscuritatem, quam plerunque pariunt figurae. Non traducit omnia sine virtute, non triuialia & barbara & inusitata inculcat, quae vitia frequenter accidunt ijs, qui pauca admodum verba nouerunt. Nunc enim turpiter circumloquuntur id quod vno dici verbo optime potest. vt hoc modo quidam, Vidi magnam illam auem, quam nunquam volat, & cuius plumas viri nobiles ferunt in galea. Quanto breuius ac melius, Vidi Struthio-camelum? Nunc sunt obscuro tenebris audacium figurarum, vt in epistola quidam sua opinione doctus, Non dedignatus es me concrepare laude nectarea, & buccinare me lingua melliflua. Nunc communibus vtuntur atq; triuialibus, vt quum dicunt hominem totum armatum pro cataphracto, & registrum pro tabulis. Nunc componunt insolita componi, vt si dicendum sit, Milites exposuit e nauis, sic loquuntur, Milites de nauis emisit in terram. Rogatus sum aliquoties a Philosophiae studiosis, qui contempta sermone barbarie in Philosophia plurima, puriores literas expetebant, satisne esset biennium ad emendate, proprie, ornateq; dicendum. Quibus dicere solitus sum,

non posse me adduci, ut crederem totum decennium ad id satis esse, quod sibi falsopollicerentur. Quando enim, inquam, barbariem putidam dediscemus? Quando vas imbutum male, non sapiet primum liquorem? Quando vulneris alti vestigia non restabunt? Quando omnem omnium proprietatem non modo memoriatenebimus, sed etiam expedite tum scripto, tum sermone exprimemus? Videte, quam pauci veteres hanc laudem sint affecuti: non loquor de sublimioribus, quibus est usus verborum liberior, sed de comicis, historicis, & oratoribus. Ex quibus si Terentium, Casarem, Ciceronem exceperis, qui proprie & vsitate sit locutus, vix vllum inuenies. Nam proprie loqui, diuturni laboris est, & assiduae exercitationis, sed in primis animi cupientis veritatem, id est, verum natiuumq; sermonem: quem ut abiectum quum multi fugiunt, incidunt in peregrinam quandam & insolentem ac pene prodigiosam linguae impuritatem. quod si turpe est, verbum proprium maxime curae sit, nec vnquam mutetur, nisi aut significantius aut elegantius succedat alienum. Sermo proprius si non semper fortior, verior est tamen, ac vsitator, & quae prima virtus est orationis, rem dilucide magis ac naturaliter exponit. Ad hanc virtutem consequendam discenda cuiusq; rei propria communiq; vocabula, & ea maxime verba quibus proprie animi modi declarantur, ut doceo, doce, docerem, doceam, doceo. Tum si est vnus rei vna appellatio, nullus est delectus: ideoq; nisi si hemata

velis, parendum erit necessitati. si plures, deligenda
 quæ magis propria sunt. Panis, pyri, pruni, frumen-
 tatoris, vna propria est nominatio: eiusdēq; rei sunt
 pestis & pestilentia, mors & obitus, lapis & petra,
 amare & diligere. In hoc genere quæ sunt vsitatu-
 ria, aut quæ melius rem pingūt, habenda potiora. Ma-
 lim dicere vestem, quam indumentū, herbam quam
 gramen, auem quam alitem, progeniem quam sobe-
 lem, subtegmen quam tramam, distribuit quam di-
 pescit, pugnavit quam conflixit, confirmat quam re-
 borat. In proprijs est verbis (inquit Cicero) illa laus
 ratoris, vt abiecta atque obsoleta fugiat, lectis atque
 illustribus vtatur, in quibus plenum quiddam & so-
 nans esse videatur. In collocatis obseruanda maxime
 proprietates, quam miseris modis lacerant indocti. Di-
 ctitant enim, Vigilant in monte, non speculantur
 monte. Tentat frangere aciem, non conatur aciem
 perrumpere. Dimisit suos milites, non dimisit copias.
 Impediuit com meatum, non interclusit. Victu care-
 bat Cæsar, non refrumentaria. Duxit vineas, non e-
 git. Primi in consilio, non consilij principes. Repor-
 tarunt prædas, non egerunt. Milites monuit, non co-
 hortatus est. Signum fecit, non dedit. Renouauit præ-
 lium, non redintegrait aut restituit. Aciem ordina-
 uit, non instruxit. Longius iuit, non prodijt. Redierunt
 milites, non receperunt se. Missi equites sine sarcinis,
 non equites expediti. Fecit prælium, non commisit.
 Dedit se vt seruiret, non tradidit se in seruitutē. De-
 dit illis ducem legatum, non præfecit legatum. Missi

ad succurrendum, non misit subsidio. Fecerunt vim, non impetum. Magnis vijs contendit, non magnis itineribus contendit. Oppidum egressi sunt contra hostem, non eruptionem fecerunt. Ad faciendum pontem lignum secabat, non materiam. Reportavit quae acceperat in legatione, non renunciauit legationem. Tempus adsignatum, non constitutum. Facere amicitiam, non inire gratiam. Perdidit opportunitatem, non amisit occasionem. Quid moror? Sunt qui non tam Latine loqui mihi videntur, quā barbarica phrasionem inuertere Latinitatē. Vnde hoc mali? Proposuerunt sibi & magistros & libros infantissimos, putarūtq; satis esse, nihil committere contra ea praeccepta grammaticae, quae sunt de casibus & constructione verborum: quasi non sit grammatici poetas & historicos interpretari, & inde loquendi rationem moremq; cognoscere. Quid hoc omnino peccat in artem declinandi vel construēdi, Turno mandata perfer, ut veniat in locum meum ad pugnandū? At quid est ineptius? quid ingratius? quid putidū magis? Virgilius aliter, Turno mandata perfer, succedat pugnae. Non desuerunt, qui huic mederi morbo cuperet, legerentq; ex multis autoribus locutiones omnes, unde grande volumen conficerent. vellem suo morbo potius & insanie medelam adhibuissent. Quid est stultius, quam omnia verba propria impropria poetica oratoria, vsitata inusitata, prisca noua, honesta turpia, bona mala, recta praua, promiscue congregare, & referre in codicem? Quis leget haec? & si

quis leget, ut memoria tenebit? & si tenebit, ut a bonis mala separabit? Nemo de lingua optime iudicare potest, qui non eam didicit. Nemo didicit, nisi loquendi consuetudinem obseruauit. Nullus obseruauit apud istos formularios. Nonne ridiculum est eate tradere studiosis, quæ nunquam noueras quum manū calamo admouisti? quæ oblitus es antequam perscripsisti? quæ nescis ipse? quæ non tenes? quæ iam dubites an scripseris? quæ nolis ipse perdiscere? quæ si uelis, haud possis? si possis, non expediat? Nam qui sapit, longa autorum bonorum lectione & obseruatione sapit. Multa sumis a Plauto, a Terentio nonnulla quæ iam exoluerunt, multa a Gellio, multa ab Apuleio, quæ dicta sunt audacius, multa a Suetonio, Plinio, a recentioribus, quæ subolent nescio quid pergrinum & insuaue. Quis erit delectus, quæ proprietates, quæ uenustas, si omnia miscebimus? si contorta, si rara, absurda, noue dicta in delicias ac elegantias referemus? Si quicquid inusitatum est ac tritum, vile esse & humile putabimus: contra, quicquid abhorret a loquendi more, preciosum & arduum? At iuuant, inquit. Plus obesse, quam prodesse, sit argumento, quod non modo quæ uerba scriptores boni iunxerint, tenendum est, sed in quem sensum dixerint, cui personæ, cui temporis, cui rerum conditioni accommodauerint, ut prioribus & posterioribus inseruerint: quorum nihil uident, qui excerpta legunt exempla, unam aut alteram particulam inepte assumunt orationi, & ornare cupientes, deformem & ridiculam

lam suffarcinant orationem. Miseri, qui tantum ex hoc vno commentario sapiunt. Multo citius poemata, historias, orationesq; perlegissent, vsum non modo verborum, sed etiam rerum ab ipso fonte pure & salubriter hausissent, quod tandem facere coguntur ij, qui bene scribēdi dicendive scientiam querunt. Ediscenda sunt plurima, permulta scriptitanda. Relegendi sunt optimi scriptores, vt paulatim veniat in vsum proprietas. Formulæ istæ suis autoribus amatoribusq; relinquenda. Qui linguæ Gallicanæ studēt, vt puritate superent vulgus, elegantiores loquendi formulas non referunt in libellum, sed animaduertunt quomodo quisq; doctiorum loquatur. quod audierunt, memoriæ assigunt, ac persæpe referunt. ad hæc legunt eorum scripta, qui Gallici sermonis principes extiterunt. Sic & Latina capessenti faciendum existimo, ne frustra in collectaneis infantium consenescat. Sic autem proprietatem amet, vt intelligat non semper vtendū proprijs: non dico quando verbum proprium deest, vt quum dicimus, equitat in arundine, saxa iaculatur, lapidat glebis: sed quum vitamus humilia, sordida & obscœna, & ad translationem confugimus, quumq; figurarum aut elegantiam aut virtutem querimus. Quintilianus 8. libro multa facit priorū genera: vnum quod iam multis exposuimus: alterum, quum dicitur proprium inter plura quæ sunt eiusdem nominis, id vnde cetera ducta sunt, vt vertex aquarum, a quo summa pars capitis, & quod est in montibus eminentissimū,

vertices dicuntur. Aliud, quum res communis pluribus, in vno aliquo habet nomen eximium: vt quum vrbis nomine Romam accipimus. Quartum, quum ponitur illud, quo nihil significantius inueniri possit, vt *Casar ad euertendam Remp. sobrius accessit*. Hoc translatum, non proprium dixero. Quintum ex appositis, quæ epitheta dicuntur: vt dulce mustum cum dentibus albis. Sextum, cum verbum bene translata est. Quod ego non probo, propterea quod a proprijs distinguenda sunt translata. Septimum, quum quæ sunt in quoq; præcipua, proprij locum accipiunt: vt, *Fabius cunctator*. Sunt in his, quatuor genera maxime propria, secundū, tertium, quintum & septimū. Primum fusius & latius patet, ac cætera comprehendit. Hoc valet ad dilucide aperteq; dicendum, illud etiam ad ornandum. In alienis prima sunt translata, quibus vtimur aut necessario, vt quum dicimus *gemmam in vitibus*: aut ornandi gratia, vt *lumen orationis*: aut ad incrementū, vt *ferreum cor*, *pellis adamantinū*: aut ad vitandam turpitudinem, vt *mulier Venere lutulenta*. Si nihil horum præstent, proprietate standū est. aptius enim dicetur, *suavis concordia*, quam *symphonia melliflua*, atq; *nectarea*. Assumitur & Synecdoche: vt, *Pro capite dimicantū Romanus prælio victor*, pro eo quod est, *Romani prælio victores*. Diximus pro dixi. Item Metonymia: vt *vario Marte pugnātū est*. & Antonomasia, vt *euerit Carthagini pro Scipione*. & Metalepsis: vt *speluncam abdidit atris*, id est, *profundis*. & Cataphresis: vt, *mutu*

nutus animus, pro paruo. & Periphrasis, vt diuum pater atq; hominum rex. & Allegoria, vt, Oleum incendio ne adijcias, id est, ne iratum excites. & Hyperbole: vt, volabat Camilla. Pauca de alienis hic esse dicenda iudicauimus, quoniam figurae per quas in locum propriorum transferuntur, & ante dicta fuerunt, & a grammaticis ac rhetoribus peti possunt. Cicero in Oratore inter aliena ponit translatum, & factum aliunde vt mutuo, & factum ab ipso, & nouum, & priscum, & inusitatum: in Partitionibus ea quae transferuntur, quae immutantur, ea quibus tanquam abutimur, quae obscuramus, quae incredibiliter tollimus, quaeq; mirabilius quam sermonis consuetudo patitur, ornamus. Noua, prisca, inusitata, propria sunt, nisi quod sunt rara, & vsu paucorum recepta: quae Ciceroni causa fuit, cur illa referret in aliena. Translatum, siue quod transfertur, est μεταφορικόν factum aliunde vt mutuo, & id quo tanquam abutimur, μετακτιστικόν, immutatur hypallage: obscurantur enigmatica, & allegorica. Incredibiliter tollimus hyperbolica. Praeter sermonis consuetudinem ornamus periphrastica. In his omnibus tropis est quod in proprii locum sufficitur alienum.

De verbis veteribus, & nouis.

CAP. XVIII.

Verba prisca, de quibus diximus, saepe vetera appellantur. Hic autem docendi gratia inter vete-

ra ac prisca differentiam atq; discrimen esse statuen-
 dum iudico. Vt enim omnia prisca sunt vetera, non
 tamen contra omnia vetera sunt prisca: & vt pri-
 scis, & antiquatis, & insolentibus perraro vitimur:
 ita fere semper nouis reiectis, veterum verbis loqui-
 mur. Nam quemadmodum noua aliquando conse-
 nescent, & vetera dicentur: sic & ea quibus vteba-
 tur seculum illud Ciceronianum, ceteris in loquen-
 do felicius consenuerunt quodammodo: quae tam-
 etsi nunc quasi viridi senectute florent, omniumque
 multo optima putantur, tamen vetera & antiqua
 nobis possunt videri, Ab vrbe condita ad tempora L.
 Crassi & M. Antonij nihil erat in lingua Romana ex-
 politum & excultum. Subolebant priscum quiddam
 Liuius Andronicus, Cæcilius, Aelius, Pacuuius, En-
 nius, Plautus, & in historia Cato, Piclor, Piso, & in
 oratione permulti, quos Cicero connumerat in Bruto.
 Isti igitur erant Ciceroni veteres, nobis autem do-
 cent esse prisca, & prope antiquata. A temporibus
 Syllæ dictatoris ad imperium Domitiani sermo La-
 tinus in integritate mansit, nisi quod posteriores iam
 propiores erant vitio, quam sanitati. Qui tum scri-
 ptores floruerunt, eos & veteres & imitandos esse
 censemus, Iuniores omnes habemus inter nouos, &
 impurius esse locutos arbitramur. Vt igitur tempore
 Ciceronis qui probari volebant, maiorem squallorem
 asserit atemq; fugiebant, ex omnibus eorū verbis ni-
 tidiora suauioraq; seligebat: sic & nos contra iunio-
 rum effrenatā audaciam licentiamq; fugitare, ex ijs
 pauca

pauca necessaria assumere. Caterum veterum modulationem & puritatem in loquendo sequi debemus. Quæ Terentius, Cæsar, Cicero, Sallustius, Liuius, Vergilius, Horatius, Ouidius, Cornelius Celsus, Persius, Quintilianus, Iuuenalis, Martialis admiserunt, omnia, præter pauca iam oblitterata, & quasi vetustate collapsa, qualia sunt suat, fiet, iudicasset, profapia, sine vlla dubitatione recipiuntur in sermonem. Antiquioribus & iunioribus temere ne confidas. Non sum tamen in ea opinione, in qua recentiorum quidam ridicule superstitiosi & sunt & fuerunt: Nul- lum omnino verbum vsurpandum esse putant, nisi quod apud Ciceronem inuenitur. Quos & ipse Cicero, cui tantum deferunt honorem, duabus sententijs dænat. Noua enim verba aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adiunctione verborum fieri posse iudicat: & is permulta fecit. In Academicis censet rebus nouis noua nomina imponenda. Horum neutrum isti sinunt. Adde quod de omnibus rebus & disciplinis non est locutus, nec habuit cur diceret quæ Varro in Agricultura, Cornelius Celsus in Arte medendi, quæ Vitruuius in Architectura, quæ Plinius in Historia naturali. Quid? quod eius opera multa desiderantur? & plura scripturus erat, nisi mors immatura præuenisset? In Crasso, in Antonio, in Hortensio nullum verbum vt insolens & putidum notat, quos certum est suis vsos esse verbis. Pauca reprehendit in M. Antonio, & ea quidem magis accusatorie quam vere: qui si posteriorum quos ante

nominavi, scripta legisset, credo non reprehendisset.
 Ne igitur nostra culpa languescamus inopia, veterū
 quos doctissimi quique magno consensu probauerūt,
 auctoritate nitamur. Eorū verba, quum licebit, pra-
 feramus nouis. Si non erunt idonea, tum recentio-
 ra animo & aurium iudicio ponderemus, & audea-
 mus aliquid doctis viris auctoribus. Noua traxerunt
 in usum Christiani, cuius generis sunt haec, Christus,
 fides, baptismus, sacramentum, eucharistia, spiritus
 sanctus, ecclesia catholica, euangelium, apostolus,
 euangelista, euangelizare, baptista, baptizare, pa-
 radisus, purgatorium, excommunicatio. Sunt alia
 usu omnium iam recepta, quibus me iudice utare li-
 cet & maxime si magis idonea reperire non possū.
 Non dico tamen deitatem pro diuinitate, pietatem
 pro misericordia, humilitatē pro modestia, exalta-
 tionē pro superbia, consortium pro firmitate, & alia
 sexcenta, quae barbaries & ignorantia sine vlla ne-
 cessitate inuexit in linguam Latinam. Quae qui per-
 uicaciter tuentur, summa iniuria arguunt Hebraeos
 & Graecos omnes qui philosophiam sanctissimam
 hac linguae sceditate conspurcare noluerunt, nisi for-
 te Deus optimus maximus Latinos a vero sermone
 deuiare, reliquos omnes emendate recteque loqui
 velit. Quod qui suspicatur, sibi somnium fingit. Reli-
 gio, credo, in barbarie posita non est. In hac nouita-
 te verborum, quae tolerari possint, optime iudicabit
 is, qui necessitati & decori parendum esse norit. Di-
 camus ecclesiam, quia necesse est: nullum enim
 aliud

aliud est eius rei verbum : nec magis inter Latina indecorum est ecclesie quam philosophia vocabulum. Quando similis ratio suberit, in noua cum alijs audeamus. Intulerunt etiam noua Dialectici, vt subiectum predicatum, predicatur, predicabile, predicamentum, categoricum, hypotheticum, equiuocum, vniuocum, substantiam, passionem, terminum : quorum pleraque vt necessaria videantur, non decent tamē, & assensum doctorum vix sibi conciliare possunt. Ausim dicere terminum vt ὄρος Graeci, subiectum, substantiam, categoricum, hypotheticum, indiuiduum, vt ἄτομον. Cæterum dico pro predicato enunciatum, pro maiore & minore primam & secundam partem assumptionis, pro predicabilibus quinque voces, pro predicamenti categorias, aut elementa decem, aut genera verborum, pro equiuoco homonymum, pro vniuoco synonymum. Nam quid Grecis vti vetat, quibus vsi sunt Grammatici? Pro verbo predicatur, dicitur aut pronūciatur: pro affirmatiua & negatiua propositione, pronūciatū affirmans aut negās, aiens aut inficiās: pro differentibus in eo quod quid est, aut quale quid est, differentia specie, numero: in explicanda substantia, aut substantie qualitate designanda, pro risibili, risus potentem: pro generalissimo, summum genus: pro specie specialissima, speciem infimam: pro ente, id quod est, aut subsistens: pro insecabili & indiuisibili, indiuiduum, vt sit epithetū: pro alterato, dispar aut dissimile: pro principaliter, maxime: pro a se

inuicem, inter se pro incomplexis simplicia Cicero, pro complexis collocata dicit. Reclamet qui volet, malo improprie loqui, quam barbare. Alia sunt in dialectica multa, quibus non omnino mala verba ac commodari possunt: sed non est hoc presentis instituti. Nam & incidimus in molestum hominum genus, qui nefarium scelus existimant, spinosam balbutientem & prodigiosum sermonem relinquere: quam opinionem si deponerent, continuo Latine dialectica loqueretur, sed haerent obstinati & pertinaces. Quae multa dixerunt physici, ethici, mathematici, grammatici, Iuris prudentes, quae inducere non audeas in emendatam orationem, quam multa fecerunt immania & aspera, quibus vteris inuitus? Voces istae substantiua, abiectiua, relatiua, indicatiua, imperatiua, frequentatiua, foeminina, adeo vaste dureque sonant, vt teretes aureis grauissime ladant. Itē sensibile, visibile, possibile, rotunditas, triangulare, quadrangulare, bicubitum, tricubitum, repressalia. Nae frustra laborarem, si innumerabilia recentiorum noua verba numerare contenderem: nulli vnquam fuere audaciores, nulli effrenatiores, nulli minus studiosi sermonis emendati. Istos ne sequi placet, qui gloriantur perinde atque magnū sit barbaro & inculto genere sermonis nescio quid de magnis artibus oblatrare? Sequamur eos potius, qui necessitate ducti, verba noua feliciter crearunt, qui que citra necessitatem verbis apte nouatis locupletarunt orationem. Primum vetera capessamus, deinde vbi cum arte

iudicium accreuerit, de nouis ea quæ uetusta sunt eligamus, & maxime necessaria, ut hæc, Cardinalis, Episcopus, Archidiaconus, Abbas, Monachus, Comes, Bombarda, Caligæ. Ex hoc genere si quid erit horridius ac durius, præfatione molliendum erit, hoc modo, Monachorum pastor est, qui uocatur abbas. Pontifex, aut (ut uulgo loquimur) episcopus. Fulminat tormentum belli, cui bombardæ nomen est. Non erant Romanis tegumenta crurum & femorum, quæ caligæ appellantur. Quædam periphrasi describimus, ut, est machina belli, cui a colubro nomen est, & alia cui a serpente fecere nomen. Erecta machina, a grue nomen habet, ingentia attollit saxa. Ut breuiter absoluam, nouis uetera præstant: nouorum optima sunt maxime uetera, & ea quibus aut necessitas aut gratia locum inuenit, si quid deest, explent illud uerborum figuræ. Noua etiam dicuntur quæ quisque hodie sibi excogitat, ut quidam monachum tenebricolam, & molinariam bestiam, & casearium dixit.

De uerbis sonantibus &
exilibus.

CAP. XIX.

HActenus uerborum naturas quæ a subiectis rebus oriuntur, explicauimus. Alter est locus de uocum differentijs, quæ uerba sint sonantia exilia, grandia parua, uolubilia tarda, lenia aspera: unde
oratio

oratio dicitur iucunda tristis, plena tenuis, grandis minuta, lenta volubilis, suavis horrida. Sonantiora sunt verba, aut literarum vocalium, aut consonantium plenior sono, aut certe spatio & tempore syllabarum. Ex quinque elementis, quæ pure sonant, primum & quartum, a o, magna ac vasta sunt: tertium & quintum, i, u, tenuia & exilia: secundum, e, intermedium. Hanc sonorum varietatem deprehendes in ijs qui venalia magnis in ciuitatibus proclamant: aut certe reseres ad aures, quæ de sonis omnibus sua sponte vel optime iudicant. A, litera quoniam spiritu longiore profertur ab arteria, reliquis omnibus immanitate soni præstat, ideoque frequentant eam qui grande aliquid & plenû resonant. Tragicæ Græci libenter mutant u, in a, vt sit hiantior pronuntiatio. Φύμα, Φόμα. Diffundit ea quæ vna modo syllaba constant, vt ars, aut, ad, cras, dat, fraus, glâs, haud, iâ, lanx, mars, pars, stat, qua, quâ, thrax, vah, vas, mas, at, ast. Hæc & paria (quanquã monosyllaba sepe sunt causa tenuitatis) non attenuant oratione. Argumento sit vel cornix, de qua Vergilius:

Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce.

Pleniora sunt verba duarum syllabarû, quas implet hæc litera, vt arca, arcas, altam, chara, grata, amant, sanant, para, quadrans, frangat, mala, atra, flâma, vastat, saltat, aura. Hanc quoq, recipiunt trisyllaba, atque grauitèr insonant, vt amabâ, sanabât, arcana, affata, lampada, pallada, barbarâ, tartara, amara, parabât, captarat. Reperitur & in quatuor syl-

syllabis continuis, vt, *acclamabat, adamabat, amandabant, apparabāt*. Raro peruenit ad quinque, vt in hoc fictitio nomine *taratantara*. Nihil horum non vehementer sonat, & implet aurium sensum: tamen in auctiore numero syllabarum, auctior est ac plenior sonus. Robustius autem ferit quum recipit duas aut tres literas consonantes, aut etiam diphthongum, quod est omnium commune: vt *trabs, stragula, brachium, fragor, statura, augeo, claudio, muse*, si modo recte pronunciaueris, vt quum dicitur Gallice *pax*. & *sed*, & *factum*. Quin vegeta sunt quæ vocibus alijs quidem constant, sed & hanc interferunt aut principio, aut medio, aut extremo loco, vt *fragmentum, sonare, ceperamus*. subtilitatem, interea, formosam. His vegetiora, quæ si non in omnibus locis, eam tamen in multis collocant, vt *asparagus, amaracus, calcitrare, resonabant, Aeneas, sagitta, iaculauit, arena, calcatur*. Huius itaque soni magnitudine sonora fit oratio, vt hæc, *Iste quod argenti placuit, inuasit: quæ mancipia voluit, abduxit: vina, ceteraq; que in Asia facillime comparantur, quæ ille reliquerat, asportauit: reliqua vendidit: pecuniam exegit.*

— At nunc horrentia Martis

Arma, virumque cano—

At regina graui tamdudum saucia cura.

—Omniaq; arma

Aduocat, & ramis vastisq; molaribus instat.

Proprium est omnium vocum clarius audiri aspiratione, accentu, productione, diphthongo. Clarior est

est in hamo quam in amento, in dato, quam in circumdato, in palma, quam in palude, in fraude, quam in fraxino. At discrimen hoc vix audiet qui aspiratione non vitur, & breues perinde atque longas moratur, aut has & illas pari interuallo precipitat. Faama quoniam priorem producit, efferatur ac si geminet vocem, hoc modo, faama. sic enim veteres scribebant, & ad longitudinum breuitatumque dimensiones (sine quibus vocum differentias intelligere non possumus) plurimum valet. O, profertur ore diducto rotundo, litera ampla quidem, sed quam prima vox & angustior & obscurior. Hoc nimirum Vergilius sensit, qui quum plane sciret in sancendis foederibus non porcā, sed porcū mactari solitum, dixit,

—Et caesa iungebant foedera porca.

Obscurius & ingratius erat,

—Caeso iungebant foedera porco.

Maluit igitur sono quam veritati consulere, sicut Horatius,

—Luctata canis.

Sunt qui putarunt in foeminino sexu plus esse cuiusdam gratiae: ego ad sonitum, non ad rem inclinasse poetas existimo. In monosyllabis productis o, si excipitur ea litera quae prima est in sanitate, & natura; & rosa, non est vacua & inanis, vt in his, vos, nos, hos, ros, mos, flos, cos, bos, tros, quos, non, cor. Vocellior est si duo elementa consona subsequantur, vt nox, mors, fors, frons, sons, mons, pons, fons. In fine surdus auditur, eo, flo, pro, pronomen hoc, seclusa aspiratione, quia litera muta clauditur,

& ob, & os breue, nihil omnino superat. In his quæ sunt plurium syllabarum, valida est, nisi quum o, in verbis sedet extrema. Senties in his vocibus, flores, mores, hordeum, horreo, nostra, nobis, monstrum, formosus, dolosus, colores, honorem, odor, sapor, orator, corpora, doctoribus, conformationes. Nec omnino iacet in fine, quod versus ostendit,

Arma virumq; cano.

Irim de cælo misit Saturnia Iuno.

—Saxo occulabat opaco.

—Ingurgite vasto.

Sonantius videtur alijs in sedibus:

Tanta molis erat Romanam condere gentem.

Luclantes ventos, tempestatesq; sonaras.

In verbo horreo inflatur hæc vox aspiratione, & littera canina, & accentu, & quantitate, propterea vehemens est, & canorum. In monstris autem positione multarum consonantium, & tono personat. Operæ precium est ista contemplari, si causam forte cognoscere velis, cur idem alijs & alijs locis vocalius esse videatur. Anceps est o, apud nos, a Græcis nomine & figura distinguitur. longum dicitur ω μὲν & breue ο μὲν ὀ, utrunque apud eos frequentissimum, sed alterum altero, beneficio quantitatæ largius est, ideoq; præ se fert geminam alterius figuram. Ideo documento nobis esse debet, eandem literam nunc clariorem productione, nunc obscuriorem esse breuitate. In diph. hongis o, produciunt, scilicet pœna, amœnus, obscœnus, mœnia, mœreo, pœnitet. Nunc vi-

zio pronunciationis auditar e solum. Quod si effera-
musce, quemadmodum Gallice regem dicimus, ni-
hil minuat illius amplitudo. Habes sonum dua-
rum literarum, quæ si quando frequenter concu-
runt, plenam efficiunt orationem: vt,

Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?

Anna vides toto properari littore circum.

Sola viri molles aditus, & tempora noras.

I, soror, atque hostem supplex affare superbum.

Neminem vestrum ignorare arbitror. Iudices, hunc
per hosce dies sermonem vulgi, atque hanc opinio-
nem populi Romani fuisse, Caium Verrem altera
actione responsurum non esse, neque ad iudicium af-
futurum. E, quod profertur ore parcius diducto, mi-
nor est viraque, contra duabus reliquis I, & V, ma-
ior. Iacet in syllaba sola, præsertim breui. Exilia
sunt enim es, & sed, ter, det, stet, vel, per, & simi-
lia. Paulo vocaliora sunt longa, rex, lex, des, stet,
res, sex, ex, stens. Argutiores diphthongi, as,
præs, hæc. In coniunctis breuibus, effluit, leget,
reget, tepet, releget, tereret, petere, tegere.
quod non sentiunt qui breuem male producant,
ac si scriberetur leeget, reeget. Ac celera, vt in hoc
versu,

Pacatumq; reget patrijs virtutibus orbem.

Confirmatur productione, vt fecerunt, excedo, te-
lum, credo, iactetur, luctantes, Teucer, Orpheus. Itæ
adiectis consonantibus, tempestates, ardentes, in-
gens, defesti, infestus, euerfa, exemplum, expleuisse,

dextra, descēdere. Hanc vocem dilatant imperiti, & nō tempus pronūciant sed tempus: non exemplū, sed exemplum: & latant. *am* pro latente dicunt. Hoc vitium Gallia nostra, Lusitania contrarium. e frequēs in oratione summissior fertur: vt, Cuncti ad me publice sepe venerunt, vt suarum fortunarum omnium causam defensionemque susciperem: me sepe esse pollicitum, sepe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. Hæc si modulate pronuntiabis, audies earum de quibus agimus literarum differentiam: & hæc verba, Ad me publice sepe venerunt, Me sepe esse pollicitum, defensionemque susciperem, summissiora dices: illa vero elatiora, Suarum fortunarum omnium causam. Quod si a, & o, & e, in oratione dominantur, iucunda varietate consonant, neque sunt vaste agrestia, neque exiliter efforminata, neque pronuntiatione difficilia. Sit hoc exemplum Ciceronianum, Tam autem eras excors, vt tota in oratione tecum ipse pugnares: vt non modo non coherentia inter se diceres, sed maxime disuncta atque contraria: vt non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. *Briuius hoc.*

—Mecumque fouebit

Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.

1, litera quæ molliter ore diducto ad dentes pene conuulsa enunciatur, per se exilis est, ac tenuis, vt in his verbis, bis, cis, is, id, lis, nix, in, rix, quis, sis, ir,

vis, vir, cinus, digni, fini, gignit, hinnit, linit, mitis, nisi, pili, hirci, quibus, nisi sibi, tibi, viri, virilis, vitis, bibit, illinit, immitit, mirifici, inimici. Ex his alia syllabis singulis constant, alia binis, alia ternis, alia quaternis: alia sunt breuia, alia longa: alia aspirationem habent, alia non habent. In alijs ea quae dicitur vocalis, excipitur vocali, in alijs vna aut altera consonante. Haec quaque (vt ante dixi) variant sonos, omnia tamen si ad a, & o, & e species sunt tenui & gracili voce. Miscetur alijs haec litera, & earum vocem imminuit, aut plus si multa est, aut minus si rara. Quapropter antiqui poetae dixerunt illi pro eo quod est illi. Casu hic dominos, plenioris est toni, quam dominus, & domino quam dominis: & bibat ac bibet, quam bibit, vitia quam vitis, licia quam licis. Tenuitatem huiusce vocis demonstrat hoc exemplum: Sape enim venit ad aures, te idem istud nimis crebro dicere. satis te tibi vixisse, credo. sed tum id audirem, si tibi soli viueres, aut si tibi etiam soli natus es.

Credimus? an qui amant ipsi sibi somnia fingunt?

Frigidus, o pueri, fugue hinc, latet anguis in herba.

Dic quibus in terris inscripti nomina regum?

In his quae plena modulatione sonare debent, huius elementi frequentia vitanda est. Nec opimius ὀπιμῶς, quod y Graecum dicimus. Nomen ipsum tenuitatis ostendit, & vt nunc pro unciatio est, sonat idem quod iota, vt hybla, hyperion, Ihyrges, syllaba. Coe-

ant in diphthongon, i & u, vt harpyia. que eo dicitur
 impropria, quod vna modo litera auditur. Iungitur
 alijs vocibus, vimque consonantis habet, vt ianua, se-
 cur, iocus, Iuno. Nihil horum ex ore mittitur exili-
 ter, sed i, causa non est. Insidit & sibypsi, vt quum
 dicimus conjunctio, reijctio. Interim duarum consonan-
 tium vim obtinet, vt in uor, peior, Mala, maestas.
 Quocumque modo se habebit, acutum & minutum
 audietur. Ex quinque puris literis v, ordine postre-
 ma est. Labris exporrectis paulumque diductis enun-
 ciatur. Sonus eius exiguus est, & effluens, ostendit
 illud Vergilianum persape laudatum,

— Exiguus mus

Sub terris posuitq; domos, atque horrea fecit.
 quod laudabiliter imitatus est Horatius,
 Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

Quid habent argutum & canorum, mus, sus, plus,
 thus, fumus, mulus, mutus, ludus, dumus, tuus, suus,
 bubulcus, subulcus, cucullus, cumulus, tumulus, lutu-
 lentus, summissus, exiguus? Plerique populi pro lite-
 ra u, quarta voce, id est o, ante literas qua primæ
 sunt in motu & in nato, abutuntur, dicunt enim
 sont, pro sunt, tondo, pro tundo, mundum pro
 mundo, onguentiū pro vnguento, sommissus pro sum-
 misso, rōpo pro rumpo. Melius Hispani sic enim dicūt
 vnguentiū, vt nos vnum Gallice, per eas tres literas
 que primæ sunt in vnguento. Quod si facies, tum ma-
 nifestā differentiā cognosces inter o, & u, vocales, &
 pressius hanc quā illam proferes, nec errabis in sono-

rum iudicio. Poser una, deinde supprime literam no-
 uissimam, & retine vn scies hoc modo aliter vn, ali-
 ter on proferri oportere. Sunt qui non Gallico more
 dicunt cumulum sed coumouloum, vt Hispani, Itali,
 qui in syllaba creui diphthongum facere videntur,
 quod ego nulla ratione probare possum. Manauit
 hoc vitium, credo, ab ys qui quum viderent $\mu\delta\sigma\epsilon\upsilon$
 Latine dici musam putarunt u, & s, eodem modo
 proferendum. In hac re laudo Gallorum pronuncia-
 tionem: quanquam ab ea desciscunt aliquot ciues eo-
 rum patrie contemptores, vt peregrinum quiddam
 sapere videantur. A Gallis non fat $\delta\delta$ sed fatuus, nō
 foutourous, sed futurus dicitur. Sic quoque veteres
 Romanos dixisse, non ita literarum sonos confudisse
 puto. Quid erat opus $\mu\delta\sigma\epsilon\upsilon$ in musam vertere,
 si manebat idem in utroque sonus? Cur Vergilius pro
 opitione vpilionem dixit in Bucolicis? Si quum tūdo
 & fugio dicendum est principio tenui, dicemus ton-
 do & fougio: tum u, plena non exilis esse vocis falso
 putabitur. Aliquando falluntur aures alieno sono, vt
 quum R, aut due trēsve muta aut siminocales vo-
 cem per se tenuem gracilemque roborant. Hac enim
 firma sunt & sonora, rus, rubrum, ruscus, truncat,
 murmurat, multum, subter, buxum, structura, custo-
 dia. Extrema vocalis igitur suapte natura tenuis est.
 vt illud $\upsilon\phi\lambda\delta\sigma\alpha\mu$ apud Græcos, cuius officium inter-
 dum gerit, vt $\upsilon\sigma$ sus est dictus sed aliunde nonnar-
 quam dilatatur illius exilitas, vt hic, —Arma, vi-
 ramque cano.

Nem iudicium est quum vocalibus adiungitur, vt
 varus, Venus, vinum, volo, vultus. in his enim aliunde
 firmatur, quoniam ex literis duabus vna componitur
 vox, quæ ad principem maiore ex parte referri de-
 bet. Interim adeo patitur attenuationem, vt omni-
 no retiteri videatur, vt aqua, lingua, suavis. Nusquã
 sonantior est quam in fine verbi, vt cornu, manu, me-
 tu, tumultu, veru, tonitru. In hac sede multo plenior
 est, quam quæ finis est his verbis, sibi, tibi, virili. Pau-
 ca de quinque literarum principibus diximus: de
 ijs quæ symphona Græci vocant, addamus &
 pauca.

Ex mutis surdumque spirantibus elementis, B, D, G,
 vehementius aurem feriunt, propterea quod sunt
 mediæ inter tenues & crassas: B, inter P, & ph: D,
 inter T, & th, G, inter C, & ch. figuras notasq; pro-
 prias quæ respondeant his Φ , θ , χ , non habemus. F,
 nostrum a Φ , græco non multum dissidet, illiq; sapa-
 succedit, vt Φ μ η η fama, μ ϕ η forma, Phryges Fru-
 ges ab Ennio dicti. B, fortior quã P: D, quã T: G, quã
 C: abdo quam apto, abdere quam attere, ager quam
 acer. De K, & Q, idem quod de C, iudicare debem⁹.
 Nam pro tribus vna est apud Græcos κ π π α nomi-
 ne. quamobrem superuacuas duas nonnulli putarunt.
 Ex mutis igitur quinque sunt exiliores, tres exprestio-
 res, vna pene crassa. Cõparet aliquis has voces, ab,
 ac, ad, at, af, in affine, ag, in aggressu, α χ in α χ ρ ι α ,
 ap, in Appio, aq, vt ac singulatim. non enim exem-
 plã reperies in quo q, syllabam componat cū voce

preposita. in aqua duæ syllabe sunt, a, qua. posterius
 rus est q, non prioru. Deinde conferat ba, in baculo:
 ca, in caco: da per se: fa, in Fabio: ga, in gabinio: Ka,
 in Kalendâ: pa. in patre: qua per se, ta, in tabula: cõ-
 paret inquam voces, non magno negotio cognoscet
 literarum sonum. Ex nouem tres recipiunt aspiratio-
 nem, & crassius proferuntur, vt Charites, Polaris,
 Thalamus, quæ vulgus ac, si non habeant aspirationẽ,
 tenuiter exprimit, ideoque vim sonandi sentire non
 potest. Turba valent consonantes, sicuti cantores
 debili voce. Interfistunt enim & quasi colluctantur
 aggregatæ, & si non dulciorem sonitum, maiorem
 tamen cient. Experiri licet in his verbis, abbrevio, ab-
 luo, abduco, abrado, absisto, abstraho, Accius, accres-
 co, aduersus, adduco admoueo, affatur, apparet, at-
 tritus: in quibus frequenter peccant ij qui ado non
 addo, aluo non alluo, abas non abbas efferunt. Ele-
 menta semiuocalia, id est ἡμιφωνοὶ, L, M, N, R, S,
 X, Z, vt sunt mutis sonantiora, ita paulo clarius in
 aurem cadunt. collocantur autem nunc in fine ver-
 borum, vt animal, amabam, titan, dispar, facilitas,
 rapax. Nũc in principio, vt mane, nauis, rarus, satur,
 Xanthus, Zanle. Sepe geminantur, vt fallo, flama,
 fanna, farratus. Sepe cum socijs vnguntur, vt calx,
 lãnx, puls, hyems, Tiburs. Ex illis R, quãuis asperum,
 tamen validũ & acre. M, firmũ, vt quod labris occlu-
 sis exprimitur. L, molle. N, siccũ & riniẽs. S humidũ
 X, stridulũ. Z, suauẽ. Semiuocalia omnia præter M,
 male frequentãtur. Si referes hæc ad auriũ iudiciũ,

Mauult loquaculus male loqui quam silere, senties
 quod respuat sensus. & hæc, Nostra nauis plena tan-
 de manus enata uit. & hæc, Rara arbor raros fert fru-
 ctus. & hæc, Xerxes Xanthum traicit. Istud in alijs
 quoq; sædum est & iniucundum, sed in vocalioribus
 grauius offendit. Haclenus de literis, quarum diffe-
 rentiam cognoscere necesse est, si de vocum omnium
 varietate sane iudicare, & ad aurium voluptatem
 accommodare dictionem velimus. omnes autē velle
 debemus, ne sua spe fraudatus auditor, nostra fructū
 detrahat orationi. In synonymis natura præstat id,
 quod est sonantius. Nam quum verba sint nota rerū
 quibus ad audientem nostras cogitationes perseri-
 mus, & pleniora iucundius vehementiusq; moueāt
 sensum, illa si non semper vsu, natura tamen iure di-
 cuntur esse meliora. Cicero in oratore, Simplex pro-
 batur in proprijs vsitatisq; verbis, quod aut optime
 sonat, aut rem maxime explanat. Plenius est donat;
 quam dat, memora quam dic, obruo quam tego, ha-
 bitare quam colere, informare quam instituere, voci
 ferantur quam clamant, inflammatus quam incen-
 sus, tempestas quam tempus, gubernator quā rector,
 formosus quam pulcher, regnator Olympi quam rex
 cœli, terra quam humus. Sunt innumerabilia verba
 generis huius, tum maxime deligenda, quū orationi
 queritur amplitudo. Est exilibus & suus locus in re
 tenui, & gracili genere sermonis. Quid? Omnia qui-
 dem loco sunt vilia ac laudabilia, sonantiora tamen
 natura sunt præstantiora ac iucundiora.

CAP. XX.

Grandia a sonantibus discrepant, illa enim sunt quantitati, hæc vero qualitatis. illa auribus solis accidunt, hæc & auribus & oculis. illa sono literarum, hæc interuallo numeroq; constant. Horatius quum dicit, Projicit ampullas, & sesquipedalia verba, quantitatem magnitudinemq; verborum grandium respicit. Est enim sesquipedale dimensionis & mensura, quæ si non proprie ac mathematice, tamen ex translatione sermonis in verba cadit. Quantitas alia continua, alia discreta atq; numerata. In verbis continua quantitas est interuallum spaciūq; temporis, ac mora qua breuis longave syllaba profertur: discreta vero numerus & multitudo syllabarum. Tempus autem quanquam aliquando numeratur, res est continua. Itaq; grandia sunt verba aut temporum longitudine, aut partium multitudine: ac vt in corporibus, sic & in verbis magnum paruumq; refertur ad aliquid. Nam quod magnum videtur parua comparatum, idem paruum videbitur maximo collatum. Quapropter magnorum paruorumq; differentia sic accipi debet, vt intelligamus, ex duobus verbis illud esse maius, aut quod alterum temporum interuallo, non syllabarum numero superat, aut quod plures habet numero syllabas. Mater igitur verbum grandius est temporibus quam pater. priorem enim producit, triumq;

triumq; temporum est. Quamobrem pater pronun-
 ciatur expedite, mater lente, non secus ac si maater
 scriberetur. quod quidem omnibus natura longis ac-
 cidit. Eadem ratione maius est nare quam mare, fa-
 tum quod satum, pratum quam statum, noras quam
 foras, lora quam mora, vitis quam sitis, sedes quam
 pedes, murus quam nurus, natura quam satur a, le-
 gerunt quam regerunt a gero, delenite quam desini-
 te, rupturus quam futurus. In alijs comparandis ea-
 dem analogia seruanda est. Quod si diphthongi lon-
 giores sunt quam simpliciter longae, sine vlla dubita-
 tione debent haberi grandiores: quod etiam de pro-
 ducta vocali, quam sequuntur due pluresve consonae,
 dicendum est. Tum enim longis longiores sunt atque
 productiores. Maius est igitur fraus quam fas, clau-
 des quam clades, poenam quam ponam, Anchisa quā
 Anchise, ars quam as, astra quam at, astra quam ara.
 Ex ijs quae diximus, colligere facile est idem & sono-
 rum & grande esse posse, vt iactatus Albanus, moro-
 sa fortuna. Nec semper est magnū temporibus, quod
 argutum est ac voce plenū. Clare sonant ab, ad, at,
 & paria: nec ea iure magna esse dixeris, vt pote quae
 singula singulis temporibus consistunt. Contra, quaedā
 sunt exilia, sed numero syllabarū grandia, vt inimici-
 tie, vitiligines. Est in verbis quibusdā proceritas, ac
 multa literarum comprehēso, quae tamen si interdū
 magnitudo, proprie tamen multitudo vocatur. Nam
 magnitudo quantitas est continua, multitudo sepa-
 rata. Multa sunt haec atq; proceras, celebritas, forma-

tur, arripirata, balneatores, confirmauerunt, colloquebantur, innumerabilis, irremediabilis, amplificationes, conduplications, deliberationibus, interrogationibus. Hæc verborum longitudo sæpius orationi latitudinem atq; languorem, aut vastitatem & inurbanum sonum, quam dignitatem aut oritatemq; grauitatis affert. Grandia interuallo firmant orationem. Grandia proceritate aliquando firmant, aliquando graua sunt, sæpe reliquis imparia et inæqualia. Quæ obrem videndum quo loco vtare, quibus immisceas verbis, quibusq; personis attribuas. Si temporum spacio longa erunt, quodammodo torpescunt, vt infirmabant, truncabantur, dictatores, confirmauerunt. Eiusmodi verborum continuatio fugienda. Si breuia, rapiuntur & euanescent, vt relegere, potuerimus, voluerimus, cinericius, patescier, reperierimus, recubuerimus. Si partim longa, partim breuia, multo minore periculo admittentur. Sunt enim grandium & paruum tres species, alia grandia spatio temporum tantum, alia numero syllabarum, alia vtroq;. Parua quoque breuitate vt legitur, fragilis: aut paucitate, vt res, est: aut breuitate & paucitate, vir, sit, Deus, grauis. Parua fere extenuant orationem, vt hanc, Sed quid tu es tristis? Egone? Nescis quo in metu, & quanto in periculo sim. Quid istuc est? Scies. In me omnis spes est mihi. Sat in sic est? Non, quid si sic? propemodum, quid si sic? sat est. hem, istuc serua. Hæc ex Phormione Terentiano. In verbis, vt in alijs rebus, seruandus est modus, ne multa continuentur

aut grandiora, aut minoriora. Caterum parua in sermone tenui, grandia in oratione grandi frequen-
tius collocanda.

De verbis volubilibus, & tardis.

CAP. XII.

Tarditas in verbis tres habet causas. aut enim productione, aut proceritate, aut hiantis compositione generatur. Productio est longi temporis, proceritas polysyllabarum, compositio iunctura partium. Spondeum tardum vocamus, qui est ex longis duabus, ut moles, ara, tauri, dura, felix. Item molossam, qui est ex tribus longis, ut primates, confirmant, maturant. Item aspondeum, qui spondeis duobus constat, ut Regnatores, contabescunt, Pyrrhium, trocheum, proceleumaticum, citos ac celeres esse dicimus. Tardam quoque dicimus orationem, quae longis omnibus aut certe permultis firmatur. ut illam crassi, Cur clandestinis consilijs nos oppugnant? & illam Vergilij:

- Host tota armenta sequuntur

A tergo, & longum per valles pascitur agmen:

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Triginta magnos voluendis mensibus orbes.

Imperio explebit-

Ex contrario volubiliter fluit oratio, quae breuitate partium lenis est.

Constitu hic, arcumque manu, celeresque sagittas

Corri.

Corripuit fidus quæ tela gerebat Achates.
 Panditur interea domus omnipotentis olympi.
 Currit oratio celeritate pedum, lente & sensim mo-
 uetur eorundem tarditate. vnde planum sit, esse in
 tempore syllabarum aut volubilitatem, aut tardita-
 tem. Tarda quidem sunt verba procerà ac polysylla-
 ba, nisi quum tota aut pene tota corripuntur: sed
 tum (quod ante dixi) rapi videtur & euanescere. Sed
 & in correptis quædã tarditas est, vt colubro fugien-
 te longitudo corporis. Quod vno spiritu proferuntur,
 vnoq; conatu, celeriter admodum feruntur, citiusq;
 multo quam diuisa currunt. Expeditius pronuncia-
 ueris hoc verbi voluerimus, quã opera mea, propterea
 quod hic sunt duo conatus, & totidem accentus, sed
 in simplici atq; integro plus elaborabat anima, & spi-
 ritus in longum protractus, tamen si minus substituit,
 plus tamen substituisse audienti putatur: vt labor di-
 uisus minor est, integer autẽ maior. Hinc fit, vt eius-
 modi voces aptius in clausula ponantur, quam totidẽ
 pares syllabæ in pluribus. Minus enim subsultant, vt
 qui iunctis manibus firmant gradum. Aptior est hæc
 oratio, Qualis quisq; futurus sit, patet faciet initium,
 quam hæc ex totidem breuibus, Qui fert omnia pati-
 enter, leue gerit onus humeris. Hoc qui sit? Quieta
 minus est secunda. Tardiora sunt polysyllaba produ-
 ctã: & quantum accedit ad tempus syllabarum, tar-
 tum accrescit tarditati. His duplex inueñitur mora:
 vna a productione, altera a proceritate, quæ spiritum
 continuat infractum, de quo proponamus exempla:

Cornua velatarum obuertimus antemnarum.

Immittebantur illi continuo Cybiritici canes, qui inuestigabant & perscrutabantur omnia. Quid? inquires: inter ea quæ separata sunt, aliquid est mediæ temporis, quod in simplicibus non est: vt quum dicimus, Seruari debent, vno pronunciatu paululum interspiramus, antequam proferamus alterum. Illud igitur inuestigabant, quam, seruari deberent, paulo celerius est & volubilius. Sic quidem res est in temporum mora, sed quia in vno verbo accētus est vnus, in pluribus plures, mobilia minusq; tranquilla videntur esse plura, vnica contra pigriora, vt pote quæ longe trahuntur sine modulandi varietate. Ad hæc grandia sunt, & mole sua laborant: quamobrem in versibus hæc, quum res graues ponderantur, aut languor exprimitur, lubenter vsurpant poetæ,

Chara deum soboles, magnum Iouis incrementum.

Constitit, atq; oculis Phrygia agmina circumspectit.

Versus est hic Horatianus,

Diuisit medium fortissima Tyndaridarum.

immuta paulum, vt sit,

Diuisit medium fortissima Tyndaris aurum.

sentisne vtrum istorum sit vastius ac immobilius? hanc certe reperies causam, cur tantam verborum proceritatem fugiant poetæ. Tertium genus est ex hiulca & aspera coagmentatione, non ea quæ in duobus est verbis, sed quæ inter syllabas vnus inuenitur, quum vocalium concursio est, aut certe consonantium asperitas & multitudo. Tum enim spiritus interstitit

in conatu, ac veluti quibusdam salebris interclusis eluctando immoratur impetum, & ante nonnullum tempus absomit, quam de syllaba in syllabam feratur. propterea frequenter accidit, vt vocales loco priores necessario producantur: vt in his, Machaon, Aonius, Amphiaras, Menelaus, Laomedon, Melibœus, diei: diphthongus, constantia, direxti, arctant, abstrusus, inextricabilis. Confer aras & arctas, nostras & nostras, verum & vestrum, attulit & abstulit, motum & monstrum, baccillum & paxillum, elusit & exclusit. Confer inquam atq; perpende, vt iudices alterum altero quâto volubilius & expeditius, eo quod pronuncianti nullo sunt impedimento multa consonantes. Ergo spacium & interuallum temporis, & syllabarum moles, & earum aspera concursio, retardat pronunciationem. Contra correpta vocales, & verba temperata dimensionis, & pressa coagmentatio, volubile genus, & quodammodo rotundum faciunt. Aliud alijs locis est vtile, vt postea dicetur. Quae sunt vnius aut alterius syllabae, si continuantur, subsiliunt, nec satis volubiler more fluminis alueo prono decurrentis feruntur. In illis igitur potius est leuitatis inconstantia, quam volubilitas equabilis. Non ignoro tardum & volubile eorum esse quae referuntur ad aliud. hoc modo & comparare dici, syllaba producta quam correpta tardior est: verbum proceri corporis lentius est quam breui: vox cui biant iunctura partium, pigrior est ea, quae mollior & facile cohaeret. sed nihil vetat, quo minus hic

inur apertiori genere dicendi, & rhetorum more de
re disputemus.

De verbis lenibus, & asperis,

CAP. XXII.

EX verbis alia sunt lenia, & quasi suauia, alia
dura & aspera. Hæc tristia sunt, illa vero iucun-
da. Ex illis suauæ dicendi genus, ex his horridum ac
seuerum conficitur. Vocales omnes suapte natura
molles sunt & suauæ. Non enim horride sonant, nisi
quum iunguntur asperis consonantibus, aut facta cõ-
cursione exasperantur. Id quoniam ad aurium iudi-
cium refertur, interroga tuas aures, sint ne suauia
quæ proponemus, massa, sepes, isis, homo, sumus. Si
in his vniuersis vocalis est omnis, nec vlla non dulcis,
facile est credo iudicare, si quæ est aspera vocis, non e
vocali, sed alunde concitari. Al ter hoc scire potes ex-
periundo quid vnaquæque sola puraque sonet in his
verbis, amor, emit, idem, onus, vrens. Horum primæ
syllabæ constant literis singulis nihil insuaue & in-
iucundum sonantibus: quæ res ostendit quid de vo-
calium sono pronunciare debeamus. Nec in omni con-
cursione vocales sunt asperæ & huiusmodi, etiam si alijs
& alijs partibus oris exprimuntur. Signum est, quod
præterieram docti, quam præteriueram dicere ma-
luerunt. Sæpe mollitur amiceque concurrunt, vt
meus, mei, meo, mea. Durius & agrestius est meæ,
quo Vergilius vitur in versu Bucolico,

Mille meæ Siculis errant in mentibus agnæ.
 suus suo sue sua, prona sunt. manui mei ui luclui, nō
 nihil offendunt aurem, vt supra demonstraui. Item pius pia pio pia, non sunt absona, at pij subrusti-
 canum est, nisi fiat quasi synæresis. propterea dij & ἱ
 μονοσυλλάβως proferimus, & isdem Ennius pro
 ἱsdem probauit. E, & I, sibi male insidunt, ceterum
 E, & I, & V, vocalibus anteposita nō admodum aspe-
 re dissonāt. Dura sunt aa, ae, ai, ao. Argumento sunt
 κρέαα, κρέαε, κρέαῖ, κρέαϞ, quæ Græci prop-
 ter absurdum hiatum contrahere & aptare synære-
 si solent, hoc modo κρέα. & iota subscripto, κρέαι,
 κρέαω. Iniucūda quoq; sunt οα, οε, οἶ οοἶ ού. quā-
 obrem Attici βοῶ, pro βοάω, χρυσῶ pro χρυ-
 σέω, χρυῶμι pro χρυσοίμι, χρυσῶμι pro
 χρυσοίμι, λητῶς, λητῶ, λητῶ, pro casibus λη-
 τῶ, λητῶι, λητῶα contrahūt, & δημοδοίεω
 & δημοδοίεας in δημοδοίεω, & ὄμι, in ὄμι,
 ὄμιω & ὄμιος in ὄμιω. Aaron igitur, Phaethon,
 aulai trisyllabū, Machaō, Oaxes, Amphiaraus, Pho-
 loe, Oileus, Laocoon, cou, Neæra, & similia rictum
 diducunt, & inurbannm quiddam subolent. Dicit
 aliquis, at Græci contrahunt εἶ, & εο, & εα, quæ
 mollia dicis esse. Quid tum? Omnis concursio voca-
 lium efficit hiatum, sed non eodem modo. Parum du-
 ra habes pro mollibus. Senserunt hanc asperitatem
 veteres Latini, & in multu contractione sunt vsi, cu-
 iusmodi sunt hæc, huic, cui, dij, dijs, dein, proin, deest,
 semianimis, prehendere, peculi. Ex quibus priora septē

monosyllaba, tetrasyllabū octauum, trisyllabū nonū,
 ac decimū. Quod autē nec concisa omnia decerent,
 hanc vbiq; seruare religionē possent, admiserequadā
 more Græcorū, maxime poetarum, quibus amica dif-
 ficultas, & sonora magnitudo. Et hic certe negligenti-
 tia quadā diligens nō erit ingrata. Habet, inquit Ci-
 cero, ille tanquā hiatus concursu vocaliū molle quid-
 dam, & quod indicet non ingrata negligentia de re
 hominis magis quā de verbis laboramus. Quod de cō-
 positione dictū quidem, sed & huc accommodari po-
 test. Vaste sonare iam diximus diet, speciei, materiei,
 & qua tot vocaliū diuiso concursu laborant, vt cieo,
 vieo, coeo hinc redeo factum, ne reeo diceretur. sio sie
 bā, doceo, doceā, videā, videantur, & alia quadā iam
 mollita sunt vsu. Omnino in hac re Latini quā Græ-
 ci, et si Græcis dedit ore rotundo Musa loqui, multo
 minus frequētes & intēperati. Duplicatio consonā-
 tium in finitimis syllabis fere subaspera est, atque in-
 suauius, vt barbara, bibebat, cucullus, Cacus, Dodo-
 na, dediderat, fursur, fefellit, Gargara, gurgēs, ie-
 iunium, lallare, vlulat, Nanetes, Nimiuitæ, papilla,
 quinquaginta, rara, turtur, intexta, Zerxes. M. & 2,
 vt minus duras excipere licet, mamma, viemor, me-
 moria, mimus, Mamurius, sesamū, susurro, Sisyphus
 zizania. S, litera sibilans odere Græci, nec eam re-
 petiuerunt in præterito, & i supra pro. o supra dixe-
 rūt. Quæ litera prima est in rapaci, omnes cura con-
 trouersia asperitate & tristitia vincit, vt, Frugifera
 & ferta arua Asias tenet. De quo versiculo Cicero,

Proximus inquinatus insuauissima litera infinitus. In principio verbi & in fine sonat acerbius, in medio paulo dulcius, vt rapax, amor, vrit. Geminata verocaninum stridet, vt horreo, farræ, Pyrrhus: quod molliunt aspirationes Græci πύρρῳ & ἀαπύρρῳ. Iratus, & ex stomacho ringentibus, aut bellicum canentibus, mirum in modum congrua est. Et in suauis genere non displicet modice, & temperate collocata, vt, Ex eius ore melle dulcior fluebat oratio. In versu ideo saepe stat ueda, quod modulationi carminis addit robur, vt

—Facilis descensus Auerni,

Sed reuocare gradum superasq; euadere ad oras,

Hoc opus, hic labor est.—

Iungitur cum multis in eadem syllaba, vt brachium, crastinus, dromo, fragor, graius, Praxiteles, tragula. Praemittitur eisdem in diuersa, arbor, arcus, ardor, perfectus, arguo, arpinas, artus. Praepositur & semiuocalibus, vt perlustro, arma, carnis, torret, arsurus, ars, Ariobarzanus. In his omnibus asperior est quam cum solis vocalibus. Nam quantum consonantes augentur, tantum crescit asperitas: quod de ceteris quoque dictum puta, vt carbasus stratum, Thrax, mors, fors, stirps, vltrix, dextrorsum, sinistrorsum. X quoque durum, & auribus ingratum esse demonstrant haec audita verba, pax, fax, rex, lex, mox, faxit, luxit, fluxus, anxius, coxendices, fraxinus, appendix. Reliqua per se in principio & in medio non offendunt audientem, vt videns, caelum, dies, fama, gubernat, iugiter, lima, minus, nolo, Paulus, quatuor, sanus, talus,

lus, vinum, &c. Suauissima sunt L, M, P, S, Z, & V, consonans. Indicant hæc voces, fuit, lano, mutuum, patiens, sino, Zacyntus, validus. Iam quæ cum quibus aspere audiantur, ostendit ratio iungendi. Veteres enim dixere comburo, committo, compono, imbuo: non comburo, committo, conpono, inbuo: propterea quod N, ante literas quæ labris exprimuntur, absona esset, M, contra perquam suauis: ut ambulo, ambio, compositus, complicatus, commercium, imber. Colligo pro conlego, colluceo pro conluceo, corrado pro conrado, cooperio pro conoperio dixerunt, quod alioqui soni discordes esse viderentur. Dixerunt item aufer non abfer, accedo non adcedo, affer non adfer, alluo non adluo, annuo non adnuo, appono non adpono, acquiro non adquiro, assigno non adsigno, ascribo non adscribo, attulit, non adtulit, & prope infinita generis eiusdem. Sunt tamē Panes Arcadici, & Mida subauriti, qui tam varie literam viam mutare dolunt, adfero dicunt, & adpono, & adsigno, & adscribo: & temere duritiam affectant, propterea quod tale quiddam reperiunt apud veterrimos. Inlino visum est agreste, dictumque illino, & eodem modo illepidus, ignotus, ignauus, irriguus, irritus: amouit non abmouit, abegit non absēgit, abstulit non abtulit, erigit non exrigit, abcessit non abcessit, eluo non exluo, tranat non transnat, traducit non transducit, transfert nō trafert, dirumpit non disrumpit. Itē disfero non disfero, disiungo non dijungo, dispono nō dispono, diduco non disduco, diripio non disripio. Contē-

plator hanc mutationum varietatem, ut quae quibus consentanea aut dissentanea sint, ex antiquorum iudicio vere pronuntiare possis. N, ante C, D, Q, S, T, non insuauiter auditur, ut ancilla concilium, tundo condo, inquirō, nunquīs, mons insons, sunt amanti. In fine tinnit, ut nomen, tu an, delphin, solon. Et Latini multa per o, desiniunt quae Graeci per ω, ut Plazo, leo, draco. Nec molliter sibi adicitur, cānan, san-na. C, P, T, quia tenues sunt, & quodammodo sicca, interdum recipiunt aspirationem, ut pulcher, simulacrum, triumphus, trophaeum, thus, Cethegus: quod qui non intelligunt, triumphum dicunt, & tropeum. C, ante L, Clasicum sonat, ut clangor, claudio, clades. Nec magnam habet affinitatem cum siccis literis, ut N, & R, ideoq; Gneū pro Cneo, amurgam pro amurca, & ad eam similitudinem Gaium pro Caio dicimus. Nam sicca non aliter aures quam dentes obstupesciunt. Aures autem de lenibus & asperis iudicant, nec asperitatibus corradī, nec suauissima mollitie delenitae quasi languere & dormire volūt. Illis de sono verborum iudicium relinquamus.

De verbis integris, & corruptis.

CAP. XXIII.

Moderantur aures, & integris, & concisis. Integra dico quibus nihil est neque detractum, neque additum, neque mutatum. Nam perinde loqui possumus de verbis, atque de corporibus humanis, quae

que si quid detrahas, ut vnum de quinque digitis: aut addas, ut gibbum dorso: aut mutes, ut pedem in transforsum: integra manere non videntur. Integris semper vtendum, nisi aliud suadent aures, & vsus. Erit enim barbarismus, nisi sensus excuset, doctorum consuetudo. Barbarismus fieri quatuor modis vel grammatici docent, additione, detractione, immutatione. Duas posteriores formas mudandi nomine comprehendo, quoniam aut est mutatio loci, aut certe litera vel syllaba. In hoc genere liberius agunt poete. Addunt, vt, Induperator, alituum. Detrahunt, vt, Cum genere extinxem, Accessu scopulos, Repossum, direxti, peculi. Mutant, vt olli, vpilio. Transmutant, vt quum Tarsumenum dicunt pro Trasumeno. Tempus adijciunt, vt,

Mortem contemnunt laudato vulnere Getæ.

Tempus auferunt, vt,

Totūq; instructo Marte videres Feruere Leucatē.

Admittunt synaresim, vt,

Orphē Calliopea, Lino formosus Apollo.

Seu lento fuerint aluearia vimine texta.

Iam contrariam recipiunt diarefin, vt quum dixit Horatius sylua per tres syllabas. Oratoribus vsus istorum multo parcior est, propterea quod numeris solutioribus vtuntur, & ad communem loquendi morē proprius accedunt. Non vbiq; tamen integra & incorrupta probant. Dicunt enim nosse, iudicasse, audisset, ligurierat, & similia. Hosce, huiusce, suapte, & pluraliter denm, liberum, fabrum, procum, numum,

*sestertium, talentum, quingentum, duumvirum, tri-
 umvirum, scripsere, dixere, nequeo, vincla, secla, sol-
 dum, caldum, sis pro si vis, & apagesis, pro apage si-
 vi, & id genus pauca. Hic praeceptum non habeo, au-
 toritate nitur. Cur enim potius liberum dicunt quã
 filios filiasq; significat, quam quum libertate prædi-
 tos? cur sabrum non librum? cur talentum non ve-
 stimentum? caldam non valdã? valde non calde? vin-
 cla non tabernacla? soldum non stoldum? sacla non
 sicla pro siculis? Hac ad vsum credo, non ad rationem
 praeceptumq; referuntur. Ergo receptis vtete, noua
 & inusitata ne temere vsurpa: vbi licebit vtrunque,
 integrum & corruptum, refer ad aurium iudicium,
 & aptius tum numerorum sono delige. Haetenus de
 verborum simplicium varietate, Transeamus ad col-
 locata. Sed est qui me reuocet, Heus tu, nihil agis de
 verbis elegantibus & inelegantibus, de venustis &
 inuenustis, de pulchris & sœdis, de iucundis & tri-
 stibus, de bonis & malis, de poeticis & oratorijs, de
 lectis & inelectis, de triuialibus & absurdis, de nati-
 uis & factis, de indiuiduis & iunctis, de dilucidis
 & obscuris? Bene mones. Hac pene præterieram.
 Elegancia, venusta, pulchra, iucunda, bona, lecta, no-
 mine magis quam re differunt. Ea sunt quae vel sig-
 nificatione, vel sono demulcent animum, vti grana,
 sublimia, dulcia, sonantia, commode assumpta, &
 quae maxime proprie dicuntur. In barbaris, aut inu-
 sitatis, aut rusticanis triuialia & absurda nume-
 rantur. Natiuum, factum, indiuiduum, iunctum,
 dilu-*

dilucidum, obscurum, commune est omnium verborum. Nullum enim genus est, in quo non sint alia nata pene cum rebus ipsis, alia postea facta: alia simplicia, alia composita: alia dilucida, alia obscura. Poetica eadem sunt quæ & oratoria, nisi quod factis, & translatis, & tropis liberius utuntur poetae. Assumunt & ea, quæ patronymica vocantur, oratoribus inimica, & vagis epithetis carmen explent, quæ (nisi quis libere vagatur) orator ut in epidictico genere non admittit.

LIBER SECVN- DVS.

P R A E F A T I O.

Osteaquam verborum, quibus omnis extruitur oratio, naturas atque differentias explicauimus, superest vt qua arte in oratione collocari debeant, & quæ quibus dicendi generibus sint aptiora, breuiter exponamus. In ædificatione autem plus est artis & exercitationis, quam in apparatu quasi materiae, atque partium delectu: quemadmodum maioris est ingenij ac lōgioris vsus aptè construere domum, quam rudia saxa, & arborū molem indigestam comportare in vnum: & minus operosum, particulas auri & quasi ra-

menta colligere, quam aurum lectum solidare, & expolire solidatum. Sed ut ante diximus, difficultati non erit impar gloria, si non apud istos linguæ Latinæ carnifices, qui tametsi neque res, neque verba tenent, non de verbis tamen, sed de rebus laborare se gloriantur, saltem apud æquos bonosq; rerum æstimatores, qui malunt vtrunque studium & intelligendi & eloquendi, quam vel alterum, vel neutrum. Sentire præclarè, laudabile est: eloqui compositè, pulchrum: vtrunque coniungere, longè pulcherrimum. Sed (ut ante diximus) ab hac gloriæ præstantia summovemur aut ingenij sterilitate, aut inertis desidia, aut inopia magistrorum, aut opinionum prauitate. Nemo nisi scælici naturæ præditus, consentanea inter se componet, & rebus aptabit genera dicendi. Est enim venæ ditionis, verborum copiam ferre: & iudicij naturalis vnà cum arte iudicare, quæ quibus optimè cohæreant. Nec est, quod mirari debeamus, si pleriq; studiosi componendi frustra laborarunt, quippe qui animi celeri motu, & naturæ muneribus essent destituti. Non defuit ingenium multis, sed quod natura contulerat, inertia atque torpore demerferunt. Viderunt stylum diligentem esse magni laboris, quem perferre nequit ignavia. His igitur odium literarum, illis falsa de se fuit

fuit opinio. Nec vis illa natiua, atque literarum studium profuit, vt multis iam diximus initio libri superioris. Non erat qui agrum fertilem, & cultus appetentem excoleret, præceptionumque feminibus ornare sciret: aut certè si quis erat, artem animi colendi nesciebat. Hos ego nihil accuso, miseros, quibus non voluntas, sed fortuna defuit. Aceusandi sunt nimium remissi, qui que naturæ bona prauis opinionibus corruerunt. Ex quibus honoris & quæstus auidi, ad earum artium fastigia prouolant, quarum quæstiuosa est negociatio: scribendi artem, & cæteras omneis elato supercilio fastidiunt: quasi verò cacumina sine radicibus stirpibusque stare possint. Quid opus est, inquit, elegantia verborum? ad quid ille sermo tam cultus? cur verba seligimus? cur in coagmentatione syllabarum, & in dimetiendis breuius & longis consensimus? Quid mendicamus in re tenui? Verba negligamus, & quadratam orationem: scientiam rerum magnarum comparemus. Demus operam Reipub. necessarios adiutemus, & amicos. Hæc & alia stultè & arroganter. Quoniam ex barbarie tua & impura collunione verborum, quandam pecuniam conficis, bonas artes paruo contentas insolens aspernaris. Non tenes neque scientiam morum, neque natu-

ræ par-

ræ partes, & earum causas. neque rationem
 differendi, neque ullam philosophiæ parti-
 culam, neque eloquentiam, neque prima
 rudimenta literarum, neque ullam omnino
 disciplinam. Nosti fortè, nec probè nosti,
 tres aut quatuor legum titulos, aut qua-
 dam principia medicinæ, aut aliquot qua-
 stiones diuinæ scientiæ, & falsa ductus opi-
 nione, de cognitione rerum gloriaris. Om-
 nia (quanquam pro nihilo tua sunt omnia)
 refers ad vanæ gloriæ ventos, & ad fortunæ
 ludibria. Quumque discantur artes ad ani-
 mi cultum, nullum iudicas esse fructum ea-
 rum, nisi qui ambitiosè & auarè percipitur.
 Quid si corarius cerdo te ditior est? quid
 si Reipublicæ utilior? quid si populo con-
 spicius magis? Fallis, decipis, eludis, cir-
 cumuolitas, corradis vndique rem quantum
 potes, tantum in vsus tuos conuertis: to-
 tum diem inhias prædæ, & re sæpe, animo
 semper, inops es, ac mendicus. Quod facis,
 mille viri in singulis ciuitatibus idem facere
 possunt, aut certè faciunt. Ambis primos ho-
 nores in conuiuio, in theatro, in sermone, in
 consilio, in templo, in omni loco: sed quo-
 niam rudis es & ineptus, te docti execran-
 tur, te prudentes in stultis numerant, te pri-
 mores grauitè ferunt, nisi qui sunt tui per-
 similes. Te plebecula vellicat absentem, præ-
 senti

senti simulatos exhibet honores. Quid af-
 fers boni ciuitati? quid honoris imperio?
 quid non potius dedecoris? Nonne scœdissi-
 mum est videre ingentem multitudinem eo-
 rum, qui nomine literarum primi volunt ha-
 beri, quum literatorum modò vestitum, lite-
 ras habeant nullas? Non omnium turpissi-
 mum, vitam dedicasse liberalibus studijs, po-
 stea ab illis desciuisse ad auaritiam, & inanes
 ordinum titulos? artes omnes improbasse?
 corpori quàm animo benè esse maluisse?
 Quin deponis habitum? Quin te profiteris
 inimicum artium optimarum? Quin definis
 maledictis insectari literatos, ac eos qui te
 meliores sunt. & ciuibus suis nec tam inde-
 cores, nec tam perfugæ? Pares cum paribus
 facilè congregantur, miles cum milite, dux
 cum duce, senator cum senatore, iudex cum
 iudice: tu cum imparibus. id est, cum indo-
 ctissimis esse mauis, & omnibus doctis in-
 ferre nefarium bellum. Erro. Pares tibi sunt
 indoctissimi quiq̃ue, ineptiarum amantiissi-
 mi, disciplinæ cultioris ofores accerrimi.
 Sed benè res habet. Rides eruditos, te ri-
 dent eruditi. Contemnis illorum præclara
 studia, contemnunt ignorantiam & sermo-
 nem tuum barbarum ac putidum. Deprimis
 eos, habent te infra mo. tales omnes, & pro-
 ditorem scientiarum atque desertorem esse
 iudi-

iudicant. Quos despicias, suscipiunt extera
 gentes: quos vituperas, sapientes laudibus
 in cœlum ferunt. Quos abolere contendis,
 nomine & gloria perpetuum viuent. Quos
 abiectos esse vis vt ignobiles atq; plebeios,
 in ore populi versantur. Tu lates in tene-
 bris, semper inglorius futurus, nisi tua te
 scelera fecerint insignem. Desine desine tan-
 dem lacerare communem multarum genti-
 um linguam, tibiq; nimium placere. Quan-
 ti fit oratio composita, antea demonstraui-
 mus, vt calumnijs improborum amolire-
 mur. Quòd esset pulcherrima, & homine li-
 bero dignissima, ac Reipub. perutils, in sum-
 mis ciuitatibus fuit in summo loco supra
 duo annorum millia: quumq; semper ini-
 micos haberet, & rabulas *παραμάχους*, &
 contentiosos sophistas, & *Ἰουδοσόφους*, & ho-
 mines ingenij mortui, qui sapere se cre-
 dunt, si quantum vulgus indoctum, tantum
 post studia longa sapiunt: quum istos, in-
 quam, & alios haberet inimicos, nunquam
 cessit inuidiæ, nunquam conticuit in cele-
 bri conuentu, nunquam cessauit obire lega-
 tiones, interpretari iura gentium, res gestas
 mandare memoriæ, res viuorum mortuo-
 rumq; testificari, refutare improbos, con-
 firmare probos, optimi cuiusque rationes
 & inuenta explicare, alios defendere, alios
 com-

commendare, alios solari, doctissimorum labores immortalitati dare, artes omneis ad posteriorum monumenta complecti. Dum artes ingenuæ floreant, oratio flexanima, ac regina præstantissima, longè lateq; regnabit, ac inter virtutes maximas excellet. Breui sepelientur eius inimici. Illa semper magno cum honore circumferetur, passim legetur, vulgò instituet animos amatorum suorum, & suo splendore excæcabit oculos barbaræ dictionis. Si cui paupertatis videtur esse comes, is nihil sapit. Non metuit pauperiem, qui ex arte dicendi nomen amplissimum sibi comparauit. Cui bona fama est, mihi sanè diues est. Cui tantum fortunæ diuitiæ, pauper. Qui dicit eleganter & compositè, ratione & sermone fruitur vt summus vir. Qui inemendatè scædeq; balbutit, semper est infans, tantumq; ab humanitate distat, quantum à puro sermone (qui proprius est hominis) recedit. Quæ quum ita sint, operam demus orationi, sine qua neque cogitationes mandare scriptis possumus.

Oratio

Oratio alia soluta, alia vinc̄ta.

CAP. I.

Om̄nis oratio vel est soluta, vel colligata. Solutam dicimus, quæ numerorum vinculis & compositione verborum caret. Qui fundit eam, non elaborat vt omnia verba inter se consonent, atque sine hiante iunctura copulentur: non obseruat quos ordine statuat pedes, & quomodo clausulam sinemq̄, deponat. Curam adhibet, vt Latina sit, & emendata. Quantum vero modulatione delectet aures, quantum mulceat animos, aut quia nescit hanc artem, aut quia non semper adhibendam putat, non animaduertit. Hoc genere sermonis vtuntur omnes qui componendi leges, & eloquendi præcepta nesciunt, vt plerique musici, arithmetici, geometra, astrologi, quique nihil aliud sunt quam grammatici, qui morales, qui phisicas artes atque dialecticas aut scriptitant, aut interpretantur. Quibus adde multos magnarum artium professores, quibus est vna cura rem suam cognoscere, terminu (vt aiunt) suis vti, conceptus animi sermone inornato & incondito comprehendere. Ornamenta dicendi, & flores orationis (vt dicuntur) aspernantur: vt veritas habet, ignorant. Adhiberent, si possent, ij qui subinde ponunt vnum aut alterum, nescio quod ornamentum, si quod forte audiendo legendove cœperunt: vt pauper ille, qui quum vellet haberi lautus, argenteum vas, nec ipsum satis elegans,

appo

apponebat ad omnes vsus, & erat pro lauto ridicu-
 lus. Quod nesciant ornate dicere, ego quidem istuc
 venia dignum censeo. Non omnia possumus omnes,
 inquit poeta. Et maximas artes versantibus, conce-
 dendum videtur, vt suo quodam genere loquendi po-
 tius vtantur, quam vt rerum cura deposita, verborū
 sectentur ornatum, neutrum tandem perficiant. Quod
 eloquentiam maledictis persequantur, inhumanum
 & flagitiosum & intolerandum esse iudico. Diuinā
 sapientiam tollunt, quae nonnunquam in hominis ore
 lucefcit. Non agam tam grauitcr. Plato philosopho-
 rum omnium princeps, in omnibus suis libris vsus est
 eloquentiae viribus: vsus est Aristoteles, quem vi-
 deum venerantur isti contemptores eloquentiae. Ab
 ea Theophrastes nomen inuenit. Nam quum Tyrta-
 mus ante nominaretur, Aristoteles praceptor eius a
 diuinitate dictionis Theophrastum, autore Laertio,
 cognominauit. Ab eadem Chrysofostomus nomen ac-
 cepit, cuius est summa vis in explicando & exhor-
 tando. Lactantius theologus ab ornatu dictus est Ci-
 tero Christianus. Galenus copiose & compositc tra-
 ctauit artem medendi. Iulius Firmicus astrologiam,
 Columella rem rusticam. Iurisperiti Pandectas
 nomine eloquentiae laudant, quam vere, non dicam
 hoc loco. In illis sermo proprius est ac Latinus, nec
 omnino solutus. Magnam vim hominum disertorum
 in omni disciplina numerare possumus, quos habent
 magistros isti vituperatores orationis, quos vehe-
 menter admirantur, quos pares caelestibus animis

existimant. Quae ratio flexit eorum mentes, ut exturbare contentur quod summi quique viri non modo probarint, sed magna voluntate sint amplexi? ut vitio dent illud, quo optimi scriptores etiamnum maxime laudantur? ut barbarum quam Latinum, ut horridum quam cultum, ut dissipatum quam compositum, ut foedum quam honestum genus orationis sequi malint? Ambitio & dominandi cupiditas alios ducit in errorem, alios intestinae similitates, alios auaritia, alios inanes tituli doctrinae, omnes veritatis ignorantia. Nulla est ars nullaque disciplina tam spinosa, tam horrida & inculta, cui non possit adhiberi decor, cuique non aliquando sit additus nitor & cultus orationis. Hac tempestate reperias in singulis artibus eruditos, qui non modo pure & Latine, sed etiam ornate & compositae dicant. At haec rara avis est. Maior pars eorum quos ante numeravi, solute loquitur & dissipate, nisi si quando fortuito imprudentibus aliquid numerose cadit. Idem omnibus frequenter accidere videmus. Nec multis verbis agendum est de scriptoribus, qui barbarismis scatent atque solæcismis. Non enim inter eruditos, sed inter *Βενεταίους* habentur. Qui incorrupte tantummodo & emendate loquuntur, & imagine quadam elocutionis oratoriae fallunt imperitos, dicimus eos uti sermone dissipato. Ne compositos esse iudicato, quod de loco in locum verba mutant (id faciunt & pueri infantes, & indoctissimi quique) sed quod neque apte verba connectere, neque pedes observare, neque modulari comprehendere.

sonem sciunt, in compositos esse dicito. Proponamus orationem dialectici cuiusdam, ut sibi videtur, admodum compositi, atque pure loquentis. Vox est, inquit, ut a nonnullis definitur philosophis, ex ictu aeris elicitam qualitas auribus accidens. A recentioribus autem, & ipsi quidem, qui superioribus aliquot annis circa hanc artem versati sunt, magis convenienter accommodateque ad hunc locum hoc pacto definitur, Vox est sonus, qui ab ore animalis proficiscitur, certis quibusdam naturae instrumentis formatus. Dicet aliquis e rudibus, Quid est hic viij? Quid? In dactylos duos, non aliter atque in Asclepiadeis carminibus, prima cadit oratio. Duae posteriores spondeis longisq; syllabis in fine torpescunt. Rhythmicis utrunque vitiosum, verba verbis non cohaerent, ut haec, a nonnullis definitur philosophis. & haec, circa hanc artem versati. & haec, accommodateque ad hunc locum. & haec, quibusdam naturae instrumentis formatus. Ad haec nullus est motus volubilis, nullusq; cursus orationis ex ea pedum collocatione quam desiderant ambitus, atque numerosae conclusiones. De ceteris eodem modo iudicandum. Immutemus paulum, si placet, & minus affectate loquamur, ut intelligant imperiti, hic non esse querendam verborum traiectionem, nisi quo suavius atque modulatius audiantur. Vox (vix definitur a quibusdam philosophis) qualitas est aeris ictu nata, quam percipiunt aures. A recentioribus autem, qui paucis his annis in hac arte versati sunt, explicatur

alia definitione. quæ videtur esse loco præfenti magis
 accommodata. Vox est sonus, qui natura formatus
 instrumenti, ex animali ore procedit. Quid agi bo-
 ne vir? virtutu philosophorum sermonem magnis re-
 bus occupatum, compositionibus ac numeris alliga-
 re? Minime vero Ostendo quæ sit oratio soluta, qui-
 que minimo negotio vinciat, ut sit & captiu faci-
 lior, & iucundior. Verba mices, atque natura ver-
 tis ordinem, ut agas oratorem. Quid ita quæso. si phi-
 losophi repudiant ornatum? Vtere sermone coti-
 diano pro libidine tua: quanquam subito dicere pu-
 re & ornate, pulcherrimum est. Libros si non opti-
 me, saltem mediocriter exorna, non modo ut ne re-
 pudientur ab optimo quoque sed etiam ne des insan-
 tissimis hanc inepte scribendi licentiam. Si in philo-
 sophia scribenda Ciceronem non dico orantem, sed
 philosophantem imitari non potes, imitare Cornelium
 Celsum, aut Senecam, aut Plinium, aut Laclanti-
 um, aut Hermolaum, aut alium qui sit vsus oratione
 emendata, & aliquo quasi vinculo deuincta. Quod
 si ne id quidem potes, satius esse puto quiescere, quàm
 ad ignominiam & æternum dedecus tantopere labo-
 rare. Ego certe qui nihil possum, conquiessem, nisi
 tam multos ineptissime scriptitare vidiissem. Illorum
 sit infamia, qui fecerunt, ut cum multo aliquid au-
 derem. Sed redeamus ad rem. Soluti sunt omnes,
 qui componendi vias ignorant. Quod si feruntur ali-
 quādo præclare, casu sit illud, & ingenij viribus. Quid
 tum acciderit, nesciunt, & ipsi de se iudicare nō pos-
 sunt.

sunt. Ab una aut altera numerosa comprehensione si de toto genere sententiam feres, errabis, ut ij qui a parte totum colligere conantur. Soluti sunt & ij qui negligunt vltro compositionem, quam si velint seruare, commode possint. Horum duo sunt genera. Alij quod audiant Isocratem in senectute fuisse minus elegantem, & eandem in se cauissimam recidere vident, hoc sibi propter aetatem concedi volunt. Quod illis quidem facile concedo, si modo non omnem compagem resoluant. Alia sunt ornamenta iuuenilia, alia senilia. Aliter orationem pro Roscio Cicero iuuenis, aliter Philippicam idem senex composuit. Vbertas & elegantia iuuenem, seuera breuitas & grauis ornatus senem decet. Nec multo secus est in corporis ac in orationis ornamento. viriusque decorum versa mutat aetas. Alij negligenter effundunt orationem, aut quia tractant eam materiam, quae nullo sit ornatu vestienda, cuiusmodi sunt epistola familiares leuioris argumenti, & in enarrationes interpretantium, & parua momenta quaestionum atque causarum. aut quia res ipsa per se grauis, ad scientiam non ad aurium voluptatem comparata sermone inculto versatur a doctis, ut theologia, philosophia, medicina, iuris & legum scientia. Hos, vti superiores, haud probabo, si quum possint expedite partem componere vel maximam, omnem tamen elocutionem dissoluerint. Quid est, quod quum melius possis sine vilo tuo vel auditoris incommodo, malis tamen facere peius? Si te non decet eleganter ornata compo-

filio, potes vti mediocri. Si rebus operam das, & locutio te moratur, liberius incomptiusq; dicendi genus adhibere potes, quam si quid velles exornare dicendo. Floruit temporibus nostris vir in Attica tenuitate gracilique filo sermonis alter pene Lysias: qui quum eloquentia subtili iuuenis excelluisset, & barbariem incultamq; linguam libris ad hoc compositis infectatus esset, tandem senior effectus, & barbares voces admittere, & incomptam locutionem effundere bonum duxit, quod sibi persuasisset, ut scribit in epistola quadam, officere Christiana religioni purum aptumq; sermonem. An dissimulet callidus, an quod sentit dicat, nescio. Quod si antea fuisset arduus & sublimis, deinde stylum demississet ad enucleatum genus, & pene quotidianum, certe factum probassent eloquentes. Sed quum character eius admodum tenuis esset, nihil erat quod detraberet illi gracilitati, nisi vellet nervos & ossa denudare. Id neque Plato senex, neque Demosthenes, neque Isocrates, neque Lysias, neque Crassus, neque Cicero, neque Quintilianus, neque Christianus aliquis, cui laudabilis eloquentia fuisset, id fecit unquam, ut in senectute vitium vltro committeret, & de industria funditus abijceret orationem, quam magno studio totam composuisset in iuuentute. Est ex illis, qui curam diligenter ornandi remisit: sed qui penitus abiecerit, & vltro barbare sit locutus, haud vllum reperies. Quin reijcis de templis pulcherrimos hymnos, & aptissime compositos? Quin tollis multas eleganti-
tiss.

tissimas preces, si Christiana pietati nocet elegans oratio? Quin fateris te non ante Christianum fuisse, quam coepisti barbare & inculte loqui? Non ita visum est sanctissimis viris, qui quum scirent a summo Deo omnem manare doctrinam, quod haberunt, hoc quisque pro se sine vlla impietate obtulerunt, alius heroicum poema, alius hendecasyllaba, & alius iambica, alius trochaica, alius rhythmos, alius orationem numeris aptam, qualis in sacrandis funeralibus cum pia animorum delectatione canitur. Hec omnia magna cum religione sapientes viri subinde modulantur in omnibus templis: quod non facerent, si (vt ais) officerent pietati Christiana. Sed de his plus satis. A re digredior inuitus ad refellendos orationis inimicos. Summa propositi fuit, alios esse qui inscitia dissoluant orationem, alios qui non inscitia, sed praua opinione ducti negligant, alios esse qui consilio relaxent, vel atate vel materia suadente, quorū dictionem non omnino dissipatam atq; vagam, sed aliquanto liberiozem esse intelligimus. Solutum quiddam sit (inquit Cicero) nec vagum tamen: vt ingredi libere, non vt licenter videatur errare. Ad haec Quintilianus, Est, inquit, ante omnia oratio alia vincta atq; contexta, soluta alia, qualis in sermone & epistola, nisi quum aliquid supra suā naturam tractant, vt de philosophia, de rep. similibusq;. Quod non eo dico, quia non illud quoque solutum habeat suos quosdam & forsitan difficiliore pedes, (neque enim aut hiare semper vocalibus, aut desti-

tui temporibus volunt sermo & epistola) sed non fluunt, nec coherent, nec verba de verbis trahunt, ut laxiora potius in his vincula, quam nulla sint. Nunquam in causis quoque minoribus decet eadem simplicitas, quæ non illis, sed alijs vitur numeris, dissimulatque eos, & tantum communit occultius. Habes quid ille vir de philosophia, de sermonis & epistola, minorumq; causarum figura sentiat, quid præterea solutum dicat, præter id, quod omni arti componentis est destitutum. Eodem prope modo solutum dicitur, quicquid poetico numero vacat, etiam si arctissime ligatum est. Nam qui certos in versu pedes, in oratione liberum cursum, nec sui ubique similem esse viderunt, solutum dixerunt, id quod non erat carmen, propterea quod quanuis esset iuncturis & numeris adstrictum, plures tamen ac liberiores haberet pedes.

De oratione vincata, & ordine verborum.

CAP. II.

NON est artis huius oratio dissoluta. Quæ tamen illa diceretur, ostendimus, ut ex ordine ad vincatam compositamq; veniremus. Colligatur oratio (si Ciceroni credimus) coagmentatione, concinnitate, numero. Coagmentatio est eorum structura verborum, quæ molliter in iunctura coherent: ut horum, Quæ res in civitate duæ plurimū possunt,
 hæc con-

hæc contra nos amba faciunt in hoc tempore, summa
 gratia, & eloquentia. Ista sic innexa sunt, vt inter
 extremas antecedentium verborum syllabas, & se-
 quentium primas, nulla quasi rima pateat. Dicam
 apertius. Suaues mollesq; sunt hæ voces, nec os asperæ
 & oris instrumenta diducunt, Res in, in ci, te du, &
 plu, mum pos, & cætera deinceps, præter hanc, gra-
 tia & vocalium concursu dehiscētem. Hæc & coag-
 mentatio a rerum coniunctione, vt in muro lapidū,
 uocatur, & iunctura, & structura, & compositio, &
 constructio. Concinnitas est oratio cadens apte, bene-
 ficio figurarū, quæ paria paribus referunt, quæ anti-
 theta componunt, quæ similiter cadunt, aut quæ eo-
 dem modo desiniunt extrema. Hæc enim quatuor
 schemata per se perficiunt orbem, atque delectant
 aurium sensum. Exemplum est in Miloniana: Est e-
 nim Iudices hæc non scripta, sed nata lex, quam nō
 didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa
 arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non do-
 cti, sed facti, nō instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim
 talia sunt, inquit auctor, vt quia referuntur ad ea ad
 quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse
 numerum, sed secutum. Numerus est orationis mo-
 dus ex apta pedū collocatione. Paucis explicauit quid
 esset coagmentatio, concinnitas, & numerus, vt par-
 tium breui descriptione planum fieret quid esset ora-
 tio composita & alligata. Plura de singulis suo loco
 dicā. Nunc quærendum mihi videtur, cur ordinē Ci-
 cero præterijt, quem statuit Quintilianus in compo-

nendi partibus? Sic est huius partitio. In omni porro compositione tria sunt necessaria, ordo, iunctura, numerus. Concinnitatem (vt arbitror) numero comprehendit. De re dicam quod sentio. Dispositio rerum est, compositio verborum. Quintilianus hæc confundit. Nam quum furi sacrilegus, petulanti latro, lateribus totum corpus, scæmina viro, tenebræ luci, bellum paci, mors vitæ, occidens orienti, malum bono, vitium virtuti, ignorantia scientiæ postponitur in oratione, hoc est quum maius accedit minori, & quum dignius præfertur indigniori, non ratio verborum, sed vis naturæq; rerum inspicitur. Propterea seruata ratione componendi, mutantur interdum: vt si dicam, Non modo non erat sacrilegus, sed ne fur quidem. Nox sustulit diem. Noctes diesq; apud Ciceronem repetes. Amplificans est aut minuens, aut rerum personarumque dignitatem obseruans, hæc videre, non eius qui voces & illarum concordiam discordiæ ue querit, vt amica iungat, inimica seponat. Quid vetat quo minus dicam, Vxori vir imperat? sacrilegum fur arguit? Luna reuoluitur ab occidente ad orientem? Principio scæmina virq; peccarunt? Cauendū est, inquit, ne decrescat oratio & fortiori subiungatur aliquid infirmius. Imo vero oratio sæpe decrescit, & a fortiore deuenitur ad infirmius. Testatur ipse cap de amplificatione, hoc modo, Totidē sunt ascendentibus quot descendentibus gradus. Non is igitur certus est ordo verborum, quem mutat imminutio, quem negociorum tempora, quem loquendi varie-

tam si rerum collocatio ordine constituit partes
 argumentationis, illius est & partes amplificationis,
 qua firma est argumentatio, collocare. Est & eius-
 dem, momenta rerum, dignitatesque personarum,
 quo maxime deceant loco ponere. Præterea compo-
 sitionem (vt idem fatetur octauilibri principio) nul-
 lus nisi arte assequi potest. Hanc autem rerum col-
 locationem, qua dies nocti, bonum malo, molesto
 carnis præponitur, norunt imperitæ mulieres ad-
 admonitæ vel tempore, vel rerum dignitate, vel sto-
 macho, qui dictis grauiora querit. Quod si res est ig-
 notior vulgo, eam liberalis educatio patefacit, si ne-
 bec quidem, certe monstrat scientia intelligendi: hoc
 est philosophia, & artificium disponendi cura com-
 positionis artem. Dicit aliquis. At ista sunt in verbo.
 Quid tum? Compositio verba digerit in ordinem, fa-
 ctor: sed eius est, non res, & intellectus eorum, at
 voces sonosq; spectare. Nam & ille verborum signi-
 ficationes distinxit in octauo libro, præcepta compo-
 nendi tradidit in nono. Videsne vt poetæ frequenter
 vno verbo perficiant exordium? vt, O pater, nemo
 tamen refert ad elocutionem. Sæpe argumeta verbo
 designantur vno, vt, Fallet improbus. argumentū est,
 improbus. Quis istud ad cōpositionē pertinere dicit?
 At tunc ipse de compositione dicturus, verborū signi-
 ficationes & differentias expendit, quoniā pro digni-
 tate sua capiunt in oratione locum. Ego certe mate-
 riam orationis inspicio, hoc est, naturas rationesque
 verborū, sed non eis assigno in hoc edificio certū locū.

Aliud

Aliud est explorare materiam syluae, aliud singulas arbores in edificio collocare. Aliud est ostendere quaeque genera tectorum materiae fiant, aliud ordinem praescribere, & quid ante eat, & quid subsequatur. At interdum del gimus & arbores & lapides certos, quibus utamur destinato loco, Sic est, sed illud est consilij nostri, non vllius praecipionis. Hic autem nullam relinquit mihi mutandi loci potestatem, etiam si verbis (vt ante dixi) nulla certa sedes est in oratione, propterea quod oratio mollis, vt cera in mille species formari potest. Pergit, Quaedam, inquit, ordine permutato sunt superuacua, vt, fratres gemini. Nam si praecesserint gemini, fratres addere non est necesse. Est hic $\pi\lambda\epsilon\omicron\nu\alpha\sigma\mu\omicron\varsigma$, si superuacua verbis oneratur oratio, non est vitium compositionis. Expositi sunt in Albula ripa gemini fratres, apertius & robustius dicitur, quam, Expositi sunt in Albula ripa fratres gemini: quoniam pes molossus stabilior est in fine, quam vel iambus vel anapaestus, & incitatus iter a vocali ad consonantem, hoc modo, gemini fratres, quam a consonante in consonantem, hoc modo, fratres gemini. Quae ratio valet in alijs sedibus orationis. Quamobrem si dices fratres geminos, compositio cedit interpretationi, quae natura subsequitur. Cur ergo refert ad compositionem id quod saepe perturbat eam? Quoniam compositioni multa cedunt, Luuius dixit geminos fratres initio libri primi, nec est veritus admittere quod hic iniuria damnat. Forte & Numitori, quum in custodia Remum haberet,

ret, audissetq; geminos esse fratres, comparando eorum etatem, & ipsam minime seruilem indolem, tetigerat animum memoria nepotum. Idem, Forte in duobus tum exercitiis erant tergemini fratres, nec atate nec viribus dispares. Cicero in oratione pro Archia poeta hoc scriptum reliquit, Saxa atque solitudines voci respondent, bestia saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt. De quo sic Quintilianus in nono, Magis id insurgebat si verteretur. Nam ei si plus est saxa quam bestias commoueri, inest tamen compositioni decor. Hac ille. Si propter compositionis decorem Cicero postposuit infirmius, quomodo compositio exigit vt anteponatur? An eadem ratio idem & anteponi & posthaberi iubet? Laudat idem Fabius Ciceronis hanc orationem in Antonium: Vt tibi necesse esset in cōspectu populi Romani vomere postridie, quia aduerbium postridie in clausula positū, assignatur auctori & insigitur. Quod quid faciat ad rem presentem, non video. Creticus in fine pes est laudabilis, vt hic postridie. Nullus est in hoc toto cōtextu præstantior. Quid igitur aliud collocasset orator? An ita dixisset, Vt tibi necesse esset postridie in cōspectu populi Romani? Nequaquam. Sed, vt dixi, nullum erat in hac oratione verbum quod in ea sede positum tam pulchre sederet. Illud est igitur numeri, non eius ordinis de quo disputatio, constituta est. Quare ne mirere si Marcus Tullius in componendi partibus non habuit ordinem istum, qui neque perpetuus est, neque tam verba quam res instruit.

Hæc a me scripta sunt, non vt arguerem Quintilianum, virum perdoctum, & mihi perutilem, sed vt ostenderem causam nullam fuisse cur hic aut temporis, aut dignitatis, aut incrementi, aut interpretationis ordinem persequerer, quem esse rerum, non verborum, Cicero in Partitionibus, verbis agens de exornandi collocatione, significat. Sed iam de componendi partibus agamus. Quod si quis ordo verborum est, illum constituit aut coagmentatio, aut concinnitas, aut numerus, aut hæc vniuersa. Propter hæc enim voces de loco naturali traiciuntur in alium, quo sedeant aptissime. Itaque si totius est compositionis ordo, aut si omnis hæc compositio nihil aliud est quam ordo quidam ratione distributus, fieri non potest vt ordo sit pars compositionis.

De vocalium concursione in coagmentatione.

CAP. III.

IN omni coagmentatione verborum necesse est aut vocales concurrere, vt Rem anxie adipisci, atque adepta egere, auari animi est. Aut consonantes, vt Consulū dignitas tumultum ciuitatis repressit. Aut vocalem & consonantem, vt, Ex eius ore melle dulcior effluebat oratio. Sapius hæc in oratione miscetur: vt, Venio nunc ad istius, quem admodum ipse appellat, studium: vt amici eius, morbum & insaniam: vt Siculi, latrocinium: ego quo nomine appellem nescio.

clo. Rem vobis proponam, vos eam suo nominis pon-
dere pendite. Pauca de singulis horum, & princi-
pio de vocalium concursione dicemus. Vocalium cō-
cursum magna ex parte fugiendum censuit Isocra-
tes ille suauitatis numerique mollioris inuentor, cu-
ius orationes melle dulciores ostendunt quantopere
vitari illum quem dicimus hiatum literarum. Hunc
optimum dicendi magistrum Theopompus imitatus,
eas literas adeo fugit, vt eam ob rem inciderit in ho-
minum reprehensionem. Fuerunt in eadem senten-
tia poeta maxime Latini, qui ne hiare cogerentur,
vocem synalœpham collisionemq; repererunt, vt.

— Mult' ill' & terris iactatus & alto.

Albanq; patres, atqu' altae mœnia Romæ.

Hæc autem collisio facit, vt vna litera pro duabus au-
diatur, vt ill' &, atqu' altæ, Erg' agite. Qui scribimus
aut proferimus alter, meo iudicio peccamus. Segre-
gamus enim id quod, vt hiatum fugerent, miscue-
runt optimi poetae. Nec animaduertimus oratores
Græcos aliquando miscere voces, & in vnum con-
fundere, ne quid ab agrestis sono ledatur auris, vt
hic Demosthenem, τοῦ βελτίου καὶ τὸ δι-
καιοτάτου πάνθ' ἐνεκα ἕκτασμέρη. πάνθ' ἐνε-
κα dixit quasi vnum verbum, non πάντα ἐνεκα se-
parate: vt Aristoteles, διὸ καλῶς ἀπεφάναντο τ'
ἀγαθὸν ἔπαντα ἐφίεται. Infinita sunt talia apud
eundem, apud Isocratē, apud optimū intelligendi dicē-
dū, magistrū Platone, apud alios omnes summos vi-
ros: quibus planū sit, vocaliū concursum vitari vnius
aut

aut alterius elisione, atque duo verba ut vnum tum scribi, tum pronuciari. Sed indoctum quoddam genus hominum non modo libros & orthographiã, sed etiam pronuciationem omnem corrumpit, adeo, ut extra versum nesciamus quas illi veteres in oratione eliserint vocales, quas integras protulerint, propterea quod abstulerunt ἀπὸ σοφοῦ signum vocalis auersa. Sic enim Terentium scripsisse, & ipsum & Comædos ita pronuciasse puto.

Vos istæc intr' auferi' abite.

Quod absurdum forte quibusdam ob desuetudinem videbitur, sed quærentibus veritatem neque ratio deerit, neque autoritas. Hiænt interdum poeta, Latini raro, Græci frequenter, ut Homerus. Ex quo etiam licet intelligere, veteres Latinos suauitatis studiosos fuisse, quanquam sentiebant quanto Latina Græcis essent insuauiora. De quo Cicero in Oratore, Quamuis, inquit, suaues grauesque sententiæ, tamen si inconditis verbis efferuntur, offendent aures, quarum est iudicium superbissimum. Quod quidem Latina lingua sic obseruat, nemo ut tam rusticus sit, quin uocales nolit coniungere. Et paulo post: In oratione Platonis est crebra ista uocum concursio, quam magna ex parte ut vitiosam fugit Demosthenes. Sed, ut diximus, hiabant interdum poeta, Ennius semel autore Cicerone, sæpe Terentius, sæpe Vergilius, ut hic,

Et succus pecori, & lac subducitur agnis.

Amphion Dircaeus in Acteo aracynto.

Astant Juniperi, & castanea hirsuta.

Nereidum matri, & Neptuno ageo.

Hoc idem, inquit Cicero, saepius nostri non tulissent, quod Graeci laudare etiam solent. Cur ita non tulissent? quia versus est exquisiti soni, & urbane suavitatis, cui sit inimica vastitas illa duarum quae luttantur inter se vocalium: quae quum accidit, hiat & intersistit, & quasi laborat oratio. Fugiamus igitur hoc vitium, si dictionem compositae, leniter, & tranquille fluere volumus. Vocales alias sonantiores esse, alias exiliores, exemplis atque rationibus ante patefecimus. Obscurius est in his vitium, apertius in illis. Prima cum quarta propter soni magnitudinem saepe hiat ac inurbane, vi. Videntur esse refutanda, quae in Senatu saepe ab inimicis, ab improbis saepe indignata sunt, & in concione etiam paulo ante ab accusatoribus. Atqui si res, si vir, si tempus vllum dignum fuit, certe haec in illa causa summa omnia fuerunt, praesertim quum tot essent circa hastam illam, qui alia omnia auderent. Vastior est longarum soninitus, quoniam voce productioni sustinentur, vi. Cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarum puerorumque comitatu, Milonem occisum esse etiam ex ipso Clodio audirent. Haec ex Cicerone sunt omnia. Plurima apud eundem huiusce rei sunt exempla. Diceret hic aliquis: Hoc si vitium esset, eloquentia Latina parens tam saepe non admitteret. Plimum, voca-

calesne istas colliserit, incertum facit vsus presentis deinde distinguenda sunt genera dicendi, & habenda ratio partium quæ tractantur ab oratore. Narrationes eius rei, de qua controuersia est apud Iudices, & subtiles argumentationes, & causse tenues ac parua, & epistola summissioris argumēti, & definitiones, partitiones, distinctiones, facetiæ, colloquia personarum, relaxant virgula compositionis, & more sermonis paulo securius ac liberius euagantur. In his toleranda sunt alioqui vitia, quæ cotidiana lingua tam frequenter vsurpat, vt in oratione tenui fallant audientem. Scit orator quid deceat. & vbi rebus magis est asserenda claritas, quam magnificus ornatus, tum cotidiana veste contentus, non circumdat illis ornamenta pompæ & apparatus feriarum solennium. At in exornatione laudis, in locis communibus, in narratione quæ spaciatur extra causam, in genere suauis, in omnino splendido cultu, per raro committendū est, vt hæc parua quidem, sed tamē aliqua deformitas appareat. hoc vitium deprecatur in oratore. Sed Græci viderint (inquit de vocalibus agens) nobis, ne cupiamus quidem, distrahere voces conceditur. Indicant orationes illæ ipsæ horridula Catonis, indicant oēs poetæ. Si non vbiq; conceditur, vt auit interdū vt necessario. Si vitium est, fugiamus quoad licet. Quū vocalis eadē finis est verbi prioris, & principii sequētis, quoniā pronūciatur eodē oris habitu, nec plus vna longa auribus percipitur, nullā parit omnino sceditatē. Sexcenta Ciceronis exēpla reperies, ego pau-

tis ero contētus. Neq; enim posset aut Hala ille Ser-
 uilius, aut P. Nafica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aa
 aut me consule senatus non nefariu haberi, &c.
 Non hominis occidendi causa habuisse telum iudica-
 retur. Quoties est illa causa a nobis acta in sena-
 tu? Vt ignoracione tua ad hominis miseri salutem
 abuterer. Propter officiosos labores meos nonnulla a-
 pud bonos gratia. Iudicium culpa atque dedecore et-
 iam Censorium nomen, quod asperius antea populo
 videri solebat, id nunc poscitur. Subijciamus ex-
 empla de ceteris vocalibus. Negant intueri lucem
 fas esse ei, qui a se hominem occisum fateatur. Tu
 bodie egeres, nos liberi essemus. Dolebam P. C. Rem-
 publ. vestris quondam meisque consilijs conserva-
 tam, breui tempore esse perituram. Magnifice enim
 Seruius Sulpitius maiorum continentiam diligebat.
 Fateor enim me, quum ea que acciderunt, provide-
 rem futura, tanta in moestitia fuisse, quanta cete-
 ri optimi ciues, si idem providissent, fuissent. Sed
 qui istuc tibi venit in mentem? O dii immortales,
 quam multi qui quum a te nemini ignosci vellent,
 impedirent clementiam tuā. Vini exhalandi, non ex-
 acuendi ingenij causa declamitas. Hæc tu quum per
 me acta meminisses, nisi illis quos videmus gladijs
 consideres, maledictus me provocare ausus esses? Quū
 te vltro mihi idem illud deferente nunquam ium ac-
 hortatus. Obsecrabo obtestaborq; vos iudices. Lex es-
 se cum telo hominis occidendi causa vetat. Magna
 laus, meoq; iudicio omnium maxima. Tu vnus ado-

lescens vniuersum ordinem de salute Reipub. prohibuisti. Erat ei viuendum latronum ritu, vt tantum haberet, quantum rapere potuisset. Hoc concurrendi genus frequenter vsurpari solere annotauit Aulus Gellius, id quod & aures & exempla doctissimorum probant. Alia Quintiliani sententia videtur, quam complexus est his verbis, Pessime longæ, quæ easdem inter se literas committunt, sonabunt. Si per easdem literas intelligit duas vocales eiusdem nominis, ab illo dissentio. si vult hunc intellectum capi, Pessimelongæ vocales sonabunt, quæ committunt easdem inter se literas, id est, vocales illas, de quibus agitur, iungunt, obscurus est sermo, & odiose prolixus. Breuiter atque dilucide, nec minus ornate dici potuit: Pessimelongæ sonabunt. Nam proxime dixerat hæc, Tum vocalium concursus, qui quum accidit, hiat & intersistit, & quasi laborat oratio. Ex quibus supplere quisque posset, quæ locutus est ambigue. Sic enim habet res. Vocalium concursus imperiis est notabilis. E vocalibus pessime longæ sonabunt. A, & E, quiddam rusticantum sonant, propterea colliduntur a Græcis: id quod priore iam libro diximus. hæc igitur non ita sæpe Cicero coniunxit. Et socijs gratissima esset eius integritas & fides. Ipse in eadem Africa esse voluit, in qua erat rex potentissimus inimicus huic causæ. De salute populi Romani extimescebat, in qua etiam suam inclusam esse videbat. E, & A, vt minus dissona, ita sæpius finitima sunt: vt, Voluntate ad ea arma profectus sum. Eorum ipsorum

ad crudelitatem te acuet oratio. Nam si vidissem, quouis profecto quam isto modo a te agi maluissem. Qui opem a me atque auxilium petissent. A, & I, buulcam & agrestem efficiunt vocem, vt in simplicibus, aulai, materiai, syluai, frondosai, qua quum veteros poetae frequenter vsurpassent, posteriores vt nimium vasta repudiarunt. Committit eas Cicero nonnunquam, vt pro Ligario, Diligentia inimici inuestigatum est quod latebat. Qua in legatione & socijs & ciuibus se probauit. In prouincia pacatissima ita se gessit, vt ei pacem esse expediret. I, & A, sicuti suauius audiuntur, ita multo saepius conferuntur, vt, Quod nos domi petimus prostrati ad pedes. Non commemorarem, nisi a te cognouissem. An sperandi Ligario causa non sit, quum mihi apud te locus sit etiam pro altero depercandi? O, & E, minus in occursum hiant, sed tamen insuauia sunt, & ingrata: vt, Hic a quo animo potuit. Laudem adolescentis propinqui existimo etiam ad meum aliquem fructum redundare. Quid vociferabare decem millia talentum Gabino esse promissa? E, & O, concurrunt vrbanius, vt, Quare omnium rerum vna reprehensio est, quod regnum intravit. Itaque obijcias licet quam voles saepe, palliatum fuisse: Aderat vis, qua summas frangit infirmatq; opes. O, & I, si diphthongum faciunt, nullam in pronunciando faciunt deformitatem, vt, oix & . at iniunctura, quum separantur, absona sunt, & maxime si vocalis O. producitur. Hinc sit Olongo, quod ω μέγχα, vocant, ce-

dat iota atque subscribatur, vt in quarta declinatione recto casu numeri secundi $\mu\alpha\epsilon\lambda\epsilon\omega$, pro eo quod est $\mu\alpha\epsilon\lambda\alpha\omicron\iota$. & in verbis $\beta\omicron\alpha\varsigma$ pro $\beta\omicron\alpha\delta\varsigma$ dicitur. Minus est vitij in eadem litera breui. Fluit enim, nec in ore cauo tandiu immurmurat. Vtrung³ reperies apud M. Tullium, vt pro Rabirio Posthumo, Rapien- tur homines in hac iudicia ex omni non modo inui- dia, sed sermone maleuolorum, nisi cauetis. Nec vero id homini tum quisquam, sed tempori assignandum putauit. I, & O, contra nihil dissonant, vt, Qui tan- dem conuenit, aut tam graui onere tributoru ad tan- tam pecuniam cogendā, mille talentum accessionem esse factam? aut in tanta mercede hominu (vt vis) a- uarissimi, mille talentū decessionem esse concessam? Neq³ ego cui omnium ciuiū libertas charissima fuis- set, meam proiecissem. A, & V, iunxerunt Latini, vt fraus. laus. audio. supplaudo. non in vno verbo sepa- rauere, nisi quum peregrina ascuerunt in Latium, cu- iusmodi sunt haec, Archelaus, Amphiarauis, Oenoma- us. Senserunt opinor, hinc effici vocem vaste patentē & inuisam. Quod si est, & in compositione vitium committūt, vt, sylua vritur, humida vligo, musa vna, sceler. ita vsura, & id genus alia, quae quisq³ vir auri erudite sentit esse patula atq³ subagrestia Conian- xit Tullius, Si vniuersa (vt dixi) prouincia loqui pos- set, hac voce vteretur. At si commutaueris, & V A, dixeris, congregentur amice & urbane. Cicero in Verrem, Ipsum in oppidum accedere noluit, quod e- rat difficili ascensu atq³ arduo. Idem fere iudicium

est de vocalibus, quæ prima sunt in onere & vsu. Hi-
ant adiuncta, quemadmodum & in simplicibus, cons,
sardous, eous. Adiungit tamen Cicero, Quousq; ab-
utere Catilina patientia nostra? Similia sunt hæc, In
loco vberi, in labello vdo, colligo vuas, amputo vltmos,
atergo vrgetur: ex quibus nulla soni concordia de-
lectat aures. Postrema cum quarta non grauius of-
fendit in collocatione, quam in his singulis, tuo, suo,
diluo, ruo, statuo. Cæteræ voces non admodum tor-
quent os, atq; pronunciantis instrumenta: quamob-
rem sæpius multo committuntur in ordine verborum.
Dico secundam cum tertia & quinta, tertiam cum
quarta, contra tertiam & quintam cum secunda,
quintam cum tertia. Refer ad aurium iudicium, quæ
proponemus Ciceronis exempla, cognoscet. Quam-
obrem si mihi vnus est accusandus, propemodum ma-
nere in instituto meo videor. Queruntur accusato-
res se idoneos non habere. Id mihi erat aduersarium
maxime. In hac causa Iudices tamen si virunque esse
arbitror perspicuum, tamen de viroq; dicam. Hoc si
tu inimicus eius factum negabis, eodem tempore in
eadem prouincia tu ipse fecisti. Neminem mihi esse
proponendum actorem putabit. Sentis audiendo, quam
molliter confluat hæ soni tenuis & remissi litera. Fu-
gienda vocalium etiam tenuium multitudo propter
quam speciei, progeniei, mollitici, & eiusmodi casus
odiose vastitatis vix apud bonos autores reperiun-
tur. Breues interim placent, vt apud Ouidium,

Huc coeamus, ait -

Terentius hanc molestiam vitat elisione & contractione,

Cuius tuisidem in pecunia perspexeris,

Verere verba ei credere?

Nam quæ inscitia est,

Aduorsum stimulum calces?

Postridie ad anum recta pergit.

Illos ducere eadem hæc lex iubet.

O Phadria, incredibile est, quanto herum ante te sapientia.

Abi Phadria, eum require, atque adduce huc.

Verb' ei, duabus syllabis: Insciti' est, quatuor: Postridi' ad, totidem: ducer' eadem, quinque: anteo, tribus: Phedr' um, duabus exprimitur. Et quum vocalis natura longa fluit atq; corripitur in concursu, ut minus audiatur. Vergilius,

Et longum formosè vale, vale, inquit, Iola.

Si ripibus durè agitur, sudibusve præstis.

Imitatus est Homerum, qui persæpe recipit hanc figuram, ut Odyssæa versiculo primo:

αὐδρα μοι ἔνεπε μῦθα πολύτροπον.

Hinc planum sit, quod supra diximus, esse minorem in correptis offensionem, quoniam celerius & expeditius exiguntur: maiorem in longis & aspiratis, & accentu concitatis, ut in loco arduo, in hasta ornata, in tribunali edito, in adunco hamo, in viridi herba. Exposita nostra de principum literarum concursione sententia, ne quis existimet esse vitium grande committere duas generis huius literas, Ciceronis &

Quin-

Quintilianii iudicium totidem verbis huc transfere-
mus. Habet, inquit Tullius, ille tanquam hiatus e cō-
cursu vocalium molle quiddam, & quod indicet non
ingratam negligentiam de re hominis magis quam
de verbis laborantis. Audiamus alterum, Non tamē
id, vt crimen ingens expauescendum est: ac nescio an
negligentia in hoc, an sollicitudo sit peior. Inhibeat
enim necesse est hic metus impetum dicendi, & a po-
terioribus auertat. Quare vt negligentia est hoc pati,
ita humilitatis vbique perhorrescere: nimiosque nō
immerito in hac cura putant omnes Isocratē se-
cutos, precipueque Theopompum. At Demosthenes
& Cicero modice respexerunt in hanc partem. Nam
& coeuntes litera (que συνολοιφῶ dicitur) etiam
lentorem faciunt orationem, quam si omnia verba
suo fine claudantur: & nonnunquam hiulca etiam
decent, faciuntque ampliora quaedam. Haecenus
Fabius. Sit haec libertas alijs etatibus, alijs exerci-
tationibus: ego puerum optimis assuescere bonum
duco, Maxime quum stylo dat operam in ocio li-
terarum.

De coagmentatione consonantium
literarum.

CAP. IIII.

POSTea quam de literarum principibus, qua in cō-
cursione voces efficiant aut suaves, aut hiulcas,
satis multa diximus, ex ordine de structura conso-

nantium quæ aut molliuntur, aut asperè inter se coeunt, breuiter exponendum videtur. Ex his optime cohererent, quæ labris coeuntibus efferuntur, vt M & B, M & P, & eadem litera repetita quum finis est extremi verbi, & principium sequentis: quibus adde M, & V, consonantem, & eam quæ prima est in seguente propterea quod altera pene labra admouet, altera labrum dente premit. Exempla sunt apud Vergilium:

Errantes hederas passim cum baccare tellus.
Fandet—

—Manet alta mente repostum.

Iudicium Paridis—

Omnes vt tecum meritis pro talibus annos Exigat.

Nimborum in patriam loca facta furentibus
aëtris.

Aeoliam venit—

Italiam fato profugus Latinamq; venit

littora—

Per multa reperies eiusmodi apud oratorum principem, quod genus sunt hæc: Domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli. Omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit. Ne istius quidem laudis ita sum cupidus, vt alijs eam præreptam velim. Virtutem fortuna tuam esse totam & propriam fatetur. Quum verborum capit initium ab ijs consonantibus quæ sine adiumento labrorum post dentiũ septem pronunciantur, cuiusmodi sunt, C, D, G, L, N, Q,

R, S, T,

R, S, T, X, Z. Non acerbe quidem, sed aliquanto asperius iungitur cum priore verbo, quod M, postremo concluditur. Hoc quale sit, cognosce ex his orationibus in quibus literæ post M, ex ordine ponuntur. Nunquam enim ad consilium casus admittitur. Amplificauit eius pristinam dignitatem. Fortuna in istius se societatem gloria non offert. Bellicæ tuæ laudes celebrantur omnium gentium literis atque linguis. Vereor ut hoc quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. Quo quidem in bello semper de pace agendum audiendumque esse putavi. Neque enim ego illa, nec vlla vnquam secutus sum arma ciuilia. Nunc venio ad grauissimam querelam, & atrocissimam suspicionem tuam. Quid ego commemorem Xenophontis illam iucunditatem in affectatam?

Quinque tenent cælum zonæ.

In hac omni structura quod M, elementum suauissimum, parum quidem offendit asperitas, nonnulla tamen est: quod indicasse videntur illi conditores lingua Latina, qui in simplicibus verbis ut hanc fugerunt literam, ita quoque N, magis familiarem collocauerunt, ut ancilla, induit, angit, Manlius, canna vnquam, ensis, antrū, anxius. Hinc suffragate aurium iudicio cognoscitur N, ab ijs omnibus consonantibus in structura minus dissentire. N, ante L, quidē & R, vox insuauior est: quam obrē illino nō inlino, irruo non inruo dicitur. Quum repetitur, ut in canna, siccitate quadā radit aures: sed ne sic quidem est magno-
pere

pere fugienda. Quod ut intelligatur, ex Cicerone proferemus exempla, & ordinem literarum persequemur. An non cadunt hæc in Antonium? Quid enim in eum non cadit? Reliquum est igitur crimen de veneno. Et id quidem nemini Græcorum video adhuc contigisse, ut idem utroque in genere laboraret. Ille vero non loquuntur solum, verum etiam personant. In negotio quod actum dicitur, nullum vestigium. Quia non posset negare ab illis pecuniam datam, non quasiuit procul aliunde. Non causa, non locus, non facultas, non conscius, non perficiendi, non occultandi maleficij spes, non ratio vlla, non vestigium maximi facinoris reperietur. Quavis bonas leges vitiose per vimque tulerit, tamen hæc leges non sunt habenda. Iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur. X, & Z, quum proxime sequuntur N, sic habent. X, durior est, Z, mollior. N, ante B, M, P, paulo durior est: propterea dicitur imbut, non imbut, impurus non inpurus, immensus non inmensus. Sed & his aliquando præponitur. Nostri sensus ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. Spem attulit non modo salutis conseruandæ, verum etiam dignitatis pristinae recuperandæ. An potest cognatio vlla propior esse, quam patriæ? In summa dicam, M, quinque consonantibus optime præponitur, reliquis haud pessime: N, vero contra quinque easdem non amat, reliquas omnes non grauitè odit. Quo feruntur hæc, inquires? ut de tua compositione iudicare possis, & ut amica persæpe iungas, inimica

Varo. Vtraque (dico M, & N,) sed aptius secunda quam prima connectitur I, consonanti.

—Sæuæ memorem Iunonis ob iram.

—Et quisquam numen Innonis adoret

Præterea?—

Statuuntur interdum principio verborum, vt, in mari, & in Neptuno. Quamobrem videndum est quibus aptius adherescant. Vt insideant sibi, iam diximus: vt cæteris occurrant, vocibus, testimonijs agemus. Nonnihil dissentiunt ab his elementis, C. D. T.

Lac mihi non æstate nouum, nec frigore desit.

Nunc naues contra prædones pene inanes Cleomenes ducit. Diclitat se tantum rapuisse, vt id multis satis esse possit. Diclitat nihil esse tam sanctum, quod non violari pecunia possit. Videt multos equites Romanos. Pecunias non petunt, relinquunt, & negligunt. Post B, L, R, & S, paulo melius collocamur.

—Troie sub mœnibus altis.

Plaudentem nigra figit sub nube columbam.

Magno in dolore sum, P. C. vel mœrore potius. Nanteque canebat Silenus, vt ipse tener mundi concreuerit orbis.

—Et pura per noctem in luce refulsit

Alma parens.—

Apud exterarum nationes omnium sermone percrebuit. Neque tantum me expectatio accusationis meæ commouet, quantum istius insidia nefariæ. Consule tuas aures, nihil horum tenerum senties, nisi forte quod

L, & S, emolliunt. Quamobrem artificis est, vbi vult suavis esse, nihil eiusmodi frequens instruere. His enim structuris vti nō vetamur, sed adhibere modum iubemur. B, in paucis verbis extrema pars est, vt in his, ab, ob, sub. Nec est vlli sequentium in oratione plane familiaris, nisi vni que prima sedet in Ioue, & in Iunone.

Ab Ioue principium Musæ.—

Liuius omnibus tum mutis tum vocalibus antepōnit. Nam vltro durius quiddam, vt grandius atque robustius affectat, & Vergilius interdum,

—Tyrrena ab sede profectum.

Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum.

Aliter populo Romano doctis que scriptoribus visum est, qui detraxerunt hanc literam, & a, non ab, ante consonantes reliquerunt: vt, Suos necessarios a faucibus macelli corrogat. Postulat a Burrieno pratore Næuius, vt ex edicto bona possidere liceat. A quibus quum est certum auxilium peti tum, ita tamen disceditur, vt idibus Septemb. P. Quintinum sibi Sex Alphenus promitteret. A Cn. Dolabella denique postulat, vt sibi Quintius iudicatum solui satisfecit. A me, qui neque excogitare, neque pronunciare multa possum, breuitas postulatur. Ostendam primum causam non fuisse cur a Pratore postulares vt bona Publij Quintij possideres. Cur maluerunt veteres abscedit, aufert, amouit, abstulit, quam abcedit, abfert, abmouit, abtulit, nisi quod B, ante consonantes

durum

durum videbatur? at non ubique potuerunt eam pro voluntate mollire, ut in his, abdit, abducit, abnuat, abruptit, quæ verba principio dura, nunc emollita sunt vsu. A præpositio consonantibus, ab autem vocalibus & I, consonanti bene præponitur. Abs pene relictum est ad antiquata verba & inusitata. Cicero in Oratore, Vna præpositio est abs, eaque nunc tantum in accepti tabulis manet, nec his quidem orationum: in reliquo sermone mutata est. Idem tamen in Diuinatione dixit abs te. Sunt qui dictum probent, Abs quolibet: at Cicero a quibus, non abs quibus, dicit pro Quintio. Ut autem B, subiecta consonantibus obluatur, sic & eisdem apposita nonnihil resistit, nisi quum succedit ei quæ princeps est in more atque moroso. Morum bonitas, suavis est oratio. Lac bibitur, venit ad Bibulū, exul Brutus, Numen Bacchi, vir bonus, Tyrannus Busyris, Redintegravit bellum, Thrax bellicosus, Subaspera est hæc & leuiter abrupta compositio, qua tamen vsus est Cicero. Nec in misera vita quicquam est prædicabile aut gloriandum, nec in ea quæ nec misera sit, nec beata. Præsidij ad beate viuendum, in virtute satis est. Nonne tanto miserior, quanto sibi videtur beatior? Semper sapiens beatus est. Hæc etiam in equuleum conijciuntur, quo vita non aspirat beata. Vergilius,

— Quid bella Tyro surgentia dicam?

Sunt aures delicatæ nimis, quæ lubenter audiunt set pro sed, optinet pro obtinet, & eiusmodi quedam.

Literæ

Litera secunda in ordine consonantium raro verbum Latinum claudit, multo rarius Græcum. Græci dicunt enim, ante consonantem loco præpositionis ἐξ, nos ac, lac, hanc, hic, hæc, hoc, istic, illic, istuc, illuc, sic, nec, & eiusmodi pauca, quæ facile coherent in his literis quæ prima sunt in Cicer. & in Quinto. Sumantur in argumentum verba singula, succendat, accedit, accitur, acquirit, acquiescit, & id genus multa, in quibus est quædam literarum familiaritas, quam in compositis inuenire licet: vt, Video adhuc constare omnia iudices. Sustinisset hoc crimen primum ipse ille latronum occultator & receptator locus. Omnes hanc questionem te prætor manifestis maleficijs, quotidianoque sanguine demissius sperant futuram. Eadem litera C, præposita cæteris consonantibus, vt tenuis est atque muta, sic etiam subobscura est: vnde fit vt in compositione obscurius quoddam vitium committat. Stridet aliquantulum, quod anseres indicant, & rana loquaces: nec in vocibus est primæ suauitatis. Clodij furores hoc ferro & hac dextra a ceruicibus repuli.

Haud secus ac iussi faciunt. —

Hanc gloriam sustulit. De cuius laude nec hic locus est vt multa dicantur. Chrysogonus a vobis hoc postulat. Dura mihi medijs fidius fortuna Po. Romani & crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc Remp. insultare videret. & pateretur. Lac præcepit ætus. Video hunc nullius rei mutasse consilium. *Quæ*

tot ac tales viros impediatur. Dum hic viueret, locum relinquere noluit. In his est aliquid occulti discriminis. Nam mollius excipitur a quibusdam, ut ab S, & T, sed in re tam parua nolumus immorari. Apponitur hæc litera, sequiturque multo frequentius, propterea quod plura verba ducunt ab ea principium, in eandem finiuntur pauciora. In hoc ordine coire propius & annecti mihi videtur, id quod auribus & exemplorum frequentia existimari potest.

—Nec cura peculi.

Nec dum illis labra admouit, sed condita seruo.

Et sol crescentes decedens duplicat umbras.

—Rapidum Creta veniemus Oaxem.

Ah Corydon Corydon—

—Pan curat oues.—

Verum hæc tantum alias inter caput extulit vrbes.

—Frigus captabis opacum.

—Herbas contundit olentes.

Nec te pœniteat calamo triuisse labellum.

Nihil est hic quod aures grauius offendat, nihil etiam quod magnopere delectet. Itaque C, propior est virtuti quam vitio, maxime quum literis occurrit L, N, R, S, & T, quæ in eodem prope habitu oris effertur. Idem est iudicium de Q, litera cognata. Nam C, K, Q, pro K, Græci Latini fecerunt. Ex quibus alterum non est huiusce contemplationis. Q, non claudit, sed inchoat vocem.

—Non ausim quicquam deponere tecum.

Audiat hæc tantum vel qui veni—

- *Amavit nos quoque Daphnis.*

Consonantium literarum tertia mollitur in C, ut accedit, acquirit. in F, ut affinis. in G, ut aggreditur. in L, ut alluit. in M, ut ammiratum, non admiratum plerique dixerunt. in N, ut annectit. in P, ut apparet. in R, ut arripit. in S, ut assuit in V, ut atterit, Hac, credo, mutatio non esset, si perquam familiariter elementis illis adhaesisset. Eadem repetita nihil offendit. Quid dicam? haud dubie, ad delubra. Sed & alijs iungitur non sine offensione:

Huic aliud mercedis erit -

An deus immensi venias maris.

- *Quid, qui*

Luxuriam segetum tenera depascit in herba?

- *Victum Dodona negaret.*

- *Duplici aptantur dent alia dorso.*

Tempore non alio dicunt regionibus illis.

Quasitas ad sacra boves Iunonis -

Illa seges demum votis respondet avari

Agricole -

In quascunque voces artes, haud tarda sequetur.

Tondent dumeta iuueni.

Vt aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, Ciceronis est in diuinatione. Si litera quae proferuntur eodem pene oris habitu, minus exasperant vocem, certe D, cum L, N, S, T, quae pronunciantur ad dentes, haud multum dissentiet. Sed hic non solum ratio, verum etiam consulitur auris: quae si fuerit exercitata, de sonu optime iudicabit. Ne quid tamen sensus erret,

obseruanda sunt quæ eloquentissimi quique viri frequenter vsurparunt. F, in verbo Romano litera postrema non est, quamobrem in iunctura commissionis semper apponitur: præcedit M, suauissime, id quod iam supra diximus.

Nescia mens hominum fati fortisque futura. S,
amice: vt,

• Noctem flammis funalia vincunt.

Quinquaginta intus famule -

T, non multo asperius.

Et torrere parant flammis, & frangere saxo.

Dant famuli manibus lymphas. Cetera minus familiariter.

• Sed famam extendere factis,

Hoc virtutis opus. -

Sic satur lachrymans -

Hi summo in fluctu pendent. -

G, nulli verbo Latino finis est. Paulo crassius ac robustius auditur quam C, cui propinquum est affinitate soni, quapropter minus venustatis habuit in fine. Principium multis est, vt his, gaudium, gero, gibbus, gobio, gustus, gratia, gleba, plures, gloria, deglubo. Quid alijs iuncta sonet, in his similibusq; perpende. Miles fuit sub Gabinio. Hoc grauiter tulit. Merus adiunctus ad gratiam. Consul gaudio plenus. Pupilli cum tam gerit tutor. Crimen grande comisit. Queritur grauiter Cæsar. Obscurus genere Octavius sibi magnam peperit gloriam. Si me roges an sit hac in commissura vitium, dicam paulo apertius esse, quam in ea que C. iun-

git, a qua solum fortiore sono differt: sed ne hoc quidem magnopere fugiendum nisi sic loqui turpe sit: Huius gloriae C. Cæsar quam es paulo ante adeptus, socium habes neminem. Fortuna in istius se societatem gloriae non offert. Omni copiarum genere abundans. Quo studio incendimur non modo in gestis rebus, sed etiam in fictis. Nunc venio ad grauissimam querelam, & atrocissimam suspicionem tuam. Inuitus audiui satis te diu vel natura vixisse, vel gloriae. Satis, si ita vis, naturæ fortasse: adeo etiam, si placet, gloriae. Quum vox in initium ducit ab ea litera quæ in Iulio prima est, non asperat sonum prioris, nisi quæ vehementius effertur: & inter I, & G, nullum discrimen fit in pronunciando.

Iunonem interea compellat Iuppiter viro.

Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est.

— Et mi genus ab Ioue summo,

— Rex Iuppiter omnibus idem.

— Vbi hic Iuno? demissaue nubibus Iris?

Talibus orabat Iuno.

— Nunc sera querelis

Haud iustis assurgis.

— Iam querit sidera opacæ

Noctis iter, iam quæ passus terrarum, mariarum.

— Medias illis opponere turmas

Ne castris iungant, certa est sententia Turno.

Horridus in iaculis.

I, in compositione interdum præcedit, interdum subsequitur, litera per se mollis & tenera, non tamen

men omnibus eodem modo facilis & obuia. Hoc
 quale sit, intelliges ex his, allusit, illexit, pellexit,
 collustrauit, elegit. Si dixeris adlusit, inlexit, perlexit
 conlustrauit, exlegit, absonum quiddam senties,
 quale non est in his, albus, alnus, aluus, sulfur, al-
 gor, alpes, celsus, alius. Ut amur exemplis: Nihil ne
 te nocturnum praesidium palatii? nihil vrbus vigilia?
 nihil timor populi? nihil consensus bonorum omni-
 um? &c.

Nil super imperio moueor —

—Nihil mea carmina curas.

Sol tibi signa dabit.—

Sol qui terrarum spammis opera omnia lustras.

Nil valide iuuere manus—

Hec volubilia At Consul Romanus, & vigil Xerxes,
 aspera sunt. Succedit eadem litera.

—Num lumina flexit?

Num lacrymas victus dedit?—

—Leneum libat honorem.

—Ipse deum manifesto in lumine vidi.

—Ac totum sub leges mitteret orbem.

Falcicus & messæ ad lunam queruntur ahenis

Pubentes herba nigricum lacte veneni.

—Nec littora longe

Fidareor fraterna Erycis.—

Eminet, ac leuat acitis subremigat vndis.

Postera Phebea lustrabat lampade terras.

—Maclant lectas de moro bidentes.

—Hæret lateri let alis arundo.

Ille dies primus læti, primusq; malorum.

Causa fuit. -

Scilicet is superis labor est -

Te propter Libycæ gentes, Nomadumq; tyranni

Odere, insensu Tyrj -

Omnino melius antecedit, postposita minus aliquanto coheret. Sed ne sic quidem habenda est inter ea que per sepe fugiuntur. & quum præmittitur M. suavissima vocis est, quum præferuntur cætera, non grauiter offendit.

Nec pluteum cedit -

Ad populum phaleras. Raptur ad tribunal prætoris.

Ius suum obtinere non potuit.

- Labatur pectore vultus.

Nos patriam fugimus -

Sat præta biberunt.

R, insuavis est & iniucunda litera. caninam vocat Persius. Nunquam frequentabit eam qui suauitatem consultum volet. At qui rem duram & asperam tractabit oratione, hanc sepe collocabit, non in medijs vocibus modo, sed in coagmētatione. hinc robur, hinc affectus grauis hinc ira, hinc grauitas & indignatio, hinc bellicus furor. Sed hic sonum literarum, non vsus, de quo postea futurus est sermo, querimus nec omnem sonum, sed quem maxime spectet orator. Mirnus est horrida ante mutas, & ante I, & V, consonantes. Hic acerba tamen & immutis: vt,

Vir bonus & prudens totū se explorat ad vngū.

- Ter cælo clarus ab alto

Iutonuit. -

Contemptor diuum Mezentius -

- Insignem palma per gramina currum,

Victoresq; ostentat equos. -

- Sumpsisse merentis

Laudabor pœnas -

- Fruiturq; deorum

Colloquio -

- Ingratis offer te irrisse periculis.

His accensa super, iactatq; aequore toto

Troas reliquias Danaum, atque immitis Achillis

Arcebat longe Latio -

Tendit iter velis. -

Nec multo grauius ante M, N, & S, exhorre, ei:

- Pedibus per mutua nexis

Examen subitum ramo frondente pependit.

- Mესapus equum domitor, Neptunia proles.

Curuatis fertur spacijs -

Ante L, asperior est,

Proxima Circeæ raduntur littora terre. -

Dure sibi occurrit,

- Maior rerum mihi nascitur ordo.

Apposita sicut apertius auditur (tunc enim est in ar-

si, non in thesi) ita quoque videtur immanior.

Ab radice. -

Hæc responsa patris Fauni -

Ergo iter ad regem indicit -

Arma velit, poscatq; simul, rapiatq; iuuentus.

— Externusq; in regnum quæritur hares.

In dubijs responsa petunt—

Centum lanigeras maçtabat rite bidentes.

S, a fine verbi quale est optimus, detrahebant veteres, nisi vocalis insequeretur. Testis est in Oratore Cicero. Quinetiam, inquit, quod iam subrusticanum videtur, olim autem politius, eorum verborum quorum eadem erant postremae duæ literæ, quæ sunt in optimus, postremam literam detrahebant, nisi vocalis insequeretur. Ita non erat ea offensio in versibus, quam nunc fugiunt poeta noui. Ita enim loquebantur, Qui est omnibu' princeps, & vita illa dignu', locoq; non dignus. Non comprobatur hanc loquendi consuetudinem, quæ subrusticanam iam videbatur, sed ostendit veteres illos suauitatis artifices fuisse, & interdum huius offensionem literæ vitasse. Non offendit quum T. subsequitur, cui proxime coheret: ut, In manibus tabulas habebamus. Ceteris quoque vocibus committitur, ut, Cedo cui Siculo, quum is reus fieret, ciuis Romanus cognitor factus vnquam sit? Non inuorabor in exemplis, quæ sunt prope infinita. S, nihil habet durum in coagmentatione. Quod si videor aliter iudicare quum mentionem de ceteris consonantibus facio, ne quis instet molestus. Hoc dico, in se nihil habet asperum in coagmentatione. Si quid asperitatis est, in hac litera non est. Ne tamen in eadem parte crebra sit, ac nimium multa. Sibilat enim, ac quasi flatus euanescit. T, quam D, tenuis magis est, propterea per se ipsa minus offendit. Exempla sub-

subijcerem, si non esset in manibus illorum copia. V,
consonans non disilit in iunctura, nisi asperior illi
committitur, vt,

- Volitans sub verbere turbo.

- Diuosq; in vota vocauit.

Rutulosq; exercent vomere colles.

Per varios sternit casus. -

Hac vos & Pallanta ducem patria alta reposcit.

Accepit venientem -

X, aspera concurfionis est, vt, Plus voluptatis ex re-
cordatione illius orationis, quam non modo ex mea,
sed ex cuiusquam oratione capere possitis. Vt pia &
eterna pax sit. Audax precipue fuisse videtur in con-
uocandis hominibus & armandis. Hoc aiunt con-
stitutum esse cum seruis, vt ad balneas Xeniae veni-
rent.

At rex sollicitus monstris oracula Fauni

Fatidici genitoris adit -

- Ex alto vox reddit a luco est.

Quinetiam veterum effigies ex ordine auorum.

Antiqua ex cedro -

Ad nos vix tenuis fama perlabitur aura.

Ob hanc asperitatem praepositio ex, in e, molli-
tur, vt,

Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem.

Z, suauissima mihi videtur.

- Nec Zephyros audis spirare secundos.

- Vela secundi

Intendunt Zephyri -

Et zephyro putris se gleba resoluit.
 In componendo fugienda litera eiusdem crebra repetitio. Hoc fit interdum, quum plura verba continuim ab eadem litera ducunt initium, ut,

Cauum conuersa cuspide montem

Impulit -

Terras turbine perflant.

- Sedeant spectentq; Latini.

- Laxis laterum compagibus omnes

Accipiunt inimicum imbrem -

- Inq; sinus scindit sese vnda reductos.

- Illic fas regna resurgere Troia.

- Veniet lustris labentibus etas.

Vidistis hominem sine re, sine fide, sine spe, sine sede, sine fortunis. Ciceronis est hoc pro Caelio, in quo mora quaedam & interspiratio vitiosam minus efficit compositionem. verba sunt eiusdem: Eo maleficio tamen erant implicati, ut ex nullius legis laqueis emittendi viderentur. Itaque haec causa ad testes tota traducta est. Si manebat tanta illa consuetudo Caelij cum Clodia, quid suspicionis esset, &c. In qua lustra, libidines, luxuries, omnia deniq; inaudita vitia atq; flagitia versentur. Sacrosanctam nihil potest esse, nisi quod per populum plebemve sancitum est. Virtus digna summo imperatore. spes pro periculis premiorum. Cuius tres triumphus testes essent, totum orbem terrarum nostro imperio teneri. Haec apud summos oratores, qui minimis rebus occupati videri nolunt, haberi vitia non debent. Nec sunt omni-

na cuiquam, sed magna ex parte fugienda. Nam de-
cti viri fugiunt, vt Vergilius,

- Spumas salis ere ruebant.

Aequora tuta silent -

Noluit hoc modo, Spumas maris, Aequora tuta ta-
cent. Non placet aspiratio repetita. Quidem ab-
est huic homini? Quaedam litera minore cum offen-
sione repetuntur, vt F, M, V, consonans.

- Loca fœta furentibus austris.

Velum aduersa ferit, fluctuq; ad sidera tollit.

Contra populi Ro. religionem & fidem fecisse dici-
tur. Vtrum enim scientem vultis contra fœdera fe-
cisse, an inscientem?

Hoc metuens, molemq; & montes insuper altos

Imposuit -

- Vasto cum murmure montis.

Ingentiq; manu malum de naue Sersisti

Erigit -

Incute vim ventis -

Deformes & litera que non eadem, sed prope sunt
eadem.

Eliquat, & tenero supplantat verba palato.

Vna & eadem litera sepius inserta, simile vitiū com-
mittit, vt, Ego quantum ei debeam, alio loco osten-
dam. Lux demiq; alia est solis, & lychnorum. Ad ma-
lieris libidines & delicias depositur.

- Manent immota tuorum

- Fata tibi. -

Que tam læta tulerant

Sæcula-

Sed quid opus teneras mordaci radere vero Auribus? Quum verbum capit initium ab ijs literis, quæ prioris erant ultime, aut vltimis finitima, conficitur ingrata vox, & auribus iniucunda, cuius generis hæc sunt: Nonnulli literati, ac studijs doctrinisq; dediti, quasi quiddam incredibile dicere putabantur.

- Da sternere corpus

Loricamq; manu valida lacerare reuulsam.

- Italiani leti Latiumq; petamus.

Sibila lambebant linguis.-

Humani nihil a me alienum puto.

Quippe ferant rapidi secum, verrantq; per auribus. Eadem pene deformitas est in ijs syllabis, qua pene sunt similes, cuiusmodi sunt:

- His vnda dehiscens,

Terram inter fluctus aperit.-

Nulla mora in Turno, nihil est, quod dicta retraherent

Ignasi Aensada.-

Vos imploro maria, portus, insula, littora.

Est enim huius sæculi labes quadam & macula, virtuti inuidere. Ad populum latum, vt is Publicius, si domum reuertisset, & inde Romam redisset, ne minus ciuis esset. Tererrimam mortem obiret. Fugies hæc voce mutata, vt,

Impulerat ferro Argolicas scædare latebras.

Vergilius melius scædare quam lacerare dixit. In hoc

gene-

genere maximo vitandum $\kappa\alpha\iota\ \upsilon\sigma\phi\alpha\lambda\omicron\upsilon$ illud, cuius
est obscœnus intellectus. Est apud Vergilium,

- Iuuat ire, & Dorica castra,

Desertosq; videre locos. -

Treis adeo incertos caca caligine soles

Erramus pelago. -

Corpora fundit humi, & numerum cum nauibus
æquat.

Syllabas Ca & ca, Cum & na, iungito, efficies alterum
verbum sordidum, alterum obscœnum. illud enim ad alui
proluuiem, hoc ad pudenda referetur. Quamobrem veteres
dixere nobiscum. si enim præpositionem anteposuis-
sent, literæ concurrissent obscœnius. Peccant igitur hæ
commissiones, In arcu lethifero, ne iecur alit, Gallicum
nomen, mare Lybicum nusquam quietum. Fugiendum cum
necesse est. Huiusmodi vitia Cicero vitat interpositione
verbi, ut in his, Cum isto Næuo familiariter viuit. Ut
cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis
iure incommodi cadere possit. Cum hoc noua litis
genus intenderet. Cum absentis nomen reciperetur.
Cum te nos non opinione dubia, sed tuis vestigijs persequamur.
Cum is non solum Capuam venisset. Sed & idem magnus
orator non semper hoc fugit. Indicat hæc oratio ex
decimaquarta Philippica: Itaque cum supplicationes
iustissimas ex his literis, qua recitatae sunt, decernere
debeamus, Seruiliusq; decreuerit, augebo omnino
numerum dierum, præsertim cum non vni, sed tribus
ducibus sint decernenda. Idē
ad-

admisit tertio de Oratore: Iis qui hac quæ nos nunquam
 querimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine
 appellarentur vno, quod omnis rerum optimarum
 cognitio, atque in ijs exercitatio, philosophia nominaretur,
 hoc commune nomen eripuit. His addendum videtur,
 quod Quintilianus annotavit: Videndum, inquit, ne
 syllabæ verbi prioris vltimæ, sint primæ sequentis.
 Idne quis præcipi miretur, Ciceroni in epistola excidit,
 Res mihi inuisæ visæ sunt Brute. & in carmine,

O fortunatam natam me consule Romam.
 Hactenus Fabius. Legem equidem probo, sed non possum
 mihi persuadere vitium tam apertum excidisse Ciceroni.
 Auris eius maxime erudita, virique iudicium, sensus
 item acutissimus, & exercitatio diuturna, nec non scripta
 ab eo felicissime, efficiunt ut hæc vltro lapsisse, non
 temere fudisse credam. Aliud est eum ex industria sic
 loqui, aliud imprudentem effundere. Excidunt ea, quæ
 labuntur imprudenti. Nec assentior illis, qui quum hunc
 audire versiculum, extemplo iuuitis Musis eum fecisse
 versus existimant. Ignorant quam multos feliciter
 expresserit, ex quibus coniecturam capere licet, non illi
 venam, sed tempus & voluntatem defuisse. Inuisæ &
 visæ, fortunatam & natam, in eisdem prope literis
 habent anthiteon, atque dissimilitudinem quandam
 non ingratam examinantibus pondera verborum,
 in qua lusit acutus vir, ut in gracili filo orationis.
 Idem Quintilianus ad iuncturam monosyllaba
 refert quasi ad coagmentationem,
 quæ

quæ tam parua quam magna iungit, non ad verborum delectum pertineant. Eodem refert longa breuiq; verba, quæ esse numeri, non iunctura, sciunt omnes Rhythnici. Adiungit similiter cadentia, similiter desinentia, & eodem modo declinata, quæ schemata sunt interdum, & verborum figura. In his luminibus orationis aliquando est numerus sponte flans, & quædã venustas. Quamobrem si crebriores erunt, non qualitate, sed quantitate peccabunt: nec erit illud commissuræ vitium, sed quantitatis. Hoc potius annotandum, iuncturas asperas esse, quibus innescuntur multæ consonantes, cuiusmodi sunt ista, dolens regina, post meridiem, hyems frigida, pons fractus, ingens stridor, vrbs præclara. In his effereðis spiritus elaborat. obluçantur enim ac resistunt, nec expediri se sinunt implicatæ. Ea de caussa veteres dixere pomeridiam, & pomeridianas quadrigas. Si quod vitium admittet compositio, minus erit in his quæ interspiratione diducuntur, quam quæ vno eodemq; conatu proferuntur. Nam mora & interuallum impedimento est, quo minus res alioqui vitiosa audiatur.

De coagmentatione vocalium & consonantium.

CAP. V.

IN compositione iuncturarum sæpe vocalis adiungitur consonanti, aut contra vocali consonans. Tumq; fere verba de verbis apte cadunt, & in aquabili

bili commissura non admittunt hiatum. Vt enim lapides quadrati facillime connectuntur, sic & eiusmodi literæ proxime coherent. Vtq; leue corpus & politum sine offensione transmittit ungues, sic & illa coagmentatio pronunciantis impetum sinit excurrere celeriter, & ad exitum ferri: vt,

- Tuus o regina quid optes,
Explorare labor, mihi iussa capessere fas est.
Parce metu Cybærea, manent immota tuorum
Fata tibi. -

Pauca mihi videntur esse de prouinciæ dignitate, vetustate, vtilitate dicenda. Populo Romano iucunda suburbanitas est huiusce prouinciæ. Excipitur M. a consonantibus, quæ præposita vocali non aliter absumitur in carmine, atque vocalis obuia vocali. Id sit a poetis propter hiatum & offensionem, quam parit hæc litera, vt hic,

Monstrum horrendum informe -

Sic pronuncietur, Monstr' horrend' informe. Sed & sic quoque multum laborat oratio. In oratione non eximitur, sed obscuratur, autore Quintiliano. M, litera, inquit, quoties vltima est, vocalem verbi sequentis ita contingit, vt in eam transire possit: etiam si scribitur, tamen parum exprimitur, vt,

Multum ille -

&, Quantum erat. adeo vt pene cuiusdam nouæ literæ sonum reddat. Neque enim eximitur, sed obscuratur, & tantum aliqua inter duas vocales velut nota est, ne ipsæ coeant. Vt nunc est pronuntiatio, &

scri-

& scribitur, & exprimitur, quemadmodum vocales omnes, quas elisisse veteres antea diximus: & abusus ille frequens effecit, ut vitium minus audiamus. Nec quid hic agas, certum est. Sic enim pronunciare, durum videtur, & durius ab omnium more desciscere. Veteres elidebant M, in oratione. Nam teste Quintiliano Cato scripsit, die hanc, & M, in E, molliuit. vnde confirmari potest illud dictum nostrum de collisione vocum, sic Latinos ut Græcos vsos esse apostropho. An Cicero pronunciarit M, alijs pronunciandum relinquo: certe frequenter anteponebat eam vocali, & in eadem sententia, ut in hac: Reperiemus, si istum ad aliud iudicium perducere potuerimus, quibus probemus istum in quaestura pecuniam publicam Cn. Carboni Conf. datam auertisse, quibus suadeamus istum alieno nomine a quaestoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse. Vaste sonat ante A, literam apertiore, maxime quum vocum repetitio est, ut, Gn. Pompeij memoriam amisimus. Quod si dixeris, Gn, Pompeij memori amisimus, nihil offendet, & hoc modo Ciceronem egisse credibile est. A, profertur ab arteria, O, ab ore cauo: itaque ab extremis labris, quibus M, enantiatur, plurimum distant. Ex eo fit, ut cum duabus I, & V, parum distantibus minus pugnet in occurso, cum reliquis immanius.

Quæ figuræ coagmentationi subserviunt.

CAP. VI.

Figuris, quarum nullus est numerus, quædam non alio videntur admitti, nisi ut aptius in oratione verba componantur. Quod genus, quoniam verbum collocat eo, quo maxime decet loco, etiam si temporum non numeratur quantitas, ad commissuram partium referendum esse puto. Talis est anastrophe, quæ nulla necessitate commutat ordinem.

Et frequentius utuntur poetæ, ut Vergilius,
*Vrbs antiqua fuit, Tyrÿ tenuere coloni,
 Carthago, Italiam contra.* -

Fac sic, Carthago, contra Italiam: stabit ratio verus, sed compositionis ille decor exciderit.

*Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
 Audierat.* -

- *Maria omnia circum.*

- *Magnocum murmure montis,*

Vnius ob noxam. -

Quos intermedius venit furor. -

Transstra per & remos. -

In oratione dicitur, Quocum, quicum, magna ex parte. Cicero pro Deiotaro, Quocum erat non hospitio solum, verum etiam familiaritate coniunctus. Est hoc etiam, ne duo verba in eandem literam cadentia iungantur, ut,

- *Magnoinpopulo.* -

Multi illam magno e Latio totaq; petebant

Aufonia. -

Nonnunquam spectat Apocope, vt,

- Immitis Achilli.

- Duri miles Vlyssi.

Immuta sic, Immutis Achillis, Duri miles Vlyssis. pec-
cabit ὁμοιότητος ὄψις, id est, multorum casus idem.

Bene igitur dixit Vergilius,

- Tumidumq; sub axe tonanti

- Sternitur aquor aquis. -

Pius erat, axe tonante. Ad huius vitij fugam non-
nunquam utimur diphthongo græca, qua fit ex E, &
I, vt,

Cogunt me Neptune preces descēdere in omneis.
Sed & hæc litera minus agrestes sunt in quibusdam
quod A. Gellius testatur. Quamobrē Vergilius dixit,

- Treis littore ceruos

Prospicit erranteis. -

Despiciens mare veliuolum, terrasq; iacenteis.

Atque illum taleis inclantem peclore curas.

- Tristeiq; ruinas

Solabar -

Rustice dixisset, tres ceruos errantes, & terras ia-
centes: quanquam plerisque propter abutendi con-
suetudinem hæc quoque dulcia videntur. Id non fit
in omnibus generis eiusdem, vt,

Aspice bis senos latantes agmine cygnos.
hic consulendæ sunt aures, quemadmodum vbi con-
tinua multa eodem sine clauduntur. Nec enim sem-
per offendunt audientem, vt hæc,

Aeternis regis imperijs -

Cui mater med' a sese obtulit obuia sylua.

Itaque Pharsalico praelio factio a Pompeio discessit.

Mutantur aliquando casus, vt aptius sedeant, vt,

Huc deducta virum fortiti corpora furtim

Includunt calo lateri. -

• Quorum melior sententia menti.

• Da flammam euadere classi.

• Et classe subegit

Amissa, socios ignota linquere terra.

Inuenustior fuisse vltimus nominum casus, Ceco latere, mente, classe, ignota terra. Et genus aliud alio gratius est, vt,

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Vulgus incertus dici quidem potuit, sed odiosus. Nec semper in eodem numero placet eadem venustas.

• Securus amorum

Germana, -

pulchrius est, quam, securus amoris germana. Ad haec. quadam affinitas est literarum, & quasi necessitudo, quam sentiunt aures, os exprimere verbis non potest. Celsa sedet Aeolus arce. Cur celsa potius quam alta? Verrantque per auras, noluit hoc, spargant. Bui septem praestanti corpore nympha: non vsus est hoc epihetero, formoso. Incubere mari, non salo. Alibi spermas salu, non maris. Submersasque obrue puppes: obrue naues, deteriorius fuisset. Subducite naues, decetius quam subducite puppes. haec & similia si referes ad

animi contemplationem, diu suspensus haesitabis: si ad
aurem, continuo senties, quae probare maxime debeas,

De concinnitate numerosa, & similiter
desinentibus.

CAP. VII.

DE tribus commissa partibus ea diximus, unde
de cetera generis eius haud magno negotio
colligi possunt. Huic autem diligenter incum-
bendum est, propterea quod optime iuncta con-
tatione, etiam si nihil aliud de industria factum est,
tamen oratio videretur esse numerosa. Illam si negle-
xeris, concinnitate & numero nequaquam perficies
ut ornata venustaque sit oratio. Sed quod & haec ex-
poliant elocutionem, & ordo verum fecit, ut eo tan-
dem veniremus, de concinnitate pauca dicamus.
Quid si apta concinnitas antea descripsimus, & de
sententia Ciceronis partes eius quatuor fecimus, si-
militer desinentia, similiter cadentia, paria paribus
relata, & contraria. Verba, quae litteris eisdem con-
clusa ponuntur in clausulis orationum proximarum,
a Graecis ὁμοιοτέλευτα, a nostris similiter desi-
nentia vel finientia dicuntur, ut haec, Bellum in Afri-
ca maximum confecit, victorem exercitum deporta-
uit. Ille deos deorum spolijs ornare noluit, hic orna-
menta Mineruae virginis in meretriciam domum
transtulit. Ergo & mihi mea pristina vitae consue-
tudinem C. Caesar interclusam aperuisti, & haec om-
nibus

nibus ad bene de omni Repub. sperandum quasi signum aliquod dedisti. Verum animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modo extollere tacentē, sed etiam amplificare eius præstantiam dignitatē, hæc qui faciat, non ego eum summus viris comparo, sed simillimum Deo iudico. Nemo tum nouit at inuidebat, nemo virtutem non honorabat. Is enim profecto mortem attulit, quæ causa mortis fuit. Magnifice Seruius Sulpitius maiorū continentiam diligebat, huius sæculi insolentiam viruperabat. Nam & hoc in ordine, integra re, multa de pace dixi, & in ipso bello etiam cum capitis mei periculo sensi. Quid hic victor non audebit, qui nullā adeptus victoriam, tanta scelera post Cæsaris interitum fecerit? refertam eius domum exhausserit? hortos compilari? ad se omnia ex his ornamenta translulerit? cædis & incendiorum causam quaferit ex funere? duobus aut tribus Senatufconsulitibus Repub. bene factis, reliquas res ad lucrū prædamque reuocarit? vendiderit? immunitate ciuitates liberauerit? provincias vniuersas ex imperij populi Romani iure suslulerit? exules reduxerit? falsas leges C. Cæsaris nomine, & falsa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda curauerit? earumque rerū omnium domesticum mercatum instituerit? Populo Romano leges imposuerit? armis & præsidij populū Romanū, & magistratus foro excluserit? Senatū stipauerit armatis? armatos in cella Concordiæ quæ

Senatum haberet, incluserit? ad legiones Brundisium concurrerit? ex his optime sentiētes Centuriones iugauerit? cum exercitu Romam sit ad interitum nostrum, & ad dispersionem urbis venire conatus? Multa proposuimus exempla, ut planum inde fieret, in alijs esse breuiora membra, in alijs producbiora, in alijs pauciora, in alijs plura, in alijs paria, in alijs imparia, in alijs quaesita esse venustate, in alijs prope naturalem. Incidunt haec in calamum, nobisq; nolentibus ita se offerunt, ut maior in fugiendo sit cautio, quam in persequendo labor. Natura (ut mihi videtur) suadet voluptates honestas, & quantum potest, vocibus atque varia iucunditate respergit orationem. Artis est, quod accidit, aut probare, aut improbare, & quod deest, adicere: quod superest, eliminare. Dicit aliquis, Quid hoc ad numerum? Haec concinnitas & confirmatio in paucis est verbis eodem pacto sumentibus, numerus autem insertus est omnibus partibus orationis. Confitendum est hanc concinnitatem, & eum numerum, qui est ex temporum spatij, plurimum differre. Nec dicimus has figuras esse numeros, sed esse numerosas, quoniam illas sponte numerus consequitur. Id notius erit exemplo familiaris. Videmus eos, qui rhythmos Gallicos scriptitant, fere totos esse in similiter cadentibus vel desinentibus (quod mihi ieiunum & miserum est, in eadem semper versari figura) assequi tamen concinnitatem beneficio, ut & oratores & poeta a plerisque dicantur. Poetas imitantur certo quodam syllabarum numero,

Oratores aliquo quasi rhythmo, ex quo ^{quod} creduntur a vulgo. Quid habent oratorium, nisi hunc forte rhythmum? & quid habent numerosum, nisi eodem modo finium? Oratores obseruant pedes, non autem, vt illi, certum numerum syllabarum. Itaque si videntur aptiores vna & altera concinnitate, idem accedat & Latina orationi necesse est, non quia numerantur in ea pedes, sed quod illa cum voluptate quadam concluditur. Aures enim iucundum & suauem querunt exitum, qui quum optatus aduenit, oblectantur, & in eo conquiescunt. Ad hoc, non omnia quorum similis est exitus, esse numerosa verum est, sed ea maxime, qua vel pari, vel pene pari longitudine porriguntur. Est in numero cursus & comprehensio, qua pedibus fertur ad finem, hac eo est in eodem modo finitis, quod vt optime respondeant, in eandem prope mensuram concludi solent. Quum primus ambitus ad metam ductus erit, paulumq; substituerit, vna cum eo sensus aurium quiescet: quum secundus eodem pene curriculo circumductus aut aliter pedem fixerit, & currendi equalitatem, & finiendi similitudinem comparando, non modo quiescet, sed etiam voluptate resurgetur. Quamobrem illud totum esse numerosum & arte modulatum videbitur: vt, Accusant ij, qui in fortunas huius inuaserunt: causam dicit is, cui prater calamitatem nihil reliquerunt. Hic non est opus, vt sit par numerus syllabarum, sed vt ea equalem, aut ad prope equalem magnitudinem extendantur sententiae.

gentia. Quod si ambitus alter altero longior est, siue
 antecedit, siue subsequitur, numerosum quiddam &
 hoc pacto conficit, ut dimetri versus annexi trimetris
 aut hexametris, nec enim displicet opposita varietas,
 nec est ingrata finium consonantia. Qui diligebant
 hunc, illi fauebant: qui admirabantur hunc, illum
 probabant: qui denique huius nomen audierant, il-
 lum eruditum & perfectum existimabant. Hac ora-
 tio paulo iucundior est, quod tertia pars prioribus est
 aliquanto productior. Hinc ostendi potest partium
 equalitatem conuenire numero, & earum ine-
 qualitatem eidem non ubique dissentire. Numero-
 sum dico, non quicquid numeris constat, sed quod e-
 locutionis aliqua voluptate gratum, refertur ad mo-
 dulationem. Porro similiter definiens modulatur ex-
 trema in quibus numerus ille dominatur. Et quoni-
 am media medijs, extremis extrema accommodata
 iucundius efferruntur, intermedia sic componit, ut
 sponte numerus confluere videatur. Hoc itaque scibe-
 ma cursu temperatum, apte conclusum, non nume-
 rus quidem, numerosum tamen est, & in orandi vo-
 luptatibus & delicijs habendum. Sed eo tanto par-
 ticius utemur quanto pulchrius est atque iucundius.
 Nec iucunditati semper est locus, nec suaue quod ni-
 mium, nec iucundum quod tædio coniunctum, nec
 pulchrum quod diligentia fucatum, nec probandum
 quod nimio labore infinitum affectat ornamentum.
 Quatenus illud continuare liceat, cum ex historicis,
 tum ex Cicrone scire possis, cuius est illud exem-

plum ὁμοιοτελεθῆτα frequens, quod paulo ante cō-
 scripsimus. Quum sponte casus ūdem in ordine con-
 secutionis occurrant, vt sine vitiosa traiectione alio
 reſci nequeant, sex aut octo membra, nonnunquam
 plura, eodem sine claudere, turpe non est: vt, Rogat
 oratque te Chryſogone, si nihil de patris fortunis
 amplissimis in suam rem conuertit, si nulla in re
 te fraudauit, si tibi optima fide sua omnia concepit,
 annumerauit, appendit, si vestitum quo ipse teclus
 erat, annulumque dedit, vt sibi per te licet innocēti
 amicorū opibus vitam in egestate degerē. Nihil erat
 cur hec traſceret, quum sponte fluerent, non qua-
 rerentur esse cōtate. Parciora sint qua studio compo-
 nendi que sieri. Natura venustates minus animam
 satiant.

Vt sit oratio numerosa ex similiter
 cadentibus.

CAP. VIII.

Similiter cadens schema sit, quum in eadem con-
 struptione verborum duo aut plura sunt verba,
 que similiter ūdem casibus efferuntur. Sic desinit ū
 qui rhetorica ad Herennium scribit, & ea ponit ex-
 empla, quibus indicari videtur, similiter cadens, id
 est ὁμοιοτέλετος, esse in casibus qui similes exitus
 habent, non in ūs partibus orationis que neque de-
 clinantur, neque cōiugantur. Nam differentia caus-
 sa, similiter desinentia extendit ad omnia verba
 quorum similes exitus sunt, siue casibus inflectantur
 siue

fuit manēt inflexa. Sed & hæc aliter differūt, ὁμο-
 ιότης ἔλδουτορ est in extrema parte duarum plurium
 ve sententiarū: ὁμοιότης ἄνωτορ, aut in principijs, aut
 in medijs collocatur: siq; præsertim quādo casus ve-
 lut ex aduerso sibi respondent: & reddita suo loco,
 orationi gratiam præstant. Si quantum in agro lo-
 cusq; desertis audacia potest, tantum in foro atque
 in iudicijs impudentia valeret, non minus in caussa
 cederet A. Cecinna Sexti Eburij impudentia, quam
 tum in vi facienda cessit audacia. Similiter cadunt
 agro, & foro: locis desertis, & iudicijs: audacia, &
 impudentia: caussa, & vi facienda. Paulo post: Quasi
 vero non eo libentius tum audacia cesserimus, quo
 nūc impudentia facilius obsisteremus. ὁμοιότης ἄνωτορ
 est audacia & impudentia, ὁμοιότης ἔλδουτορ cesse-
 rimus & obsisteremus. Non minus laborat A. Cecin-
 na ne summo iure egisse, quam ne certum ius nō ob-
 tinuisse videatur. Refer illum casum egisse, ad hunc
 obtinuisse: schema senties. Quū hæc ita sint, statuere
 quid vos tēpora Reip. de armatis hominibus, quid il-
 lius cōfessio de vi, quid nostra decisio de aequitate, quid
 ratio interdicti de iure admoneant vt iudicetis. Con-
 fessio, decisio, ratio, cōmode reddita pariunt cōcinni-
 tatē. Ego huic cause patronus extiti, non electus vnus
 qui maximo ingenio, sed relictus ex omnibus qui mi-
 nimo periculo possem dicere. Nam cōmoditati inge-
 niū, grauitati ætas, libertati tēpora sunt impedimē-
 to. Hic nō ad populi Rom. laudē, sed ad iudiciū crude-
 lit. uē videretur esse seruatus. Nonnunquā similiter
cadant

cadunt finis & mediū: vt, Maximas tibi omnes gratias agimus C. Caesar, maiores etiam habemus. Quod hec figura etiam pertineat ad finem, ex Quintilianii verbis intelligi potest. Est, inquit, ἑμὸ ὀπίωτος αἰσθητικὸν casus similis, etiam si dissimilia sunt que declinantur: nec tantum in fine deprehenditur, sed respondent vel prima inter se, vel medijs, vel extremis, vel etiā permutatis his, vt media primis, & summa medijs accommodentur, & quocunq; modo accommodari poterūt. Hec si vera sunt, nō erit similiter cadens quod nō accommodabitur, vt hoc, Quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentia comparavi. Schema non est hic casus, ingenio, subsidio. Soleo saepe ante oculos ponere, idq; libenter crebris vsurpare sermonibus, omnes nostrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum regum res gestas, cum tuis nec contentionū magnitudine, nec numero praeliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri. Frequens est hic patrius casus, sed eo non habet concinnitatem similiter cadentis, quod nō respondet ex aduerso. Aequabilitate membrorum iucūde cadit oratio, sed alia virtus est hec, de qua postea dicetur. Nūc videamus cur similiter cadens numerosum esse dicatur. Quando simile casum reddimus, vt cum voluptate audiamur, prope modum metimur orationem, ac prater audientis expectationem, modum sequimur eundem, vt seruata quantitate quadam requies, reducta eadem qualitate

litate admiratio subsequatur. Ex illo fit vt similiter cadentia dicantur esse numerosa. Nam dimenso spacio, quod est comprehensionis, & ambitus modo suauiter posito quod est numeri, verba cum delectatione feruntur ad sensum vt, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Hoc τριχωλον est, ac παρισον, & ὁμοιοπρωτον, id est trimembre, & equale, & similiter cadens, & eo numerosum atque iucundum, quod omnia relata sunt quo maxime debent ferri. Eodem modo cadentia iucundiores efficiunt versus, & eorum numerum conducunt, vt,

Aspera tum positis mitescent secula bellis.

Bina manu lato crispans hastilia ferro.

Cui mater media sese tulit obuia sylua.

Huiusmodi voluptate capti recentiores eo prolecti sunt ineptiarum, vt totos libros in hoc genere conficerent, illumque versum magnificarent qui non haberet illud suum ὁμοιοπρωτον. his iudicibus hoc probare facile est, in hac concinnitate modulationem esse quandam numerorum consimilem, qua dulci voluptate capiat sensum, propter quem repertum est quicquid est in oratione numerosum. Quos si quis errare putat, hoc animo perpendat, quanta sit interdum in re leui iucunditas, & inquirat vnde sit hic tantum suauitatis. Inueniet credo aurium sensum casibus oppositis haud aliter recreari solitum, quam oculorum intuitum paribus interuallis, & earum similitudine partium qua conferuntur ex aduerso.

Nec

Nec mirabitur in sonorum collocatione quiddam esse aptum atque iucundum, qui vno aut altero pede composito videat orationem cadere numerose. Has autem conformatio, si erunt paria membra, numerosior & aptior esse videbitur audienti. Si vero imparia, sed commode reddita, non omnis aberit voluptas. Quapropter haud ab re a comparibus distincta sunt ea quae similiter aut cadunt aut desiniunt.

De paribus membris, & eorum numero.

CAP. IX.

Paria paribus relata, ἰσὸν ἀλλὰ dicuntur a Graecis, hoc est, membra quorum par est aut pene par numerus syllabarum. Nec enim duorum plurimum membrorum syllabas numero certo subiicimus, sed hanc omnem equalitatem expendimus aurium sensu, & quae parum quantitate discrepant, quoniam priorum similia sunt, inter paria numeramus. Eiusmodi partes esse numerosas ostendit heroicum poema, cuius omnes versus in eandem prope mensuram cadunt. Carmen est εὐθύμῳρ, & in oratione fugiendum: sed quod neque certos pedes, neque tempora certa metitur, aliquam tamen numeri similitudinem seruat, inter numerosas orationes habemus. Argumento sunt aliquot indocte conditi, sed qui tamen vocantur hymni, in quibus neque modum carminis, neque numerorum spacium reperies. Quod habent,

quatuor

quandam numeri similitudinem, vulgo creduntur esse versus. Itaque paria quod eadem fere dimensione penduntur, non quaesitum sed secutum habere numerum videntur. Quamobrem & haec varietate conspergitur oratio, maxime quae composita quidem sed non sollicita culta vult haberi. Itaque paribus Cicero frequenter est usus, quod habent numerum quandam latentem, & in affectatum. Ex multis pauca docendi gratia sumemus. Bellum extrema hyeme apparuit, ineunte vere suscepit, media aestate confecit. Non avaritia ab instituto cursu ad praedam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amoenitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Vt eius semper voluntatibus non modo ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestateq; obsecundarint. Seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli vos potestis. Hoc vero quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari? stultissimos prudentissimis? ebriosos sobrios? dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conuiujs, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti cibo, ferris redimiti, vngueta oblitati, debilitati stupris, eruclant sermonibus suis eadem bonorum, atque urbis incendia. In his orationibus non omnia membra sunt paria, sed quae quibus comparari debeant, iudicare difficile non est. Ex membris alia sunt parua, alia mediocria, alia magna.

Item alia paria, alia imparia: in quo genere minorâ minoribus, maiora maioribus conferuntur. Parua sunt hæc: Gallos accersuit, seruitia concitauit, Cutilinam euocauit, attribuit nos Cethego, ceteros ciues interficiendos Gabino, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam vastandam diripiendamque Catilina. Posteriora longius paulo traxit, non modo quod subiecta res, sed etiam quod ratio componendi sic erat. Illa autem mediocria, Subiectos prope iam ignes circumdatosque restinximus, ydemque gladios in Rempub. districtos retudimus, mucronesque eorum a iugulis vestris reiecimus. Reperiuntur & maiora: Mithridatem insolito inflammatum victoria continuit, & Tigranem magnis copijs minitatem Asia, retardauit. Miscentur paria diuersi generis, vt hæc: Cuius ea stultitia est, vt eam nemo hominem: ea vis, vt nemo sceminam: ea crudelitas, vt nemo matrem appellare possit. Habet ἰσὼς ἄλλοι elegantiores concinnitates, quando iungitur aut similiter desinentibus, aut eodem pacto cadentibus. Tum enim concurrunt due virtutes, & similiter exeuntia paribus equata (sicuti diximus) sunt aliquanto venustiora. At hæc tria per se aliqua ex parte numerosa, tum demum pulcherrima sunt, quum pedibus aptis, & eorum numero iuuantur.

Quæ sint contraria numerosa.

CAP. X.

Contraria numerosa non solum Cicero dicit
 ἐναντία sed & ἀντιμείμενα & ἀντίθετα,
 hoc est & opposita, & contrapposita. Ex illis quadam
 sunt proprie contraria, vt amare & odisse. quadam
 priuantia, vt dies & nox. quadam relata, vt longum
 breue. quedā cōtradicientia, vt edere non edere. que-
 dā repugnantia, vt ledere & amare. quadam tantū
 separata, & quodammodo ἀντίθετα, vt, Non no-
 stringenij, vestri auxiliij est. Hac igitur, & siqua sunt
 generis eius alia, adeo numerosa sunt, vt in versum
 plerunque cadant: quod his exemplis docet Cicero.
 Bene quam meritam esse autumas, dicis male me-
 reri. Id quod scis, prodest: nihil id quod nescis, obest.
 & addit, Semper hac quæ Græci ἀντίθετα no-
 minant, quum contrarijs opponuntur contraria,
 numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eū
 sine industria. hoc genere iam ante Isocratē dele-
 ctabantur, & maxime Gorgias, cuius in oratione ple-
 runque efficit numerum ipsa concinnitas. Nos etiam
 in hoc genere frequentes, vt illa sunt in quarto ac-
 cusationis: Conferte hanc pacem cum illo bello, hu-
 ius prætoris aduentum cum illius imperatoris victo-
 ria, huius cohortem impuram cum illius exercitu in-
 uictō, huius libidines cum illius cont. nētia: ab illo qui
 cepit, conditas: ab hoc qui constitutas accepit, captas
 dicetis Syracusas. hæc Cicero. Vnde excipere possis
 O que-

dicetis Syracusas. Hac Cicero. Vnde excipere possis
 quznam dicantur hic contraria, quomodo numero-
 se conferantur, quaque ratione conficiant orbem.
 Sed vt aditus ad hoc componendi genus magis ape-
 riatur, alia ponemus exempla. Nec enim reperire dis-
 ficile est apud eum qui est in hoc genere frequens.
 Neque enim potest is exercitum continere impera-
 tor, qui seipsum non continet: neque seuerus esse in
 iudicando, qui alios in se seueros esse iudices non
 vult. Imparia composuit membra. Interdum pene
 paria componit, vt hic, Ex hac enim parte pudor pug-
 nat, illinc petulantia: hinc pudicitia illinc scelus:
 hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc
 turpitude: hinc continentia, illinc libido. Deni-
 que equitas, temperantia, fortitudo, prudentia, vir-
 tutes omnes certant cum iniquitate, cum luxu-
 ria, cum ignavia, cum temeritate, tum vitijs om-
 nibus. Postremo copia cum egestate, bona ratio cum
 perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes
 cum omnium rerum desperatione consistit. Sapius
 impares sunt partes. Conferre Verrem, non vt ho-
 minem cum homine comparetis, nequa tali viro
 mortuos sit iniuria, sed vt pacem cum bello, leges
 cum vi, forum & iurisdictionem cum ferro & ar-
 mis, aduentum & comitatum cum exercitu & vi-
 ctoria conferatis. Et si non minus nobis iucundi at-
 que illustres sunt ij dies quibus conseruamur, quam
 illi quibus nascimur, quod saluta certa letitia est,
 nascendi incerta conditio, & quod sine sensu nasci-

mur, cum voluptate conseruamur. Hic vester hostis vestram Remp. oppugnat, ipse habet nullam. Senatum, id est orbis terra consilium delere gestit, ipse consilium publicum nullum habet. Aerarium vestrum exhausit, suum non habet. Nam concordiam ciuitum qui habere potest, nullam qui habet ciuitatem? Pacis vero quæ potest cum eo esse ratio, in quo est incredibilis crudelitas? fides nulla?

Quædam breuia sunt interualla, sed arguta. Si consul Antonius, Brutus hostis, si cõseruator reipub. Brutus, hostis Antonius. Nonnunquam singula singulis opponuntur. Antonij igitur promissa cruenta, terra, scelerata, dijs hominibusque iniusta, nec duraturna, neque salutaria. Nostra contra honesta, integra, gloriosa, plena letitiæ, plena pietatis. Necessè non est, ea quæ sic opponuntur, omnia esse vere contraria, sed conferri sicut aduersa: quod & Quintilianus confirmat exemplis. Quamobrem interim cum alijs miscentur contraria. Qua in re mihi: ridicule es visus esse inconstans, qui eundem & laudares, & laudares: & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres: eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & sociũ fraudasse arguebas. de vi hoc existimabas, predicabas, Chereæ arbitratu causam agebas. Hoc figura genus incundum numerosumque, sæpe enim huiusmodi pulcherrimũ, semper acere & argutum, a deo quidã Romanorũ libenter frequentarunt, ut in Sæprios dentes inciderent. Ostendit illud Persianum,

-Criminaraſis

Librat in antithetis-

- Doctas poſuiſſe figuras

Laudatur-

Ex quo (niſi forte ſpeciem pro genere uſurpauit) probare poſſumus, non mediocrem eſſe in hac conformatione laudem, eamque non ſine cauſſa frequenter aſſe Ciceronem. In collatione multarum partium eſt antitheton non inſuaue, ut illud Ciceronis pro Lucio Murena: *Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas: ille, ut eo quo intendit, mature cum exercitu perueniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exuſcitant. Tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit. Tu caues ne conſultores tui, ille ne vrbes aut caſtra capiantur. Ille tenet & ſcit ut hoſtium copia, tu ut aquæ pluuiæ arceantur. Ille exercitatus in propagandis ſimibus, tu in regendis. Huc non reſeres omnia vel contraria vel oppoſita, ſed ea tantumque partes partibus, & membra membris ex aduerſo conferuntur.*

Eheu quam pingui macer eſt mihi taurus in aruo.

Ad numerum nihil faciunt pinguis & macer inter ſe pugnancia, nec ſi dixeris in oratione taurum eſſe macilentum in agro pingui. Non enim ex duobus verbis, ſed ex orationum collatis partibus numeroſum eſſicitur. Haclenus de concinnitate numeroſa. Tranſeamus ad numeros.

Quid numerus à concinnitate numerosa & metro differat.

CAP. XI.

Numerus a numerosa concinnitate, & a metro versusq; differt. Numerus enim spacia & intervalla syllabarum longa ac brevia metitur, & ex illorum temperata compositione demulcet aures. Figurarum concinnitates non ex temporibus, & quantitatum differentia, sed aut ex æquabilitate partium, aut simili concentu relatorum creant voluptatem. Numerus nunc longius progreditur, & ambitu spaciofo, quemadmodum libero campo bellatores equifertur ad metam: nunc excursionem brevis contentus, initium subinde novum molitur. Figura si circumscriptione longa distraherentur, quid cui debeat ex aduerso comparare sensus, nec attender, nec vlla reficietur voluptate. Ad hæc numerus per se iucundus est, tristior est figura numero omni destituta. hæc quibusdam partibus tantum, ille insertus est omni comprehensioni. hæc aperta, ille occultus. hæc rarior, ille frequentior. hæc minoris est artis, ille maioris. hæc etiam illorum communis, qui nesciunt artificium rhetorum, ille pauciorum, qui non modo præcepta eloquendi tenent, sed longa exercitatione formati, apte compositeque dicere, & hoc quasi gestu orationem mouere possunt. Differunt etiã numerus & versus, hoc est ἑὐθμὸς καὶ μέτρος. In versu numerantur pedes aut quatuor, vt in dimetris: aut quinque, vt in

pentametris: aut sex, ut in hexametris: aut septem, aut septem cum syllaba, ut in septonarijs & quadratis: aut octo, ut in octonarijs. In rhythmo quot sint omnino pedes, enumerare nihil est necesse. Nunc singuli collocantur, ut hic, Diximus, O scelus. Nunc bini, ut, O me miserum, O me infelicem. Aliquando bini cum syllaba, ut, Testes dare volumus. Aliquando terni, ut, O scelus incredibile. Aliquando quaterni, ut, Valeant, valeant, inquit, cives mei. Sape seni, aut septerni, aut duodeni aut etiam plures Non sunt continuandi numero pares, ne versiculorum similis esse videatur oratio. In versu pedes certi sunt, atque definiti, ut dactylus & spondeus heroico, iambus iambico, anapaestus anapaestico. In oratione nihil est praescriptum quo certo debeamus uti. A paeone dicam initium si verba de prominenti fiat obuius: si non occurret, a cretico: si ne hic quidem, a bacchio, aut eorum vno quibus utuntur oratores. Quod si idem saepius offeretur, nonnunquam repudiandus erit, ut absit odium similitudinis, quo nihil est in hac arte peius. Praeterea in numero poetico, verbis ordine constitutis, non alios & alios metimur pedes, ut heroico non dicimus iambum, aut trocheum, aut anapaestum, sed dactylum modo atque spondeum. In oratione licet in pedem sumere binas syllabas, aut ternas, nunc has, nunc illas, & hoc modo varios efficere pedes promittentis arbitrio. Id quale sit, monstremus exemplo. Omittenda sunt omnes voluptates, relinquenda studia delectationis, ludus, iocus, conuiuium, sermo etiam pene omnium fami-

liarium deserendus. Primus pes erit aut iambus, ex breui & longa, aut bacchius ex breui & duabus longis-secundus, aut spondeus, aut certe molossus. nihil enim refert. Tam si verbi quinti, quod est, relinquenda, tertiam syllabam componas cum duabus proximis, dactylus erit: si cum vna, choreus. si cum tribus, pæan primus. Omnia sic erūt tibi libera dimetiēti, propterea quod orator nō animaduertit quos nominaret pedes, sed breuibus & longis quodammodo temperauit orationem. Carmen vbique numerosum est, & in eo fere neque principia medijs, neque extrema primis, sunt compositiora. In prosa numerus et si in medijs non omni ex parte negligitur, in principijs tamen & clausulis, hoc est, in sententiarum finibus accuratior esse debet. Nam aptius est instruendum, quod initio ferit auditorem, & id quo tandem sensus animusque recreantur. Ad hæc poeta numerum suum non sic relaxare potest, vt multis in locis orator. Si quid audet in licentiam & iambum pro spondeo, aut trochaum, id est tres breues pro dactylo ponit, nouum & insolens & absurdum videtur. Orator mitarim vnā & alteram sententiam non aptat numeris, aut sponte numerosam de industria dissoluit. Nec enim delectare semper, vt poeta, sed sæpe causis ac necessitati magis subseruire contendit. Nec est turpe hominē se uicis rebus occupatum, nonnunquā horridius, si modo grauius, præferre genus orationis, & aliū in locum referre numeros. quod si faciat poeta, suam retinere munus nullo modo possit. Liberior

est oratio, versus huius quasi vinculis astrictior: illa numero similis, hic totus ex numeris: illa neque ἀριθμὸς, neque ὀρθομὸς. hic ὀρθομὸς, illa subinde variante materia alios & alios collocat pedes nunc tardior, iam volubilior, saepe iucunda, saepe tristis, aliquando curta, aliquando producta. hic sui similis, nec multos ambitus circumscribere, nec sua tempora commutare potest: quod semel assumpsit, hoc legis est ad extremum perferendum. Quod esset inter haec discrimen, & aperta differentia, quasi sum est utrum esset difficilius facere versus, an aptare numerum? Quod sic intelligendum mihi videtur. Proposita vna eademque materia, & aequalis ceteris ornandi partibus, dubitatio exoritur, utrum sit operosius illam metro, quam numero, an numero quam metro complecti? Numero, inquit Cicero. Cur ita? Habet ille versuum conditor, quod certum sequatur, & a quo non facile possit deuiare. Itaque si modo nouerit syllabarum quantitatem, carminisque legem, ut heroici, & vsu mediocri fuerit exercitatus, affabre cudet versiculum, quod pueris etiam frequenter accidere videmus. Non ita facile cognoscet quantum excurrere debeat oratio, quod numeri genus sententia maxime velit, quos ex tam multis ordine statuatur pedes, vbi firmet gradum, vbi leuius insistat, quo tandem modo clausulam deponat. Nec si feliciter vnam aut alteram sententiam colliguerit, quoniam modo caesim, modo membratim, saepe comprehense, saepe varie dicendum est. facile mutabit numerum, & subinde nouum induet eloquenti
 genus

genus. Quamobrem difficilius est intexere numerū quam versum, etiamsi rhytmus oratorum soluto similis est, & maiori quadam libertate prouoluitur. In viroque tamen pedes sunt generis eiusdem, ex quorum positione modus oratorum sit, atque postarum.

Qui pedes orationis, & quid à numero differant.

CAP. XII.

NON alij sunt pedes in oratione quam in versu, sed est eorum varia atque diuersa collocatio. Qui sint, vel Grammatici norunt.

Nunc qui maxime nominentur ab oratoribus, operæ precium est explicare, propterea quod illis apte compositis numerosa progreditur oratio. Qui duabus syllabis constant, recipiunt omnes, ex quibus Pyrrhicus est e correptis duabus, Spondeus e totidē longis, Iambus e breui & longa, Choreus e longa & breui. Recipiunt & trisyllabos, Molossus ex tribus longis, Trocheum contrariū ex totidem breuibus, Dactylus ex longa duabusq; correptis, Anapaestus oppositum ex duabus breuibus & longa, Bacchium ex breui & reliquis longis. Palmbacchium ex duabus longis & breui. Longā inter breues Amphibrachyn, breuem inter longas Creticum dicunt. Tres celebrant eorum, quibus syllabæ sunt quatuor, Dichoreum ex duobus choreis, Pæana primum ex longa ac tribus

correptis, Paana quartum ex breuibus tribus & longis. Secundū & tertiū referunt ad simplices, quemadmodum reliquos omnes quatuor & quinque syllabarum, praeter vnum Dochimum, qui conficitur ex Choreo & Cretico, vel ex Cretico & Iambo. Hos ut in eam rem quam modo tractamus, nouisse sat est, ita syllaba cuiusque quantitatem vnde sit pes, habere cognitam certamq̄, necessarium est. Quae si esset vna causa, certo nobis persuadere posset, oratori non vtilem modo, sed etiam necessariam esse potarum lectionem. Ex ijs pedibus, quos antea numerauimus, alij sunt pares, vt Pyrrhichius, Spondeus, Dactylus, Anapaestus, Amphibrachys: dicti pares, quoniam diuiduntur in partes duas aequas. Alij duplices, vt Iambus, Choreus, Tribrachys siue Trochaeus, Molossus. In his partem pars altero tanto superat. Alij sesquipli, vt Bacchius, Palimbacchius, Creticus, Paan, hi si diuidantur in duas partes, altera tantundem & dimidium continebit, vt in Cretico quinque sunt tempora. composito duo cum tribus, secunda pars erit sesquimajor, hoc est, tantundem & dimidium complectetur. Diuisio est Aristotelis, quae tria esse pedum genera demonstrantur. Ex illis breues celeriter feruntur, vt tribrachys, & paan: longi tarde traduntur, vt spondeus, & molossus. temperati retinent mediocritatem, vt dactylus, anapaestus. Celeritati propior iambus & choreus, quam tarditati: contra bacchius & palimbacchius: quanquam in dactylo choreus est, & palimbacchio, sicut iambus

in anapesto, & in bacchio. Aliud est omnino hoc aut illo modo syllabas componere. In pæane trocheus est in hoc nulla dignitas, in illo vel maxima. Qui pedes a longis deponuntur in breues, volubiliter eunt, atque iucunde. Qui assurgunt a breuibus in longas, aspera percussione feriunt aurem, ac in fine subsistunt. Pyrrhichius tenuis, spondeus tardus, iambus asper, choreus volubilis, dactylus heroicus, anapestus exultans, trocheus leuis, molossus grauis, bacchius seuerus, similis palimbacchius, creticus temperatus, amphibrachys obscurus, dichoreus iucundus, pæan amplius, dochimus maiestate conspicuus. Ex illa varietate nascuntur multæ species orationis, non si pes idem semel aut iterum collocetur, sed si sapius aut idem aut rationis eiusdē alius misceatur. Nam miscendi sunt & interserendi, non continuandi pedes, ne aut efficiant versum, aut similitudine tadium pariant, & in affectatione deprehendātur. Quod si quis vnus sapius iterabitur, alio interiecto melius iterabitur. Pes aliquādo numerus a Cicero dicitur, aut quod pedibus numerus constat, aut quod pes habet arsin & thesin, hoc est, elationem & positionē, vnde modulus excitatur, vt in his vel incisus vel membris, quæ vno tantum pede stant, cuiusmodi sunt hæc, Diximus. O scelus. Scio. Erras. Falleris. Sed ille numerus proprie dictus, multorum concordia pedum constat: quemadmodum symphonicorum cantus non vno aut altero tono, sed cōcentu pluriū vocum perficitur. Quid enim modulationis est in vna percussione? aut

quo-

quomodo quæ singula proferuntur, colligari simulq;
ferri possunt? Vt currentibus equis, sic & orationi o-
pus est interuallo & curriculo, vt libero spacio rece-
pta, libere se mouere possit. Pes igitur a numero dis-
fert, vt a toto cursu gradus vnus, & vna proiectio. V-
bi numerus, illic pedes: vbi pedes, non statim nume-
rus. quamobrem proximum est exponere, quo pedes
ordine numerum conficiant.

Qui sit ordo pedum in extruendo
numero.

CAP. XIII.

IN pedibus callocandis tria sunt genera locorum
obseruanda, in quibus sunt principia, media, po-
stremaque sententiarum. Extremus ambitus dili-
genter accurateq; deponendus. Nam quod periodo
circunducta ad extremum quiescit auris, & a labo-
re exoptata numeri iucunditate recreatur, haud im-
merito, si quid in oratione voluptatis est, dominatur
in fine. Quod si quid in cursu claudicatū est, sine com-
posito parū vel nihil offenditur sensus. Finem dico
non modo comprehensionum, sed etiam incisorum
atque membrorum, quæ numero se & apte termina-
re iucundum est. His tribus cura quadam adhiben-
da, & clausula, id est, extrema sententia, vel ma-
xima. Hic igitur duos aut tres numerare pedes con-
cessum est, vix vnquam alibi datum, ne oratio, quæ
libere fluere debet, in numerandis constituendusque
pedi-

pedibus consenescat. Quamobrem ordo pedū in extrema circumscriptione certior est, quam vel in principijs, vel in intermedijs: quanquam nihil rhythmo tam certum praefixumq; est, quam in versu poetarū. Hinc igitur initium ducamus, quiq; numeri maxime clausulam sinemque sententia deceant, aperiamus, & quod ordinis est, qui melius antecedant, quiq; venustius subsequantur. Dichoreus adeo praecclare cadit, ut hoc C. Carbo concionem Populi Romani in clamorem excitarit, ut Hierocles & Meneclēs Asiaticorum rhetorum principes hoc modo fere clauserint orationem. quod improbat Cicero in Oratore, quia in orationis numero nihil tam vitiosum, quam si semper est idem. Dichoreo Creticus optime praeponitur, peius autem trocheus. Conferre Verrem, non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria, sed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum & iurisdictionem cum ferro & armis, aduentum & comitatum cum exercitu & victoria conferatis. Quod autem sit iambus in cretico, pyrrhichius in trochaeo, idem de viroq; sit iudicium. Daetylus & spondeus, eadem ratione bacchius cum dichoreo, suaviter audietur. Haberent haec oblectamenta & solatia seruitutis. Prima docuit maiores nostros quam praecclarū esset exteris gentibus imperare. De operā, ut admittatur in alicuius istorū Tusculanum. Quum daetylus & choreus anteponuntur, finis est carminis Phalacij: quod si non tam fugiendū est quam vel iambicū, vel heroicū, vel elegum, gene-

ra vulgata, tamen aliqua ex parte fugiendum. Est enim vitiosum carmen in oratione, quia dicentis imperitiam, aut certe componendi affectationem arguit. Vtusus est hoc genere Cicero, Ne suum ius, suis moribus, suis legibus obtinere possent. Insidet sibi ipsi admodum suaviter. Per triennium dederunt. Adiungitur & pæani, & anapesto, sed lenius paulo quam cretico. Itaque ille M. Cato sapius cellam penariam Reip. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominavit. Partim retinet, Vt arare, ut pascere, ut negociari libeat, ut denique sedes ac domicilium collocare. Gratiam perdit, si ad eum abrupte venit. Hunc igitur diem tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus iure antepones. Nullus est pes, quo Cicero tam frequenter utatur & in deponenda sententia, et in terminandis partium sibus: quanquam monet, ut quo dulcior est, hoc modo satietas formidetur. Claudit ille persæpe circumscriptione choreo & molosso, vel cretico & spondeo. Nihil differt utrum istorum dixeris, quoniam liceat hoc aut illo modo distinguere pedes. Fateor me salutis omnium causa ad eam partem accessisse subleuanda, qua maxime laboraret. Nescio cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi obijciatur, me potissimum esse delectum. Vltimam syllabam facimus ancipitem, sicut & ij qui conficiunt versus. In hoc numero grauitatis est plurimum, propterea quod oratio temporum mora firmatur. Præcurrit apte dichoreus. Plerique minime timendum fuisse senserunt. Interdum tres chorei, Tamen ad hanc causam

sam non sine aliqua spe & cogitatione venerūt. Non-
 nunquam dactylus, In balneum te ducere ceperunt.
 esse videbatur. Min⁹ habebit authoritatis cū trocheo
 aut parrhichijs duobus, vt hic, Sed tamen sunt alia
 maiora. Quidnam noui facinoris afferret. Comit an-
 tur alij pedes, creticus, anapaestus, bacchius, atq; spon-
 deus. Id haud ita frequenter, quia fugiunt oratores
 tarditatis languorem. Multus est & creticus in ex-
 trema sententia: vt in hac, Classes & cōmeatus mul-
 tum iuuant. Duplicatur interdum. Atque ipse cogi-
 tans sentio. In communionem tuorū temporum con-
 tuli. Triplicatur etiam. Facere enim probus adole-
 scens periculose, quā perpeti turpiter maluit. Quan-
 do choreum sequitur, aut alium pedem breui syllaba
 clausum, tum duos continet iambos. Fruere cum for-
 tuna & gloria, tum etiam natura & moribus tuis.
 Multorumq; innocentiam sanguis istius supplicio lu-
 endus est. Illud quod alteram senarij partem confi-
 cit, saepius admittere periculosum est: vna pluresve
 longa tutius antecedit. Magnopere quod laudent, nō
 habent. Quum subijcitur iambus, modus est tempera-
 te suauitatis. Fit enim dochimus ille pes insignis e
 quinque syllabis, breui, duabus longis, breui longa: vt
 Reipublica: quem Cicero vetat iterari, quod conti-
 nuatus numerū apertum & nimis insignē facit. Simp-
 licem frequenter vsurpat. Eos Martis vii perculit,
 non ira victoriae. Ad reijciendos Iudices venimus. Re-
 spōdit quod eos iniudicando nimitū sui iuris sentētie-
 que cognosceret. Infinita sunt apud eundē exempla,
 si po-

si postrema breuis, vt in versibus, habetur vt longā.
 Plurima sunt & illa, & meo iudicio mollissima, qua
 spondeum cum trocheo, hoc est, tribus breuibus sta-
 tuunt in fine. Diu multumq; Brute dubitavi. Esse
 videatur. Noua questio constitueretur. Maximus
 est fructus iucunditasq; sapienti. Vt finis aliquando
 iudicariae controuersiae constitueretur. De hoc nu-
 mero Quintilianus in nono: Minus grauis erit spon-
 deus precedente Pyrrhichio, vt, Iudicij Iuniam. & ad-
 huc peius priore pæane, vt, Brute dubitavi. In alia o-
 pinione fuisse Ciceronem, exemplorū multiudo de-
 clarat. Eius auctoritatem in hoc genere componendi
 qui parui facit, quid melius sequatur, non intelligo.
 Quid habent vitij spondeus & pæan? Habet spondeus
 stabilem quendam, & non expertem dignitatis gra-
 dum, inquit Cicero: qui & hæc de pæane: Qui pæa-
 na prætereunt, non vident mollissimum a sese nume-
 rum eundemq; amplissimum præteriri? Arist. eum
 maxime probat: ὁ δὲ ποικίλῃ λαππέῃ, ὅτι μόνον ἔ-
 στιν ὅτι μέτρον τῆν ἐπιθίτων ἐύθμω, ὡς ἐμπα-
 λισα λαυθαίφρ. Sumendus est pæan, maxime enim
 latet, eo quod ex dictis numeris vnus est vnde non con-
 ficitur versus. Tardior est spondeus iteratus, sed gra-
 uitate plenus choreo priore. In monumentis maiorū
 suorum sit interfectus. Etenim palam dicit ab at, con-
 sulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Atq; etiā
 subijciunt se homines imperio alterius & potestati
 pluribus de causis. Sapius multo duobus spōdeis iam-
 bus incumbit. Sed etiam gloriam per tales viros
 sibi

fringendam. Gloriam libens agnouisset. Me consulem declarauit. Consules adiuuerunt. Sed enarrare C. Caesar res tuas gestas possit. Reperiuntur in fine tres spondei. Victorijs illustratae sunt. Tres, & syllaba: Hodierno die te ipsum viciisti. hic forte quispiam synaresin dixerit. Interdum quatuor. Sed etiam laudatorem vidistis. Haec tardiora sunt, quam quae debeant frequentari. Nec bene astringit dactylus. Domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli. Finis est heroici carminis, eius quod temporum tarditate, rerum grauitatem ponderat, quale hoc est,

Chara deum soboles, magnum Iouis incrementum.

Quod si spondeus erit vnus in fine, & dactylus ei proxime iungetur, tanto deterior erit huiusmodi clausula, quanto heroicus versus, cuius extrema sequitur, est notior. A Cicerone iungitur. Haec tanta virtus ex hac vrbe expelletur, exterminabitur, eijcietur? Obscurius est vitium propter moram interiectam. Nam singulatim tria postrema verba pronunciantur, & interrogatio sustinet orationem. Apertius est istud: Omnes in me meosque redundant ex illo fonte dolores. Quam et si spero esse falsam, nunquam tamen verbis extenuabo. Si tertius est a fine iambus, illa minus est vitiosa compositio. Imperatorum penuriam commemorabit. Dactylus in extrema sede plurimus est praueuiente cretico. Nec ad consilium casus admittitur. Belli dissidio distractus a fratribus. Hic ma-

gistratus a populo summa ambitione contenditur.
 Si sustineas hic vltimam syllabam, pro dactylo cre-
 ticus erit. pes in clausula frequentissimus, & sine con-
 trouersia dactylo praesferendus. Instabilis est dacty-
 lus cum paane vel anapaesto. Nullum pietatis officium
 defuit. Non minor pene ad omnes, quam ad illum ven-
 tura sit, laetitia peruenerit. Ac primus aditus & po-
 stulatio Tuberonis, hac (vt opinor) fuit, velle se de Q.
 Ligarij scelere dicere. Duo dactyli male necluntur
 ad extremum desinunt in asclepiadeum, quod & sua
 sponte subsultat. Omnis voluptas praeterita pro nihilo
 est, quia postea nulla futura sit. Post etiam studij
 sui querebant aliquem ducem. Bacchius optime clau-
 dit orationem: quod etiam dichoreo probari potest,
 cuius nouissima tres syllaba bacchium efficiunt, si ni-
 hil refert breuis an longa sit extrema. Certe ad quan-
 titatem nihil refert, ad sonum non nihil. Naturam
 & conditionem, vt vinci possent, habebat. Non enim
 iam caussa sunt inter se, sed victoria comparanda.
 Dissolutum videri. Si necltes syllabas quatuor, ditro-
 cheus erit: si tres modo, bacchius. Eodem modo com-
 parandi sunt molossus & palimbacchius. Noli nostro
 periculo sapiens esse. Paan ab antiquis statuitur du-
 plex, vnus ex longa & tribus productis, alter ex bre-
 uibus tribus & longa, duo reliqui ad alios pedes re-
 ducuntur, vt secundus ad iambum atq; pyrrhichium,
 tertius ad pyrrhichium & choreum. Primus & vl-
 timus quamuis dignitatem & amplitudinem habeant
 in medio cursu, infirmi: tamen & instabiles sunt in
 extre-

extrema comprehensione. Sed & in ea nonnunquam collocantur. Ego te in patria per eosdem retinere non potero? Nulla denique existimantur esse iudicia. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium. Si quid forte prætereo, dico intra domesticos parietes. Neque moleste ferebant abesse a foro magistratum, non iudici, non iudicia fieri. In hoc exemplo duo pæanes sine gravitate concurrunt. Quod trochæus autem sit in pæane primo, subibit idem iudicium. Isto enim nomine illa adhuc caussa caruit. Contra Casarem bellum gerere. Itaque si plures erunt breves in clausula, oratio vanescet: ut hæc, Dabat se labori atque itineribus. Nec multum probandus anapestus. assurgit enim, nec bene deponit orationem. Nisi ratio belli, nisi summa utilitas moveant. Iam qui pedes optime cadant, operæ precium est in summam referre, ut eos cuique promptum sit excipere. Hi sunt igitur principes,

Creticus & dichoreus gloriam comparavit.

Choreus & molossus membra firmantur.

Dochimus ita victoria.

Creticus iteratus virget affinitas.

Creticus & dactylus consonant omnia.

Trochæus & spondeus vitia damnant.

Iambus & dispondeus virum condemnant.

Trochæus et dispondeus cedit armatos.

Alijs omnibus gratia varietatis utendum. Sæpius his præstantioribus demulcet aures eloquens, atque gratia vicissitudine cadum vitat. Claudunt amicum pe-

des omnes, qui vel duabus, vel tribus syllabis continentur. Etenim pyrrhichius est in dactylo, iambus in cretico, choreus in dichoreo, dactylus & trocheus in pæane primo, anapestus in secundo, molossus in dispondeo. bacchius si nihil refert breuis an longa sit nouissima, ad dichoreum, palimbacchius ad molossusum pertinebit. Quamobrem pes omnis duabus aut tribus syllabis constans, ambitum desinit. In texendis numeris haud satis est continuationis aptasse finem, sed & incisiones & membra curam diligentiamque desiderant. Hic tantisper quiescit orator, dum sententia distinguuntur, & ad cætera pronuntianda spiritus a labore recreatur. Membra quæ ὕλα dicuntur a Grecis, alia sunt longiora, Vt etiam filium suum lectissimum adolescentem foras ad propinquum suum quendam mitteret ad cœnam. alia breuiora, vt, Hospes hortatur. In omnibus longioribus, quia periodon illam videntur imitari seruanda est eartio pedum, quam supra demonstrauius, & eo forte seruanda magis, quo sunt illa periodo curtiora. Animus hæc tota complectitur, & illorum gaudet ornatu. Si videt esse discincta, abruptam & inter punctam elocutionem aspernatur, & grauitate moleste fert tantum spacij consecutum fuisse sine voluptate. Sim breuiora ponuntur, ex numeris eligendi tardiores, vt breuitatem grauitate compensent. Hic laudabitur spondeus, bacchius, molossus, & dispondeus: nec erit in vitio creticus, & dichoreus. Cuius rei sit hoc testimonium. Tum ciues Romani, qui Lampfaci negocia-

hantur, concurrunt, orant Lampsacenos, ut grauius apud eos nomen legationis, quam iniuria legati putaretur. sese intelligere hominem illum esse impurum ac nefarium, sed quoniam nec perfecisset quod conatus esset, nec futurus esset Lampsaci postea, leuius eorum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent, quam si legato non pepercissent. Hæc periodus multis confecta membris. Sunt & breuiora quedam ex iisdem pedibus. Non enim potest dicere, quum seditionem sedare vellẽ, quum frumentum imperarem, quum stipendium cogerem, quum aliquid denique Reipublicæ causa gererem, quod acrius imperavi, quod animaduerti, quod minatus sum. Eadem est fere incisorum compositio Nam componi debent optime, ut ornet elegantia paruitatem. Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas. Hæc incise dicta sunt quatuor, quæ spondeo sustinentur Incisa Cicero dicit, quæ Græci ἰσχυροτά: cuius verbi notatio videtur indicare particulam orationis spiritu pronunciantis interruptam, & sine alijs debilem & mancã, utpote quæ nec plane sensum, nec numerum habeat perfectum. Incisa statuit in singulis verbis, ut, Diximus. In binis, ut, Ipsi prodeant. Internis, ut, Missos faciant patronos. Possunt esse plura. Membrare numeroque, sunt perfectiora, quæ tamen a corpore totius orationis auulsa, integrã vim non habent: ut, Clandestinis consilijs nos oppugnãt? Et hæc quatuor, O callidos homines. O rem excogitatam. O ingenia metuenda. Testes dare volumus. De incisif

Quintilianus & membri, Incisum, inquit, erit sensus non expleto numero conclusus, plerisque pars membri. Membrum autem est sensus numeris conclusus, sed a toto corpore abruptus, per se nihil efficiens. Hac anxie distinguere ad eam, de qua loquimur numerorum scientiam nihil est necesse. Dicamus incisum esse imperfectius, & quo dicto ad reliqua festinet orator: membrum, perfectius, ac liberioris inter spirationis. Incisum saepe membri pars est, ut hic: Si auctoritates patronorum in iudicijs valerent, ab amplissimis viris L. Cornelij causa defensa est. si usus, a peritissimis. si ingenia, ab eloquentissimis. si studia, ab amicissimis, & cum beneficijs cum L. Cornelio, tum maxime familiaritate coniunctis. Hic circuitus quinque membris constat, singula binis incisionibus. Etenim quum partes orationis omnes aut incisa dicantur, aut membra, aut circuitus: & circuitus, hoc est, periodi, totam expleant sententiam, membra sensus breuiores amplectantur: necesse est incisi nomen ad eas maxime partes referre, quae per imperfectionem iustum membrum conficere non possunt, quum tantum interuallo & inter spiratione distinguantur, ut haec septem, Cui commisit? quo adiutore usus est? quo socius? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credidit? In vno verbo numerum quaerere non est opus, in duobus quaedam concordia vis esse potest. Membra dicantur haec nouem, Publicam dilapidabat pecuniam, erarium exhauriebat, minuebat vigilia, donabat ciuitates ex commentario, de

daturam gerebat, leges imponebat, prohibebat di-
 ctatorem creari legibus, senatusconsultis ipse re-
 pugnat in senatu, prouincias vnus omnes con-
 cupierat. Si quid est hoc genere perfectius, nec ta-
 men ambitus nomine dignum vocari, maiore de
 causa membrum debet appellari, etiam si pars
 circuitus non sit. Est oratio membratim casimque
 diuisa, quam dicere circumscriptionem non possu-
 mus: vnde planum sit & incisiones & membra a
 periodo separari posse. Sit hoc testimonium. Sed
 quid ego de dignitate istorum testium loquor? Vir-
 tutem eorum diligentiamque cognoscite. In bal-
 neis delituerunt. Testes egregios. Deinde temere
 profilierunt. Homines grauitati deditos. Arguit Ci-
 cero Hegeſiam quendam qui fere semper hoc genere
 sine circuitu utebatur. Idem de compositione mem-
 bri & incisi, sic precipit, Nihil tam debet esse nu-
 merosum, quam hoc quod minime apparet, & va-
 let plurimum. & paulo post, Quae incisim aut mem-
 bratim efferuntur, ea vel aptissime cadere debent.
 Non igitur verendum est, in horum casu optimos
 collocare pedes, eosque maxime, qui suo pondere fir-
 mant orationem. Sic enim parua corpore, spaciore
 stabilitate confirmantur. Principia, quae vacuas ingre-
 diuntur aureis, numero vacare non debent. Non enim
 potest illud placere, quod statim quasi in vestibulo of-
 fendit. Creticus principijs aptissimus est. Neminem
 vestrum ignorare arbitror Iudices. Deinde pae-
 nes duo. At beneficio sum vsus tuo. Leuia sunt hac

in hoc reo crimina. His adijce dichoreum & bacchi-
um & palimbacchium. Non enim potest ea natura,
quæ tantum facinus commiserit, hoc vno scelere esse
contenta. Vehebatur in effedo tribunus plebis. At
quanta merces rhetori data est? Capiunt eundem
locum ceteri. Daclylus, Omnia prateribo, quæ mihi
turpia dictu videbuntur. Anapaestus, Patior Iudices,
& non moleste fero. Molossus, Est idem Verres, qui
fuit semper. Amphibrachys, Tenesne memoria pra-
textatum te decoxisse? Trocheus, Vt igitur intelli-
geretis, qualem me esse Consularem profiteretur, obji-
cit mihi consulatum meum. Dochimus. Catenas ha-
bebat hospes tuus. Omnes igitur pedes simplices duo-
decim numero principem locum capiunt. Pyrrhi-
chius est in Anapaesto & paane quarto, iambus in
Bacchio, Choreus in Daclilo & Cretico, Spondeus
in Molosso & Palimbacchio.

Ex illis optimi sunt initio

Creticus.

Paan primus.

Paan quartus.

Dochimus.

Dichoreus.

Molossus.

Anapaestus.

Suntne quoque boni, qui continentur illis? Nihil est
necesse. Quum pedi aut accessio, aut decessio sit, illius
natura mutatur. Nec si paan habet dignitatem, pro-
pterea necesse est, aut pyrrhichium aut throchaum
eadem

eadem autoritate præstare. Refert enim, longa an breuis subsequatur. Itaq; dicimus illos omnes in principijs non quidem probari, sed inueniri. Cauendum ne multis breuibus exiliat, neue longiorum continuatione languescat ingressus. Maxime animaduertendum ne continuentur ij pedes ex quibus efficiuntur triti vulgatiq; versus, cuiusmodi sunt iambi, anapesti, chorei, dactyli, spondei. Nam versus initium si ponitur initio comprehensionis, vituperatur vt $\delta\epsilon\upsilon\theta\mu\omega\upsilon$, vt heroici, Promitto hoc vobis, & Reip. spondeo. Conseruate igitur Reipub. Iudices ciuem bonarum artium. vt iambici, Tu consul es renunciatus. vt anapestici, Veniunt ad eum socij. vt sapphici, Si quid hic possum, faciam quod optas. Quæ genera carminum sunt ignotiora, quemadmodum minus deprehenduntur, ita minus in oratione reprehenduntur. Est tamē carmen (si Ciceroni credimus) orationis vitium vel maximum. Diximus quæ sit ratio pedum in principio & in exitu sententiarum: superest vt de mediolorum collocatione dicamus. Quoniam media surdus audiuntur quam vel prima, vel extrema, paulo negligentius instrui solent. Traducitur animus impetu dicentis, & dum rerum verborumq; bonitatem considerat, & eorum vim summamq; complecti nititur, non ita vehementer numeris qui medio cursu rapiuntur, intendit. Sed est huic interuallo suum decorum. Quum celeriter spacium corripit generosus equus, quam apte singula ponat vestigia, conspiciere non possis. si forte insigniter aut claudicet, aut offen-

dat, aut moretur, aut transfiliat, aut attollatur, aut declinet, continuo disparem cernis deformitatem. Haud secus quum volubiliter fertur oratio, pedum singulorum metiri positiones haudquaquam possumus. quam vero consentaneus sit omnis cursus iudicare facile possumus. Quamobrem media inuicem & clausulis apte respondere debent. Respondent autem, si ad eundem numerum & ad eandem modulationem proxime accedunt. Quod sit, si quo coepisti tenere, eodem progrediare ad extremum. Medijs in partibus amplissimus est vterque paean primus & quartus. Nec solum dignitatem affert & amplitudinem, sed etiã volubilitatem atq; claritatẽ, qua animi concitati affluẽte voluptate recreantur. Quod vt planũ fiat, ex Cicerone proponemus exempla: Vincat aliquando cupiditas voluptasque rationem, dummodo illa in hoc genere praescriptio moderatiq; teneatur. In hac oratione breui sex paeanas primos accipere possis, ex quibus incitator est cursus, atque magnificentior amplitudo. De paeano quarto proferamus exemplum: Fieri enim non potest, vt animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, saepe nimia copia, inopia etiam nonnunquam impeditus, hoc, quicquid est, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, verum etiam cogitando sustinere possit. Hic octo paeanas ex ternis breuibus & singulis longis dimetiri queas. Nõ abre dicimus, dimetiri queas. Nemo rhythmicorum pedes enumerat in cursu, quot quibus sint, & qui debeant aut diuidi, aut nominari: sed occur-

rentibus verbis expendit animo quanta sint interual-
 la spaciâq; syllabarum, hoc est, quanam sit breuium
 longarumque temperies, ex quibus alijs atque alijs sũt
 pedes. Si velit spondeos, molossos, bacchios, palimbac-
 chios, creticos, tum pluribus vtitur longis. Si malit
 dactylos, anapæstos, trochaos, pæanas, tũ breues syl-
 labas copiosius inducit. Iam si quis obseruare volet
 quid exciderit numeros expendenti, quoniam aut
 binas, aut ternas, aut plures syllabas aggregare cõce-
 ditur, hos aut illos pro sententia constituet pedes.
 Quæ quum ita sint, nihil tamen vetat quo minus ty-
 rones numerent præcipuos, & ternas singulis, aut
 etiam plures syllabas quã binas alligare malint. hoc
 multo facilius & vtilius ad componendum. Et in tri-
 bus syllabis duæ sunt, & in quatuor & quinque, vt in
 pæane atque dochimo. Hoc modo obseruantes seligi-
 mus pæanas aliosue numeros, qui neque continuari
 plures nec certa comprehendere summa volunt, sed a-
 lijs permisceri, & pro subiecta materia aut plures
 aut pauciores collocari. Dicam apertius. Habes rem
 verbis explicandam, minimum viginti, non est opus
 vt rationem subducas quot illam pedibus amplectã-
 re. Verba cogitanti succurrent. Si volubilitati stude-
 bis, excipies de multis celeriora, si modo bona erũt, ac
 propria. Et quoniã duæ consonantes antecedentiẽ vo-
 calẽ etiam in oratione producunt, eo collocabis ordi-
 ne, vt quæ sunt natura breues, eadem maneant quã-
 ritate. Quo factõ, paucisq; longis interpositis & da-
 ctylos, & trochaos, & anapæstos, & pæanas in

oratione tua vltro reperies. Quod si scribis in ocio, quid verat inspicere quem velis esse frequentiore, & eum paucis interiectis sæpius collocare? Id facies rudis. Vbi consuetudine scribendi, & exercitatione dicendi consecutus eris facultatem, tum cursus metieris hanc numerandi molestiam relinques. Omnia tibi prompte suppeditabit vsus. Vt igitur iuuenes optimis assuescant, cætera persequamur. Dignitatem inesse dactylis ostēdit heroica maiestas. Ex hys numerum quidam iudicant esse grandiore, quam cæderet soluta oratio, vt Aristoteles. Herous (inquit) grauis est, ac magniloquentie accommodatus. Cicero in oratore, Iambus, inquit, frequentissimus est in hys quæ demisso atque humili sermone dicuntur. Per autem in amplioribus; in viroque dactylus. Ita in varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & temperandi. Hoc autore dactylum misceamus, & magnitudinem quæ citra versum est, ne repudiemus. Miscet illum frequenter, vnum & alterum testimonium adducemus. Intellego quam scopuloso difficili que in loco verser. Nam quum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij atque eloquentie multo molestissima. Inueterauit enim iam opinio perniciofa reipub. vobisque periculosa, quæ non modo Roma, sed & apud exterâs nationes omnium sermone percrebuit, his iudicijs quæ nunc sunt, pecuniosum hominem quauis sit nocens, neminem posse damnari. Creticus vel nolentibus nobis se multus obtrudit. Id accidit, credo, quod bona pars verborum literat
breues

breues & longas habet. quæ ratio valet & in iam-
bis, & in choreis, qui vtrique creticis quodammodo
videntur includi Creticis maior est dignitas, et si ne-
que duos iambs, neque duos choreos proxime ad-
iungere possis, quin efficiatur creticus. Creticorum
est vsus adeo frequens, vt vna in periodo non longis-
sima vndeuginti reperiantur. Ego, qui, sicut omnes
sciunt, in foro, in iudicij quo ita verfer, vt eiusdem
atatis aut nemo aut pauci plures causas defende-
rint, & qui omne tempus, quod mihi ab amicorum
negorij datur, in his studijs laboribusque cōsumam,
quo paratior ad vsum forensem, promptiorque esse
possim, tamen ita deos mihi velim propitios, vt quum
illius temporis mihi venit in mentem, quo die citato
reo mihi dicendum sit, non solum commoueor ani-
mo, sed etiam toto corpore perhorresco, Anapestus
in cursu, vt in oratione proxima videre est, non est
infrequens. Nam si longa præcedit, in dactylum re-
ferri potest, at si continuaueris anapestos, resiliunt
quasi refracti, atque tympanorum sonum imitabun-
tur. Istud senties, si breues breuiter, longas longe pro-
nuncies. Firmior est spondeus, & in grauitate rerum
præstantior: quod idem de bacchio & molosso iudi-
candum est. Nemo quenquam tam audacem, tam
amantem, tam impudentem fore arbitratur, qui
tam nefarijs criminibus, tam multis testibus eui-
ctus, ora iudicum aspicere, aut os suum Populo Ro-
mano ostendere auderet. Est idem Verres, qui fuit
semper, vt ad audendum proiectus, sic paratus ad
audi-

audiendum. Præsto est, respödet, defenditur. Ne hoc quidem sibi reliqui fecit, vt in rebus turpissimis quum manifesto teneatur, si reticeat & absit, tamen impudentia sua pudentem exitum quaesisse videatur. Ceteros ordine referre nihil est necesse. Nullus est omnium, qui non aliquando intermiscetur. Sed optimi sunt pæanes, cretici, dochimi, dactyli, bacchij, spondei, molossi: non dico si continuentur, vt in versu, sed si liberalius aspergantur. Pyrrhichij vero & iam bi trochæique si frequentes erunt, minutis numeris extenuabunt orationem. Sin pauciores, obscure & surde audientur. Miscendi sunt igitur & temperandi, non modo propter varietatem, cui plurimum studet omnis eloquentia, sed etiam propter expeditam ac celerem dicendi facultatem. Nihil est cur in numerandis pedibus homo cõsenescat. hoc artis, quicquid est, experiatur adolescens: iudicium præceptis informet. Omnia trahat in vsum. Quum plurimum scribendo dicendoque profecerit, tum laxare numeros pro sententia, & liberius spaciari poterit. Promius est ac facilius orationem quasi laxis habenis effundere, quam certo numerorum vinculo & componendi moderatione frenare. Qui non cohibet sciens, negligentia laborat: qui cohibere non potest, ignorãtia. hoc autem multo scedius est, & turpius. Ne quis igitur audus eloquendi, recuset illam in discendo numero molestiam, quam homines doctissimi & in obseruando & in tradendo subiuerunt.

Quæ vitiosa numeri textura.

CAP. XIII.

Qui pedes orationis, & artificiosam illorum col-
 locationem tenet, stylum exerceat, optimum
 dicendi magistrum. Principio (vt in tyrocinio quo-
 dam) se numeris astringat, non minutis illis & qua-
 si mutilatis, quibus in tenuitate rerum graciles vir-
 tur, sed optimis quibusque & amplissimis, a quibus
 procliuior erit ad ima descensus, quã ab imis ad sum-
 ma. Vt eo multis pateret accessus, exposuimus qui
 laudatissimi pedes haberentur, & quo quisque loco
 statui ab eloquentissimo solitus esset. Dicendum mi-
 hi postea de vitijs quæ vulgus imperitorum commit-
 tit, vt illorum fuga eluceat. Quod in principijs & in
 finibus maxime numerus, & illa sonorum tempe-
 rantia dominatur, in illis fugienda literarum dura
 concursio, & vocalium grauis hiatus. Corrumpit
 enim quicquid est in apta numerorum copula sua-
 uitatis. Illic Cicero vocales elisisse mihi videtur, &
 aliter extulisse lingua, quam abusus iste pronuncia-
 tionis obseruet. Reserat minim' obscura, pro mini-
 me obscura. Restricti nullo modo esse debemus, sed
 in deligendis idoneis iudicium & diligentè adhibere,
 loco illius, diligentiam adhibere. Ist' homo libe-
 ralis negat se quenquam retinere eorum qui Petilio
 vellent adesse. Non ignoro (dixi iam superiore li-
 bro) collisiones huiusmodi fieri solitas in oratione
 tota, sed iterum, dico, ne quis arbitretur his locis
 abrupt-

abruptos esse numeros, achiantes, qui debeant maxime componi, utque in hoc genere sint parciores, quicunque cupiunt haberi compositi, & elegantes. Multa sunt quae non oportet elidi, ut quae concisa intelligendi viam claudunt, & quae integra nullam pariunt audienti sonorum fœditatem. Nec satis scio tempusne patiatur in usum vocari, quod praua loquentium cōsuetudine exoleuit. Alterum vitij genus est in eiusdem pedis continuatione. Aut enim versum facit, aut partem versus, aut tardius remoratur cursum flumenque dicendi, aut celer nimia mobilitate corripitur, aut temperatus ingenerat tædium similitudinis, aut certe inuisam quandam ostentat affectationem. Aliud est, ne strepitum plusquam heroicum, & veluti sonoram tempestatem & confragosam ciere numerus iste conetur. Vehementer errant ij qui componendi fructum constituunt in agresti vastaque grandiloquentia voce, dextri (si dijs placeat) & graues, tum cum sonorum magnitudine ruperibuccas, & horrenda tonitrua concitarunt: ut quidam sic, Obscœnitatem verborum etiam in fulminandis vitij deuitaui. Quauis sublimis & ardua, hoc tamen immani sonitu prestior atque moderatior esse debet oratio. Aut certe Demosthenes & Cicero, quid esset altum, vehemens, magniloquum, fulmineum, nescierunt. Vterque certe fugit extumescentem illam quorundam poetarum vastitatē. Peccatur aliter in traiectione verborum. Sunt enim qui studio componendi structuram implicant, &

confusione permiscet, verba de loco suo longe sum-
 mouent, & in alienū traïciunt, quo melius aut ca-
 dat aut voluatur oratio. hoc modo quidam, Platonis
 in Protagora sententia videtur esse, eas artes
 quæ ad victum pertinent humanum, prouidentiam
 humanam reperisse. Obliquus ille casus, Platonis, &
 hoc epitheton, humanum, vitiose traiectum est.
 Quid sit tenuisset hunc ordinem? Sententia Platonis
 est in Protagora, eas artes quæ ad humanum vi-
 ctum pertinent, humana prouidentia repertas esse?
 Tria vitia fugisset, vnum traiectionis, alterum
 constructionis ambiguae, tertium numeri cadentis
 in versum. Tenendum est id quod diximus libro su-
 periore, in ordine naturæ manendum, quoad pa-
 tietur ratio componendi. Nihil est ridiculum magis,
 quam inopportunas elegantias (si modo ineptiarum
 sunt elegantia) affectare. Hic adde vitium a M. Tul-
 lio notatum, quo fracti concisique numeri in quod-
 dam genus abiectum incidunt. Id autem sic quum
 casum membratimque dicitur, nulla interposita
 comprehensione. Nam circuitu quasi crepidine bre-
 uiores particula vincuntur, & tedium crebra per-
 cussionis quam finis elidit, aufertur. Magna
 res est amicitia. Amicus est alter ipse. Illi conuenit
 tecum. Pars est animæ tuæ. Gaudenti arridet. Mœ-
 rentem solatur. Sua communicat. Tua non expetit.
 Non spoliat fortunatum. Comitatur infelicē. Quod
 odisti, non amat. Quod amas, non odit. Quod cupis,
 illi cordi est. Quod reïcis, non admittit. Etusimodi

sensiculi crebro quatiunt aurè: & si continuantur,
 animum & memoriam fatigant. Sunt illi quidem
 versiculorum persimiles, quibus neque dignitas in-
 est, neque voluptas. Id genus qui continuare nolet,
 interponet ambitum, nunc breuem, nunc longum,
 pro cuiusque natura sententia. Sunt & qui inania
 verba inserciunt, quasi complementa numero-
 rum, ut ipse, ipsa, ipsum, ille, quidem, certe, sane,
 profecto, hercle, loquitur dicitque, facit & agit,
 taceret & sileret, prosequitur & sectatur, do-
 ctus eruditusque. Sunt alia generis huius multa,
 quibus rimas implent & qui steriles elocutionis, ina-
 ni verborum copia redundant. Reperias qui vna
 prope mensura sententias aquant, eodemque modo
 terminant, & qui segni numero languescunt, &
 qui claudicant inaequalitate, & qui capiti grandio-
 ritenuè corpus assuunt, quique perpetua verborum
 serie persusi, vix tandem modum inueniant longissi-
 ma catena. Sed omnium molestissimi videntur, qui
 verba ambitiose delecta contexunt numero quodam
 poetico, in quo Meccenatis illud a Quintiliano repre-
 henditur, Sole & aurora rubent plurima. Inter
 sacra mouit aqua fraxinos. Ne exequias quidem
 vnus inter miserimos viderem meas. In hoc flagi-
 tium decidunt & qui nescientes rectum genus elo-
 quendi, frustra sese attollere conantur. Ne sit
 igitur hiatus & aspera concursione literarum inter-
 septus numerus primorum & extremorum. Ne pes
 idem frequentius iteretur. Ne turgida magnitudine
 pume.

numerus intumescat. Ne molestiam pariat traiecta constructio. Sed etiam in quo peccauit Thrasy-machus, & Hegesias, & recentiorum plurimi, numerum concisum elumbemque interiecta periodo vitabimus. Addemus interdum particulas ad explendum numerum, sed vtilis: detrahemus aliquando, sed ociosas. Incisiores metiemur impares, si plures erunt: nec membra omnia & circuitus longitudinis eiusdem esse patiemur. Numerum pigrum & languentem incitabimus breuiorum syllabarum interpositione. Claudicantem aequabilitate pedum corrigemus. Pedes aequabiles accipio, qui eodem prope tenore gradiuntur. Ad praescripta capitis lineamenta, partes corporis efformabimus, nec tam longos circumducemus ambitus, ut neque memoria teneri, neque auditoris animo concipi, neque cuiusquam spiritu transigi possint. Ce circuitu postea, nunc imitationi eloquentiae Romanae principem, moueamus quaestiones, quibus explicatis, numerorum vis omnis aperietur. Et si quaestio primas habet in disciplinis, non tamen inutile fuit, neque ordine praeposterum, ea fatuisse principio, quibus dubitationum pars optima solueretur.

Quae de numero quaeri expediat.

CAP. XV.

IN his qua numerosa compositionis ignarus addubitet, hoc omnium primum sit: Sitne omnino

vlla numerosa oratio? Esse in oratione numerum
 quendam testificatur Aristoteles, Theodectes, atque
 Theophrastus, qui scientia philosophiæ præclari de
 numero scripta reliquerunt. Testis est locuples Dio-
 nysius Halicarnaseus, cuius opus extat egregium tū
 de alijs virtutibus orandi, tum de numeris orato-
 rum. Testis grauiissimus Cicero, qui plura de nume-
 ro quam veterum quisquam literis mandauit. Quid
 fatentur & orationis inimici esse nescio quid in ora-
 tione numerosa, quod molle & effœminatum, vi-
 lonocinio quodam, sic blanda voluptate capiat au-
 reis nesciorum. Ad hæc ratio ostendit, quemadmo-
 dum numerus in versu pedum collocatione perfici-
 tur, sic & eorum artificiosa constructione citra ver-
 sum oratorium numerum confici posse. Sed primus
 autor est sensus, sensus inductionis ac rerum singu-
 larium magister. Sentiunt aures in oratione compo-
 sita voluptatem, quam in dissoluta reperire non pos-
 sunt: quarum monitus qui respuunt, initium doctri-
 ne mihi videntur aspernari. Aures igitur audiant
 orationes Isocratis, audiant Demosthenis, audiant
 Ciceronis, & aliorum quicumque eloquentia flo-
 ruerunt: in illis vim esse modulatam, & quoddam
 musicæ genus, vnde recreentur ipsæ, constantè af-
 firmabunt. Quod si quis arbitratè eam delectatio-
 nem a bonitate verborum ac figurarum moueri, dis-
 soluat orationem apte conditam, rem omnè seruet
 ac verba, figuras teneat easdem, ordinem paulum
 mutet vniuersus decor abscesserit. Commutetur hæc
 oratio

ratio, Nulla est enim tanta copia, quae non ferro
 ac viribus debilitari frangique possit. fac sic, quae non
 ferro ac viribus possit debilitari frangique: venustas
 omnis excidit. Quid ita? In locum di chorei suc-
 cessit spondeus & palimbacchius. Id sentiunt aures,
 aut si ne sentiunt quidem, a fini sunt ad lyram, non
 homines. Est igitur in oratione quidam numerus ex
 apta pedum compositione. Quis inuenit illum? Thra-
 symachus Chalcedonius, Isocrates expoliuit. Nam
 quum Thrasymachus minuta, & versiculorum si-
 milia quaedam, nimiumque depicta prodidisset, & id
 Isocrati non probaretur, primus instituit dila-
 tare verbis, & mollioribus numeris explere sen-
 tentias. Scribit haec Cicero in oratore. Repugnare
 sibi videtur in Bruto. Ante hunc, inquit, verborum,
 quasi structura, & quaedam ad numerum conclusio
 nulla erat. Non repugnat tamen, quia Thrasymachi
 numeri neque perfecti neque conclusi fuerunt. Quae
 causa numerum effecit? id est, quo duce inuenit
 illum Thrasymachus? Natura, atque sensu. Illa
 parens vt in agro sine opera nostra, sic & in animo
 multa sponte fundit. Naturam imitatur ars, &
 obseruatione praeccepta gignit. Itaque quum priores
 agit ante natura aliquid concludere apteque dixissent,
 & homines et atis eius aliquid etiam casu praclare
 dicerent, idque aureis & animum acerrimi viri pel-
 leret, paulatim genera notauit, & obseruando
 confecit artem. Eadem ratione, hoc est cognitione
 aurium, obseruatione prudentiae, inuentus est am-

bitus, & usu notatum est, quæ comprehensiones aut
 immoderatus excurrerent, aut citius æquo termi-
 narentur, aut modice laborerentur ad æquam di-
 mensionem. Nec enim mathematica demonstratio-
 ne, vel necessitate conclusionum, cognitus est nume-
 rus & circuitus, sed e seminario naturæ profectus, au-
 ram titillavit amica voluptate, & illapsus in ani-
 mum, quodammodo sciussit obseruari Mens (quam
 veteres numerum dixerunt) suauius affecta modis,
 quid esset quod tantopere delectaret, propius inspe-
 xit. eo quod fortuito exciderat, tanquam regula
 quadam apposito, rudem materiam in eandem ra-
 tionem mensuramque direxit. Vna, altera, tertia-
 que sic expolita, quum haud minus oblectaret at-
 que prima, signatus est locus: & hæc fuit origo
 præcepti. Quærendum deinceps, quid sit numerus,
 quaque debeat ratione finire. Numerus est orationis
 apta modulatio ex interuallorum breuium longio-
 rumque varietate. Interualla dicimus, ut antea,
 tempora syllabarum, & spacia quæ in efferendis
 verborum partibus transiguntur. Quæ breuius &
 longis oratio temperata, & ad aurium mensuram
 terminata, incunde progreditur, & apte cadit, ea
 dicitur esse numerosa. Quæ vero breues & longas,
 sed intemperate & incomposite mixtas habet syl-
 labas, quia nullius est aptioris modi, carere nume-
 ro, & errare vage fertur. Ex quibus intelligitur
 id esse numerum in oratione, quod est metrum in
 versu: eumque consistare pedibus non temere abie-

*Etis, sed pulchre & decentur incedentibus, donec aurium imperio iubentur insistere. Non est numerus ea sententia de qua agitur, non ipsa verba, non concinnitates & figurae, non ij qui tropi nominantur, non pedes, & eorum tempora, non incisa, aut membra, aut ambitus, sed pedum ordine positorum quidam pulcher incessus, & veluti quaedam orationis expolitio, & palastra. Sit tanquam palastra, quoniam decenter mouet orationem. Sit expolitio, quia excolit elocutionem. Sit quidam modus, propterea quod mensura quadam continetur. Sit modulatio & quaedam musica, quandoquidem obscuro concentu delectat aureis. Sit vinculum verborum, eo quod ligat atque connectit dictionis partes. Sit ornamentum, quo vestita sententia, non expeditior modo, & accincta magis, sed pulchrior atque venustior habeatur. Estne numerus vnus, an plures? Plures quidem certe. Nam si pedes sunt numeri, quot incedunt pedes in oratione. Omnes autem simplices ingredi supra demonstrauimus. Sim numeri compositi, multisque dimensionibus apte quadrati fuerint, plures quodque erunt, aut quantitate aut qualitate aut alia ratione distincti. Quantitate, vt breuis longus, par, impar, magnus paruus, continuus interruptus. Qualitate, vt tristis iucundus, suauis asper, anxius seuerus, elegans inuenustus. Alia ratione, vt celer, tardus. *Ubi numeri ponuntur? In omni parte, totaque con-**

tinuatione verborum. Nullus est locus in oratione
 composita, qui numero omnino vacare debeat. At
 initia & conclusiones sicut attentius audiuntur, ita
 accuratius quam media componi volunt. Non dico
 media semper oportere negligentius aptari, saepe
 enim quam optime collocantur, sed si quis incompo-
 sitior esse velit, habere illum media, ubi malu oc-
 cultare negligentiam. Quando numeris utimur?
 Semper. Memini me dixisse antea, non uti semper
 oratores, qui vel alijs rebus occupati, vel bonitate
 rerum verborumque contenti, vel sponte dissoluti
 relaxant hoc vinculum. Illud est non funditus au-
 ferre, sed paucis in verbis connectere securius. Cete-
 rum nemo peritus huiusce connexionis artifex, sic
 resoluit vniuersum opus, ut sine lege solutum fera-
 tur. ad quid utimur? Ad aurium voluptatem, qui-
 bus orator, ut sine tædio perferatur, aliquid oblecta-
 tionis administrat. Hoc officium quam sit utile, mul-
 tis ante verbis aperte monstrauimus, ne quis vel na-
 tura, vel moribus senior bellum huic generi volupta-
 tis inferret. Quemadmodum numerus adhibitus ali-
 quid voluptatis affert? Eo modo sensum animumque
 delectat, quo versus & carmen. Natura capitur mo-
 dis. In numeris autem modus est quidam & concentus
 obscurus, tum ex cuiusque vocis accentu, tum ex in-
 teruallorū breuitate & longitudine. Quid opus ver-
 bis? Non est anxie discutendum quemadmodum vo-
 luptate efficiat animum nostrum, quum omnibus
 qui hominis aliquid habent, suauem esse constet atque
iucun-

incundum. Querendum potius, qua ratione componatur, & quibus rebus debeat accommodari. Sed horum alterum iam diximus, alterum postea dicemus. Interea de ambitu, in qua maxime rhytmus conspicitur, quot habeat partes, quantamque recipiat longitudinem, paribus an imparibus efficiatur particulis, quando maxime deceat, explicanda nobis sententia est.

De ambitu.

CAP. XVI.

Ambitum Græci περιόδοσ, Latini aut circuitum, aut comprehensionem, aut continuationem, aut conuersionem, aut circumscriptionem appellant. Nam quod huiusmodi circuncurrens oratio suum numeris explet orbem, & continuato cursu non ante requiescit, quam totum circuli spatium confecit, hæc eiusdem rei nomina multa suscepit. Describitur ab Aristotele hoc modo: Circuitus dictio est, quæ per se principium & finem & conspicuam habet magnitudinē. Duobus autem modis intelligitur. Oratio longiuscula, quamuis incomposita membris, ambitus aliquando nominatur, ut, Animaduerti Iudices, omnem accusatoris orationē in duas diuisam esse partes. Stetit soleatus prætor populi Romani, cum pallio purpureo, tunicaq; talari, muliercula nixus in littore. Sed hoc genus orationum diuidi potest, ac in plura incisa partiri: quam-

obrem tutius est affirmare circuitum duobus pluri-
 busue constare particulis, nunc confusioribus, ut, De-
 pressam, cecam, iacentem domum pluris quam te,
 & quam fortunas tuas aestimasti. Nunc distinctiori-
 bus, ut, Antequam de Repub. P. C. dicam ea quae di-
 cenda hoc tempore arbitror, exponam vobis breui-
 ter consilium & profectiois & reuersionis meae. Est
 igitur breuissima comprehensio ex duabus partibus.
 Is enim profecto mortem attulit, qui causa mortis
 fuit. Sunt interim membra paulo fusiora, ut haec,
 Grati sumus in eius morte decoranda, cui nullam ali-
 am gratiam referre iam possumus. & haec, Ac de hac
 quidem diuina atque immortalis laude Bruti silebo,
 quae gratissima memoria omnium ciuium inclusa,
 nondum auctoritate publica testata est. In hac ora-
 tione tria quidem membra sunt, sed ea in duo lon-
 giora constamus, propterea quod duo posteriora quasi
 fusae sunt in vnum. Quae in similibus faciendum cō-
 seo, ne minimas quasque totius corporis, sed maiores
 ac praecipuas numeremus partes. Cōponitur etiā pe-
 riodus ex tribus membris. Etenim quum legatio ip-
 sa mortis causa fuisset, eius monumentum extat
 voluerunt, ut in bellis periculosis obirent homines le-
 gationis munus audacius. Miscentur aliquando par-
 tes, ut in his duabus orationibus: Ceteris autem, si er-
 rorem suum deposuerint, in Reip. gratiam redie-
 rint, veniam & impunitatē dandam puto. Hanc ego
 epistolā P. C. non quo illum dignum putare, recitauit,
 sed ut confessionibus ipsius omnia patefacta eius par-

ricia videretis. Pulchrior est ambitus ex partibus
 quatuor. Author est Cicero. Constat, inquit ille, am-
 bitus & plena comprehensio e quatuor fere partibus,
 quae membra dicimus, ut & aures impleat, & ne bre-
 uior sit quam satis sit, neque longior. quanquam utrumque
 nonnunquam, vel potius saepe, accidit, ut aut citius in-
 sistendum sit, aut longius procedendum, ne breuitas
 aureis defraudasse videatur, neue longitudo obtusif-
 se. Sed habeo mediocritatis rationem. Nec enim lo-
 quor de versu, & est liberior aliquanto oratio. Qua-
 tuor igitur quasi hexametrorum instar versuum quod
 sit, constat fere plena comprehensio. haec Cicero.
 Eiusmodi circuitus hoc sit exemplum. Si quantum
 in agris locisque, desertis audacia potest, tantum in fo-
 ro atque in iudicijs impudentia valeret, non minus
 in caussa cederet A. Cecinna Sexti Ebutij impudentiae,
 quam tum in vi facienda cessit audacia. Non ubique
 seruetur haec longitudo. Nunc enim curtiora, nunc
 longiora membra componuntur. Curtiora sunt haec:
 Quasi vero aut in iudicio possit idem improbitas, quod
 in vi imprudentia: aut in non eo libentius tum audacia
 cesserim, quo nunc impudentia facilius obsisteremus.
 Productiora quae sequuntur: quae fama non idcirco
 solum emanarat, quod iste certe statuerat ac delibe-
 rauerat non adesse, verum etiam quod nemo quengquam
 tam audacem, tam amantem, tam impudentem fore
 arbitrabatur, qui tam nefarijs criminibus, tam multis
 testibus euietus, ora iudicium aspicere, aut os suum Popu-
 lo Romano ostendere auderet. Saepe comprehensio
 quin-

quinque partibus constat. Videte igitur quam ini-
 que accidat, quia res indigna sit, ideo turpem exi-
 stimationem sequi: quia turpis existimatio sequa-
 tur, ideo rem indignam non vindicari. Perrectior est
 hic ambitus ex totidem membris: Venit mihi in men-
 tem M. Catonis hominis sapientissimi, qui quū se vir-
 tute, non genere, populo Romano commendari puta-
 ret, quum ipse sui generis initium ac nominis ab se gi-
 gni & propagari vellet, hominum potentissimorum
 suscepit inimicitias, & maximus in laboribus vsq; ad
 summam senectutem summa tum gloria vixit. Pro-
 currit ambitus in sex particulas. Nam quum hic Sex.
 Roscius esset Ameria, Titus alter iste Roscius Ro-
 mae, quum hic filius assiduus in praedijs esset, quumq;
 se voluntate patris rei familiari vitaeq; rustica de-
 didisset, iste autem frequens Romae esset, occiditur ad
 balneas Palatinas rediens a caena Sex. Roscius. Pro-
 greditur & longius, vt hic: Posteaquam victoria con-
 stituta est, ab armisq; recessimus, quum proscribe-
 rentur homines, atque ex omni regione caperentur
 ij, qui aduersarij fuisse putabantur, erat ille Roma
 frequens, atque in foro, & in ore omnium quotidie
 versabatur, magis vt exultare victoria nobilium vi-
 deretur, quam timere, ne quid ex ea calamitatis sibi
 accideret. Aliquando colligatur res in longam cate-
 nam, quod sicut historicis est familiare, ita non alie-
 num oratoribus, vt M. Tullio. Quum autē hic de rbe-
 da reiecta penula desilisset, seq; acri animo desen-
 deret, illi qui erant cum Clodio, gladijs eductis, par-

tim recurrere ad rhedam, vt a tergo Milonem ad-
 rirerentur: partim, quod hunc iam interfectum puta-
 rent, cadere incipiunt eius seruos, qui post erant: ex
 quibus qui animo fideli in dominum erant, & prae-
 sentes fuerunt, partim occisi sunt; partim quum ad
 rhedam pugnari viderent domino succurrere probi-
 berentur, Milonem occisum esse etiam ex ipso Clodio
 audirent, fecerunt id serui Milonis (dicam enim non
 deruandi criminis causa, sed vt factum est) neq; im-
 perante, neque sciente, neque praesente domino, quod
 suos quisq; seruos in tali re facere voluisset. Est igitur
 in circumscriptione varietas, quae tum partiū mul-
 titudine, tum dispari longitudine creatur. Eam qui
 commode interseret, in rerū natura poscet, & sua-
 uiores explebit numeros, & tadium satietatis effu-
 giet. Interim tam multae periculae, tot verba disso-
 luta, hoc est, αλω' δε τα, tot interpositiones veniunt
 in vnam continuationem, vt neque facile separari,
 neque distincte numerari queant. Quod quum acci-
 det, illam minutarum rerum verborumq; congeriem
 in pauca referre membra expediet, vt ambitus par-
 tes modumq; tenere possit. Quicquid est tam fusum,
 tamq; multiplex, quia vix tandem capit finem, ani-
 mum fatigat, & implet satietate: quam obrem sua-
 uitate numerosa caret, etiam si pedes neque sunt in-
 conditi, neq; dissipati. Vt in alijs rebus, sic & in ora-
 tionis excursu modus est tenendus, vt ne breuior ne-
 ue longior sit, quam qui aurium seueritate probari
 possit. Nimia breuitas, & rursus redundans effusio,

offendit audientem. Hic itaque dubitet aliquis, quod necesse sit concurrere pedes ad explendam circumscriptionem? Frustra profecto numerum querat. Perficiunt interdum decem pedes, quod triginta coniuncti non efficiunt. Nec cur ita sit, quispiam rationem inuenit. Sensus est iudex, qui mutila ac redūdantia deprehendit, moderata cognoscit, & ad id quod mediocre est, insito desiderio fertur. Exercendus est igitur in concinendis ambitibus oratorū principum, ut longa consuetudine ducat habitum, & expedite parem tenere cursum possit. Exercendus in scribendo dicendoque multa, quorum mensura sit æquata periodis eloquentium virorum. Non omnes acerrimo sunt iudicio. Exercendæ sunt igitur aures uti musicorum, quo percipiant emenso spacio, ubi debeat extrema fieri percussio, & pulmo anhelans inter spiratione recreari. Nulla sunt hac de re præcepta nulla condita leges. In obseruatione & usu positum est hoc negocium. Confirmat Quintilianus his verbis: Enimvero spacia ipsa, quæ in hac quidem parte plurimum valent, quod possunt nisi aurium habere iudicium? Cur alia paucioribus verbis satis plena, vel nimium, alia pluribus breuia & abscissa sunt? Cur in circunductionibus etiam quum sensus finitus est, aliquid tamen loci vacare videatur? Utitur ad hoc Ciceronis exemplo: Neminem vestrum ignorare arbitror Iudices, hunc per hosco dies sermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non esse, neque ad

iudicium affuturum. Cur hosce potius quam hos? Neque enim erat asperum. Rationem fortasse non reddam, sentiam esse melius. Cur non satis, sit, sermonem vulgi fuisse? Compositio enim patiebatur. Ignorabam, sed ita, vt audio, hoc animus accepit, plenum sine hac geminatione non esse. Ad sensum igitur referenda sunt haec ille. Cicero in Bruto: Nam & aures ipsae quid plenum, quid inane sit, iudicant, & spiritu quasi necessitate aliqua comprehensio terminatur: in quo non modo defici, sed etiam laborare turpe est. Omnes fere longitudes quae iucunde cadunt in aurem, prodiere sunt a poetis. Nec pares orationes ducere, peccatum est, si modo compositio poetica vitetur. Sunt orationes pares dimetris, vt, Minuebat vetricalia. Pares trimetris, vt, O frustra, inquit, suscepti mei labores. Pares tetrametris, vt, Si extitisset in rege fides, nihil sapientius Posthumo. Pares hendecasyllabis, vt, Calceos & vestimenta mutauit. Sunt ex duodecim syllabis, sicuti asclepiadei, vt, O cogitationes inanes meae. Sunt aequales pentametris, vt, Publicam dilapidabat pecuniam. Sunt & aequae longae atque heroicus versus cum elogo, vt, Fide sapientia quo vestra fretus plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo. Quid moror? Nullum carmen est, cui non aliqua oratio soluta possit aequari, vel numero syllabarum, vel temporum quantitate. Heroici poetae sententiam vnam complectuntur aut hemistichio aut integro versu, aut versu cum pede, aut versu cum hemistichio, aut duobus versibus, aut duobus versibus cum pede

pede, aut totidem cum hemistichio, aut tribus, aut pluribus. Quae res aperte demonstrat non esse certum terminum finemq; comprehensionis, orationem extendi pro rerum magnitudine, & aurium iudicio. Quum senties in orationibus doctissimorum plures circuitus imperfectos esse atque suspensos, adiungito proximas partes, & continuato voce quod sequitur: nisi forte tam alienum sit, ut nihil omnino superiorum vim perficere videatur. Partes ambitus sunt incisiones & membra, de quibus ante mentionem fecimus: quae ut varientur in circuitu, paucis quaestionibus agendum est. Quantos circuitus facere decet? Quantos subiecta res patitur, & spiritus indefessus sustinere potest. Nunc enim breuiores sunt, nunc longiores: ut exempla quae paulo ante produximus, ostendunt. Decetne equaliter particulas incidere? an facere alias breuiores, alias longiores? Vtrumq; loco decet. Aequalitas in exacto numero pulchra est, sed & inaequalitas in illo non erit turpis. Cauendum tamen est, ne quum priora membra proceras fuerint, posteriora attenuentur in angustum. Eiusmodi comprehensio excrescet in caput, ac ceptum nullo modo perficiet. Contra decebit posteriorum longitudo porrectior, quae a capite mediocri iustum corpus extendet, & speciem modulationis hac ratione faciet auctiorem. Quando breuiores, & quando longiores trahentur? Quando res id postulabunt. Res breuis explicanda verbis est: quid opus est illam onerare verbis ociosis? aut dilatandi studio confundere

sententias? Si tenue genus est, & paruum, quod facilitatem querit, & vsitatum loquendi morem, quid est necesse contexere longas periodos ex membrorum prolixitate? Videndum quid res velit, & propositū dicendi genus tenendum est. Res est copiosa? Auge verba quibus exprimat. Quod si genus aut suauē est, aut temperatum, aut fufum & historicum, fac illi membra tractiora respondeant. Cur aliquando minora fiunt, aliquando vero grandiora? Rerum varietas, generis obseruatio, delectationis aucupium peperit hoc discrimen. Vtris partibus vtendum est? an incisus, an membris? Vtrisque miscenda est oratio. Nihil enim peius quam vnam & eandem tenere formam. Cāsim dixeris, constitues membra, post membra conclusionem. Nullum tādium gignet illa variandi iucunditas. Pluribus, an singulis partibus vtendum? Vt imur singulis quum cāsim membratim ue dicimus, pluribus quum duas pluresue particulas circunducimus in orbem. his & illis promiscue vtuntur oratores. Alia de vsu comprehensionis huc adyici possunt, sed opportunius aliquando dicentur. Veniendum est tandem ad figuras formasque dicendi. Exprimendus est ille character omnium difficilimus, vt planum fiat quae cuique generi verba, quae iunctura quae concinnitas, qui numeri conueniant. Alioqui inutilia videntur ea verborum genera, quae libro primo ad hunc vsum distinximus: & alia ornamenta quam potissimum vestiunt orationem, incertum ac indefinitum relinquitur.

Tria genera eloquendi, qui characteres dicuntur.

CAP. XVII.

Veteres omnes ab Homero tria fecere genera dicendi, ἰχθύος, id est gracile: μέσος, mediū: ἄδρῶς, plenum & copiosum. Gracili venustatem, medio suauitatem, vberi vim amplitudinemq; tribuerunt. Primum a Cicerone dicitur aut acutū, aut tenue, aut enucleatum, aut subtile, aut pressum, aut callidum, aut summissum, aut humile, aut gracile. Alterum aut interiectum, aut intermediū, aut suauē, aut temperatum, aut mediocre, aut equabile. Aliud grandiloquū, amplum, graue, vehemens, acre, robustum, ardens, copiosum. Hanc tripartitam formarum diuisionem rerum ipsarum natura mōstrauit. Omnia quæ dicenda subiiciuntur oratori, aut sublimia, aut humilia, aut intermedia sint necesse est. Vt id confirmetur, quod satis per se constat, nullū opus est demonstratione. Quum autem verba & eloquendi genera rebus aptari debeant, & elocutionem cura rerū decorum cotemnat orator, tot stylorū species esse, quot rerū dicendarū genera sunt, oportet. Præterea ratio sonorum quibus omnis accommodatur actio, tres statuendos esse characteres aperte dicentibus ostendit. Nam quū voces aliæ sint graues, aliæ acute, aliæ temperatæ, non deceat acria & acuta pronuntiare summissæ, summissa peracute, media vel abiectæ vel elatæ. Nec enim sensus patitur voces a

compositione, compositionem a materia dissentire. Quamobrem summis soni vocis rerū tenuitate, gloriā magnitudinem, mediocritati & imperantiam accommodavit ars eloquendi: & tot orationum, quot erant sonorū statuit figuras. Deinde vitābatur inter oratores, qui non ita longe vulgus & rerum gracilitate, & verborum trita consuetudine superarent: & alij contra, qui dignitate sententiarum, & grauium maiestate verborum, communem disertorum eloquentiam longo intervallo praeceperent: & alij multi, qui medium quoddam tenerent iter, illis ornatiores, his autem summissiores. Ex quibus omnibus facile deprehensum est quot duce natura florerent omnino genera dicendi. Ad haec, quum extrema duo certum & definitum cepissent locum, media autem essent incerta & infinita, quumque genera pauca constitui oporteret, ad docendum nihil sibi neque melius neque certius, quā (vt sit in quantitate finita) sic facere duos fines, & medium: & quae proxima finibus essent, ad fines referre: quae medio vero, ad medium reducere. Positae sint ergo nobis tres figurae formaeque dicendi, humilis, media, sublimis: & ad singulas exprimendas ex ordine sermo conferatur, si prius satis fecerimus ijs qui plures esse elocutionū species arbitrantur. Enumerant scripturā mille formas, in quibus sunt epistola tam varia, quam quae tabellis committi solent, panegyrici, laudationes, deliberationes, conationes, causae iudicariae, annales, historiae, fabulae, apologi, apophthegmata, annotationes, commentarii,

interpretationes, artiũ liberalium & illiberaliũ descriptiones, comœdia, tragœdia, mini, satyra, bucolica, georgica, epigrammata, epitaphia, nania, elegi, argumenta, sylua, oda, heroica, & alia carmina generis diuersi. Contendunt tot tant asque res tribus illis figuris haud posse comprehendì, singulis earum propriam quandam rationem conuenire, qua quidem absente nomen suum retinere non possint. Confirmant esse totidem vel dicendi vel scribendi species, quot fuerunt aut sunt idonei scriptores. Omnes certe quidem probari, nec duos vnquam per omnia similes inueniri. Hac si vera sunt, vt sunt, manifesto colligi plures esse characteres, quam vulgus imperitorum existimet. Verum quidem loquuntur, varias esse materias, & carminibus, & orationibus, & neminem vnquam scribendo alteri cuiquam similem fuisse: sed hoc non efficit illam rerum multitudinem in tria genera cadere non posse. Innumerabilium rerum pauca genera sunt, vt aquarum fontes. Singulorum, vt scriptorum (partes imas intelligo) nulla conditur ars, quoniam ars est communium, vt generum atque formarum. Partes singulæ referuntur ad sensum, & norma communium diriguntur, hoc est notione generis & formæ iudicantur. Singulis scriptoribus aliquid est peculiare, quod non a disciplina, sed ab ingeniorum variatate proficiscitur. An idcirco innumerabilia styloꝝ genera persequemur? Nũ quod ora hominum diuersa sunt, infinitas illorum species distinguimus? Num equorum? Num animantiũ

ceterorum? Illa quæ dicuntur ὀυπερβανότα, species non immutant. Quod si poetarum materia & ornamenta plurimum differunt, si oratio soluta in rebus & verbis multas habet facies, fateamur esse multas species scriptionum, quæ ex trium generum cognitione, quid habeant commune, quid autem proprium, vsu & exercitatione patesiunt. Si omnia mādentur arti, nullus erit scribendi discendiq; modus. In artem redigantur illa, vnde cætera minimo negotio intelligi iudicariq; possint.

De humili stylo.

CAP. XVIII.

PRIMUM videndum quod sit gracile & tenue filiū orationis. Et quoniam oratio constat rebus & verbis, & primas habent subiectæ res, sine quibus inanis est & inutilis verborum compositio, dicendum principio quæ sententiæ humili ornatu vestiuntur ab ijs qui non omnia eodem modo subtiliter, sed grandia elate, media temperate, parua tenuiter dicunt. Qui perpetuo terit vnā eandemque viam, & in vno genere gracili versatur, non est is contemendus orator, non magis quam Lysias scriptor subtilis, & alij permulti: sed maior est ille qui se in rerum formas dicendo transmutare potest, & sententijs imparibus imparē ornatum circumdare. Gracili filo texuntur partitiones, vt hæc, Ostendam primo causā nō fuisse cur a prætore postulares vt bona P.

Quintij possideres, deinde ex edicto te possidere non
 potuisse, postremo non possedisse. Eadem textura de-
 sint ones aut descriptiones, ut quæ sequuntur: Non-
 ne, si verbum sequi volumus, hoc intelligamus neces-
 se est, eum detrudi, cui manus afferantur? Neces-
 se est, inquam, si ad verbum rem volumus attingere,
 neminem statu detrusum, qui non adhibita vi, ma-
 nu demotus, & actus præceptis intelligatur. Deiectus
 vero qui potest esse quisquam, nisi in inferiorem lo-
 cum de superiore motus? Quid est enim tumultus,
 nisi perturbatio tanta, ut non maior timor oriatur?
 Descriptionibus adde expositiones earum, qualis est
 hæc: Maiores nostri tumultum Italicum, quod
 erat domesticus: tumultum Gallicum, quod erat
 Itabæ finitimus, præterea nullum tumultum nomi-
 nabant. Huc refer interpretaciones edictorum, te-
 stimoniorum, legum, epistolarum, & id genus re-
 rum. Ad eandem tenuitatem referuntur distinctio-
 nes, ut ea quam ascripsimus. Aliud est iudiciū, aliud
 est arbitrium. Iudicium est pecunia certa, arbitri-
 um incerte. Ad iudicium hoc modo venimus, ut totū
 i te aut obtineamus, aut amittamus. Ad arbitrium
 hoc animo adimus, ut neque nihil, neque tantum
 quantum postulauimus, consequamur. Eodem
 ornatu vestiuntur colloquia, & leuium rerum nar-
 rationes. Age vero, quæ erat aut qualis quæstio?
 Heus vbi Ruscio? vbi Casca? Clodius insidias fecit
 Miloni? Fecit: Certa crux Nullas fecit: Sperata li-
 bertas. Quid hac quæstione certius? Illud colloquū,
 hæc

hæc rei leuioris narratio. Milo autem quum in senatu fuisset eo die quoad senatus dimissus est, domum venit, calces & vestimenta mutauit. Paulisper dum se vxor (vsit) comparat, cominoratus est. In leuibus narrationibus fere sunt ea, quæ iocantur. Quum autem ver esse cœperat (cuius initium iste non a Fauonio, neque ab aliquo astro notabat, sed quum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur) dabat se labori, atque itineribus, in quibus vsque eo se præbebat patientem, atque impigrum, vt eum nemo vnquam in equo sedentem videret. Nam (vt mos fuit Bithyniæ regibus) lectica octosoro ferebatur, in qua puluinus erat perlucidus Melitensi rosa farctus. Ipse autem coronam habebat vnâ in capite, alteram in collo, reticulumque ad nares sibi apponebat tenuissimolino, minutis maculis, plenum rose. Narrationes eius rei in qua maxime caussa versatur, quæ res nisi aperte demonstrata fuerit, officiet caussa vel plurimum, a Cicerone oratione tenui solent explicari: vt prima narratio pro Sexto Roscio. Quas igitur numerauimus partitiones, definitiones, descriptiones, distinctiones, narrationes, confabulationes personarum, ideo potius gracilitate gaudent, quod nihil aliud volunt, quam pure & dilucide & vsitato sermone monstrari. In quo genere sunt argumenta subtilia, quæ acute colligunt, clamores & tragœdias nõ excitant. Quid stultius esset illo, qui relicto probandi more, longam & subtilem argumentationis continuationem grandi vestiret

oratione? Id neque dialectici veri, neque elequentia principes committunt, vt acumen differendi, & rationum abstrusam minutamque naturam, lenocinio verborum molliant, & carnem candidam malint quam neruos & ossa. Pugnant acriter, & abvstato more disputandi non recedunt, vt hic Cicero: Patrem occidit Sextus Roscius, qui homo? adolescētulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta? vetus videlicet sicarius? homo audax, & saepe in caede versatus? At hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. & c. Nihil refert confirmationem an refutationem intelligas, si modo teneas alias argumentationes fieri magis ad probandum, alias autem ad mouendum: illas esse tenues, has vero graues & ardentes. Ne quis autem putet esse dissentaneum & absurdum, in caussa graui atque sublimi partes inueniri humiles & leues, id efficit earum rerum quae dicuntur, impar & inaequalis ratio, quae subinde stylum mutaret, si aut ars, aut artis optimus imitator haberet orationem. Quod si Trapezuntius intellexisset, nunquam pronunciaisset, omnes M. Tullij dictiones arduas ac sublimes videri. Sunt enim caussa totae graciles, vt pro Quintio de societate, pro Cecinna de fundo, pro Roscio Comædo de debito. Venerant in quaestionem paruae res, & indignae summis eloquentiae viribus. Quum fama & caput saluum est, res familiaris aliqua ex parte venit in discrimen, multo magis decet callide & enuisitate dicere, quam tonitrua Periculis in re leui concitare.

citare. In omni oratione quedam figura sunt, quæ multo melius tenuiter ac presse dicuntur, quam gra uiter & elate, vt extenuatio sui: Verum ita se res habet, vt ego, qui neque vsu satis, & ingenio parum possum, cum patrono disertissimo comparer. Exte nuatio alterius ridicula: Non quo ei deesset ingenium, nam neque parum facetus scurra Sextus Næuius, neque inhumanus præco est vnquam existimatus. Dissimulatio sine amarore: Sape (vt fit) quum ipse te confirmasses, quum statuisses de pecunia mentionem facere, quum paratus meditatúsque venisses, homo timidus virginali verecundia subito ipse te retinebas excidebat repente oratio: quum cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret. Id erat profecto. Ri det Næuium impudentem. Subiectio: Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Interrogationes minutæ, non ille graues atque acerbæ. Quid enim nunc agit Sex tus Næuius? qua de re controuersia est? quod est hoc iudicium, in quo iam biennium versamur? quid nego tij gerit, in quo ille tot & tales viros defatigat? Sum missæ altercationes: Pecuniam petit. Nunc deni que? Veruntamen petit? audiamus. De rationibus & controuersis societatis vult dijudicari? Sero, ve rum aliquando tamen, concedamus. Transitus ad do cilitatem comparatus: Docui quod primum pollici tus sum C. Aquili, causam omnino cur postularer, non fuisse, quod neque pecunia debebatur: & si ma-

xime deberetur, commissum nihil esse quare ad istam rationem perueniretur. Attende nunc ex edito praetoris bona P. Quintij possidere nullo modo potuisse. Attentionis petitio: Quod abs te C. Aquili, & a vobis qui adestis in consilio, quaeso vt diligenter attendatis. Locus: O hominem fortunatum, qui eiusmodi nuncios, seu potius pegafos habeat. Acute ac reues fere sunt dicacitates & facetiae. Fictiones leuium personarum, vt fratris Clodiae: Quid tumultuaris soror? quid insanis? quid clamore exorsa & verbis paruam rem magnam facis? Vicinum adolescentulum aspexisti, candor huius te, & proceritas, vultus oculique perpulerunt. Saepius videre voluisti, fuisisti nonnunquam in yisdem hortis visa nobilis mulier. illum filium familias patre parco ac tenaci habere tuis copijs deuinctum non potes. E Cicerone sumo qua sequuntur. Ingressus ad parandum: Atque vt facilius intelligere possitis Iudices ea qua facta sunt, indigniora esse, quam haec qua dicimus, ab initio res quemadmodum gesta sit, vobis exponemus. Distributio, Tres sunt res, quantum ego existimare possum, qua obstant hoc tempore Sexto Roscio, crimen, aduersariorum & potentia, & audacia. Criminis confictionem accusator Erucius suscepit, audacia partes Roscij sibi poposcerunt: Chrysogonus autem is, qui plurimum potest, potentia pugnat. Blanda reprehensio: Quaeso Eruci, vt hoc in bonam partem accipias, non enim exprobrandi causa, sed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, vt

patre

patre certo nascere, ex quo intelligere posses qui animus patrius in liberos esset, at natura certe dedit, ut humanitatis non parū haberes. Significatio leuitatis: Nam illa opinor tu quoque concedis leuia esse atque inepta: Conuiuia cum patre non inibat, quippe qui ne in oppidum quidem nisi perraro veniret. Domum suam istum non fere quisquam vocabat. Nec mirum, qui neque in vrbe viueret, neque rure vocaturus esset. Verum hæc quoque tu intelligis esse nugatoria. Secura concessio. Esto, causam proferre nō potes: tamen si statim vicisse debeo, tamen de meo iure decedam, & tibi quod in alia causa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. Vereor ne in numerandis tam multis figuris sim molestus. Ex his quas diximus, alias generis eiusdem intelligere promptum est. Quidquid humile est ita, ut neque dignitate sententia præcellat, neque compositam & ornatam elocutionem magnopere desideret, neque clamores velit, neque vehementes impetus, sed sit fere e sermone populari, & ea ratione tum sentiendi, tum loquendi, quam videmus in grauioribus comædijs: in eam formam de qua nunc agitur, optimo iure includendum puto. si tota causa proposita sit eiusmodi, ut de sinibus regendis, de stillicidijs, de seruitute prædiorum, tota subtiliter agenda. si pars a parte dissentiat, aliter exponenda. Vna cum re verba & figura & compositio crescunt.

De elocutione tenui.

CAP. XIX.

Summissus orator consuetudinem imitatur, & ab indifertis re plus quam opinione differt. Illi sermo purus est, & emendatus, non ita sœdus & enormis, ut ad barbarismum solœcismumque deueniat. Est enim statigitiū quoddam barbære loqui, & indignum viro liberaliter instituto. Quod qui affectant, ut quasi familiares esse videantur, ex oratorum numero sua se volūate eximunt. Ex illis verborum generibus, quæ priore libro in ordines descripsimus, ut quum opus esset, in vsum vocarentur, assumit Latina, quoniam frustra petuntur ornamenta prodigiose lingue, quæ primis ingressibus omnium disciplinarum sit exclusa. Assumit humilia multa, nempe quibus ad explicandam rem tenuem in hominum cœtu citra deformitatem possit vti. Urbani esse debent, & ingenui moris, non illius rusticana vastitatis, quæ ab humanitate semota est. Deligit pudica, nitida, vsitata, propria. Priscis & nouis vitur raro. Illa ad grandiloquentiam, hæc ad suauitatem potius accommodantur. Sæpius exilia quam sonantia. parua quam grandia, volubilia quam tarda, lenia quam aspera inducit. Nunc integris, nunc concisis agit, ut vsitata loquendi consuetudo persuadet. Id quo facilius rudes intelligant, agemus exemplo. Operæ precium erat, si animaduertistis Iudices, negligentiam eius in accusando cōsiderare. Credo quū vidisset

set qui homines in hisce subsellijs sederent, qua sisse, num ille aut ille defensusus esset: de me ne suspicatus quidē, quod antea causam publicam nullā dixerim. Postquam inuenit neminem eorum qui possunt & solent, ita negligens esse cœpit, ut quum in mentem veniret ei, resideret, deinde spaciaretur, nonnunquā etiam puerum vocaret, credo cui cœnam imperaret, prorsus ut vestro confesso & hoc conuentu pro summa solitudine abuteretur. Audis hic puram & inasfectatam loquendi consuetudinem, sermone populi tersiorem, summa grauitate multo summissiorem, verba nec impudica, nec sordida, nec inusitata, nec impropria, nec strepentia grauiter, nec incedentia superbe, nec tarde repentia, nec concurrentia aspere. Humilia quaedam, ut hæc, Nonnunquam etiam puerum vocaret, credo cui cœnam imperaret. Reliqua de medio sumpta, quæ omni dicendi forma, sed aliter & aliter composita, & figuris, & grauioribus verbis ornata conueniant. Tenuis orator (inquit Cicero) modo sit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, & in transferendis verecundus & parcus: & in prisca reliquiq; ornamentis & verborum & sententiarum demissior, translatione fortasse crebrior, qua frequentissime sermo omnis utitur, non modo urbanorum, sed etiam rusticorum. Idem paulo post: Utatur verbis quam vsitatissimis, translationibus quam mollissimis. Habito verborum delectu, qua ratione iungat illa: dicendum est. Ne tantum labore in conuagitatione, quantum solent ij, qui molliter velut

per æquabile spacium feruntur. Si forte compositio lenis occurrit, cur illam recuset oblatam, non video. Sin illa (quod frequenter accidit) remoratur abire cupientem, partem componit, partem coagmentare negligit. Dux pluresue hiant vocales, aliquot etiam consonantes rixantur horride: ferat, si modo sententia bona sit, & illi propria atque dilucida verba respondeant. Non eiusmodi compositionis Ciceronem puduit: Simul atque ego in Siciliam veni, mutatus est. Venerat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus a literis. Itaque eo iste tabellario semper usus est. Is epistolas complures attulerat. In his vnam domo, quæ totum immutaret hominem. Repente cœpit dicere se omnia Verris causa velle, sibi cum eo amicitiam cognationemque esse. Vides ut in hoc sermone frequens sit hiatus e concursu vocalium, ut paulo post aspera commissura consonantium. Erant qui putarent Letilium legatum a Verre venisse, qui gratiam, amicitiam, cognationemque commemoraret. Sint breues periodi, si non semper, plerumq; tamē: mēbra parua, numerus tenuis, ut qui sit ex iambo frequēte, ex pyrihichio, choreo, trocheo. Non intelligo hos solum congregi pedes (omnes enim reperiuntur in tenuitate dicendi) sed & ceteris grauioribus multo frequentiores esse, ut in hac oratione. Si me villicus tuus solus deiecisset, nō familia deiecisset ut opinor. sed aliquis de familia. Recte igitur diceret te restituisse? Quid enim facilius est, quā probare illi qui Latine sciunt, in vno seruulo familia nomen non

valere? Si vero ne habeas quidem seruum, præter eū qui me deiecerit, clames videlicet: si habeo familiā, a familia mea fateor te esse deiectum. In gracili figura (quoniam linguæ quotidiana & finitima est atque proxima subtilitas) non circunducuntur in pompam numerosa & comprehensions, nec grandia membrorum corpora funduntur, nec frequentantur ampliores numeri qui plena modulatione sensum demulceant. tantum compositio superat attritum Latine loquentium morem, & paulo ornatius atque lautius accipit audientes. Assuescendum igitur optimo generi sermonis, & lingua sic vtendum iam sub præceptoribus, vt Latine, pure, proprie, dilucide, compositè loquaris. Quū sermo fuerit incorruptus & proprius, vt illorū qui & expedite & eleganter confabulantur, ad exprimendum characterem humilem, parū admodum laborandum est. Inuenienda sunt multa & acuta sententiæ, quales edunt prudentes & exercitati, ne leuitate rerum oratio tota eleuetur. De medio verba sumenda sunt, ac diligentius paulo metiēda quam in familiarī sermone. Quicquid exturgescit, quicquid ampullosum est & affectatū, quod priscū & inusitatum, quod audacter nouatum, quod audaci signa modificatum, quod insolens, quod nimitū graue, quod effeminatum & elumbe, quod dissimile sui, quod obscurum & abditum, quod infinitum immensumque, hoc est, nimia tractum circūductione, fugiendum est. Illum dicendi purissimum candorē multis in locis habuit eloquentiæ Latine princeps,

habuit

*habuit & Caesar in hac parte (meo iudicio) Ciceroni
 vel æquandus, vel præferendus. De viribus eloquen-
 tia non dico, de lingua proprietate, & recta quadam
 venustate loquor, in qua vel iudice Tullio summus
 fuit Caesar. Hoc genere floruit temporibus nostri
 Desiderius Erasmus, cuius opera multa sunt acute
 subtiliterque conscripta, pauca vero senilia, quæ ex
 industria deiecit infra dignitatem puræ & candidæ
 tenuitatis. Apud eum copiosus & enucleatus est ser-
 mo, sententiæ crebræ ac minutæ, ioci multi, nec in-
 grati sales: verba bona atque vsitata: figuræ pluri-
 mæ, nec abhorrentes quæ vsu frequenti. Ambitus ita
 contracti, ut spiritum maiorem non desiderent. Nu-
 merus sæpe nullus, sæpe præssus ac venustus. Omnia
 quæ suscepit, docet, & dilucidiora non ampliora fa-
 cit. Laudabilia sunt hæc omnia in oratore, cui statu-
 rum est, humilem, sed tutam dicendi rationem con-
 sectari. In acutis oratoribus alij fuerunt impoliti, ut
 Lysias quum scriberet orationes quas haberent pro
 se rudes & illiterati. Alij (cum Cicerone dicam) in
 eadem ieiunitate concinniores, id est faceri, floren-
 tes etiam & leuiter ornati, qui in hoc solum genere
 versabantur. Alij qui nihil cedebant his elegantia, &
 quum vellent, aut medium genus, aut supremum fa-
 cile rapiebant: quorum facultas eloquendi, quia ma-
 ior est, & rerum varietati decentior, ingenuis ani-
 mis potius capessenda est. Opus est imitatione, quæ
 quod præceptis deest, implet: & quod habent præ-
 cepta, confirmat. Quos tibi proposueris imitandos,*

ab vna aut altera sententia non iudicabis aut enucleate, aut temperate, aut grauiter egisse: tua te ratio falleret: a toto corpore, vel a tota parte iudicanda est forma dicendi. An ideo Vergilium tenuiter cecinisse bucolica dices, quod versiculus est tenuis,

Fronde super viridi sunt nobis mitia poma?

Haud quaquam, sed illorum bonam partem humili materia & elocutione consecit. Interiecit aliquando optimos versus, qui in canenda heroum maiestate non dedeçant. Nolo igitur leonem aestimes ab vnguibus. Perpende quantum sit earum rerum de quibus agitur, pondus, sintne graues, an leues. vide quam verba sint quaesita: an sumpta de sermone vulgari, an longius aliusue ad ornatum petita. Contem- plare qui sit habitus figurarum, sintne quotidiane formae, an rarae & eximiae. Considera quae ratio componendi, an contexta sit firma coagmentatione, & numeris expleta, an vero dehiscat iunctura, & subinde numerus abrumpatur. Hoc modo facile cognosces in quo genere collocanda sit omnis oratio. Sed & nos iuuandi gratia referamus ad exi- lem tenuitatem quae repunt humi, non oratoria qui- dem sed vel soluta, vel poetica. Sic enim planus fiet quale sit delineamentum macilentae figurae. Ad hanc formam pertinent epistolae familiares, quae aliquam modo artem limamque subierunt. Sunt enim tres species epistolarum. aliae de rebus magnis & graui- bus agunt ornate & copiose, & ab orandi facultate, quas possunt, accipiunt vires, eoque dignitatis attol-
 S luntur,

luntur, ut ad hunc quasi plebeium ordinem referri non debeant. Alia sunt iam viles & abiecta, ut nullo ordine censeantur. Alia culta & elegantes, tennes tamen & expressa, quae in elegantium postremo loco sederunt, quippe quae non alio conduntur artificio, quam leuioribus causis, & controuersia minores. His adde rerum gestarum narrationes, non omnes quidem, sed quae recte & nude quod volunt persequuntur, quales sunt commentarij Caesaris. Alij commentarij, cuiusmodi fuerunt M. Varronis, & antiquorum, quibus exponebantur elegantia ac opes linguae Latinae, simplices erant & faciles, quod adhuc fragmenta demonstrant: & nouissimo ordine contenti, non aucupabantur pueriles delicias, & voluptates illas effrenatas, quibus exarserunt posteri. Relinquebant illam floridam suauitatem Gellij, Aufonij, Politianis, Rhodiginis, Beroaldis, Crinitis, & id genus scriptoribus, qui antequam ad rem veniant, quantum possint in arte dicendi, in pompa ac prologo ostentant, & inani digladiatione morantur indoctos. Malim veterum compositionem masculam & frugiferam, quamuis aliquando tenuem, quam istorum bellas petitiones, & artificiosam, sed saepe inutilem palastram. Qui verecundiores fuerunt ingenio, ut Donatus & Seruius, atque interpretes multi, eas ediderunt annotationes, & ea commentaria, quae summissae narraret quam haberent ipsi de verbis & rebus alienis sententiam. Stylus ille mea sententia decet interpretem, rhetoricantem venustior aequalitas, & oratio paulo compositi.

positior, ut quæ vel medium attingit, vel mediocritati quam extremæ gracilitati propior est. Ex poematis gracilia sunt Bucolica, Comædia, Mimi, Epigrammata de rebus minutis. Ampliora quedam par est assurgere, oda quæcunque canunt amores, molles risus, blandas voluptates, conuiuia, iocos, lususque iuuentutis. Quibus est materia grauior, ut deus, ut diui, ut heroes, ut pugiles victores, ut certamina, si rebus æquari volunt, tantum debent assurgere, quantum rebus ipsis dignitatis accrescit. Lyricis carminibus iuueniliter lasciuientibus addantur elegi, & vna cum illis in extremis ordinibus sedoant. Item epistola amatoria, cuiusmodi scripsit Ouidius Naso, Syluæ depressioris argumenti, Satyræ magna ex parte, quæ inuis in illis mira sit inæqualitas. Ad hæc batrachomyomachia, culices, mula gallicæ, hortuli, & si qua sunt opuscula iocosa quidem, sed non indigna quæ legantur, vix eam de qua loquimur, excedunt gracilitatem, etiam si verborum magnitudine nonnunquã tumescunt. Nec heroici, nec tragici poeta semper alta capiunt sublimes. Homerus aliquando reperit, ut quum facit induentem membra Telemachum: & Euripides in colloquio viliu personarum, comico sepe similis est. Est quum boni poeta res humiles, at solertes, ut apes, exornant honore verborum: quod quum accidit, ad mediam prope dignitatem character assurgit. Sæpenumero audio qui dicant in Virgilianis carminibus nullum se reperire discrimen, omnia grande quiddam sonare, bonis verbis schematisque varijs scaterere,

in omnibus autorem eodem conatu laborasse. Iſti mihi non videntur habere neque ſenſum, neque rationem, qui de rebus ac vocibus tam abſurdum ſerunt iudicium. In Aeneide ſunt deſcriptiones locorum, temporum, perſonarum, conuiuiorum, ludorum, praeliorum, magnifici apparatus, euentus acerbi, orationes Iouis & numinum, legationes, conciones, querele, conſolationes. quid quaſo tale tantumque in agricultura, aut in humilitate paſtorali? Vter eſt ſublimior? an qui ruſticorum ſermones refert, an qui deorum, heroum, magiſtratum, rerumque maximarum decora alta perſpicit & obſeruat? In Aeneide verba ſplendida, trenſlata, figuris innouata, longe perita, ſublimia, ornata ſcite contexta, ſonantia, & (in ſumma dicam) tantum ex cultis ingenijs, & totius humanae vitae peritis familiaria. In Aeglogis quid eſt quod opilio non intelligat, praeter illa pauca quae poeta ſibi indulgent vel vt a doctis legantur, vel vt veterum morem referant, vel vt ſeruent temporum decorum? Conſtat enim rem paſtoſalem quondam in honore maximo fuiſſe, & in ea verſatos eſſe viros egregios, qui non ignorarent ſcientiam naturae: quae ratione motus Virgilius (vt mihi videtur) intexuit non expoſuit multa quae Phyſici diſputata ſuis libris reliquerunt. Sunt haec maiora vulgo ruſticorum. quod ſignificat hoc verſiculo Maro,

Sicelides Muſae paulo maiora canamus.

Quamobrem vt rara ſunt, non officiunt artem pecuariam eo maieſtatis aſcendere, quo heroica graui-

etatis amplitudo peruenit. Errant igitur qui per ignorantiam sic iudicant. Errant etiam versificatores illi, qui omnia canunt eodem modo, & quantum possunt, tantum ubique conantur, & idcirco existimant falso pari virtute summos niti poetas. Quae sit cuiusque generis proprietates, hic dicerem si de arte poetica scribere statuissem: sed aliud est propositum negotium: quapropter ad mediam eloquendi formam venio.

De media figura.

CAP. XX.

Quae temperata mediaque elocutioni materia supponatur, quae verba, & qua species compositionis deceat illam materiam, paucis exponemus deinceps, & si fuerit opus, ad eam rem utemur exemplis. In hoc genere sunt aut tota controuersio, aut membra causarum. De partibus primum loquamur, quibus cognitio difficile non erit de causa tota iudicare. Exordium, quo dicenti conciliantur auditores, nec concitatum & ardens esse vult, ne bacchari videatur inter sobrios: nec contra languidum ac frigidum & iacens, ne statim initio auertat illos, quorum mentes admouere causa debuerat. Am at igitur quietum & temperatum, sed elegans & compositum dicendi genus. Quod si non ostentat suas opes, quoniam illud principio sit odiosum, attamen ut sit aliquid quod moueantur animi, sententias bonas exornat occul-

tius, & verecunda moderatione sibi querit auctori-
 tatem. Id esse verum demonstrant exordia Cicero-
 nis, quae si non omnia cadunt in eandem formam
 (nam sunt alia verecundiora, ut pro Sexto Roscio:
 alia audentiora, ut in Verrem; alia sollicita magis,
 ut pro Milone, & pro Cluentio: alia secunda, ut pro
 Cecinna: alia alio modo composita) tamen nullum
 est in omnibus, si iustam magnitudinē seruat, quod
 non gracilitate maiorem praeseferat dignitatē. Nec
 si confirmat idem totas sibi causas subtiles & tenues
 fuisse, propterea existimandum est omnia ab illo sub-
 tiliter esse dicta, id pro dignitate fieri non potuit, sed
 multo maiorem partem cōtrouersiae humili ornatu
 fuisse contentam. Nam principiū orationis pro Ce-
 cinna multo numerosius est, quā pro eodē argumen-
 tatio: quumq; medium non sit in hac arte punctum,
 quod pari interuallo distet ab extremis, sed longe
 pateat oratorum medium: quod diximus principiū,
 medio vero quam termino demisso propius est.
 Quamobrem ad illud genus esse referendū videtur.
 Non ignoro proemia maiorum causarum longis au-
 ditibus expleri solere, & ad grandiore quandam e-
 loquentiam perducī: sed liceat mihi quae medio pro-
 xima sunt, aut non ita certe procul absunt, ad mediū
 referre. In exordijs optimos quosque plurimum niti,
 argumento sunt illorū praefationes, qui cogitationes
 suas monumento literarum tradiderunt. Si qua pars
 operis apud illos culta & expolita suū ostendit ar-
 tificem, illa vel maxime ostendit. Nemo est fere qui
 nes-

nesciat malum esse gubernatorem, qui statim impingit in portu. An non impingit ille, qui principio quietas aures procella horridula orationis offendit? Id ne quispiam committat, Cicero præcipit in Oratore, ut summus orator vestibula honesta, aditusque ad causam faciat illuſires. Ne moueat illud, In principia non venire pulcherrimos ornatu, qui locu communitibus adhibentur. Non efficit ut sint humiles ingressus, sed quodammodo frugi, & verecundi. Non desunt tamen initia quæ ex abrupto incipiant, & grauissime commoueant aduersarium: ut Ciceronis illud in Catilinam: Quousque tandem patientia nostra abutere Catilina? Pertinent hæc ad sublime genus, in quo summas eloquentiæ vires effundit orator. Summissiora in ordine secundo ponuntur, non omnia quidem persimilia, sed interuallo modico segregata. Sunt quidam aditus perangusti, ideoque humiles appellandi: quos si quis inter proœmia constituit, longe extendit proœmij nomen. Sunt autem huiusmodi: Antequam de Republica P. C. dicam ea quæ dicenda hoc tempore arbitror, exponam vobis breuiter consilium & profectionis & reuersionis meæ. Paruis de rebus, sed fortasse necessarijs consulimur P. C. de Appia via & de moneta consul, de Luperco tribuni plebis referunt. In hoc genere fere sunt illa parua exordia, quæ in medijs causis persæpe reperiuntur. Non enim sunt ad alliciendos animos, ne abhorreant a causa, sed ad distinguendas partes orationis, & ad colligendos sensus,

vt remissa attentione cetera patientius exaudiant,
 In media suauitate sunt & multae narrationes, vt
 quae plus dignitatis desiderent, quã doloris. Est enim
 quum vel personam, vt egregium, virum, vel rem, vt
 locum, urbem, situm, regionem, praeclare facta dicta-
 ue exornare exponendo contendat orator. Non abij-
 cit orationem, ne rerum dignitati multum detra-
 hat humilitas. Non mouet tonitrua & tempestates
 acerbæ dictionis, quia non ea res ad dicendum propo-
 sita est, quae concitare velit asperas amplificationes,
 & tragediarum quarelas. Ornatum querit & sua-
 uitatem, cui mirum in modum quadrat æquabilis &
 profluens oratio, qualis est hæc: Fuit apud Segesta-
 nos ex ære simulachrum Dianæ, tum summa atque
 antiquissima præditum religione, tum singulari ope-
 ra artificioque perfectum. Hoc translatum Cartha-
 ginem, locum tantum hominesque mutarat: religio-
 nem quidem pristinam conseruabat. Nam propter
 maximam pulchritudinem, etiam hostibus digna,
 quam sanctissime colerent, videbatur. Aliquot secu-
 lis post P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem
 cepit: qua in victoria (videte hominis virtutem &
 diligentiam) vt & domesticis præclarissima virtutis
 exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam istius
 incredibilem audaciam iudicetis, conuocatis Siculis
 omnibus, quod diuissime sæpissimeque Siciliam ve-
 xatam a Carthaginensibus nouerat, iubet omnia
 conquiri, sibi pollicetur magna curæ fore, vt omnia
 ciuitatibus quæ cuiusquam fuissent, restituerentur.

Plurima sunt alia apud autorem eundem, in quibus viua medi generis imago expressa est. Eas autem facile cognoscet, qui non modo rem de qua agitur, cuius sit dignitatis, sed etiam numerosum & affluens eloquendi genus explorabit. Alia sunt expositiones, quae sine graui motore aliquam inculcant iudiciis, quae si non fuerit intellecta, nec causa bene agi, nec argumentationes institui poterunt. Illa referimus ad tenuem formam, propterea quod maxime docere volūt, non animos permouere affectibus, quod est summae grauitatis: non delectare voluptate, quod propriū est temperatae elocutionis. Dissentire Quintilianus videtur. Sic enim ait quarto libro Institutio num, Ego vero (neque enim dissimulabo iudicium meum) quanquam id quod sum dicturus, exemplis magis quam praecipis vllis cōtinetur, narrationem, vt si vllam partem orationis, omni qua potest gratia & venere exornandam puto. Non dissentit autem. Est in Casare gratia & venustas, est in Terentio multa, etiam in narratione, vt quum facit exponentem Simonem Pamphili vitam. Vterque tamen in imo genere versatur. Sunt & subtilitati suae venustates. Ergo idem in nono sic iudicat: Membratim plerunque narrabimus, aut ipsas periodos maioribus interuallis, & velut laxioribus nodis resoluemus, exceptis quae non docendi gratia, sed ornandi narrantur, vt in Verrem Proserpinæ raptus.

Quid narrare membratim, aut periodos resolvere, nisi suaue & tractū dicendi genus in summissius

magisq; familiare deducere? Quod si quis opinatur eum in alia sententia fuisse, & illi suffragatur, licet quidem per me: aliter tamen dixisse Ciceronē compertiet etiam in causis publicis, si quando maxime cu peret docere iudices, quid esset in controuersia. Itaque narrationes alia sunt graciles & pressa, alia graues & atroces, alia vberes & affluentes. harum discrimina fecere primum materiae diuersae, deinde rerum varietatem induit ornatu vario eloquentiae doctorum. In confirmationem & refutationem, cui scilicet acuta subtilitas adhibetur, etiam cadit res characterere medio signanda, ut quum officia demonstrat orator quum spectatur in loco communi, & auditoribus subministrat voluptatem, quum testem, aut litigatorem, aut amicū magnifice commendat, quum laudat illustres personas, & egregia facta, quum dat auctoritatem aduocatis, quum gratulatur alicui, quum extollit veterū instituta, quum mitigat iram vel iudicium, vel aliorum, quum argumentationes inuincibilium sententiarum dignitate, quum asseuerationibus dicta roborat, quum honesta praefatione inducit alioquin acerba & amara dictu, quum describit aliquid non ut historicus, sed ut exornator earum rerum, quae causam faciunt ampliolem, quando similitudines confert ad ornandum magis quam ad probandum, quum illustrat exempla rerum gestarum, quum deprecatur addito colore, quum pulchritudine verborum tegit rerum deformitatem: in summa dicam, quotiescunque res vtilius est aut decentius,

aqua

aequabiliter, temperate, ornate, copiose, suaviter di-
 ci: intermedio generi materia reperta est. Hæc om-
 nia patefacere exemplis, nisi me molesta prolixi-
 tas retardaret. facile est a Cicerone excipere. Reser-
 ta sunt orationes eius omnium rerum varietate, nec
 finunt alumnum suum esurire exemplorum inopia.
 Quod, inquit, in accusationis septem libris non repe-
 ritur genus? quod in Habiti? quod in Corneli? quod
 in plurimis nostris defensionibus? Quæ exempla se-
 legissem, nisi vel nota arbutarer, vel posse eligere qui
 quæretet. Nulla est enim vlllo in genere laus oratio-
 nis, cuius in nostris orationibus non sit aliqua si non
 perfectio, at conatus tamen atque adumbratio. Hæc
 figura totas fere delineavit orationes, vt pro lege Ma-
 mila, pro M. Marcello, pro Sulpitio in legatione mor-
 tuo, ex quibus quantum voles exemplorum, tantum li-
 tebit excerpere. Habes encomia, laudationes, pane-
 gyricos, orationum partes præter leues iocos ad de-
 lectationem comparatas: quæ omnia tamen si non-
 nihil differunt, vt parcior & abundantior cultu,
 tamen in vnam prope formam tendunt omnia. Habes
 sententias graues dictas in Senatu, habes peroratio-
 nes non illas dico lugubres miserabilesq;, non arden-
 tes accusatoris incendio, sed quæ voce moderata di-
 gnitate quadam propositum conficiunt, vt, Non de-
 beo C. Casar, quod fieri solet in tantis periculis, ten-
 tate quoniam modo dicendo misericordiam tuam com-
 mouere possim. Nihil opus est. Occurrere ipsa solet
 supplicibus & calamitosis, nullius oratione euocata.

Propo-

Propone tibi duos reges, & id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profecto misericordia, quo iracundia negauisti. Multa sunt clementia tua monumenta, sed maxima eorū incolumitates, quibus salutem dedisti. Quæ res mediam quarant vberitatem, satis dictum puto. Quibus verbis & quo genere componendi debeant exprimi, tandem mihi dicendum est. Verba legantur honesta, urbana, vsitata, grauias, sonantia, grandia, volubilia, lenia. In illis quadam antiqua, & noua quadam, plura tamen maxime propria, quorum omnium rationes superiore libro copiose diximus. Schemata quadam pulcherrima (nisi quando verecundius & summissius agitur, vt in exordijs frequenter) adsciscantur. Sint crebra translationes, quibus nihil est iucundius, nisi quā longius petuntur. Frequētetur hypallage, & allegoria, & (vt cū Cicerone dicam) ex cōtrarijs sumpta verbus, crebra crebris, paria paribus respondeāt: relataque ad idem verbum, & geminata, atque duplicata, vel etiam sepius iterata ponantur, constructioq; verborum tum coniunctionibus copuletur, tum dissolutionibus relaxetur. Sic iungantur in coagmentatione, vt neque asperos habeant concursus, neque disinctos atque hiantes. Nam iunctura lenis & æquabilis habet suaue quiddam, quo maxime commendatur hæc forma. Expleantur numeri, & ad aurium voluptatem circunferantur ambitus multo crebriores, quam vel in humili, vel in sublimi genere dicendi. Subijciamus exemplum, in quo si quæ dixi-

mus, non sunt omnia (qui enim tam breuiter ample
 ctatur omnia?) non pauca tamen generis huius or-
 namenta licet intueri. Multas quidem C. Caesaris vir-
 tutes, magnas incredibilesque cognoui. Sed sunt cæ-
 tera maioribus quasi theatris proposita, & pene po-
 pulares, castris locum capere, exercitum instruere,
 expugnare vrbes, aciem hostium profligare, hunc
 vim frigorum, hyememque, quam nos vix huius vr-
 bis tectis sustinemus, excipere, his ipsis diebus hostem
 persequi, tum quum etiam fera latibulis se tegant,
 atque omnia bella iure gentium conquiescant. Sunt
 ea quidem magna. Quis negat? Sed magnis excita-
 ta sunt præmijs ad memoriam hominum sempiter-
 nam. Quo minus admirandum est eum facere illa,
 qui immortalitatem concupiuerit. hæc mira laus est,
 que non poetarum carminibus, non annalium mo-
 numentis celebratur, sed prudentum iudicio expen-
 ditur. Equitem Romanum, veterem amicum suum,
 studiosum, amantem, obseruantem sui, non libidine,
 non turpibus impensis cupiditatum, atque iacturis,
 sed experientia patrimonij amplificandi labentem
 excepit, corruere non sinuit, fulsit & sustinuit, re, for-
 tuna, fide, hodieque sustinet: nec amicum pudens
 corruere patitur, nec illius animi aciem perstringit
 splendor sui nominis, nec mentis quasi luminibus of-
 ficit altitudo fortuna & gloria. Sint sane illa mag-
 na, que reuera magna sunt: de iudicio animi mei ut
 volet quisque sentiat: ego enim hanc intantum opibus,
 tanta fortuna liberalitatem in suos, memoriam

amicitiæ, reliquâ virtutibus antepono. Quam quidem vos iudices in nouo genere bonitatem inusitatam claris ac præpotentibus viris, non modo non aspernari & refutare, sed complecti etiam & augere debetis. Hic si dicentis artem inspicere voles, contemplator vt in iunctura verba verbis cohæreant, nõ omnia quidem, sed, quod satis est, plurima. Deinde voce modulator ambitus, vt auribus sentias quam prona volubilitate decurrant. Iam animaduertito, vt magna ex parte verba sint grandia, sonantia, suauiua, plena maiestatis, alia propria, alia translata. Videto etiam figuras Reperies paria paribus relata, similiter cadentia, similiter desinentia, repetitiones verborum, & quæ Græce dicuntur ὁμοῦ δέτυ, sententias, imagines, similitudines, amplificationes crebras, comparationes maiorum & minorum. Quid? Orationem omnem sic probabis, vt non queras neque suauiore, neque pulchriorem, nisi forte cupis effeminatum quoddam genus recentiorum, qui ne quid vsitato more dicant, toti exundant diminutionibus verborum, adiunctionibus nouis & insolentibus (intelligo simplicium & compositorum figuras) deriuationibus inauditis, itemq; metaphoris & translationibus tam ridiculis, vt non tam seuerè loqui, quam cum pueris infantibus, aut sannionibus blandiuscule molliterq; balbutire videantur. Nolumus hunc characterem, qui viro graui sit indignus. Seruent eandem rationem loquendi vtentes populi lingua, ab omnibus fatui & demones habebuntur.

In media figura suavitas optima est, si modo retineat
 masculam dignitatem. Quod dulce qui sine furo re-
 tinere nescit, utatur compositione aspera & virili
 potius, quam aequabili, & eurrata. Qui dulciores es-
 se volunt, hoc assequuntur molli coagmentatione,
 volubili numero, verbis lenibus & vrbanis. Quibus
 magis arridet amarior oratio, illa qua dixi parcius de-
 gustant. Inde fit ut haec forma nonnunquam sit ap-
 tior & cultior, nonnunquam horridior, & inculta
 magis: id quod ex ijs quae proxime dicimus, intelli-
 getur. In medio sedent encomia, & panegyrici, in
 quibus est dulce orationis genus, & solutum, & ef-
 fluens, & verbis sonorum. In eadem sede statuuntur
 historia eloquentia vestita, quae saepe aspere bellum
 quiddam sonant, ut Liviana. Statuuntur epistola,
 quae ultra speciem tenuitatis assurgunt: cum his or-
 nati & diligenter exculti sermones verum maxima-
 rum, quales sunt M. Tullij de philosophiae partibus, &
 Plinij de historia naturali. Item quadam commenta-
 ria rebus & verbis illustria, Epigrammata digniora,
 Odae argutiores, ut quae diuum & heroũ nomina ce-
 lebrant, Satyrarũ loci graues de moribus, si modo si-
 ne contentione transiguntur, carmina de natura, ut Lu-
 cretij de arte physica, ut Hesiodi & Vergilij de agri-
 cultura. Aeneis est ut opus Homeri, in quo si quis opi-
 natur vnũ modo genus esse sublime (quod pleriq; sunt
 arbitrati) a recta via recedit, & turpiter aberrat.
 Treis eloquendi species imitatus est Homerus, in Me-
 nelao tenues, in Nestore mediũ, ut idem postea Cicero

in Catone sene, in Vlysse arduum & copiosum. Idem facere conatus est Vergilius apud quem Drances callide dicit & veteratorie more subtiliū, Rex Latinus vititur oratione temperata & senili, Turnus ardet impetu & atrocitate. Apud eundem Venus & Iuno orationes habent ad Iouem. hæc inflammata contendit acriter, illa blandior summissius agit. Eademne forma rationem putabimus? An Aeneas, Sinon, & Dido, eodem modo loquuntur? Sunt in isto poemate versus humiles, vt hi,

Et simul his dictis faciem ostentabat, & vdo
Turpia membra simo: risit pater optimus olli.
Alij intermedij & compositi, vt hi,
Hæc finis Priami fatorum, hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam, & prolapsa vi-
dentem

Pergama, tot quondam populis terrisque super-
bum

Regnatorem Asia. -

Alij prauæ atq; peracerbi, vt

- Num linq̄ere castra

Hortati sumus? aut vitam committere ventis?

Num puero summam belli, num credere muros?

Tyrhenamue fidem, aut gentes agitare quietas?

Quis deus in fraudem, quæ dura potentia nostris

Egit? vbi hic Iuno? demissaue nubibus Iris?

Subinde magnus hic poeta pro rerum varietate mutat figuram, nec vlla est bona atque laudabilis, quæ suo loco non vtatur. Quamobrè tam varia poemata

in unam aliquam formam reduci non debent. Illam styli mutationem poetis esse pronunciauit optimus iudex M. Tullius. An ego Homero, inquit, Ennio, reliquis poetis, & maxime tragicis concederem ut ne omnibus locis eadem contentione vterentur, crebroque mutarent, nonnunquam etiam ad quotidianum genus sermonis accederent, ipse nunquam ab illa acerrima contentione discederent? De poetis haec tenus. Nec enim illud est nostra contemplationis: quam obrem omitamus in praesentia, & veniamus ad summum dicendi genus.

De summo genere dicendi.

CAP. XXI.

Summum genus orationis aliud est eloquentiae Romanae principi, aliud hominibus parum & illiberaliter artibus institutis. Hi quicquid sententiarum dignitate conspicuum, verborum flore iucundum, figuris insignibus pictum, iunctura molli & numeris pulchre fluentibus aptum est, grandiloquum ac sublimis esse falso crediderunt. Totus Cicero, totus Livius, totus Vergilius sublimis est istis. Accedat, & quicumque nomine literarum celebrem famam extendit in multos. Nesciunt turpe esse paruo pedi circumdare calceum magnum, similes pictoribus ineptis, qui reges viridi colore, rusticos auro circumlinunt. Ergo Isocrates rhetor suavissimus grandior Pericle, & Demosthene fulminibus orationis Graciam permo-

I nente:

uente: & Cicero quū dictione ardentiperturbat inimicos, laudatoribus cedit, & fortis vir ac ferox in armis prolusione gladiatorum minor est. Quasi si quis absurda putat, summo credat oratori operosiores esse pugnam quam palestram, seriam quam ludos, securitatem quam anxios tumultus. Arduū genus est (ut ille iudicat) grandiloquum, amplum, vehemens, ornatum, varium, copiosum, graue, acre, ardens, ad permouendos & conuertendos animos instructum & paratum. Hoc intonat, hoc sulminat, hoc commouet sensum, hoc animum perfringit, quod vult inserit, quod cupit euellit, graua accumulatur, humilia & modica aspernatur, plurima frequentatur, verbis pugnat acerbis, & figuris atrocibus. Illi saepe multus literarum hiatus, dura coagmentatio syllabarum, ambitus pauci & sonantes, incisa ac membra longe plura, numerus minus suauis quam vehemens, actio tragica, tota dictio atrox & concitata. Quid opus est pluribus? Tantum discrimen est inter hoc & duo genera superiora, quantum inter leues conflictus, & cruentum periculosumq; praelium. At non omnis habitus grauis est huiusmodi. Nam quum dua sint affectuum species, vna mouentium indignationem, altera misericordiam, quumq; sublimis oratio in vtraq; dominetur, dulcior est ad misericordiam, amarior ad indignationem: haec accusatori, illa defensori magis accommodata. Vtraque forma in exordium cadit. Vt enim accusator, sic quoque defensor delibatur affectus. Accusatorem eum dico, quicumque

crimen obijcit, etiã si defensoris partes sustinet. Defensorem, qui purgat obiectum. De indignatione sit hoc exemplum ex tertia actione in Verrem: De impudentia singulari, quod adest, quodque respondet sunt qui mirentur. Daibi propter eius audaciam, atque amentiam, ne hoc quidem mirandum videtur. Multa enim & in deos, & in homines impie nefarieque commisit, quorum scelerum pœnis agitur, & a mente consilioq; deducitur. Agunt eum præcipientem pœna civium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in vinculis necavit, partim implorantes iura libertatis & civitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dÿ patrij, quod iste inuentus est qui e complexu parentum abreptos filios ad necem eijceret, & parentes precium pro sepultura liberum posceret. Religiones vero caeremoniaq; omnium sacrorum sanorumque violata, simulacraque deorum, quæ non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa atque abdita, consistere eius animum sine furore atque amentia non sinunt. Alia facies est misericordia. tractior enim, & languidior, qualis est hæc, Hoc profecto tempore eam potestatem omnem vos habetis, ut statuatis, utrum nos qui semper vestra authoritati dediti sumus, semper miseri lugeamus: an diu vexati a perditissimis civibus, aliquando per vos, ac vestram fidem, virtutē sapientiamque recreemur. Quid enim nobis duobus laboriosius, Iudices? quid magis sollicitum, magis ex-

erciturum dici aut fingi potest? qui spe amplissimorum
 premiorum ad Rempub. adducti, metu crudelissi-
 morum exitiorum carere non possumus. Est atrox
 & inuidiosa narratio, quæ graui imprimitur chara-
 ctere, qualis est hæc, Ipse inflammatus scelere & fu-
 rore in forum venit. Ardebant oculi, totæ ex ore cru-
 delitas emanabat. Expectabant omnes quo tandem
 progressurus, aut quidnam acturus esset: quum re-
 pente hominem proripi, atque in foro medio nudari
 ac deligari, & virgas expediri iubet. Clamabat ille
 miser se ciuem esse Romanum, municipem Cosa-
 num, meruisse se cum L. Precio splendidissimo equi-
 te Romano, qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc
 Verres scire posset. Tum iste se comperisse ait, eum
 speculandi causa in Siciliam ab ducibus fugitiuo-
 rum esse missum: cuius rei neque index, neque vesti-
 gium aliquod, neque suspicio cuiquam esset vlla. De-
 inde iubet vndiq; hominem, proripi, vehementissime-
 que verberari. Cadebatur virgis in medio foro Mes-
 sana ciuis Romanus, Iudices, quum interea nullus ge-
 mitus, nulla vox alia istius miseri inter dolorem cre-
 pitumq; plagarum audiebatur, nisi hæc, Ciuis Roma-
 nus sum. Hac se commemoratione ciuitatis, omnia
 verbera depulsurum, cruciatumq; a corpore deie-
 cturum arbitrabatur. Is non modo hoc non perfecit,
 vt virgarum vim deprecaretur, sed quum implora-
 ret sepius, vsurparetq; nomen ciuitatis, crux, crux
 inquam infælicis & arumnofo, qui nunquam istam
 potestatem viderat, comparabatur. O nomen dulce
 liber-

*libertatis. O ius eximium nostra ciuitatis. O lex Por-
 cia, legesque Sempronie. O grauiter desiderata, &
 aliquando reddit a plebi Romana tribunitia potestas.
 Aliquando rei acerbitate comotus orator in media
 narratione acriter exclamat, Nubit genero socrus,
 nullis auspicijs, nullis autoribus, funestis ominibus
 omnium. O mulieris incredibile scelus, & prater hanc
 vnam in omni vita inauditum. O libidinem effrena-
 tam & indomitam. O audaciam singularem, non
 timuisse, si minus vim deorum, hominumque famam,
 at illam ipsam noctem, facesque illas nuptiales? non
 limen cubiculi? non cubile filie? non parietes de-
 nique ipsos superiorum testes nuptiarum? Perfregit
 ac prostrauit omnia cupiditate ac furore. Vicit pu-
 dorem libido, timorem audacia, rationem amentia.
 In confirmationibus saepe regnat haec vis. Posteaquam
 rem omnem probauit orator, quarit agentis affectum,
 vehementer amplificat, & totus ardescit, vt Cice-
 ro quarto libro in Verrem agens de re Sopatri: Ete-
 nim si illud est tam flagitiosum (quod mihi omnium
 rerum turpissimum, maximeque nefarium videtur)
 ob rem iudicandam pecuniam accipere, precio habe-
 re addictam fidem & religionem: quanto illud fla-
 gitiosius, improbius, indignius, eum a quo pecuniam
 ob absoluendum acceperis, condemnare? vt ne pra-
 donum quidem Prator in fide retinenda consuetu-
 dinem conseruaret. Scelus est accipere ab reo, quan-
 to magis ab accusatore? quanto etiam sceleratius
 ab utroque? Fidem quum proposuisses venalem in*

provincia, valuit apud te plus is qui pecuniam maiorem dedit. Concedo, forsitan aliquis aliquando eiusmodi quippiam fecerit. Quum vero fidem ac religionem tuam alteri addictam pecunia accepta habueris, post eandem aduersarijs tradideris maiore pecunia, utrunque falles? & trades cui veles? & ei quem sefelleris, ne pecuniam quidem reddes? Quem mihi tu Bulbum, quem Stalenum? quod vnquam huiusmodi monstrū aut prodigium audiimus aut vidimus? Qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat: honestos homines qui causam norint, ableget, consilioque demittat: ipse solus rem absolutum, a quo pecuniam acceperit, condemnet, pecuniamque non reddat: hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella committetur, quam iste non modo cera, verum etiam sanguine, si visum erit, notabit? In hac oratione si vim pōdasque rerum, si crebras amplificationes, si verba grauia & copiosa, si figuras acres, si casim pugnantem numerum iterum atque iterum inspicias, videbis expressam summæ eloquentiæ imaginem, & nihil in hoc genere præstantius desiderabis. Similem grauitatem interim capiunt argumenta, ut illa pro Sexto Roscio, Quid si accedit eodem, ut tenuis antea fuerit? quid si ut auarus? quid si ut audax? quid si ut illius qui occisus est, inimicissimus? nam querenda causa quæ te ad tantum facinus adduxerit? Adde sis quæ sequuntur. In communibus locis frequens est hæc ardens contentio. Amplificatio enim in illis maxi-

me excellit, quibus citra personas in vitia moris est perorare, ut illa Ciceronis tantopere laudata de supplicio parricidarum. Vis eadem est quibusdam personarum fictionibus, ut huic, Mulier, quid tibi cum Caelio? quid cum homine adolescentulo? quid cum alieno? Quid aut tam familiaris huic fuisti, ut aurum commodares: aut tam inimica, ut venenum timeres? Non patrem tuum videras, non patruum, non auum, proauum, at auum audieras consules fuisse? non denique modo te Q. Metelli matrimonium tenuisse sciebas, clarissimi & fortissimi viri, patriæq; amantissimi? qui simul ac pedem limine extulerat, omnem prope ciues virtute, gloria, dignitate superabat. Reliqua petes ex fonte. Eadem ratio est si muta quadam loquentia inducat, si interpellatorem coerceat, si irascatur, si obiurget, si execretur, si rem atrocem dicendo subiiciat oculis, si rem supra ferat quam fieri possit, si insignem vel improbatam vel calamitatem persequatur affectu. Ad hac perorationes multa grauissime sunt, quoniam in illis consumuntur affectus. Suppeditat exempla Cicero pro Flacco, pro Sylla, pro Milone, pro Rabirio Posthumo. Quid, inquit, de miserationibus loquar? quibus eo sum vsus pluribus, quod etiam si plures dicebamur, perorationem mihi tamen omnes relinquebant. Idem de altero genere concitato: Quo genere nos mediocres, aut multo etiam minus, sed magno semper vsu impetu, sæpe aduersarios de statu omni detecimus. Si legas actiones in Verrem,

orationem pro Cluentio, & pro Rabirio perduellionis reo, conciones in Seruilium Rullum, dictiones in Catilinam, in Pisonem, in Clodium, in Antonium: tantam vim, tantam copiam, tot contentiones, tot amplificationes, tot ardores eloquendi reperias, vt non modo ad intelligendum, sed etiam ad imitandum satis superque esse putes. Sape numero atrocitate facti accendit iram iudicibus. Sape tanto dolore perfundit, vt in interorem lachrymasque soluantur. Frequenter inuidiam excitat verbis, frequentem excitam contraria facultate restinguit. Aliquando trahit eos in summum aduersarij contemptum. Idem nec raro contemptum euellit, in eius locum existimationem dignitatemque restituit. Nemo inflammat maiores odij faces, nemo ardentio rem charitatem parit alitque animis. Spe confirmat abiectos. Metu comprimit audaces. Quos vult implet satietate. Satiatos iritat cupiditate. Nullo modo (sic ipse de se loquitur) animus audientis aut incitari, aut leniri potest, qui modus non ab ipso si non perfectus tamen tractatus sit. Querat aliquis, an in omnibus his affectibus commouendis vtendum sit ardua contentione? deinde an in his dumtaxat vtendum? affectus est lenis, qui Græce dicitur ἄδρος, ad naturam, & ad mores, & ad omnem vitam consuetudinem accommodatus. Huius exprimendo aptior est illa suauitas æquabilis, quam mediam collocauimus. Eius rei sit hoc testimonium: Hoc onus si vos aliqua ex parte alleuiabitis, seram vt potero studio & industria Iudices, sin a vo-

hi (id quod non spero) deserar, tamen animo non deficiam, & id quod suscepi, quoad potero perferam. Quod si perferre non potero, opprimi me officij onere malo, quam id quod mihi cum fide semel impostum est, aut propter perfidiam abijcere, aut propter infirmitatem animi deponere. Quia oratione patrefacit suos mores. Indignationis & misericordiae perturbatio nisi leuissima est, ac cito praecurrit, vim grauitatis, & amplum dicendi modum querit. Sunt alia quae dicuntur & grauissime, & copiosissime, vt sententiae quaedam philosophorum, vt deorum laudes, ac virorum illustrium, vt consilia de rebus maximis: quae si alta atque sublimia faciet, haud equidem repugnabo: dissiliet tamen ab opinione Ciceronis, qui iudicet haec & similia, et si omnes flores orationis, & ornamenta insignia recipiunt, quia tamen secura sunt atque tranquilla, & componere animos potius quam perturbare volunt, in media ratione formarum collocanda. Nec statuet ille discrimen inter summum pugnae forensis incendium & pompam celeberrimum ludorum: Deinde non animaduertet in summis oratoribus habitum neminem, qui sic ornate & copiose dixisset, sed qui coctum totumque, confessum perturbasset affectibus, & in admirationem stuporemque duxisset. Genus illud quietum, & omnibus rebus excultum, nisi comparatus fuerit hic fortis & acer orator, summum, & dignitate primum videbitur. At ubi pedem fecerit, & atrociter pugnauerit, facile obtinebit primas, & quiete certantes cum

suis armis atreis relinquet in medio. Non enim est
 summum, quo sublimius aliud inuenitur. Sublimius
 in oratione quod omnibus praeipit victoriam. Fue-
 runt oratores acerbi, qui omnia traherent in con-
 tentionem, & idcirco graues ubique viderentur: sed
 istud erat potius aspera natura, quam docta & arti-
 ficiosa facultatis. Haecenus de materia contentio-
 nis, in qua amplificatio dominatur. Ad amplificandū
 (teste Cicrone) maxime definitiones valent conglu-
 batae, & consequentium frequentatio, & contraria-
 rum & dissimilium, & inter se pugnantium rerum
 conflictio, & causae, & ea quae sunt de causis artis,
 maximeq; similitudines & exempla, sic etiam per-
 sonae, muta deniq; loquantur. Omninoq; ea sunt ad-
 hibenda, si causa patitur, quae magna habentur. Haec
 ille. Verba ponenda sunt sublimia grauiata, translata,
 sonantia, aspera ac volubilia in commouendo, lenia,
 & tarda in mitigando. Figurae autem, relatae verba,
 iterata, duplicata, gradationes, frequentationes sine
 coniunctione, exclamationes, interrogationes pluri-
 mae, commemorations in eadem sententia, ironia acer-
 ba, descriptiones, quae rem atrocem subijciant oculis,
 prosopopoeia, hyperbola, & si quae sunt aliae conforma-
 tiones, quae magnis lateribus accommodantur. Coag-
 mentatio in commiseratione minime hiulca sit et a-
 spera. Nam modi flebiles declinant ad suauitatem,
 ideoq; ferunt membra atque circuitus paulo proce-
 riores, quam indignantium fulmina. Vos, vos, appel-
 lo fortissimi viri, qui multum pro Repub. sanguinem
 effu-

effudistis: vos in viri & in ciuis inuicti appello periculo, Centuriones, vosq; milites: vobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio praesidentibus, haec tanta virtus ex hac vrbe expelletur, exterminabitur, eijcietur? Quanto magis dolor accrescit, tanto crebrior est respiratio. Quod in me tantum facinus admisi Iudices, quum illa indicia communis exitij indagavi, patrefeci, protuli, extinxi? quid me reducem esse voluistis? an vt inspectante me expellerentur ij, per quos essem restitutus? Petit commiseratio numeros amplos, & graues, vt daedtylos, spondaeos, creticos, paanas, bacchios, palimbacchios, dochimos, & alios, si qui sunt generis huius pedes, qui voce plena querelas, tarditate spaciorum languorem metiantur. Id quale sit, perspice in hac oratione: Sed vt omnium vel suspicioni, vel malevolentiae, vel crudelitati satisfiat, occultat pecuniam Posthumus, latent regia diuitia. Ecquis est ex tato populo, qui bona C. Rabirij Posthumi nummo sestertio sibi addici velit? Sed miserum me, quanto haec dixi cum dolore? Hem Posthume, tunc es Curij filius, C. Rabirij & iudicio & voluntate filius, natura sororij filius? tunc ille in omnes tuos liberalis? cuius multos bonitas locupletauit: nihil profudisti, nihil vllam in libidine contulisti. Tua Posthume numo sestertio a me addicuntur? O meum miserum acerbumq; praeconiū. At hoc etiam optat miser, vt condemnnetur a vobis, ita bona veneant, vt solidum suum cuiq; soluatur. Nihil iam aliud nisi fides curat, nec vos huic, si iam obliuisci vestra mansuetudinis

dinis volueritis, quicquam prater ea potestis eripere,
 Quum mouetur indignatio, pedes asperi, vt qui a
 breuibus assurgunt in longas, aptiores sunt: casim
 membratimq; dicitur, rara interiacet comprahen-
 sio: concurrunt vocales, copulantur quadam ini-
 mica consonantes. Indignum hoc video videri om-
 nibus Iudices, & idiam priore actione, quum hac te-
 stes dicerent, intellexi. Retineri enim putatis oport-
 ere iura libertatis, non modo hic, vbi tribuni plebis
 sunt, vbi ceteri magistratus, vbi plenum forū iudici-
 orum, vbi senatus autoritas, vbi existimatio populi
 Romani & frequentia, sed vbiunque terrarum ac
 gentium violatum ius ciuium Romanorum sit, sta-
 tuitis id pertinere ad communem causam libertatis
 & dignitatis. In externorum hominum, & malefi-
 corum, sceleratorumq;, in pradonū hostiumq; custo-
 dias tutantū numerum ciuium Romanorū include-
 re ausus es? Nunquāne tibi iudicij, nunquā concionis
 nunquā huius tantæ frequētiæ, quæ nūc animo te ini-
 quissimo infestissimoque intuetur, venit in mentem?
 Nunquam tibi populi Romani absentis dignitas, nun-
 quam species ipsa huiuscemodi multitudinis in ocu-
 lis animoq;, versata est? nunquam te in horum con-
 spectum rediturum, nunquam in forum populi Ro-
 mani venturum, nunquam sub legum iudiciorumq;
 potestatem casurum esse putasti? Multus in trans-
 scribendis exemplis sui, vt indoctiores, qui falso pu-
 tant generi summo querenda esse verba nescio qua
 noua, insolentia, inaudita, abctrusa, admiranda, ob-
 stupe-

*strepescenda, cœlo posita, intelligerent de medio ver-
 ba legi, & pro rerum natura componi solere. Audi-
 ant hæc verba Ciceronis in persona Crassi: Non sunt
 alia sermonis, alia contentionis verba, neque ex alio
 genere ad vsum quotidianum, alio ad scenam pom-
 pamq; sumuntur, sed ea nos quum iacentia sustuli-
 mus e medio, sicut mollissimam ceram ad nostrum
 arbitrium formamus, & fingimus: Itaque tum gra-
 ues sumus, tum subtiles, tum medium quiddam tene-
 mus. Prima seueritas est in rebus, altera in figuris,
 alia in pondere verborum, proxima in copia, quinta
 in respiratione crebra, & numero vehementi. Nec
 omnia quærenda sunt in omnibus, nec in paucis aut
 rebus aut verbis statuenda vis vniuersa eloquentiæ
 prima. Toti loci peruolutandi inspectandique sunt. Et
 quoniam multa sunt omnium orationum verba com-
 munita, ab ijs quæ principatum tenent, appellatio du-
 cenda est. In arduam formam conspirant epistolæ
 inuectiuæ, recriminatoriæ, lamentatoriæ, & exhorta-
 toriæ quædam. Item permulta historicorū concio-
 nes, ex quibus alia grauiter accusant, alia vehemen-
 ter exhortantur, alia deplorant calamitates: alia mi-
 tigant insensos. Item bona pars tragædiarum, a
 quarum motu, qui cum impetu feruntur affectibus,
 tragædias excitare dicuntur. Tandem quicquid est
 in alijs poematis simile tragædiarum, poterit eodẽ
 genere comprehendendi. Dico simile tragædiarū, quod
 re grauisimum, personis conspicuum, simili tracta-
 tur apparatu.*

Quæ genera locis, temporibus, artibus,
ingenijs, conditionibus mu-
tata sint.

CAP. XXII.

QVonia tribus formis omnem eloquendi rati-
onem includi volumus, statuendum quo reduci
debeat genus Asianum, Rhodium, Laconicum, Atti-
cum, antiquum, nouum, robustum. naturale, acerbū,
diligens, sanctum, seuerum, come, sophisticum, philo-
sophicum, historicum, aridum, candidum, sanū. Hæc
& similia dici constat aut a loco, vt Rhodium: aut
a tempore, vt antiquum: aut ab artibus, vt dialecti-
cum: aut a conditione vitæ, vt vmbatile. aut ab in-
genio, vt diligens. Asianum pingue fuit & opimum,
ac redundans. pingue quidem & adipate illiberali
sono uocum, redundans & inflatum ociosa rerum et
verborum repetitione vel copia, cuius uestigia adhuc
agnoscas in Galeno celebri medico, cui patria fuit
vrbs Asia Pergamus. Is digressionibus longis, parum-
que frugiferis, & eisdem sententijs inculcandis pene
obtundit aures, bonus & insignis medicus, malus ac
vitiosus orator. Laconicum summa breuitate com-
pendiosum fuit, nec tam oratorium, quam imperio-
sum & superbum. Laudanda breuitas quedam, vt
Sallustiana, non illa quæ nihil vnquam nisi rerū sum-
mas leuiter attingit. Eloquentia enim ampla & co-
piosa & illustris esse uult, quorum nihil est in laco-
nismo. Vtemur interdū quum multa paucis ample-
cti vo-

Et si volumus, sine temporis angustia id facere cogent,
 siue perstringemus historiam, siue agemus sententi-
 ose, siue in aliquo nolemus immorari siue putabimus
 esse eiusdem artificis, idem dilatare verbis, & in ver-
 bum contrahere. Atticum omnium primum est at-
 que optimum. Nam quicquid est in oratione sanū,
 sincerum, venustum, rotundum atque perfectum,
 id siue humile, siue sublime siue medium sit, ab Athe-
 niensium lepore vocatur Atticum. Id quale sit, ora-
 tiones Demosthenis ostendunt, quone Athenas quidē
 ipsas magis credit fuisse atticas Cicero. Inter Atti-
 cum & Asianum fuit Rhodium, illo deterius & in-
 urbanus, hoc vero melius, & minus ociosum. Nam
 Rhodi quondam magna ingenia ac magna artes flo-
 ruerunt, sed quæ Attica facundia facile darent pri-
 mas. Antiquum Latini dicunt illud, quo veteres vte-
 bantur, ut Cethegus, Gracchi, Cato, & alij multi ad-
 usq; tempora Antonij & Crassi. In eo verenda quædā
 maiestas antiquitatis, quam etiamnum videmus in
 fragmentis quibusdam: ceterū verba horrida, compo-
 sitio hiulca, numerus fere nullus, sententia graues &
 sanctæ, non tamen affluentēs & copiosæ. In illo gene-
 re fuerunt alij tenues, alij mediocres, alij grauiū simi-
 les & arduorum: quanquā eloquentia cum Roma
 suā habebat infantia, nec satis erat instituta Græciæ
 præceptis. Excelluerunt postea Crassus, Antonius,
 Hortensius, Cicero: vsi omnes eloquentia maiore,
 quæ tum noua, nunc autem antiqua nobis videtur.
 Quæ subiecta est, plus habuit tumori & insolentiæ,

candoris autem & pura lingua minus. Robustum etiam neruosum dicitur, & forte. Sententias habet validas & graues, & quae vehementer vrgent aduersarium, affectus multos, verba lecta & bona, nec tam compta molliter, quam comminus in aduersarium pugnancia, compositionem virilem, & quae non elumbat sententias. Contrarium est molle, imbelles, & solutum, quali vsus est Isocrates in Encomijs & Panegyricis. quod si est (iudice Tullio) pompa quam pugnae aptius, gymnasium & palestra dicatum, spreum & pulsum foro: valet in exornationibus, & locis amoenis: robusto cedat in forensi & senatoria seueritate. Est aliquando blande soluteque dicendum & rebus ad voluptatem comparatis suum reddendum genus. Quamobrem tamen si saepius, non tamen semper est robusto locus, nisi robustum vocetur quicquid non est fractum & effeminatum. Hoc enim modo robustum forteque est, quod Isocrates optimus rhetor scriptum reliquit. At robur & vires maxime sunt in acuta ac pugnaci argumentatione, & in affectuum perturbationibus: quae duo ad afficiendos animos voluptate minime necessaria sunt. Naturale dicimus, quali utebatur Antonius. Praeclare quidem & acute differebat, sed eius oratio non sapiebat scholas & doctrinam. Erat instructa popularibus sententijs. Multa communi sensu perficiebat, & vsu dicendi: Quae hauserat a fontibus scientiarum, sic fundebat dissimulans, ut a natura profecta viderentur. Verba erant vsitata, sermo prope quotidianus. *Tota dictio*

aut naturalis, aut quasi naturalis. Est etiam naturale in oratione laudabili, quicquid ab arte non gignitur. Multa autem parit natura cura disciplinam, sicuti terra fecunda citra cultum. Quum accessit ars ut cultus, non cuius proprium est iudicare, quid naturæ, quid arti tribuendum sit, & eo minus, quod scriptores artis omnia redigunt in præcepta. Hinc fit, ut plerique nihil non referant in artem, quod Cicero dixerit, scripserit ve in orationibus. Sed hoc nihil ad negotium præsens. Illud est instituti nostri, omnem elocutionem artificialem esse, sed illam videri naturalem, quæ rectam & in affectu à loquendi consuetudinem propius imitatur. Quid est quod Cicero nem dicimus habere naturæ plurimum? Multa gignit ut vena dives, genita vestit habitu quodam expressiore, & sic mittit in lucem, ut captu populari colligi possint. Hoc dictionis genus et si mera cuiusdam artis est, dicimus tamen esse naturale, quia a consuetudine (quæ altera natura est) non abhorret. Dissimile est illi, quod res in medio positas odit, & longe abditas obscurasq; petit sententias, quodq; verbis insolentibus & ordine præpostero gaudet, vsitatum loquendi morem, ordinemq; rectum tanquam infantilem et ineptum fugit. Acerbum & amarum ex translatione dicitur aut quod rusticum est atque durum, aut quod maxime pungit & urget aduersantem. Quod fit, vel quum summo iure agitur, vel minima quæque res amplificantur in summum scelus, vel dignitati non parcitur, vel dictio & eloquendi ratio insuavis est. et

aspera auditu. Rustico non est utendum, nisi forte per imitationem. Alioqui acerbo utuntur oratores, quando recedunt a suavitate, & horridius, quod volunt insequuntur. Aduersatur huic suavis oratio & dulcis, ex elegantia & iucunditate verborum sonantium & lenium, & ex eorum coniunctione, qua neque asperos habeat concursus, neque disiunctos atque hiantes. Itemque, ex rerum noua & inaudita copia, vel ea, qua voluptate animum capere potest. Diligens oratio, que faciunt ad rem, sedulo colligit, accurate collocat, pulchre & apte loquitur, leuia reijcit, confusionem & segnitiam vitat. Negligens stylus ex contrario praetermittit etiam optima, neque in rebus neque in verbis quantum potest, elaborat. Sanctum non violatur vlla colluione popularium opinionum, sed puram sinceramque veritatem sine dissimulatione, sine suco, sine ambagibus detegit, & non tam lingua, quam incontaminata mente sibi quarit auctoritatem. Hoc genus pene a causidicis relegatum est ad philosophos atque sapientes. In eius locum successit callidum, vistrum, astutum, fallax & dolosum quoddam simulacrum sanctitatis antiquae, quod simplicitatem praese fert, occultat insidias. Seuerum & come diuersam habere naturam videntur. Seuerum nihil facile condonat, come propensius est ad clementiam. Hoc rerum discrimen videas in orationibus Caesaris & Catonis apud Sallustium. Caesar ut est ad lenitatem propensior, ita in poenam comuratum mollior est. Vita parcit, custodias decernit. Cato natura seuerus, labentes animos

mos restituit in fortitudinem, & rempub. a perditis
 ciuibus liberandā esse censer. Videsne vt Cicero mul-
 tis in locis suos mores amabiles conetur ostendere &
 qui ardeat amore ciuium suorum, qui nihil non sus-
 cipiat de Repub. qui contemnat impetus malorum,
 qui tueatur bonos, qui persequatur improbos, hoc est,
 qui hac & alia generis eiusdem oratione significet &
 Nihil eiusmodi sibi faciundum existimet Cato. Alios
 alia decent, & hinc variatur eloquendi genus. Sophi-
 sticū, est genus orationis omnibus ornamentis colori-
 busq; depictum, quo veteres utebātur rhetores, vt Gor-
 gias & Isocrates, quos etas illa appellauit sophistas.
 Hi ab eo, qui medio genere vitur in foro, nihil disse-
 runt, nisi quod in omnem apparatus magnificentum
 sunt profusiores. Iudicialis orator parcus & vere-
 cundius adhibet delicias & ornatum. Hoc quale sit,
 intelliges si contuleris Isocratis orationes cum ora-
 tionibus Demosthenis. Illum cultum & quietum.
 hunc expeditum & pugnacem reperies. illum cer-
 tantis in pompa similem, hunc autem manum con-
 ferentis in praelio. Philosophicum genus, vt Platon-
 cum, describit hoc modo Cicero: Mollis est oratio phi-
 losophorum, & umbratilis, nec sententijs nec ver-
 bis instructa popularibus, nec iuncta numeris, sed so-
 luta liberius: nihil iratum habet, nihil inuidum,
 nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum, casta,
 verecunda, virgo incorrupta quodammodo. itaque
 sermo potius quam oratio dicitur. De historico su-
 pra diximus. Aridam autem ieiunum est & attenua-

tum inopia tum sententiarum, tum verborum. Respondet ex aduerso succulentum, & exundans tum rerum copia, tum orationis vbertate. Candidum est, quod integritatem lingua Latina retinet. Item quod purum ingenuumq; sententiarum colorem praefert. Non ita dissimile est sanum, quod nulla infirmitate debile est, sed ostendit consentientem omnium temperiem, in qua nihil in perniciem alterius excedit. Possunt alia quadam stylorum proprietates inueniri, quae non faciunt, ut plura sint eloquendi genera, quam quae prima diuisione constituimus. Accidunt illis quidem, alium specie characterem non efficiunt.

F I N I S.

IOVI.

I O V I T A E
R A P I C I I B R I
X I A N I , D E N V M E .
R O O R A T O R I O , L I
B R I Q V I N Q V E .

Ad Reginaldum Polum Cardi-
nalem amplissimum.

*Eiusdem paraphrasis in psalmos Davidis, &
quedam carmina.*

V 3 AD

AD REGINAL-
DVM POLVM, CAR-
DINALEM AMPLISSI-
mum, in libros quinque; de nu-
mero oratorio, Iouitæ Rapicij

P R A E F A T I O.

Etus querela, ac fortasse non iniusta est; omnia vel quodam mundi senio, vel occulta fati violentia in peius semper ruere, atque in dies retro ferri: hanc enim esse naturæ legem, ut paulatim fortia infirmentur, & magna minuantur, orta occidant, & aucta senescant: sic metallorū venas lapsu tēporis exhaustas: sic largos olim fontes vix iam te aui humore distillare: sic poma, sic degenerare fruges, plantas denique ipsas fieri senectutis ariditate deformes. vtinamque in his modò, quæ ad corpus attinent, perniciosà ista lues constitisset; ac non in ea quoque, quibus aluntur animi, multò sæuius impetum fecisset. nam vt omittam, quàm multa vsui hominum vtilia ab antiquis tum diligenter exquisita, tum feliciter inuenta, sibi sublata esse vita con-
que-

P R A E F A T I O.

queratur: possim, si velim, ostendere, nullam esse earum artium, quæ circulum doctrinæ constituunt, quæ ab eo fastigio, in quo veterum beneficio fuerat constituta, lapsu miserabili non deciderit, debilemque se ac mancarn esse ingemiscat. sed non libet mala nostra querelis nihil proficientibus augere, longè enim præstat gaudere, quod iam dudum nõ Romani modò, & Itali, sed Hispani, Germani, Galli, & Britanni illi toto orbe diuisi, hanc tantam bonarum artium ruinam certatim fulcire contendunt, ac eò rem paulatim iam perduxerunt, vt non modò ad eloquentiam, sed ad omnium prorsus bonarum artium scientiam latior ac minus impedita via patere videatur, quod ego cum non sine iusto gaudio, & admiratione considerarem; mei nescio quo pacto memet pœnitebat. dolebam enim, quòd totam prope modum ætatem ita consumpsissem, vt nihil de posteritate cogitans, in solo eorum profectu, qui à me discere voluissent, mei periculum fecissem, nec vnquam, si quid ingenij & eruditionis in me esset, aliter quàm alios docendo probare tentassem. itaque mutato in melius (nisi me spes fallit) proposito, qui sæculi nostri hominibus prodesse nunquam destituissem, cœpi velle posteris etiam prodesse, si possem. quod effecturum

P R A E F A T I O.

me putavi, si ex ijs, quæ scripseram, διδα-
 σικα λικῶν aliquid, atque id non inutile pub-
 licassem. cū verò mecum ipse cogitarem,
 quid tandem è multis, quæ iacebāt contem-
 pta, deligerem: venit in mentem veteris il-
 lius sententiæ, qua monemur, vt in ea, quam
 nouimus, arte tempus conteramus: statim-
 que animum conuerti ad libros quosdam de
 Oratorio numero, seu rhythmo; quos a-
 micorum suafu inchoatos, propemodum
 postea abieceram; non inutiles quidem illos
 ratus; sed veritus, ne malè feriat homines
 prius negligenter, quàm intellexissent; &
 in pecto tantum titulo, consilium meum
 statim reprehenderent; & clamarent, me
 post tot Græcos & Latinos auctores, & illos
 quidem grauissimos, in re toties agitata, to-
 ties scripta nihil aliud posse, quàm, quòd le-
 gibus vetamur, actū agere. Hac ego re, quam
 obijci posse mihi intelligebam, nihil deter-
 ritus, sed magis magisque incitatus, quol-
 cunque vel antiquorum, vel recentiorum
 tractatus ea de re potui inuenire, diligenter
 legi: & vt quosdam ex ijs artis rhythmicæ
 peritos negare non ausim; ita illud, nihil re-
 luctante conscientia, affirmauerim, omnes
 prorsus peruerso, nescio quo fastu ductos,
 coniurasse, ne rudes & imperitos docerent:
 propterea credo, quòd, quæ de syllabis de-
 me

metiendis, quæ de pedum inter se cognatione, amicitia, & inimicitia atque ordine, de quæ sublationis ac positionis, quæ in illis sit, diuersitate à metricis ac rhythmicis dicuntur, & eiusdem prope notæ non pauca, quæ rudibus & discendi cupidis ad huius rei cognitionem necessaria sunt, humiliora credebant, quàm ut philosophos & viros graues de ijs loqui deceret. Cicero certè, ut ab eo incipiamus, qui hanc artis rhetoricæ partem multò diligentius, quàm quisquam eorum, qui hodie leguntur, elaborauit; cum L. Crassum, virum consularem, de his rebus disputantem introduxisset, parum fore decorum iudicauit, si tanti viri personam ad humilia ista præcepta demississet. proinde illum ita loquentem finxit, ut ab ijs modò, qui rem ex parte magna tenerent, posset intelligi. Sed ne in Oratore quidem, in quo ipse loquitur, id satis honestè se posse facere est arbitratus. verebatur enim, ut ipse scribit, futuros esse aliquos, qui non censèrent eius viri esse, de cuius tanta senatus iudicia fecisset comprobante populo, quanta de nullo, ad hæc, quæ grammatici potius, aut sophistæ essent, se demittere. itaque, ut in eo loco, qui de tropis, ea, quæ speciosè dici poterant, diligenter ornauit: sic, cum tractandum esset, de numero, si quid in ea fuit ornatus & eloquentiæ

capax, id haud cunctanter expoliuit; ea vero, quæ magnificentius fiunt, quàm docentur, vniuersa contempfit. quod ipsum multò etiam manifestius in vtrisque schematibus fecit. quæ licet videret esse plurima; & ijs ipse vnus omnium scèlicissimè vteretur; ac sciret Demosthenis eloquentiam idcirco maximè laudabilem esse existimatam, quòd ab eo nullus ferè locus sine quadam conformatione sententiæ dicitur: tamen, quia vidit rem non posse explicari simul & ornari, totum eum locum deuitans, sine vllis definitionibus, sine exemplis, vix benè singula singulis appellationibus indicans, præteruolauit. quod factum suum cum intelligeret latere non posse, Crassum finxit dicentem, admonitum se à Sole iam præcipitante prope-
 rasse. In Oratore porro, cum eadem ipsa celeritate locum pertransisset, causatus est eius rei doctrinam esse vulgarem, ratus ea de causa facilius veniam sibi debere concedi. Aristotelis breuitatem vel personæ philosophicæ grauitas, vel numerus ac magnitudo rerum, quas conscripsit, excusat. Reliquis veteribus vt ignoscamus, illud fortasse suadeat, quòd horum principia à grammatico ita esse tradita putabant, vt accedenti ad rhetorem, non tam institutione integra, quàm leui admonitione opus esse videretur. Iuniores ve-

P R A E F A T I O.

rò, & nostri sæculi homines tantum absunt à culpa, vt non modò digni venia, sed etiam laude sint. nam plerique eorum, cùm aliud agerent, & auctores, in quibus rhythmus mentio facta est, interpretarentur, in commentarios suos multa contulerunt: quibus non nihil labor hic noster adiuuatur. Sed in eo quoque nos eorum doctrina delectat; quòd rhythmus huius cognitionem scriptoribus vtilem sentiunt: sed hanc rhetoricæ disciplinæ partem vel interijisse, vel certè obscuram esse conqueruntur. quæ ratio nos mouit, vt, cùm alij pro se quisque rem literariam, qua parte possent, iuuare tentarent, idque multis ac magnis in rebus iam præstitissent; nos quoque, quoniam maiora non possumus, experiremur, an hac in parte, ab alijs neglecta, ab alijs, quasi percipi nullo pacto queat, deposita, ac desperata, ab alijs quasi minus excogitata, à multis desiderata, à paucis intellecta, aliquid opis afferre possimus. atque id maiore fiducia aggredimur; quòd nunquam in magnis ita fuimus occupati, vt minora negligeremus: neque vnquam sumus ita speciosa sectati, vt non vtilia præferremus. Ad hæc, nullus me successus aut fauor vnquam ita potuit inflare, vt artem puderet proloqui, quam factitatem. Quamobrem nihil inuidiosum mihi sumo, si multa, quæ,

P R A E F A T I O.

quæ, quamuis vtilia, ac prope necessaria, cæteri contemnunt, collegisse me dico; & ea in communem eorum, qui nesciūt, vsum proferre nō erubesco. Quicquid igitur ad rhythmī oratorij, quem Aristoteles expedum ordine nasci arbitratur, cognitionem pertinere sumus arbitrati, quanta potuimus cura vndiq; conquisiuius, & quæ non solūm apud musicos, philosophos, rhetores, sophistas, ac grammaticos, sed vel à doctis hominibus audiui, vel ipse excogitavi, id totum in libros quatuor contuli, atque ita digessi, vt in primo libro à numeri ac rhythmī definitione orsus, non solūm versus, ac metra, sed omnia prorsus alia rhythmorum genera ab oratorio rhythmō seiunxerim, & quibus tandem hic pedibus constitui possit, expresserim, ac mox, qui rhythmī sint à veteribus improbati, & in oratione numerosa, quæ vitari vitia oporteat. In secundo tentauimus ostendere, quo modo à poetis oratores, metrum refugiētes, numerum potuerint mutuari. tum adieciimus, qui meliores ac frequentiores existimentur; quo modo veteres, & quatenus à Cicerone repræhensi; qui quibus locis pedes sint aptiores; ac denique quonam demū pacto numerosæ orationis laudem consequamur. In tertio, de commate, tum quid sit, quantumque

P R A E F A T I O.

commata poetice ab oratorijs distent, & quæ
 sit eorum mensura. tum de colo pari ratio-
 ne disputauimus, quid esset, quantumq; ab
 oratorio colo differret. vltimo loco de ge-
 nere illius antiquæ orationis, quam *εἰρημέ-*
νλω Aristoteles vocat, nos perpetuâ ac iugē,
 vel, vt recentiores, pendentem nominamus.
 In vltimo libro de periodo, quid sit, & quot
 illius species; tum de oratione, quæ est in pe-
 riodis constituta, quam versam nos, Græci
κατασκευασμένην nuncupant: vt, quoniâ prin-
 cipio ac fine cōmniatum, membrorum, atq;
 ante omnia periodorum rhythmus spectari
 solet, orator, hac nostra obseruatione dili-
 genter inspecta, aptius intelligeret, vbi de-
 beret numerum seruare, & multò facilius
 sententias omnes posset verbis aptè com-
 præhendere. Atque hos quatuor libros cum
 iam absoluissem, ab amicissimis admonitus
 putavi faciundum, vt etiam quintum atte-
 xerem. quo in libro satis, vt opinor, accu-
 ratè scripta sunt à me, quæ recentiorum
 quorundam de oratorio numero inanes o-
 piniones refellant. Nec verò mihi fraudi fu-
 turum putavi, quòd huius siue artis, siue fa-
 cultatis eam partem tractandam susceperim,
 quæ multis quæstionibus obscura, non que-
 at satis explicari; nisi illius, vt ita loquar, ra-
 dices stirpesque spectandas exhibuerim.

quod

PRÆFATIO.

quod quanquam sine iniucunda quadam tractatione fieri non posse intelligebam, & delicati lectoris fastidia pertimescebam: tamen mihi tentandum putavi; quia sine ijs, sicut neque in arboribus, ita neque in magnis artibus ad fructus, & ad ea, quæ sunt aspectu iucunda, peruenitur. & animi multò liberalioris semper iudicavi, potius, quæ vtilia, quàm quæ speciosa sunt, in commune conferre. Quanquam verò rebus cæteroqui difficilibus & obscuris non parum, vt arbitrator, lucis intuli: tantum tamen mihi non arrogo, vt eius rei, in qua tot præclara ingenia diu laborarunt, plenam omni ex parte disciplinam tradidisse me prædicem. verùm vt hoc profiteri non audeo, ita illud spero atque confido, nostris laboribus ac vigilijs ad harum rerum cognitionem iam nunc viam adeò apertam esse, atque munitam, vt homines ingeniosi, & abundantes otio, facilè, si quid inuentis nostris deesse viderint, ipsi possint addere; si quid contra superesse depræhenderint, rescare; si quid erratum noverint, in melius mutare. nos certè diligentia vel amicorum consilij, vel etiam inuidorum iusta repræhensione hæc emendare, & in gratiam studiosæ iuuentutis meliora reddere nunquam pigebit. Lectores interim obtestamur, vt hæc, qualiacunque sint, boni

con-

P R A E F A T I O.

consulant: & si scribentis eruditionem de-
 siderant, animum saltem iuuandæ rei litera-
 riæ cupidum diligant; ac meminerint, hone-
 stos conatus, etiam cum malè cesserint, iure
 laudari. Quicquid autem laboris, quicquid
 est operis, id, Reginalde Pole, vir amplissime
 cum ea paraphrasi, quam in aliquot Dau-
 dis psalmos fecimus, nomini tuo dicamus;
 non tam quidem aut regia ista nobilitate gen-
 tis tuæ, aut sacerdotij dignitate, & istius, in
 quo constitutus es, loci amplitudine inui-
 tati, quàm morum, & vitæ tuæ integritate
 compulsi. quamuis enim vel generis clari-
 tas, per tot ætates ad te vsque deducta, vel
 ecclesiasticæ maiestatis, & senatorij ordinis
 amplitudo neminem non ad obseruantiam
 tui nominis inuitet: apud me tamen tan-
 tum potest animi tui candor, & celsitudo, vt
 reliqua omnia mihi tua ornamenta his lon-
 gè inferiora videantur. Quem enim in admi-
 rationem tui non rapiat vera illa virtutum
 omnium parens religio ac pietas? à qua nul-
 læ te desipientis tyranni minæ, nulla tua in-
 commoda, nulla tuorum vel damna vel ma-
 la potuerunt auellere: cuius seruandæ at-
 que augendæ gratia, à summo Pontifice le-
 gatus inter hostiles insidias bonam Euro-
 pæ partem peragrasti; nec odijs solùm, sed
 etiam telis impiorũ caput innocens constan-
 ter

P R A E F A T I O.

tēr obiecisti: te satis magnum, satis tutum
 arbitratus, si Deo placere meruisses. comi-
 tantur hanc multæ magnæque virtutes, quas
 equidem libenter aliquo verborum honore
 prosequerem, nisi mihi considerandum in-
 telligerem, nō tam quid illis debeatur, quàm
 quid nimia istatua modestia pati possit. Ra-
 ra illa, & prope tua vnus virtus sileri non
 potest, quòd ab omni ambitione tam pro-
 cul abes, vt, quæ alij prima putant, ea tu re-
 gia quadam animi sublimitate ita despexe-
 ris, vt ne delatum quidem virtutibus ac me-
 ritis in Christianam Rempub. tuis summum
 Pontificatum accipere sustinueris; multis
 dubium reliqueris, maior ne sit laus tua,
 quòd supremum istius dignitatis gradum
 merueris, an quòd recusaris; mihi verò du-
 bium non sit, quin multò admirabiliorem te
 recusando, quàm merendo præbueris. nam
 merendo, alios labore atque assiduitate vel
 viceras, vel æquaras: recusando, & illos, &
 quod difficillimum est, te ipsum superasti.
 itaque apud eos, qui aliquid sapiunt, tanto
 maior semper es futurus, quanto hoc, quàm
 illud, maius existimari oportet. Hinc, quod
 semper expetisti, foeliciter es consecutus, vt
 nulli non grata sit humanitas tua: quæ opti-
 mo cuique ad amicitiam tuam fores aperit:
 qua me quoque quasi aliquem è tuis ita com-
 plecte-

plecteris, vt vel hoc vno nomine tibi me plurimum debere sentiam. Verum, quando neque ego tibi quicquam, præter grati animi signa, præstare possum; neque aliud à me tua ista sublimis videtur postulare fortuna: erunt hi maxime libri, quos de numero oratorio composuimus, quam diu legentur, si modo legentur, meæ in te obseruantię monumentum: quos tu, si bene mores tuos noui, vel ob hoc vnum amanter fouebis, quod non inanis gloriæ, non quæstus alicuius gratia, sed solo de bonis ingenijs bene merendi studio videbis esse conscriptos.

IOVITAE RAPICII,
DE NUMERO ORATORIO,
LIBER PRIMVS.

QVONIAM tum natura ratio certa demonstrat, tum doctissimorum hominum praecepta nos monent, vt, de quo disputare instituimus, de eo prius, an sit, diligenter exquiramus; quam, quid, aut quale sit, explicare tentemus: de numero seu rithmo oratorio scripturi, ordinem, & vi rationis ostensum, & auctoritatum grauitate praescriptum, sequemur. Verum, ne in primo statim limine lector offendat, admonendum putauimus, numeri nomen apud Latinos ambiguum esse. nunc enim, proprie sumptum, ad numerandi rationem pertinet, & aceruum quantitatis ex vnitatibus profusum, vel, si hoc mauis, vnitatum collectionem significat, vt, cum decem aut centum viros dicimus: nunc, acceptum per metaphoram, ad modulandi peritiam quandam, & metri vel orationis soluta pedes attinet, vt, cum Iambicū, aut Dactylicum, aut Paanicum numerum nominamus. vox, vt vides, vnica est, notiones duae: quas nos definitione sola possumus secernere, Graeci etiam diuersa appellatione distinguunt. illū priorē ἀριθμὸς, posteriorem ἑσθημὸς vocantes, de quo tractare nostri est institui. Verum, ne quis ambigua voce falli posset, non ab re putauimus, distinguendi gratia haec prius

prius indicasse. quamuis autem dubitari non debeat,
 an & hic, & ille numerus in soluta sit oratione:
 queramus tamen, quandoquidē querere nos erudi-
 ti iubent. In qualicunque igitur oratione esse nume-
 rum illum priorem, sic a Latinis proprie nuncupa-
 tum, tum natura ratio, tum sensus ipse facile com-
 probavit. nam cum sit vulgo receptum, supremare-
 rum genera decem esse, nec in tota natura quic-
 quā reperiri, quod non ad eorum aliquod referatur:
 oratio ex ijs est, quæ ad quantitatem, quasi ad fon-
 tem quendam suum. spectat. orationem vero perpe-
 tuo tractu ita continuari natura non permittit ut
 videri possit magnitudo, sed discreto & inæquali
 quodam motu ita profluere compellit, ut non in ijs,
 quæ continua communi aliquo termino iunguntur,
 quemadmodum linea punctis, aut superficies lineis,
 sed in ijs, quæ discretæ sunt, & nulla communi re co-
 pulantur, constitui debeat: itaque numerum illum,
 qui ἀριθμὸς dicitur, quique ex discretis, ac nulla re
 media coniunctis nascitur, inesse cuius orationi,
 quasi quandam ipsius mensuram, nemo paulo eru-
 ditor dubitauerit. Dictioni vero priscorum & elo-
 quentium oratorum non eum modo numerum,
 quem vocant ἀριθμὸν, sed rhythmum etiam
 quendam, ad poetarum versus, & musicorum
 cantica quadam tenuis accedentem, & a viris do-
 ctissimis excogitatum, inesse certum est. nam cum
 verba, e quibus sit oratio, sint naturaliter ita con-
 stituta, ut vel singulas, vel plures habeant syllabas.

& iuncta syllaba duae pluresue pedem semper faci-
 ant, e coniunctis vero pedibus rhythmi semper, vt pau-
 lo post ostēdemus, oriantur, necesse est, vt vel in im-
 periti cuiusuis orationem rhythmi cadant: alios lau-
 dandos, alios improbandos esse, sensus ipse, rerum
 singularum fidelis nuncius ac minister, facile decla-
 rat: indicant enim aures nostrae, quid sit in oratione
 contractum nimis, quid redundans, quid asperum,
 quid leue: quid durius, quid mollius quam oporteat,
 & vt ijs, quae praua sunt, offenduntur, ita rectis dele-
 ctantur: atque hoc, quicquid est, sic cura & arte ex-
 politur, vt nos miris modis moueat, atque delectet.
 numeris enim istis, & quasi modulationibus nunc ad-
 hilaritatem excitamur, nunc ad mœrorem deduci-
 mur. eos porro, qui laudantur, raro casu prouenire,
 arte vero, si non semper, saepe certe comparari, vel
 hinc demonstratur, quod hac in re alium alio melius
 versari videmus, & peritum ab imperito facile distin-
 guimus. quod vtrique non fieret, si res, vt quidam falso
 putant, natura modo, ac non etiam arte constaret.
 Huc accedit, quod e veteribus optimi quique artis
 rhetoricæ scriptores idem testantur. in quibus & a-
 pud Græcos Aristoteles, vir longe doctissimus, & a-
 pud nos Tullius, eloquentiæ latinæ parens, de hac ar-
 tis parte tam multa scripserunt, vt appareat illos
 iudicasse, non exiguam muneris oratorij laudem in
 numeris ac modulatione orationis consistere. Sed cū
 inter homines eruditos constet, hoc, quicquid est, nec
 apud Græcos ante Thucydidis & Herodoti tempora

obseruatum fuisse, & apud Latinos, vt cetera, quæ
 ad bene dicendi artem pertinent, ita numeri quoque
 oratorij rationem multo serius agnoscere cœpisse: non
 immerito quæri potest, quis hanc artificij partem pri-
 mus excogitauerit. nec diu nos Cicero hac in re hasita-
 re permittit. Thrasy Machum enim Chalcedonium,
 & Leontinum Gorgiam eius rei inuentores fuisse di-
 cit: sed nimis sollicitè atque anxie, ac propemodum
 poetice putat illos in eo genere versatos. Isocratem
 vero, etate aliquanto posteriorem, multo scientius
 ac modestius ait usum numerosa oratione. nam cum
 adolescens in Asia senem iam Gorgiam audisset, ni-
 miam illam magistri anxietatem temperauit, & nu-
 merose dicere sic instituit, vt oratio a versu longe re-
 cederet, ac poeticis quidem legibus solueretur. sed ta-
 men similitudine quadam ad poeticum sonum pro-
 pe accederet: vt, quemadmodum nos poetica oratio
 præfixis quibusdam modis, & certo semper sine dele-
 ctat, ita hæc oratoria certos haberet cursus, conclu-
 sionesque verborum, quibus adiuta, nõ sine volupta-
 te animis hominum posset illabi. quod quo modo fa-
 ctum arbitremur, sequeri libro latius explicabimus.
 Nunc, quando iam, esse apud oratores numerum, nõ
 modo illum, quibuscunque sermonibus natura insi-
 tum, ac rudem. sed hunc etiam, arte quadam, a qui-
 bus, & qua causa inuentus sit, paucis indicauimus,
 pluribus postea probaturi: sequitur, vt eius rei, de
 qua tractare instituimus, vel definitionem, vel, si id
 minus apte possumus, descriptionem saltem quæra-
 mus,

mus, ne, si nesciamus quid sit id, de quo disputandum est: oratio falsarum opinionum erroribus ducta, procul ab eo, quod suscepimus, incerta distrahitur. Philoxenus igitur, musicus longe celeberrimus, $\rho\upsilon\theta\mu\acute{o}\nu\tau\alpha\ \xi\iota\nu\ \tau\eta\ \chi\rho\acute{o}\nu\omega\nu$, id est ordinem temporum esse definiuit: tēpus hic utique intelligitur, minima pars eius spatij, quod est in voce, aut sono, aut aliquo motu corporis. denique nihil aliud quam mora brevissima est, & in morem Epicurearum atomorum nullas habet partes, quamuis habere posse videatur: ac tale quiddam est in rhytmis hoc tempus, quale in geometricis punctum, in arithmeticis vnitas. quemadmodum vero apud eos, qui numerandi rationem callebent, vnitas non tam numerus est, quam numerorū principium: ita nec tempus, id est minutissima vocis, aut soni, aut motus vel portio, vel mensura, apud musicos numerus est, sed ex apte dispositis atque ordinatis temporibus is numerus gignitur, quem voce graeca $\rho\upsilon\theta\mu\acute{o}\nu$ vocamus. Ab hac Philoxeni definitione aut nihil, aut certe parum discrepat ea, quae est apud Platonem in secundo de legibus libro, his verbis comprehensa: $\tau\grave{\alpha}\ \delta\epsilon\ \kappa\iota\nu\acute{\alpha}\omega\sigma\omega\varsigma\ \tau\alpha\ \xi\epsilon\iota\ \rho\upsilon\theta\mu\acute{o}\varsigma\ \delta\upsilon\omicron\mu\alpha\ \epsilon\sigma\iota$ hoc est motus ordini rhythmo nomen est. vtraque ordinem genus ponit: sed altera tempus, altera motum ut differentiam generi adiungit. quod eodem prope recidit. nam & tempus ipsam vel motus est, vel certe motus mensura: & rhythmi constituti sunt in ordine celerum & tardorum motuum, qui vel in saltantium progressu, regressuque spectantur, vel in cordis

cardis arteriarum pulsu tangendo sentiuntur, vel in syllabarum pedumque & vocum sono audiuntur. sed quod in alijs celere tardumue dicitur, id in sono, ac syllabis breue longumue nuncupamus. Verum ha Philoxeni & Platonis definitiones, siue illae descriptiones dicenda sunt, non ad oratorium modo illum, quem quaerimus, numerum, sed ad eos omnes pertinent, quibus musici nimis quam subtiliter non voces modo, quae scribi atque intelligi possunt, sed sonos etiam a nullo mentis sensu profectos, nec vllis literis notatos, atque omnes prope motus metiuntur, & exquisita quadam arte disponunt. proinde vt duplicata saltem numerum arithmeticum vnitas facit, qui a duobus orsus, quousque libuerit, progredi potest, & vbicunque volueris, subsistere: ita hunc musicum duobus saltem temporibus, motionibusue, inter se collatis, constitui certum est, & inde ceptum, eo vsque produci posse, quo aures tulerint, ac rursus, vbicunque eisdem visum fuerit, subsistere ideoque illi per similitudinem numeri nomen a Latini induit. atque hanc definitionem opinor a Cicero in Oratore illis verbis expressam, quibus affirmat, quicquid sub aurium mensuram aliquam cadit, etiam si abest a versu, numerum vocari. veruntamen Tulliana hac iam paulo propius accedit ad eam, quam quaerimus: excludit enim eos omnes numeros, qui sub aurium mensuram non cadunt, sed alio quouis sensu iudicantur. hic numerus, quem sola metiuntur aures, inde incipit esse numerus, vbi primum duae propemodum insecabiles prolationis

quæ tempora dicuntur, extiterint: ibi enim semper
 est ordo motus, aut temporis. quod tamen nondum
 satis est ad distinguendum ab alijs numeris eum,
 quem in oratoria dictione querimus: in qua non om-
 nis sonus, sed voces illæ solæ considerantur, quas &
 scribere possumus, & intelligere: eas porro tam mi-
 nutim concidere non solemus: nec enim, quæ longa
 sunt monosyllaba, quamuis duorum sint temporum,
 vllum vel pedem vel numerum apud poetas oratores
 ue gignunt, sed, vt ad pedem constituendum duabus
 saltem opus est syllabis, sic ad rhythmum apud hos
 faciendum duo saltem pedes requiruntur. Nam quod
 Dionysius, harum apud Græcos rerum diligens in-
 dagator & scriptor, affirmat, omnem pedem rhyth-
 mum esse: apud musicos locum fortasse habeat: po-
 etis & oratoribus, vt deinceps docebimus, alia est di-
 cta lex: de qua, tanquam de specie vltima, diligenter
 querere nos oportet. Nunc operæ pretium putavi-
 mus monere lectorem, hanc Platonis & Philoxeni
 definitionem tam late patere, vt oratorum nume-
 rum ab alijs rhythmorum generibus nulla differen-
 tia separare videatur, nam & in sono, qui auditur,
 quamuis non intelligatur, & in actu pronunciantis,
 & in motu saltantis, & in venarum ac cordis pul-
 su, atque omni fere motu aliquis aut temporis aut
 motus ordo deprehendi potest, atque adeo etiam in
 ijs, qui putantur esse in memoria, itemque in illis, qui
 sunt, vt inquit Augustinus, in superiore quadam
 mentis vi, quique omnium putantur excellentissimi:

propterea quod per hos solos de omnibus alijs iudicium recte ferre possumus. quos ipsos Ciceronem quoque significasse arbitror, cum in Oratore scripsit, animum aurium nuncio naturalem quandam in se continere vocum omnium mensuram, ideoque & longiora & breuiora iudicare, & perfecta ac moderata expectare, mutila sentire quadam & quasi decurtata: quibus tanquam debito si fraudetur, offenditur: productiora alia, & quasi immoderatus excurrentia, que magis etiam aspernentur aures. Ac numerorum quidem, quos diximus, alij deprehenduntur auditu, vt qui sunt in sono. alij tactu, vt cum digitis pulsum cordis & arteriarum exploramus: alij non vno tantum sensu, vt tum spirantis, & respirantis motum exquirimus, quod & tactu, & aspectu, & auditu fieri potest: alij visu solo, vt cum saltantiũ & agentĩũ gestus intuemur, neque est quod mireris numerum diuersis sensibus dignosci, cum sine motu non possit esse, motus autem commune sensibile videatur. Sed nos, promissi nostri memores, & hæc, & alia multa, quæ dici poterant, omittemus, atque illa tantum diligenter exquiremus, quæ pertinere videbuntur ad explicandum eum quem rhetorica oratio ex verborum iunctura, syllabarum quantitate, pedum numero, varietate, & ordine querere consuevit. Verum, quoniam res est adeo temporibus nostris vel neglecta, vel obscura, vt multi nullam reddi posse rationem existiment, cur aut numerose, aut sine numeris aliquid videri dictum possit, quidam etiam,

*si dijs placet, eos rideant, qui ista seclantur: longe ma-
 ximam partem eorum, quae vel ex varia lectione col-
 legimus, vel ipsi excogitauimus, in medium proferre
 non grauabimur: si forte, vt alij quidam coeperunt,
 nos quoque stud:osis hominibus aliquam quasi lucem
 in tantis tenebris praeferre possimus. Cum sint ergo
 rhythmorum duo prima genera, alterum in motu so-
 lo citra vllum sonum, alterum in sono positum: id,
 quod in motu solo est, nihil nobis praeter similitudi-
 nem longius petitam, quam res postulat, asferre po-
 test: quod autem in sono est, aut in eo est sono, qui a
 nullo mentis sensu proficiscitur, & audiri quidem
 cum voluptate potest, intelligi non potest: hoc ali-
 quanto propius est ei, quod quaerimus, & non nihil
 ad rem nostram facit: aut in vocibus, quae a certo
 mentis sensu profecta, & e syllabis, pedibusque com-
 posita, non solum audiri, sed etiam intelligi possunt.
 hic iam tandem is est, de quo quaerimus: qui ad poe-
 tas, versificatores, metrorumque, & rhythmorum
 scriptores, atque oratores ita pertinet, vt tamen alia
 versificatori & poetae, alia metrico, alia rhythmico,
 alia oratori sit praescripta lex. nam poetam eum di-
 cimus, qui non solū versus facit, sed ingenium cui sit,
 cui mens diuiniore, atque os magna sonaturum:
 versificatorem vero, cui satis est pedibus versum
 concludere senis, paucioribusue, aut pluribus, vt ra-
 tio suscepti operis exigit. Metricus a versificatore in
 eo tantum differt, quod hic versum suis quibusdam
 cōmatibus sibi mutuo respondentibus distinguit, ille,
 modo*

modo metrum iusto pedum numero conficiat, com-
mata negligit. Ac de ratione quidem faciendorum
versuum & metrorum, nihil est, quod hic loquamur.
diligentius enim, atque aperiuis a Græcis & La-
tinis scriptoribus exposita est, quam ut a nobis
hoc loco tractari debeat. Superfunt rhythnici, & o-
ratores: de quorum numeris dicendum est. Sed
rhythnicorum alij, qui vulgo musici, & cantores no-
minantur, syllabarum quantitatem & syllabicos pe-
des negligunt, ac breues pro longis, & rursus longas
pro breuibus canendo efferunt, & temporū suo quo-
dam modo dimensorum ordine & proportione con-
tenti, vtcunque ratio cantici postulat, vel procur-
runt, vel subsistunt, atque hunc rhythmum suum ac-
tem vocant. sed ne de hoc quidem loqui nobis liber.
Alij fuere rhythnici, qui rhythmos e pedibus syllabi-
cis, seruata syllabarum quantitate, vel saltem pari-
tate, scripserūt. de quibus simul, & de oratorijs, quo-
niam inter se valde similes sunt, ac prope germani,
atque ita ad metrum versumq̄, proxime accedunt,
ut tamen neque metra versus iure possis dicere, quā-
ta poterimus diligentia tractabimus, si prius pauca
de pedibus nouo quodam modo, sed ad hoc, quod qua-
runtur, valde accommodato dixerimus. Pedes igitur,
siue illi duodecim modo sunt, ut doctissimi aliquot au-
ctores non ab re senserunt, siue octo ac viginti, ve-
rna cum aly fere omnibus putauit Augustinus,
qui, neque plures, neque pauciores esse posse, mathe-
matis rationibus probare tentauit, ita sunt natu-

va sua necessitate constituti, ut ex ijs nullus aut duobus
 syllabis breuibus minor, aut quatuor longi maior esse deprehendatur. & dissyllabi quidem a duobus
 temporibus ad quatuor, trissyllabi a tribus ad sex, tetrasyllabi a quatuor ad octo usque protenduntur: ita
 ut nullus ex omnibus aut infra duo tempora subsistere, aut ultra octo queat progredi: quae a musicis in arsin
 ac thesin, id est sublationem & depressionem soni, ita
 secantur, ut in vno quoque pede diuidendo aut aequa,
 aut dupla, aut sesquialtera ratio possit agnosci, quod
 Aristoteles in tertio artis rhetoricae libro indicauit.
 qui cum de Heroo pede, Iamboque, & Trocheo ita
 locutus esset, ut Heroorum grandiloquentiae poeticae,
 quam dictioni oratoriae, aptiorem diceret, Iambum
 vero vulgi affirmasset esse sermonem, Trochaum
 porro ut nimis celerem, & quasi saltatorem impro-
 basset, ac tandem ut maxime aptum oratoribus Pae-
 na laudasset, haec ad verbum adiecit. Τρίαι δὲ πρὸς
 δύο ἔστι. ἐκείνων δὲ ὁ μὲν αἰ πρὸς αἰ, ὁ δὲ δύο
 πρὸς αἰ: ἔχεται ἢ τῶν λόγων τούτων ὁ ἑμί-
 ολιος: ὅς δ' ἔστι ὁ παιαίμ. ostendens in Pae-
 nae sesquialteram, in Heroo aequam, in Iambo & Tro-
 cheo duplam esse diuisionis rationem. quod ip-
 sum & Cicero in Oratore ad Brutum affirmans, de-
 finita, inquit, sunt genera numerorum: nam omnis
 talis est, ut vnus sit et tribus: pes enim, qui adhi-
 betur ad numeros, partitur in tria: ut necesse
 sit partem pedis aut aequalem esse alteri par-
 ti,

ti, aut altero tanto aut saltem sesqui esse maiorem, qua verba si diligenter excutias, non difficile intelligas, diuisionem, qua in pedibus est, per arsin & thesin ita fieri solere, vt vel tantum sit temporum in arsi, quantum in thesi: quod sit in decem pedibus, in Pyrrhichijs, vbi singula singulis, in Spondeis, Dactylis, Anapestis, & Proceleumaticis, in quibus bina binis, in Diambis, Ditrocheis, Antispastiis, Choriambis, vbi terna ternis, in Dispondeis, item, vbi quaterna quaternis opponuntur. In alterutra vero parte alterum tantum deprehenditur, in sex pedibus, nam in Tribrahis, Iambis, & Trocheis bina singulis, in Ionicis autem duobus, & in Molossis quaterna binis conferuntur: in septem porro, hoc est in Cretico Bacchio Antibacchio, & quatuor Pæanibus, maior pars minorem, & eiusdem minoris dimidiam continet: propterea quod quina eorum tempora aliter in arsin, & thesin diuidi non potuerunt, quam vt ex altera parte bina, ex altera vero terna opponerentur. in tribus enim duo sunt, & dimidium duorum: qua proportio sesquipla, & sesquialtera latine nominantur, a Graecis ἡμιόλιος dicta. hi enim sunt, in quibus Aristoteles ait esse τριπλὸς πρὸς δύο: ideoque eos laudat, quod & a celeritate dupla, & a tarditate aequa proportionis recedentes, medium quiddam sequantur. quo fit, vt, Aristoteles Epitritos omnes & Amphibracum ab oratorio numero amouisse videatur. Super sunt & Hippij, vel Epitriti quatuor: in quibus alteram partem altera quidem maiorem esse intelligimus, sed neque ita, vt
altera

altera alteram altero tanto vincat, aut saltem tantum & eiusdem dimidium capiat, vt in ijs pedibus, de quibus proxime locuti sumus, sed vt altera quidem pars alteram capiat, & tertiam eiusdem. septē enim tempora, quot in singulis sunt Epitritus, in partes duas aliter deduci non possunt, quam vt hinc terna, inde sint quaterna porro in quatuor & tria sunt, & triū pars tertia: que proportio sesquitertia dicitur. ex quo licet intelligere, Ciceronem, cum dixit alterā partem altera sesqui maiore esse, de industria non dimidio sed sesqui maiorem dixisse, nec de eā tantum locutū proportionē, in qua pars maior & minorem, & minoris dimidiā complectitur, vt in Pæanibus, sed de omni, in qua sesqui ponatur. nec enim minus sesquitertia, & sesquioctaua, quam sesquialtera, & sesquiplam, ac sesquiplicem dicimus. vt autem id credamus, vel ex eo possumus adduci, quod stultum esset existimare Epitritos a Cicerone neglectos, vt rhythmo oratorio parum idoneos, cum & apud ipsum in clausulis passim deprehendātur, & Terentianus, eruditus artis metricæ scriptor, ac rhythmicæ facultatis non imperitus, Epitritos e Pæanum genere esse affirmet. & res ipsa palam ostendit, horū pedum diuisionem a sesquialtera, quæ Pæanica est, parum admodum abesse. nam cum in Epitritis diuidendis hinc quaterna, inde terna poni tempora sit necesse: si quaternis ita accedat vnius temporis dimidium, vt altera in parte sint tempora quatuor semiu, in altera tria, diuisio, ac proportio fiet sesquialtera.

nam quatuor semis, & tria cōplectuntur, & dimidiū
 rrium, hoc est vnū semis. Sed hoc commentum alicui
 nimis argutū, aut potius ineptū videbitur: propterea
 quod metrici in hac diuisione tēpus vnū, & partes
 duas secare non solent. verū, vt hoc nihil sit, Terētia-
 ni tamen de hac ipsa Pæanū diuisione versus sunt hi:

Impar numerus Pæanicis vtrisque ceget

Aptare duobus tria, vel quaterna ternis

Sesqualtra fere, quod numeros pars secat istos.

Vbi Pæanicos appellat, non Pæanas solos, sed etiam
 Epitritos: in quibus quaterna tempora ternis aptari
 dicit, atque ibidem vides satis caute non sesqualtram
 partem absolute dictam, sed cū adiectione fere: quia
 sesquitertia non multum deest ad sesqualteram im-
 plendam, quo tamen hodie loco non sesqualtra, sed
 sesquata simplici voce, ab eo, quod est sesqui, de-
 ducta, legitur, qua nouitas verbi etsi dura est, tamen
 rem manifestius & verius significare existimatur,
 vt sesquata pars dicatur, qua sesqui recipit, & ses-
 quitertia nominatur, eo modo, quo & sesquiquarta,
 & sesquiseptima, aut sesquioctaua dicunt musici. om-
 nis enim numerus, excepto binario, ad statim præce-
 dentem collatus, sesquatam habet proportionem. nā
 binarius solus ad vnū duplam habet, ternarius autē
 ad binariū sesqualteram, quasi dicas sesquisecun-
 dam, quartus ad ternariū sesquitertia, quinaris ad
 quaternariū sesquiquarta, & deinceps omnes eodē
 modo. quod ex Seuerini de musica libris, qui volet, fa-
 cile intelliget. huc accedit, quod Augustin², vir aliqui
 musi-

musicæ scientissimus, Epitritos ad hoc munus nõ modo admittit, sed etiam laudat. solus Amphibrachus ex omnibus nullam prorsus harum diuisionẽ admittit, ideoque nec metris nec numeris aptus existimatur. nanque eius tempora in arsin, & thesin distributa nimis longo interuallo distant: cum aliter diuidi non possint, quam vt vnum tribus opponas: quod in nullo alio pede fieri posse deprehendæ. qua de re Terentiani sunt versus:

Septimum pedem loquemur, quem vocant Amphibrachum,

Cum duæ breues vtrinq̃, media longa ponitur:

Quale si velis, amœnus, aut amicus, dicere.

Arsis hinc sumat necesse est tria priora tempora,

Et thesi relinquat vnum: vel licet vertas retro.

Arsis vno subleuetur, deprimant thesin tria.

Par pari figura non est, pugnat vnum cum tribus,

Nec modum dupli rependit, nec tenetur sesquiplo.

Exigunt idcirco talem qui sequuntur musicam. Sed Augustinus quoque post Terentianum ea de re diligenter, & erudite disputauit. Cum igitur e pedibus decem æqua, sex dupla, septem sescupla, quatuor sesquitertia ratione per arsin & thesin diuidantur, & hos omnes ad numerum, quem habere oratoria

dicitio

dictio debet, adhiberi Cicero dicat, atque ex eisdem metra & rhythmicorum cantica, ac versus, quos in oratione esse non oportet, confici videamus: non ab re fuerit exquirere, quoniam tandem hæc modo inter se differant. eam rem ab alijs nimis breuiter, & obscure indicatam, ab Augustino nimis longa oratione tractatam, nos quam paucissimè fieri potuerit verbis dilucide explicabimus. hoc enim si rectè intellectum fuerit, alia erunt longe faciliora perceptu. Quamobrem (vt rem manifestius intelligas) ab eo numero, qui omnium minutissimus est, incipies: & vt primū duo tempora deprehenderis, numerum esse musicū intelliges: qui est ordo vel temporum, vt Philoxenus, vel motus, vt Plato inquit, & sine vlla voce articulata, atq; adeo etiam sine syllabis esse potest, vt in motu corporis, & lyra sono, qui cum aliqua vel audientis, vel spectantis voluptate sentitur, nec dum tamen est aut versus, aut metrum, aut rhythmicorum, aut saltem oratorum rhythmus: nondum enim est in ijs connexio syllabarum, aut syllabiorum pedum, quam esse in illis oportet. neque tamen hos rhythmos, etiam si nullam dictionem aut syllabam habeant, carere suis pedibus putauit Augustinus. sed hi pedes non e syllabis, sed ex temporibus solis constant. duo enim breuissimi, quamuis sint inarticulati soni, nec scribi queant, apud musicos Pyrrichium faciunt, tres Tribrachum, quatuor Proceleumaticum, duo longi, quasi due longæ syllabæ, Spondeum, tres Mollissum, quatuor Dispondeum constituunt. ijdem

soni breues, vario modo, atque ordine cum longis cōiuncti, alios atque alios pedes, ijs, qui e syllabis fiunt, similes creant. idemque sit, vt iam dictum est, in quouis motu, & pulsu ex his igitur pedibus fieri potest musicus rhytmus, sine vllō articulatæ vocis, aut syllabarum vsu. nam tempora non solum syllabas, & dictiones, sed omnes plane sonos, ac motus metiuntur. & hic quidem rhytmus parum admodum ad eum, quem quarimus, attinens sileri non debuit: ne forte nominis, & rei similitudo erroris causam alicui praberet. At enim, cum iam peruentum est ad syllabas, pedes ex ijs fiunt alij dissyllabi, alij trissyllabi, alij tetrasyllabi, & vt quidam putant, etiam pentasyllabi. e pedibus autem connexis nascuntur rhytmi, quorum alij e paribus membris, similiter vel desinentibus, vel cadentibus, constant: neque in ijs, quantæ, sed quot sint syllabæ, obseruatur. horum alij senas, alij septenas, alij octonas, alij etiam plures syllabas habent. cuiusmodi sunt in sacris solennibus notissimi illi,

Pange lingua gloriosi
 Corporis mysterium: & illi,
 Recordare Iesu pie,
 Quod sum causa tuæ viæ: &
 Aue maris stella, his oratores aut certe simili-
 bus vtuntur, vt,
 Domus tibi deerat:
 At habebas.
 Pecunia superabat:

At egebas. item :

Et inimico proderas :

Et amicum ledebas :

Et tibi ipsi non consulebas.

Et fere vbiunque paria, aut prope paria membra alio denuo membro excipiuntur. quod genus exornationis ἰσοκωλον & πᾶσιοςον vocant. ad horum similitudinem fictos arbitror rhythmos istos Gallicæ, Siculæ, & Hetruscæ linguæ, quos in honorẽ Petrarca, & Dantes Aligerius adduxerunt, in quibus præstitui certum syllabarum numerum, & similem membrorum finem videmus, syllabarum vero quantitatem negligi, quam veteres Græci pariter & Latini diligenter seruandam iudicarunt. itaque in pedibus religiose tria considerantur, temporum numerum, eorum diuisionis in arsin, & thesin proportionem, & dignitatis ordinem. e singulis prope pedibus singula rhythmorum genera excogitarunt, ea lege, vt quilibet rhythmus posset admittere solos pedes amicos, hoc est ei pedi, a quo esset ipse dominatus, temporum numero pares, ratione diuisionis in arsin ac thesin similes, dignitatis, & naturæ ordine posteriores: inimicos autem, hoc est vel ijs omnibus rebus vel eorum aliqua parte discordes, prorsus repelleret. nos, vt hoc totum quale esset, agnoscere posset, ex Augustini libris, quæ ad eam rem intelligendam vtilia putauimus, hæc transtulimus. ex quibus diligens lector facile intelliget, qui pedes quibus rhythmis apti atque inepti sint. Pirrhichiaci igitur rhythmo, qui primis omnium est,

nullus alius pes recte miscetur. nec vero pro Pirrhichio vnica syllaba lōga ponitur: quia vt pro lōga duas breues ponere licet, non ita pro duabus breuibus longam ponimus. nam, vt recte ait Terentianus,

Non ita, est vt longa dissolubilis,

Breues vicissim contrahi in longam valent:

Quia solida findi magnitudo non vetat:

Diuisa iungi rursus in vnum non queunt.

Ac si maxime liceat longam pro duabus breuibus ponere, iam non pes pro pede, sed syllaba vnica pro pede poneretur: quod omnino inauditum est. alij porro pedes non miscentur: quia sunt temporum numero impares: nullis enim alius duorum potest esse temporum. Tribrachio rhythmo neque Iambus, neque Trocheus inseritur: quamuis sint & temporum numero pares, & plausu, id est ratione diuisionis in arsin, ac thesin, consonantes, quia cum numeris metrisque ac versibus imponi nomina debeant ab his pedibus, qui natura priores sunt, si Trochaum aut Iambum miscueris. Trochaicus, aut Iambicus numerus dicetur, quod omnes dissyllabi pedes trisyllabis natura priores sunt: itaque, ne & rhythmus, & rhythmi nomen mutetur, non miscentur. Procelelematicus quoque rhythmus nomen amittet, si quem alium, quamuis temporibus parem, & diuisionis in arsin, & thesin, proportione similem, miscueris, & aut a Spondeo Spondaicus, aut a Dactylo Dactylicus, aut ab Anapaesto Anapaesticus, vt vnum quaque illorum forte inserueris, appellabitur. sunt enim

hi omnes ita natura priores Proceleum utico, ut duo, & tria priora sunt, quam quatuor. Iambico rhythmo nullus pes recte admiscetur præter Tribra-
 chum: qui temporibus simul, & plausu cum Iambo conuenit, & quia posterior est, numeri nomen sibi vendicare non potest. At Trocheus quanquam temporibus par, tamen, quia plausu discrepat, & oppositus illi est, misceri non debet. Trochaico rhythmo Tribra-
 chus miscetur, quia & temporibus par est, & diuisione similis, & dignitate posterior. Iambus non admittitur: quia inimicus, & illi oppositus est, & plausu discrepat. Spōdaico Anapæstus, & Dactylus, & Proceleumaticus recte misceri possunt, Spondeo temporibus pares, plausu similes, ordine posteriores. Dactylico recte iungitur proceleumaticus natura posterior, tēporibus & plausu cōueniens. Idē Anapæstū quoque inferi posse dicit, sed tamen illi contrarius est, ut Iambus Trocheo: deo que dubitari potest, an recte misceatur. Anapæstico Proceleumaticus inferi potest, natura illo posterior, temporibus vero, & plausu concors. Bacchiaco Creticus & Pæanes duo, primus & secundus, Bacchio temporibus, & plausu similes: nam tertius & quartus Pæan plausu discrepant. Antibacchiaco Creticus, & Pæan tertius & quartus, Antibacchio non solum temporibus, sed etiam plausu concordēs. eius exemplum apud Charisiū hoc legitur, Baccare, letare, præfente Frontone. Cretico Pæanes omnes plausu similes, quantitate pares: quippe Creticus duobus diuidi potest modis, prior

modus est, ut tria in arsi habeat, duo in thesi: qua sectione similem se primo, & secundo Paenibus exhibet. posterior est, si idem rursus ita laudatur, ut secundam & tertiam syllabam, hoc est tempora tria in thesi ponat: arsi duo relinquat. qua divisione tertio, & quarto Paeni similis est. Molossico iungi possunt, omnes enim temporum pedes, illi quantitate pares, natura posteriores, plausu concordēs. Pergit ille per alios quoque rhythmos ratione pari, ostendens qui quibus rhythmis pedes vel utiles sint, vel inutiles eam rationem, qui volet, ab Augustino petet. nos ad indicandam rem satis rati, ulterius progredi nolimus. atque illud tamen potius monendum putavimus: ex iis, quae ab eo scripta sunt nullum certum finem rhythmum esse praefixum, quavis enim, quos pedes unusquisque rhythmus admittat, accurate explicavit: non tamen etiam, quot constet, adiecit. denique hunc rhythmum, qui ex complicatione pedum conficitur, in quinto de musica libro ita definit. Rhythmus est legitima pedum connexio: quae sine ullo certo sine prouoluitur. ex qua definitione colligitur, oportere duos saltem esse in rhythmum pedes. neque enim fieri potest pedum connexio, ubi non sint pedes, ut minimum, duo. quod autem adiecit, prouolui sine ullo certo sine: ostendit rhythmum esse numeranti numero aliqua parte similem. ut enim ille ab unitate duplicata incipiens, quousque libuerit, progreditur: ita hic rhythmus, a duobus orsus pedibus, sine fine procedit: atque ideo, ut arbitror, a Latinis numeri nomen accepit. metrum autem

autem dicit esse legitimam pedum connexionem, certo sine terminatam. Versum ait esse legitimam pedum connexionem, certo sine terminatam, & suis quibusdam commatibus, qua incisa & casu-
tas vocant, distinctam aut vno loco, aut pluribus: vt, si velis, breuius possis hoc modo definire: Rhythmus e
vocibus articulatis constitutus, est legitima conne-
xio pedum, qua sine vlllo certo sine prouoluitur: Me-
trum est numerus, certo pedū numero terminatus:

Versus est metrum, suis commatibus vno loco
aut pluribus distinctum.

Ex quibus descriptionibus iam patet differentia
inter tria haec.

Nam omne metrum numerus est, non autem
contra. Item, omnis versus est & metrum, & nume-
rus, non autem contra. ita metrum, si ad numerum
respiciat, species est: si ad versum, genus. metrum
commata non requirit: versus sine his esse non debet,
denique metrum ac versus certo pedum numero ter-
minatur: rhythmus ea in re nullum habet sibi lege
prae fixum finem, nullam in contextu, vt ait Fabius,
varietatem, & qua coepit arsi ac thesi ad finem vs-
que decurrit, ac pari semper digitorum percussione
descendit, donec ad μετὰ ῥολλῶν perueniat, hoc est
ad transitū in aliud genus rhythmī. Denique rhyth-
mi spatio temporum constant, metrum non solo spatio,
sed etiam ordine. itaque illi quantitates sunt, haec &
quantitatis, & qualitatis. quam differentiā expres-
sit Terentianus illis versibus.

Nam metrum certique pedes numerusque coer-
cet:

Demensa rhythmum continet lex temporum.

Idem non solum spatium temporum, sed etiam ordi-
nem pedum necessarium esse metro docet, cum ait:

Varijs loquimur pedibus sermone soluto:

Nec metrum facimus: quia fungimur ordine
nullo.

Quasi tum demum metra sint, ubi est ordo pedum.
Sed quoniam ratio pedum, ex quibus rhythmi me-
traq; ac versus fiunt, usque ad tetrasyllabos tantum
progređitur: quaesitum est, an ex pentasyllabis & he-
xasyllabis pedibus, quos non nulli veterum, & qui-
dam e recentioribus quoque collegerut, atque indi-
tis nominibus distinxerūt, rhythmi ac metra & ver-
sus possint confici. cui quaestioni respondet breviter
Augustinus, sensu aurium, quo minus id fiat, nō pro-
hiberi, certa tamen, & recepta lege disciplina prohi-
beri: nec enim inuenias rhythmum vllum, aut me-
trum, versusue e pedibus quatuor syllabas exceden-
tibus vnquam vel contextum fuisse, vel denomina-
tum. nam nec Dochimus ille pentasyllabus, apud
Ciceronem, & alios laudatus, Dochimicum rhyth-
mum, aut metrum versusue constituere dicitur:
quamuis incisa, membraque, & periodos bene inci-
piat, bene etiam claudat. nec alius quisquam e tanto
pentasyllaborum & hexasyllaborum numero, vel
rhythmum, vel metrum aut connexionem suam efficere,
aut nomine potuit insignire. quamuis enim penta-

sylla

syllabi, & hexasyllabi numeri esse possint: ex alijs ta-
 men pedibus, natura prioribus, & syllabarum nume-
 ro minoribus, constituti dicuntur, & ab illis nomen
 acceperunt. Atque adeo hunc ipsum Dochimum, qui
 est ex breui, & duabus longis, quarta breui, & vlti-
 ma longa, vt, reipublice, alij Bacchium, & Iambum,
 alij Iambum, & Creticum esse dicunt: nec tam pe-
 dem, quam numerum putant, qui sit ex Iambi, &
 Cretici, vel Bacchij, & Iambi connexionem prognatus.
 Quin & tetrasyllabos omnes in dissyllabos secant;
 & pentasyllabos, non tam pedes, quam vel numeros,
 vel, ex parte longe maxima tetrasyllaborum, pedum
 vicarios existimant: vt, si pro Ditrochao longam,
 & quatuor breues ponas, diuisa, vt fieri licet, tertia
 longa in breues duas; numerus quidem syllabarum
 crescit, ac Dactylopyrrhicus fortasse ab aliquo dice-
 tur: sed cum sit re vera Ditrochaeus, auctoritas im-
 ponendi nominis & constituendi rhythmici non trans-
 feretur, sed penes Trochaicum, qui natura praecedit,
 relinquetur, ac rhythmus non Ditrochaicus, nõ Da-
 ctylopyrrhichiacus, sed Trochaicus dicetur. Verum
 iam satis, opinor. Augustini auctoritate dictum est,
 qui quibus pedes in rhythmis paulum a metro distan-
 tibus misceri queant, qui non queant; tum vero a
 quibus nec confici soleant, nec nominari; ac de-
 mum, quantum & quo modo inter se differant nu-
 meri seu rhythmici, metra, ac versus. Atque adeo ve-
 rerer, ne quis putaret me nimis multa ex doctissimi
 viri libris descripta huc transtulisse, nisi plane perspi-

cerem hac omnia huic nostro instituto prope fuisse necessaria; tum ut hoc genus rhythmici, temporum incuria desiti iam & incogniti, in usum reuocari posset; tum ut ex huius similitudine, qualis esset oratorius ille, quem quaerimus, apertius cognosceretur. Apud veteres autem in usu fuisse rhytmos istos, qui verborum contextum, & connexionem pedum, ut versus ac metra, postularent, nec tamen aut versus, aut metra essent, aut oratio soluta; non solum Augustinus ostendit docens, quos pedes reciperent, quos non reciperent; sed grammaticorum quoque ad stipulationem declarat; qui etiam, quo modo fieret, quadam tenus indicarunt. Terentianus certe, grammaticus eruditus, cum de hexametro heroico loqueretur, & in eo frequentem inueniri Dactylum ostenderet, ita inquit,

Hoc sat erit monuisse, locis quod quinq; frequenter

Iugem videmus inueniri dactylum:

Sed non & sextum pes hic sibi vendicat vnquam,
Nisi, quando rhythmum, non metrum componimus.

Ex quibus verbis liquet rhythmum dactylicum ita componi solitum, ut sex locis Dactylus poneretur. Martianus quoque quatuor rhythmorum genera ponit, aequale, duplum, sequiplex, & epitriton: & quamquam breuiter & obscure, tamen quo modo fieri soleant, ostendit. Quintilianus libro nono reprehensum dicit a quibusdam fuisse M. Tullium, cum dixit

hoc

hoc totum constare numeris, & Demostenis fulmina numeris contorta ferri, quod orationē ad rhythmum alligare videretur. ac si de hoc rhythmum loqueretur, eum non posse defendi ostendit, & se quoque ab illo dissentire profiteretur. Diomedes quoque in tertio libro, Neque rhythmis, inquit, neque metris oratorem vii decet; ne non dicere, sed carmen canere videatur. atque idem non ita multo post, cum Amphibrachum ante Trochaum in clausula recte poni dixisset, & eius rei exemplum posuisset, Venite mecum; statim adiecit, quod hac clausula in rhythmum cadit. quibus verbis ostendit hanc clausulam, et si tolerari possit, sibi tamen non placere, quia in rhythmum cadit, nimirum non oratorium numerum, sed hunc prope poeticum intelligens. Verum quoniam eiusmodi rhythmorum exempla apud doctos, quod sciam, nulla reperiuntur; & res sine exemplis difficile potest intelligi: non pudebit in gratiam discere volentium, ea quoque, quae indocto saeculo scripta sunt, excutere: ut, si non possumus, quod quaerimus, aliquid saltem simile eruamus. Quidam igitur, multa lectionis homo, cum musicam in harmonicam, rhythmicam, & metricam diuisisset; rhythmicam esse dixit, quae paritate syllabarum equiparem reddit lectionem. quae definitio, si rem non plane distinguit, illud saltem ostendit, rhythmos, a quibus musica rhythmica vulgo dicitur, esse in syllabis, & illis quidem numero paribus, e quibus, ut illius verbo utar, equiparantia lectionis oriatur. Alius, ut videtur, paulo eruditior, ita

desi-

definiuit. Rhythmus est certus syllabarum numerus, sine dimensione temporum, in quo consideratur paritas syllabarum, & concentus in fine distinctionum quod in metro non fit. exemplum vero hoc ponit,

Quisquis studet sari verum,
Bonum latus bibat merum.

hæc definitio multo iam plenior est, & apertior. non solum enim certo syllabarum numero constare membra, & similiter aut cadere, aut desinere declarat; sed illud quoque addit, in hoc genere, vtrum breues, an longæ sint, non considerari: id enim, vt opinor, est, quod ait, sine dimensione temporum. totamque rem apposito exemplo satis explicat. ea porro membra, nec versus esse, nec metra, res ipsa satis ostendit. earent enim commatibus; & nulla certorum pedum ratio habetur: neque saltem ex his rhythmis esse possunt, quorum rationem ex Augustino superius tradidimus; cum nullius omnino legem seruent. superest, vt rhythmi tantum sint ex eorum genere, quorum in sacris literis exempla esse, & inde ductos vulgares rhythmos, iam antea diximus. Ex his, quæ hæcenus dicta sunt, satis apparet, præter versum, metramque, in canticis, quæ ex dictionibus constant, duo esse rhythmorum genera, alterum in quo solum par syllabarum numerus, & finis similitudo exigatur; longitudo, aut breuitas syllabarum non consideretur; sublationis, & positionis ratio, atque ordinis in pedibus dignitas negligatur; cuius exempla, vt semel, atque iterum iam diximus, non in latina modo lingua, sed in bar-

bara

bara quoque sint omnibus notissima: alterum, quod
 quosdam pedes, ut ex Augustini, & Martiani aucto-
 ritate ostendimus, admittat, quosdam repellat. cu-
 ius exempla nulla adhuc inueni fieri posse tamen vi-
 deo. & fortasse non imperite dixerit aliqui notissi-
 ma illa esse rhythmorum exempla, ex Pyrrhicis
 quidem, Perit, abit animula: ex Iambis, Deus Deus
 meus: ex Trochæis, Lucet alma luna: ex Anapæstis,
 Venit optima Calliope: ex Daclylis, Indue pallia se-
 rica: ex Palimbacchis, & quos superius quoque po-
 suimus, Bacchare, latare, prasente, Frontone. nul-
 lum enim horum exemplorum habet vel commata,
 vel pedes alios, quam rhythmo suo congruos. Ve-
 rum, ut cunque se res habent, & versus, & metra, &
 hac omnia rhythmorum genera ab oratoria dictione
 sunt amouenda: nec committendum, ut orator ca-
 nere potius, quam loqui, aut dicere videatur. neque
 tamen suo numero fraudandus est. quod ut aptius
 fieri possit, videndum nobis tandem est, quid sit rhyth-
 mus oratorius; deinde, quo modo fiat: ultimo loco,
 quis improbetur, quis laude dignus habeatur. Primum
 igitur, ut a veterum, & doctissimorum hominum au-
 thoritate ordiamur; Aristoteles in tertio de arte rhe-
 torica libro, cum eam solute orationis formam, que
 nullis per se terminis clauditur, sed vagatur, quasi dis-
 solute oratoribus aptam non esse dixisset, quia insua-
 uis esset, & percipi facile non posset; adiecit, orato-
 riam dictionem terminari oportere non metro qui-
 dem, sed aliquo sine iucundo. cumq; eum finem vel-
 let

let ostendere, hæc ad verbum adiecit: πρῶταί τε
 ἀριθμῶ πάντα. ὃ ἢ τὸ χῆματ' ἢ τὸ λέξεως ἀ-
 εἰθμὸς ῥυθμὸς ἔστιν. quibus verbis cunctas res affir-
 mauit finiri numero; qui a Grecis ἀριθμὸς dicitur;
 eum autem numerum, quo orationis conformatio si-
 nitur, rhythmum esse. & quoniā vir bene doctus non
 ignorabat & versum, & metrum, & cantica poeta-
 rum rhythmos esse, ac vocari, ab eisq; oratoriu hunc
 rhythmum separandum putabat; huius ipsius seg-
 menta esse dixit metra, metri nomine comprehen-
 dens & versus, & omnia poetarum cantica: quæ ar-
 cta, & exquisita quadam ratione, & ordine pedum
 continentur. quibus quasi vinculis oratoriam dictio-
 nem eximens ait: ῥυθμὸν δὲ ἔχει τὸ λόγον, μέ-
 τρον ἢ μὴ: ποίημα δὲ ἔσαι: ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκρι-
 βῶς. ἄλλο δὲ ἔσαι, ἔαρ μέτρι τὸ ἦ. quibus verbis a-
 perte ostendit, orationem rhatorum non metro, sed
 rhythmo oportere concludi, & illo quidem non exqui-
 sito, & astricto, sed remisso, & laxo, ac soluto lege,
 ita tamen, vt quadamtenus rhythmi vim obtineat.
 itaque si libeat, ex Aristotelis sententia possi iure di-
 cere, numerum oratorium esse rhythmum quendam
 non exquisitum, neque canorum, qualis est in poe-
 matibus, & canticis, sed ita dissimulatum & laten-
 tem, vt tamen sentiat, & orationem iucundo sine
 concludat. Marcus autem Tullius, quamuis ne ipse
 quidem hunc oratorium numerum subtiliter, & ac-
 curate definiat, tum alijs locis, tum in Oratore ita lo-
 quitur, vt facile intelligas eum sensisse, nihil a-

tiud esse numerum, quam modum quendam orationis e permistis, & confusis pedibus, e temporum, quibus constant, apta ratione nascentem. nam cum de pedibus, deq; Aristotelis, & Theophrasti super ea resententia, de Ephori errore multa dixisset; de hoc numero quid ipse sentiret, expressit his verbis. Ego autem sentio omnes in oratione esse quasi permistis, & confusos pedes. nec enim effugere possemus animaduersionem, si semper iisdem uteremur: nec numerosa esse; ut poema, nec extra numerum, ut sermo vulgi est, debet oratio. alterum nimis est vinctum; ut de industria factum appareat: alterum nimis dissolutum; ut peruulgatum, ac vulgare videatur: ut altero non delectere, alterum oderis. sit igitur, ut supra dixi, permistis, & temperata numeris, nec dissoluta, nec tota numerosa, Paane maxime, quoniam optimus auctor ita sentit, sed reliquis etiã numeris temperata. Quintilianus autem libro nono ita definit, Numerus oratorius est ea, quae efficitur e pedibus aequa conclusio. atque addit, hanc aequam conclusionem ita numerum oratorium dici, ut enthymema rhetoricus syllogismus dicitur: propterea credo, quod ut enthymema, quamuis imperfectus sit syllogismus, tamen pro syllogismo perfecto apud rhetores accipitur; ita oratorius numerus, qui apud poetas imperfectus esset, oratoribus vim perfecti numeri praestat. Petit idem auctor a lectoribus, ut, quotiescunque numerum in oratione esse dixerit, de hoc oratorio rhythmo loqui se intelligant. difficiliorem vero

esse

esse dicit pedum rationem in oratione, quam in versu: quod non solum ille paucis continetur, hæc longiores sæpe habet circuitus; sed quod versus sibi semper similis est, & vna ratione decurrit; orationis compositio nisi varia est, & offendit similitudine, & affectatione deprehenditur. Longinus rhetor metri spiritum, Aristophanis interpres metri patrem esse rhythmum dixit. Plutarchus, ut symphoniam graui, & acuti soni concordiam, ita rhythmum celeris, & tardi motus dicit esse consensum; sed hunc motum, cum in oratione consideratur, breuis & longi appellationem accipere, in reliquis omnibus, ut superius quoque diximus, celerem & tardum vocari. Inueni etiam rhetorem non plane indoctum, qui hunc numerum cursum orationis vocaret, & in velocem, ac tardum, planum, & asperum diuideret. Sed iam satius, ut arbitror, ostensum est, quid sit numerus oratorius, & quo modo illum ab alijs distinxerint viri doctissimi. videbimus nunc etiã, quo modo fiat. sed prius admonendus mihi lector est, ne, quia etiam verborum iunctura, & concinnitate oratione fieri numerosam legit, a nobis quoque expectet, ut de his rebus verba faciamus: sed meminerit, nos illud modo suscepisse, ut de hac vna, quæ ad pedes numerorum pertinet, parte tractemus; cum reliqua omnia, quibus elocutio perpolitur, ab optimis dicendi magistris ita videremus explicata, ut ea nemo non posset intelligere; hanc vero partem hætenus ita tractatam, ut fere omnibus adhuc obscura videatur. De hac igitur ita loque-

quemur, ut, nisi cum rerum similitudo ac vicinitas
 coegerit, a proposito semel suscepto non recedamus.
 Numerus igitur oratorius ex omnibus pedibus, in qui-
 bus prior pars aut equalis alteri parti, aut altero
 tanto, aut sesqui maior inuenitur, gigni potest, ac so-
 let: quod & Cicero affirmat, & usus, ac ratio ipsa
 demonstrat. quo fit, ut plurimis modis variari possit;
 cur varia illum tot pedum iunctura subinde commu-
 tet, itaque in eo maxime differt a metris, quod me-
 tra, quae primigenia, & simplicia dicuntur, plerique
 nouem tantum generum esse affirmant, nec ex om-
 nibus, sed ex certis quibusdā pedibus singula dicunt
 esse contexta. rhythmus quoque ille prope poeticus
 e certis quibusdam, & inter se concordibus, ut supe-
 rius ostensum est, pedibus, non ex omnibus fieri solet.
 itaque & metra, & rhythmus isti poetici ab eo pede
 nomen accipiunt, qui in ipsis principatum tenet: ut
 cum Iambicum, aut Trochaicum metrum, rhyth-
 mumve appellamus; & in eodem genere a principio
 ad finem carminis ita perseueramus, ut ne vnica qui-
 dem syllaba sit vsquam titubare concessum: ut, Ar-
 ma, virumq; cano, Troia qui primus ab oris: Ibis Li-
 burnis inter alta nauium amice propugnacula: &
 Miserarum est, neque amori dare ludum, neque dul-
 ci mala vino lauere. At hic oratorius in his, quae me-
 dia sunt, negligentiam ferre, atque interim etiam
 amare consuevit: in principijs modo, & sine diligen-
 tiam requirit: & in singulis prope clausulis mutari
 non solum potest, sed etiam debet. in quo illud mirū

videri solet, quod, cum horum numerorum compositio longe liberior sit, & magis obuia, quam versuti, atq; adeo exposita, ut ipsi sese pedes vltro offerre videantur; multoq; indulgentior his sit dicta lex, quam aut versibus, aut metris, aut rhythmis illis ab Augustino expressis, aut ecclesiasticis, & vulgaribus illis notissimis; eos tamen & difficile sine aliquo errore componas, & in orationibus, ac scriptis non sine longo labore dignoscas. quod tu minus mirabere, quo diligentius consideraris, versus eos, quorum lex arctissima est, nō sine magno labore fieri, & nullo negotio a soluta oratione discerni: quales sunt endecasyllabi Sapphici, & vna syllaba longiores Choriambici Asclepiadei, & in elegiacis pentametris posteriora commata. quis enim tam rudi, & indocta aure sit, qui si forte audiat Horatiana illa:

Parcius iunctas quatiunt fenestras
Ictibus crebris iuuenes proterui.

Aut illa:

Hunc si nobilium turba Quiritium
Certet tergeminis tollere honoribus.

non ex ipso statim sono versus esse intelligat? nec vero quisquam tam auersus a musis est, qui simul atque audierit, poetica commata esse non dicat haec, Pallida semper eram; Pendula tela manus: vel, Rupibus ingemuit; Praesit amor pedibus; & quaecumque his similia sunt. Quis porro id genus carminis, ubi semel coeperit, non facile componat? cum ipsa numeri similitudo animum nescio quo modo ad se trahat;

atq;

atque eadem, & illa quidem recta via progredi sit proclivius, quam vago errore trahi, & huc atque illuc divertere. At contra, si quos ex his versibus, quorum quavis propemodum sedes variorum aliquot pedum capax est, continuata serie legeris; maiorem partem audientium ita fallas, ut solutam orationem, non versus legere videaris. quoties enim quisque est, qui versusum audire se putet, cum audit, Heri aliquot adolescentuli coimus in Pireo? vel illud, Adolescens, tamen si properas, hoc te saxum rogat, uti se aspicias; deinde, quod scriptum est, legas: vel illud notissimum, Sine invidia laudem inuenias, & amicos pares. ipsa enim pedum varietas audientis animum vagari, & errare saepe compellit, quod in soluta multo saepius oratione contingit: in qua non quatuor aut sex, sed omnes prorsus sunt quasi permisti ac confusi pedes. Quid igitur, dicat aliquis, post tam multa verba tandem faciemus? aut quonam denique modo numerorum, quos quaerimus, cognitionem, atque usum consequemur? pergendum, qua semel cepimus; ut omnium opem in re proximorum saeculorum negligentia destituta, atque idea obscurata, imploremus, & neminem prorsus eorum, unde sperari aliquid auxilij possit, contemnamus, ut primus tamen e Graecis Aristotelem, Demetrium, & Dionysium Halicarnasensem, e nostris Quintilianum, & ante omnes M. Tullium sequamur, quasi ducem; quem & artis musicae studiosum fuisse legimus, & subtilius, atque uberius, quam alium quen-

quam, de numerorum ratione conscripisse nouimus. verum, vt eruditus, & aetati sua vicini hominibus satisfecit; ita rudes, & indocto saeculo natos prope destituit, neque tamen vsque eo, vt non ex eius scriptis multa vel huius facultatis adiumenta, vel nostra saltem imperitia solatia possimus inuenire. is igitur quarentibus, quis demum sit numerus oratorius, libera voce respondet, omnem. perinde ac si aperte diceret, nihil referre, quo genere pedum numerum conficias; cum omnes pedes, vt Fabius quoque affirmat, & ratio manifesta declarat, ad aliquem numerum sint accommodati. Verum, quoniam idem Cicero subdit, ex omnibus alium alio meliorem esse, atque aptiorem; operae precium fore arbitror, vt diligenter queramus, quamam sit haec distinctio, & quomodo tandem sint isti meliores alij, & aptiores; atque, vbi inuenerimus, illis potissimum vtamur; deteriores, si non penitus ablegare possumus, quia passim fiunt obuij, certe, quod possumus, rarius adhibere tentemus. Primum igitur, cum tantus ille orator, ac dicendi magister nos moneat, ne minutos numeros sequentes, concidamus, delumbemusq; sententias; & nulli possint esse minutiores numeri, quam qui ex omnibus constant breuibus: vitandi erunt Proceleumatici, vitandi Pyrrhichiaci, vitandi Tribachici. sunt enim omnium prorsus minutissimi. quos et si quantitas syllabarum continenter breuium ita confundit, vt alij ab alijs secerni facile non possint; diuersitas tamen diuisorum in sublationem, ac positionem temporum

statim detegit. nam si, exempli gratia, duodecim breues syllabas sumpseris, non aliter quam plausu dijudicare possumus, sex Pyrrhichij, an quatuor Tribra-
 chi, an tres sint Proceleumatici: verum, vbi vocem tollere ac deprimere, temporaq; in arsin, ac thesin diuidere cœperis, si singula singulis tempora respondebunt, sex Pyrrhichios; si bina singulis, quatuor Tribra-
 chos, si bina binis, tres Proceleumaticos esse intel-
 liges, proportione quidem in Tribracho Sesquipla, in Proceleumatico, & Pyrrhichio aqua. Verum, quoniã numerus adeo licenter vel procurrit, vel subsistit, vt temporũ, ac syllabarũ multitudinem sit tum par versibus, tum minor, tum longior: de eo maxime, qui versu minor est in oratoria dictione, ita sciamus esse considerandum, vt semper meminerimus, pedes rertorsum ab vltima clausula syllaba, neque plures tribus, neque pauciores duobus dissyllabis excipiendos esse: in quibus præcipue numerus hic, de quo loquimur, oratorius obseruari solet: non quia præcedentia quoque, ac præsertim initia non debeant esse aliquo pacto numerosa: sed quod illud sine vlla pro-
 pmodum nostra cura sit. (quid enim obstat, cur non fiat? cum ex quibuslibet pedibus vtcunque positus fieri possit) in extremis autem nisi cura est adhibita, vt aliquanto melior sit numerus, ac suauis quadam pedum iunctura, & ad versum latentem accedente claudatur oratio; audientium quamuis indoctorum sensus offenditur. Cauebimus, igitur, ne multa breues syllabæ orationis sensum terminent:

quale est ea, qua, amat, habet, & animus, habet.
 nam continuatio breuium nimis concisos, & tremu-
 los reddit sonos, & poeticum rhythmum, quem vi-
 rare debemus, efficit. Qua ratione ductus Aristote-
 les Iambum, & Trochaum, ab oratoribus vel able-
 gavit, vel certe parum frequentes adhiberi iussit;
 quod minuiiores ac celeriores, quam par esset, vide-
 rentur, & Iambum quidem vulgarem, & aptum ser-
 monibus putavit: Trochaum nomine, prope dixerim,
 ignominioso, ὑπερβατικὸν τὸ πορὶ nuncupavit, & la-
 sciuis saltationibus aptiorem, quam seueris orationi-
 bus iudicavit. verum hi quoq; tam frequenter in ser-
 monem incidunt, vt non modo imperiti in Iambicum
 & Trochaicum metrū passim incidant, sed ne sum-
 mi quidem oratores integros trimetros, vel Iambi-
 cos, vel Trochaicos euitare potuerint. nam & Hie-
 ronymus peripateticus multos in Isocrate reprahen-
 dit; & Latini Rhetores quosdam apud Ciceronem no-
 tarunt: ideoq; factum crediderim, vt Asiatici, cum
 hos pedes vix euitari posse cernerēt, duobus Trochaicis
 orationem claudere pulchrum putarint; & Asiati-
 cos amulatus Cicero membra, & periodos Ditro-
 chæo frequentissime clausit; Iambicum vero nu-
 merum, vbi celeritate orationis opus fuit, nemo con-
 tempserit. Illud modo vitandū, ne frequentius, quam
 par sit, admissi fastidium afferant. sunt enim adeo
 insignes illorum percussiones, vt eas quiuis facile dig-
 noscat. neque hic modo, sed vbi que parendum Cice-
 roni, monenti, ne in eodem genere numerorum si-

ne vlla mutatione versemur : qui etsi laudabiles sunt, tamen non sine fastidio continenter repetuntur. Ex trisyllabis Amphibrachibus ijs rationibus, quas iam antea expressimus, a numerorum contextu arceantur. & quoniam de ijs numeris dicere cœpimus, qui soluta orationi minus apti esse dicuntur; diligentes agricolas, qua parte possumus, imitemur, & vt illi prius, quam serant, sensibus, & noxijs grammibus arua liberant, atque ita fore sperant, vt semina, praeculto solo commissa, vberiori fruge leta consurgant: ita nos discipulorum ingenia ijs, quos eruditi notant, erroribus qua possumus parte purgemus: vt disciplina rectioris instituta præceptis, numerosa orationis laude feliciter emitescant. Non solum igitur versus integri, sed hemistichia quoque fugienda sunt: non quod ibi mali numeri sint, sed quia nimis manifesti, nec oratori, sed poetis utiles, illa tamen adhibenda distinctio est, vt versus quidem integros vbique vitemus, hemistichia vero, quibus claudi versus solet, in sine vel commatis, vel membri, vel periodi fugiamus. nam in Bruti epistola reprehensum illud est a rhetoribus, Dicunt placuisse Catoni. Rursus vero, qua priorem partem versus implere solent, in membrorum, aut commatum principijs deprehensa culpantur. sic certe reprehensum Livium novimus, quod historias scripturus in heroicum hemistichium primis statim verbis impigerit. sic enim in præfatione legunt: Facturus ne operæ pretium. minus autem vitiosum fore dicunt, si in orationis soluta princi-

p̄s. sinem versus, in clausulis principium loca-
 rus. Sed & illud sciendum, tum versus ipsos, tum he-
 mistichia tanto vitiosius inseri, quanto notius fue-
 rit id versus genus, vnde sumuntur. nam qui la-
 xatis modulis in sermonem prope solvuntur, facilli-
 me latent; ut comicorum dimetri senarij, & qua-
 drati. Verum nos omnes prorsum versus, si licuerit,
 sed heroicos in primis, & elegiacos, & endecasylla-
 bos omnes, ac praesertim Sapphicos, & si quos pra-
 terea vulgo notos existimabimus, diligenter cauebi-
 mus. insignes enim istos & poeticos clausularum
 plausus, adeo refugiendos putarunt, ut Quintilianus
 euitare nos velit in clausulis non ea modo pentasylla-
 laba, in quibus Daclylus Spondeum praecedit, & fi-
 nem heroici versus, ac metrum Adonicum facit, ut,
 INSONVERUNT; sed ea quoque, quae vel
 Creticum, vel Tribachum Spondeo praeposunt; qua-
 lia sunt, ARCHIPIRATAS, BALNEA-
 TORI, FACILITATES, TEMERITA-
 TES. nimis enim mollem e usmodi clausulam iu-
 dicat. Quin idem duos Spondeos in vna, vel in dua-
 bus dictionibus vitandos duxit; qualia sunt, CON-
 DEMNARUNT, aut, ANTENNARVM,
 &, NOSTROS CVLPANT. nam ex tri-
 bus vocibus compactos Spondeos duos non contem-
 pserunt; propterea credo, quod apud Crassum le-
 gerant, Cur de profugis nostris copias compa-
 RANT CONTRA NOS? quin vsque
 eo processerunt, ut Dactylo non Trochaum modo,
 qui

qui dissimilis plausu est, sed Spondeum quoque, quæ
 paritas temporum, ac similitudo plausus prope in-
 uitat, male præponi in clausula dixerint. Ana-
 pæstus quoque, vel Bacchio, vel Spondeo præceden-
 te, culpatur, ut, Vbi libido dominatur, leue innocen-
 TIAE PRÆSIDIVM EST: & In calami-
 tate DESPONDENT ANIMOS. clausulam
 enim mollem, & versui similem eiusmodi pedum iū-
 cturis fieri crediderunt. Quin Pæan quoque ille quar-
 tus, in clausulis ab Aristotele laudatus, in oratione
 Quintiliano displicet, nullam aliam ob causam, nisi
 quod Anapæstus propemodum sit vna tantum sylla-
 ba longior: eundem vero aptum philosophorum ser-
 monibus non negat. Trocheo etiam præcedente, ut,
 NO STRA FACILITAS. & ne quid sileam,
 quod vsquam legerim, fuere, qui, cum vellent osten-
 dere, quæ in clausulis vitanda essent, hunc ordinem
 sequerentur, ut de monosyllabis primum, mox de
 dissyllabis, vltimo loco de trissyllabis tractarent. eas
 igitur ij clausulas improbarunt, in quibus vnus sylla-
 ba vocem vltimam vel breuem breuis, vel longam
 longa syllaba præcederet: ut, res MEA SIT, &
 eum priuare viTAVIS: at, si contra fiat probant.
 In dissyllabis etiam multo plura reijciunt, & in pri-
 mis Spondeum, & Iambum, ut, si dicas, SERVOS
 TVOS: Spondeum, & Pyrrhichium, ut, CON-
 SVLVIDET: Iambos plures, ut, PARENTI-
 BVSSVIS: Pyrrichios duos, ut, BONAMEA:
 Pyrrhichium, & Trochaum, ut, conqueritur

SVA FATA: Pyrrhichium, & Spondeum, vt im-
 putet **SIBI DEMENS:** Trocheum, & Iambum,
 vt, omnia **NEMPE VIDES:** Trocheum, & Pyr-
 rhichium, vt, aspice **FACTA MEA.** in quibus, vt
 ab vltimis ad prima recurramus, nemo non intelli-
 git elegorum commata esse, Omnia nempe vides,
 Aspice facta mea: illa vero, Imputet sibi demens, Con-
 queritur sua fata, posteriora Priapei carminis he-
 mistichia esse: Bona mea, Pyrrhichios duos: qui
 negliguntur propter nimis minutas percussiones, &
 rhythmum, vt diximus, poeticum: Parentibus suis,
 Consul videt, fines esse Iambicorum. In trisyllabis
 ab eisdem repellitur Molossus precedente Spon-
 deo, vt, in **RVPES INCVRRVNT:** credo,
 quia hexametri versus comma esse suspicantur. Pyr-
 rhichio quoque prepositio culpatur, vt, **MARE**
PROPELLVNT. Quin etiam, si, vltima Mo-
 lossi in duas breues soluta, Ionicum a maiori facias,
 numerum tamen improbant, vt, ad meas **CAPSAS**
ADMISERO. Nam, quod Bacchium preceden-
 te Trocheo respuunt, quis miretur? cum videat, &
 Adonica esse metra, & fines hexametrorum, **LIT-**
TVS HERILES, SENTIT AMORES. Nō
 desunt, qui Trocheum precedente Amphibracho im-
 probent, & dicant in poeticum rhythmum cadere,
VENITE MECVM, DOLETE CASVM.
 Ex eodem Trocheo, si precedat Anapæstus, aut Tri-
 brachus in eadem dictione, nimis mollem fieri clau-
 sulam putant, vt, **PARICIDARVM, & FA-**
CILITATIS, aut AGILITATIS, idem fieri

putant, si Trocheus Anapestum procedat, vt, TOLLIT ANIMOS VICTOR HVMILES. Atque hi quidem de ijs pedibus, qui syllabis quatuor constarent, nullam prorsus mentionem fecerunt, propterea credo, quod nullum pedem tribus syllabus longiorem putarunt. Quidam omnes voces multarum syllabarum improbant, ac nimis fluere aiunt, vt, Excogitaueritis, Arbitrabimini, & quæ eiusmodi fuerint. Quæ ego omnia in vnum locum cogenda, & oculis subiicienda iudicavi, vt, qui legent, facilius, si libuerit, ea possint euitare. Illud sane vitiluer monent, non esse continuandos pedes: e quorum continenti serie tum rhythmi poetici, tum versus etiam fieri possunt: quales sunt Iambi, Trochei, Dactyli, aut Anapesti. Nam, qui vel e breuibus, vel e longis omnibus constant, præter ea, quæ diximus incommoda, hanc insuper afferunt molestiam, quod eiusmodi numeri, si ex omnibus longis fuerint, a quo tardiores, si e breuibus, iusto celeriores sint, necesse est. quin si maxime sint ex pedibus longa, breuique temperatis, ipsa tamē continuatio vel similitudinis tædiū, vel affectationis inuidiā parit. Par fere huic vitio vitium fuit Heroicis, & Meneclis, qui copia, & facultate laudati, tamen, quia omnia eodē propemodū sine clauderant, reprehensionē effugere nō potuerunt. Reprehenditur etiā numerus strepitu quodam heroico intumescens, & quasi confragosus, ac vastus. Sed vel in primis reprehēdi iure possunt fracti, & incōcinni numeri, & in abiectū genus incidentes: qui fieri solent, cū

nulla

nulla periodo interiecta, cæsim omnia, membratim-
 que dicere gaudemus. quod vitium fere nascitur, vbi
 crebris, & nudis, ac breuibus sententijs scriptor vel
 sibi ipsi nimis placet, vel alijs ineptam quan-
 dam subtilitatem ostendere letatur. quo vitio apud
 Græcos laborasse Egesiam legimus. nec quærentibus
 apud alios exempla deesse possunt. eam nos culpam
 vitabimus, si pro rerum, ac sententiarum ordine,
 nunc breues, nunc longas periodos incisus, ac mem-
 bris interponemus. quod non difficile fuerit, si non sa-
 tis putabimus nudas, & affectatas sententias osten-
 tare, sed illarum quoque rationem, vel vnam, vel
 plures, iustis membrorum spatijs comprehendimus,
 & vt res exigere videbitur, in orbem suum redige-
 mus. Nec vera minus reprehendendum, quod multi
 studio compositionis, & ostentandi numeri affecta-
 tione, verba de loco suo violentius, quam par sit, auel-
 lunt, & in alienū adeo turpiter traiciunt, vt omnes
 affectationē illam odiosam ridere merito debeant.
 in quod vitium incurras, si tritum illud. Hunc librū
 ad te L. Aeli misimus, traiectione nimis absurda sic
 mutes, vt dicas, Hunc ad te librū Aeli misimus, Luci
 vel in finē hexametri heroici incidēs scribas, ad te Lu-
 ci misimus Aeli. in quo Cælius Antipater historiarū
 scriptor est a Cicerone sane perquā vrbane derisus.
 is enim, cum se traieciurum verba nō nisi necessario
 scripsisset, tamen in id vitium sæpe incurrebat. sim-
 plicem enim se, simul & insipientem probabat, sim-
 plicem, quod artem, qua latere debet, non celaret, in-
 sipien-

sapientem, quod trita, ac iam vulgata quasi noua i-
 claret. Asiaticorum quoque loquacitas, vel impuden-
 tia potius fugienda: qui nimis compositioni seruien-
 tes, inania quaedam verba, quasi complementa nu-
 merorum, inculcabant, nec, quid dicerent, attende-
 bant, modo numerum complerent: cum cauendum
 vbiq; sit, Ne quid nimis: idque in oratione vel in
 primis fieri oporteat: vbi, si quid pueriliter redun-
 dit, vix ferri potest. Hæc igitur, quæ iure ab omnibus
 reprehenduntur, animo sæpe repetemus, & quan-
 tum suscepta materia ratio feret, euitabimus, dam-
 sciamus, ea, quæ ad pedes, & syllabas attinent, leui-
 ora esse vitia, quam vt magnopere formidari debeant.
 Demosthenes certe, ac Cicero ita numeroſe locuti
 sunt, vt subtiliorem istam, & nimis anxiam obser-
 uationem temperasse potius, quam non intellexisse
 videantur. Illa igitur potior cura adibeatur, vt ijs nu-
 meris, qui communi omnium consensu laudantur,
 assuescamus, nec tanta sit sollicitudo effugiendi leui-
 uscula ista vitia, quanta, vt, quoniam penitus euita-
 ri vix possunt, virtutibus illa compensemus, vel mag-
 na saltem ex parte contegamus. vt enim, quod ad
 mores attinet, vnijs nemo sine nascitur, & optimus
 ille est, qui minimis vrgetur: ita in hac ratione nu-
 merorum, minuta illa vitia, quæ sese crebro vel im-
 prudentibus, vel inuitis ingerunt, post Gorgiam, &
 Isocratē penitus effugere nemo magnopere curauit.
 Maiora illa, & quasi capitalia facinora omnes cura
 summa resugerunt, ne in versum frequenter incede-
 rent,

rent, ne verba nimis importune, & pueriliter traſcerent: ne inania, & otioſa verba, quaſi rimas ex-
 plentes, interponerent: ne minutis numeris ſenten-
 tias conciderent: ne ſine commutatione verſarentur
 in eodem genere numerorum: neue, contempta va-
 rietatis gratia, vno modo vel omnia, vel multa con-
 cluderent: ne membra, & comprehenſiones frequen-
 ter iuſto ſine fraudarent: denique ne aut parum ple-
 na eſſent, quæ propoſuerant, aut redundarent: quæ
 peccata a deo ſunt inſignia, vt quiuis illa dignoſcere,
 pariter & declinare poſſit, ac debeat. Satis iam de-
 monſtratum arbitror, quid ſit numerus ille, qui
 ἀριθμὸς dicitur: quid porro ille alter, qui ῥυθμὸς
 nominatur: deinceps, quam multa & qualia ſint e-
 ius genera, & in ijs quodnam tandem, & quale ſit
 illud, quod oratores ſequuntur: tum vero, quibus hic
 oratorius numerus pedibus, & qua ratione gigna-
 tur: quid, quantumque a cantorum & vulgi rhyth-
 mis, quid a metro denique, & verſu differat: quique
 ex oratorijs numeris deteriores, & improbat: quæ,
 & quam multa orationis numeroſæ ſectato-
 ribus vitia fugienda. proinde iam ad
 virtutes, & meliores, vt promi-
 ſimus, numeros tran-
 ſeamus.

IOVITAE RAPIICII,
DE NUMERO ORATORIO,
LIBER SECVNDVS.

ED quoniam, ut laboriosius, ita pulchrius est, laudem mereri, quam culpa vacare: pergamus, atque aperte simul & breuiter explicemus, quoniam æquum pacto numerosa orationis laude digni esse possumus. Totum igitur hoc, quod in oratione numerosum dicitur, Aristoteles e pedibus confici proculdubio iudicauit, quibus & sola subnixæ inoffenso gradu procedant, & adiuta periodi iucundo sine claudantur. Dionysius Halicarnassæus & Tullius id non in pedibus modo, sed interdum in schematibus quibusdam, interdum etiam in sola vltimarum in membris syllabarum concinnitate consistere crediderunt. Hermogenes numeros oratorios oriri ex membrorum compositione clausulaque contendit, & nomē putat ab eo pede ducere, qui fuerit in clausulis & tota membrorum cōpositione frequentior. Nos de tota bene dicendi ratione, ac præsertim de omnibus elocutionis partibus, præterquā de numeris, ita & a Grecis & a Latinis scriptoribus tractatū semper iudicauimus, ut non tam nouū aliquid querendū desiderandū esse putaremus, quā curandū & veterū scripta recte intelligeremus. quid enim apud Græcos in hoc genere vel Aristotele docti, vel Dionysio accuratius
vel

vel Demetrio distinctius, vel Hermogene scrupulo-
 sius? cui porro apud nos vel Ciceronis copia & elo-
 quentia, vel Quiritianeruditio ac diligentia, vel ali-
 quot aliorum sedulitas non satisfaciat? ad sit modo
 intelligendi cura, & discendi desiderium. itaque sub-
 it interdum tacita quedam miseratio eorum, qui
 tam apertos fonteis, tamque vberes lacus festidiunt,
 & ex clausis riuulis, & arentibus lacunis, quod opus
 est, haurire tentant, vnde nihil nisi exiguum, & illud
 ipsum etiam turbidum haurire queant. quod non
 ideo dicimus, vt eorum, qui nostro seculo scripsere,
 commentarios vel de tota arte vel de elocutione, e
 manibus hominum excutere tentemus: sed vt omnes
 ad veterum scripta diligentius perlegenda excite-
 mus, simulque etiam amicos hortemur, vt eloquen-
 tiam ab ijs potius discant, qui re vera eloquentes
 fuere, quam ab ijs, qui tradendis eloquentiae praecep-
 tis mira quedam pollicentur, scribendo infantiam
 suam confitentur. itaque cum de iunctura, concinni-
 tate, ac schematibus ad oratorium rhythmum, vt
 magni auctores putant, pertinentibus, hoc loco non
 sine iusta causa tractare possemus: facere tamen id
 noluimus: sed studiosos hortamur, vt ea discant a ve-
 teribus, qui de verborum electione, de iunctura, de
 sono, de antithetis, de similiter vel cadentibus vel
 desinentibus, de paritate, vel quasi paritate mem-
 brorum, & alijs ad hanc rem facientibus non minus
 dilucide quam copiose tractarunt. ab illis igitur su-
 ment, quae vtilia esse intellexerint. Nos ea tantum,

qua ad oratorij numeri pedes atque vsum pertinent,
 quia magnis videbantur tenebris obuoluta, ab anti-
 quis non satis explicata, a recentioribus prope negle-
 cta, a paucis prorsus intellecta, ut cūque possumus ex-
 plicare tentamus: itaque ad euoluendum quod no-
 bis ipsi pensum sumpsimus alacri animo redimus, de
 ijs numeris iam locuturi, quos bene dicendi magistri
 & auctores grauiissimi comprobarunt, & quasi me-
 liores atque oratoribus aptiores obseruandos iudica-
 runt. Verum, ut ab omnibus tota res percipi facilius
 possit: quoniam modo id ab antiquis rhetoribus ob-
 seruatum, & quo pacto in consuetudinem sit addu-
 ctum, paulo altius repetam: quod facturum me, prio-
 re libro promiseram. Quamuis igitur (ut iam inde
 ab horum librorum initio diximus) natura ratio,
 numerum esse quauis in oratione, demonstrat: is ta-
 mē numerus, quia nullis artis musicae lenocinijs erat
 expolitus, delectare nō poterat audientes, ac ne ora-
 torij quidem numeri nomine dignus putabatur. illū
 enim qualiscunque syllabicorū pedum iunctura pro-
 creabat, nam cum nihil possent homines loqui, nisi
 quod verbis constaret: verba porro ex syllabis essent:
 atque haec seu binæ, seu ternæ, seu plures iunctæ variij
 generis pedes constituerint: sequebatur necessario,
 ut quorumuis pedum ordo ac iunctura numerum
 aliquem faceret: is tamen non, nisi casu quodam ra-
 ro, auditu poterat esse iucundus: quippe qui nulla es-
 set arte constitutus: nec saepe contingeret ut aptus
 esset. itaque huiusmodi sermones diu nemo literis

committendos putavit: cum tamen poemata etiam
 ante Troiana tempora multi scripsissent. quod non
 ob aliam, ut arbitror, causam factum est, quum
 quod imperitas etiam aures ita mulcebat poeticus
 ille concentus, ut eam modo orationem, quae lectis &
 praefixis pedibus molliter flueret, scriptione dignam
 iudicarent. contra vero solutum sermonem tum Cad-
 mus Milesius, tum Pherecydes & Syrus multis post
 annis primi conscripsisse dicuntur. Legebantur igitur,
 & audiebantur carmina non sine mira quadam
 voluptate: quod vel Iambis, vel Trochais, vel etiam
 Heroicis pedibus certo quodam numero, ac ordine
 contexta, blandos, & plausibiles edebant sonos Ora-
 tio autem soluta, quae nullas id genus illecebras adhuc
 receperat, cum seueritate quadam ac tristitia exci-
 pi videbatur. itaque, ut superiori quoque libro dixi-
 mus, Thrasimachus Chalcedonius, & Gorgias Leon-
 tinus, & post illos Gorgiae discipulus Isocrates poeta
 imitati, numeros quosdam paulo iucundiores ora-
 tionem ita iunxerunt, ut concentus non quidem ille poe-
 ticus, sed iucundus tamen, & nescio quid poetico si-
 mile habens, audientium fastidia tolleret, & auri-
 bus ita quiddam nouae voluptatis afferret, ut adhuc
 oratio soluta quidem, non tamen errans esset ac va-
 ga. quod ipsum quo modo factum sit, facilius intelli-
 gemus, si eorum versuum, quos optimos putavit an-
 tiquitas, naturam ac rationem intuebimur: & quo
 modo ab initio facti sint, quo modo postea paulatim
 vitari, & in solutam prope orationem redigi potue-
 rint,

runt, considerabimus. Quod ad naturam igitur primamq; eorum compositionem pertinet, Terentianus, artis metricæ scriptor longe peritissimus, Iambicum senarium, & hexametrum Heroicum in illa Apollinis aduersus Pythonem demicatione, cuius nomen Pollux in partes quinque distinguit, ortos asserit: & illum quidem ex adbotantium celeri sono sex Iambos, hunc ex metuentium lentis vocibus sex Spondeos accepisse prodit. Proinde Iambicos senarios ab initio tales fuisse credendum est, quales illi sunt ex continuatis & solis Iambis Catulliani.

Quis hoc potest videre, quis hoc potest pati?

Nisi impudicus & vorax, & aleo.

Heroicos autem e Spondeis omnibus tales nimirum fuisse intelligimus, qualis Ennianus ille:

Olli respondit Rex Albai Longai.

Iambici igitur ita primum corrumpi cœperunt, vt, qui prius e sex Iambis continuis erant constituti, locis imparibus Spondeum admitterent: & vt antea singulis Iambis in arsin & thesin dupla proportione diuisis sonus idus reddebant, & ex eo senarij dicebantur: ita deinceps, admissio in sedes impere Spondeo, ac mutata dimensione in eas, quas Græci dipodias & οὐδὲν ὄντας vocant, e nostris nonnulli combinationes aut cogitationes nominarunt, ter duntaxat feriri cœperunt, & trimetrorum nomen a terna percussione sumpserunt, nec duplā, vt antea, verū etiā sesquiterciam aut æquam proportionem receperunt, Iambiū tamē adhuc in posteriori singularum combinationū

parte retinentes: quod Horatius his verbis expressit.

Syllaba longa breui subiecta vocatur Iambus,
 Pes citus: vnde etiam trimetris accrescere iussit
 Nomen Iambeis, cum senos redderet ictus.
 Primus ad extremum similis sibi non ita pridem
 Spondeos stabiles in iura paterna recepit,
 Commodus & patiens: non vt de sede secunda
 Cederet aut quarta socialiter.

Eo vero paulatim licentia progressa est, vt omnes, qui temporibus Spondeo pares essent, quanquam numero syllabarum maiores, eisdem in locis ponerentur, qui iam Spondeo patere cœpissent. Comœdiarum porro scriptores, vt personarum, quas introducebant, verba, de medio sumpta, & sermoni propiora viderentur, in dimetris, trimetris, & tetrametris Iambicis vltimam tantum sedem inuiolatam ac propriam Iambis reliquerunt: alias omnes contaminarunt, illas non Spondeo tantum, ac Tribracho, sed omnibus quaternorum temporum pedibus aperientes, itaque versus ab integris & sinceris Iambis in eos, quos cacometros Iuba vocat, transferunt: ac iam parum admodum a soluta oratione differunt. Hoc & in Heroicis hexametris fere continget, si metricæ artis indulgentia velis vti, & solutis, quas volueris, longis in binas breues, vt metri ratio permittit, non minus frequentes Anapaestos, & Proceleumaticos, quam Spondeos, ac Dactylos adhibeas, atque vltimam tantum sedem Spondeo propriam relinquant.

Quam

Quam ob rem cum fieri videamus, ut versus, quos ex prefixo pedum numero constare, & commata sibi mutuo respondentia desiderare dictum est, ita solvantur, ut, cum versus sint, verius tamen esse non putentur: quis dubitet facile fuisse rhetoribus antiquis, non modo rhythmos illos poeticos, in quibus nec vllæ casuræ, nec finitus, ut in versu, pedum numerus exigitur, sed ipsos etiam versus ita laxare ac solvere, ut incisorum modo, & membrorum, ac comprehensionum principia, atque aliquanto etiam magis fines numerum aliquem non insuauem retinerent? media vero, ut cunque positis, modo non asperere coeuntibus, aut negligenter hiantibus verbis, pedibusque procurrerent? atque hoc demum pacto seueritatem, & tristitiam soluta orationis modesta numerorum iucunditas temperaret? Ceterum cum ne sic quidem fastidiosis auribus satisfacerent, quod nec omnia, quæ tractarentur, casim ac membratim recte coherere videbantur: nec soluta illa, & inelaborata verborum effusio satis delectare poterat: alio quoque remedio huic malo occurrendum putarunt. nam cū in poetarum versibus diuersa sibi commata inuicem suauiter resonare perspexissent: & apud lyricos odas nunc vnus, nunc duorum, nunc trium, aut plerumque quatuor membrorum circuitu terminari, & summa cum voluptate audiri, animaduertissent: ipsi quoque, quod postea latius explicabimus, oratoriam periodon, vel monocolon, vel dicolon, vel tricolon, vel tetracolon, atque interdum etiam, ut qui-

dam putant longiorem excogitarunt. itaque factum est, ut orator poetas, quemadmodum sentit Cicero, imitatus, laxatis miro modo numeris variavit orationem. id quoniam quo modo & tunc factum fuerit, & hodie fieri possit, satis iam ostendimus: qua promissimus viam pergamus: ac iam tandem recenseamus, qui meliores, & aptiores ad oratorium numerum pedes a doctissimis viris sint existimati. Primum igitur, quod nemo rhetoricae artis vel mediocriter studiosus ignorat, Heroum numerum, Dactyli, Anapasti, ac Spondei, ab Aristotele quasi oratoriae dictioni aptissimum laudari, & alijs omnibus anteferri, multi falso putaverunt. quos in errorem traxit male percipiens, nec satis, ut opinor, intellectus Ciceronis locus in tertio de oratore libro, ubi L. Crassum de numerum cum Q. Catulo ita loquentem inducit. Nam cum sint numeri plures: Iambum, & Trocheum frequentem segregat ab oratore Aristoteles Catule vester: qui natura tamen incurrunt ipsi in orationem sermonemque nostrum. sed sunt insignes percussiones eorum numerorum & minuti pedes. quare primum nos ad Heroum Dactyli, & Anapasti, & Spondei pedem inuitat. Quibus verbis adducti sunt viri alioqui doctissimi, ut crederent a Cicerone, cum haec scriberet, Aristotelis verba non satis fuisse percepta. sunt autem haec in tertio illius de rhetorica libro posita:

Τῶν δὲ εὐθιμῶν ὁ μὲν ἕρως σεμνὸς, καὶ λεπτικὸς.

Putant enim Heroum numerum his verbis ab Aristotele lauda-

laudatū, quasi amplū, ac sonorum, & dictioni oratoria accommodatū: cum tamen & Demetrius Phalereus, & Dionysius Halicarnasseus, viri græca lingua peritissimi, & rhetores doctissimi, hunc ipsum Aristotelis locū interpretantes, lōge aliter senserint: & Heroū numerū ita laudatum ab illo dicāt, vt tamen ab oratorū oratione remouendū censeat, vel certe non frequentandū, ob hoc ipsum, quod grādus, & sonorus, & nimis poeticus sit, atque ideo minus aptus oratoribus: quod & Cicero videtur intellexisse: qui cum reprehenderet Ephorū, quod Dactylū sequeretur, quasi alijs pedibus anteponi mereretur: statim intulit: Aristoteli longe secus videri, qui iudicaret Heroū numerum gradiorē, quam desideret soluta oratio: & Dactylicū rhytmum hexametrorum magniloquentia accommodatiorē, quam oratoribus, esse diceret. quæ sine dubio contraria vidētur ijs, quæ in tertio de oratore, vt diximus, libro leguntur: vbi ad Heroū Dactyli, Anepæsti, & Spōdei pedē inuitari oratorē Crassus affirmat. quod Petrus Victorius, bene doctus ac diligens Aristotelis interpres, curioso, vt omnia, animaduertit, & quæ hominis modestia ac verecundia est, Ciceronē tamen nō reprehendit, sed miratur potius, & querit quānā causa Ciceronē in tantū errorē traxerit, vt sibi contraria dicere videatur. ego vero, quāuis, verba hæc inter se contraria esse, nō quæā negare: Ciceronē tamē sibi ipsi contrariū nō esse, iure, vt opinor, affirmarim. quædā. n. per introductas in dialogis personas lōge aliter dicūtur, quā scriptores ipsi sentiant:

tiant: neque tamen ideo sibi ipsis contradicere aucto-
 res existimantur, sed seruare personarum, quas intro-
 ducunt, decorum creduntur. nam in libris de Natura
 deorum multa Balbus, multa Velleius, ille vt stoicus,
 hic vt Epicureus, longe aliter dicunt, quam Cicero
 sentiat. nec tamen eius dialogi auctorem Ciceronem
 sibi ipsi contrariū dicemus. quod in dialogo quoque
 de oratore factum esse, mirum videri non debet.
 Quod igitur Cicero per Crassi personam dicit,
 Nos ad Heroum Dacllyli, & Anapaſti, & Spon-
 dei pedem ab Aristotele inuitari, & eos pedes cate-
 ris anteferri: non ideo dicit, quia ita sentiat Cicero
 ipse, sed vt decorum persona loquentis seruetur.
 amauit enim Crassus membra, & periodos Heroo
 numero claudere: & eum numerum putauit alijs
 anteponendum. quod vt videretur aliqua ductus au-
 ctoritate fecisse, Aristotelis verba ad opinionis sua
 confirmationem trahere poterat, aut forsā trabe-
 bat: ideoque a Cicerone hac loquens introducitur.
 proinde, si quid peccatum est in verborum Aristote-
 licorū interpretatione: id Crassi culpa, nō Ciceronis,
 intelligamus esse cōmissum. gausum autē Heroo nu-
 mero Crassum si quis forte nescit, is legat, quaeso, qua
 Cicero, de qua dā Crassi periodo in Oratore tractans,
 in hac verba scripsit. Sequitur non longa: ex duobus
 enim versibus, id est mēbris, perfecta cōprehensio est,
 & in Spondeos cadit. ac Crassus quidem sic plerun-
 que dicebat: idque ipse genus dicendi maxime proba-
 bat. Si igitur Crassus ita dicebat, vt in Spondeos ple-
raque

raque illius periodi caderent ; & id dicendi genus
 maxime probabat : apparet Heroum numerum ab
 illo fuisse maxime probatum. Spondeus enim primus
 omnium pedum Herous est : & inde hexametros
 Heroicos primum compositos fuisse constat ; vt iam
 antea dictum est. eum vero postea, resolutione lon-
 garum in breues, migrasse tum in Dactylum, & A-
 napæstum, tum in Proceleumaticum, omnes sciunt.
 ideoq; hos omnes in Heroicis hexametris, quasi vi-
 carios Spondei, positos inuenimus. Spondeum vero
 ipsum vt principem ac dominum cognoscimus, quip-
 pe cui nullus non locus in eo versus pateat, & a sexta
 nunquam sede repellatur. Proinde vero suspicari
 possumus, ac debemus, non Cicronem, sed Crassum
 Aristotelis verba aliter, quam oportebat, intellexis-
 se, atque ideo spondeum, quasi grandem & amplum
 numerum, in clausulis vsurpasse. quod cum intelli-
 geret Cicero, & Crassum de numeris disputantem
 fingeret ; sermonem ei dedit conuenientem structu-
 re, qua ipsum gaudere nouerat. Potuit autem mo-
 ueri Crassus, vt crederet ab Aristotele numerum
 Heroum approbati, quod σεννὸν καὶ λεκλικόν
 appellauit. que verba ita Crassus putauit intelligen-
 da, vt σεννὸν, grande & amplum ; λεκλικόν, di-
 ctioni oratorie aptum interpretari oportere. In O-
 ratore vero, vbi non L. Crassus, sed Cicero ipse loqui-
 tur, verba illa non, vt Crassus intelligebat, sed, vt A-
 ristoteles ipse intelligi voluit, explicantur. qui cum
 pedes in tria genera diuisisset, & in alijs, vt iam an-

De diximus, rationem seu proportionem equam annotasset, in alijs duplam, in alijs fescuplam; Heroos, in quibus esset equa diuisio, non vt malos et abiectos, sed vt nimis sonoros grandesq; reformidauit potius, quam abiectit: dispari vero ratione Iambum & Trochaum, in quibus dupla est, frequenter adhiberi noluit; quoniam eorum alter vulgaris, & abiectus, alter nimis celer, & quasi saltator esset. Paeanas autē, in quibus fescupla est, in primis laudauit. in ijs enim, vt ipse credidit, orationis ornatus ita seruetur, vt ea neque grandior, neque abiectior fiat, quam oportet, sed medium quiddam, & laude dignum tenere videatur, atque ita existat ampla oratio, vt metra tamen, & poeticum canorem euitet, neque contra in abiectum & humilem sermonem recidat. Hac ideo discutienda putauimus, ne homines, aut Aristotelis verba a M. Tullio non satis fuisse percepta, suspicarentur, aut non solum Crassum, sed Aristotelem quoque & Ciceronem sensisse Heroos pedes oratori esse aptissimos; cum Aristoteles eos quasi nimis grandes, & plus iusto canoros reformidet, Cicero ab illo haud intrepide dissentiens inanem illam formidinem culpet, & hos pedes ita admittat, vt tamen illis Paeana anteponat. Quare facile intelligimus, Crassum solum in ea heresi fuisse, vt membra, & periodos Heroo numero optime concludi, atque id Aristotelis auctoritate posse comprobari existimaret: cum tamen longe aliter Aristoteli placuisse videamus, ideoque illum & Cicerone culpatum, quod hunc nume-

rum parum prudenter ab oratoria dictione alienum putarit. qua de re copiosius in parte libri huius ultima loquemur. Nunc illud constet, Heroum istum numerum ab Aristotele nimis grandem existimatum, a Cicerone tamen, vt commune & indifferenter, admissum, a L. Crasso reliquis omnibus fuisse prelatum. quam opinionum varietatem minus mirabimur, si considerabimus diuersis oratoribus diuersas placuisse structuras. nam & Cato eam probasse, quæ confragosa dicta est, existimatur; & M. Antonius fluxa delumbiq; vsus fuisse dicitur; Cicero- nem vero Asiatica delectatum nouimus. Sed, vt ad rem veniam, laudat Aristoteles sine dubio Peanas, & alijs antepont; quod ijs vitijs careant, quibus Heroici Trochai, & Iambi laborant; & quod poetici non sunt, atq; ex ijs metra fere non sunt; & quod omnium maxime latere possunt, sed, cum plures sint Peanes, duos tantum nominatim ponit, primum, & quartum, illum principijs, hunc clausulis aptum esse confirmans: aliorum nullam omnino mentionem facit. sed tertium in membris periodiq; claudendis vsque eo Tullius adamauit, vt illo frequentius, quam par esset, vsus existimetur. homines certe proxime sequentis illum seculi tantum virum, si dijs placet, irriserunt, quod tertio quoque sensu, quasi sententia loco, poneret illud suum, ESSE VIDEATVR. hoc certe numero membra & periodos adeo saepe clausit, vt Probus grammaticus hunc Tullio peculiarem fuisse structuram scripserit. Sed ne secun-
dum

dum quidem Paana ab eo contemptum, ostendunt
sum alia plurima, tum hac ex oratione pro Quintio,
exempla.

Si res opinionem meam, quam de vobis habeo
fefellerit.

Negat Alphenus equum esse, procuratorem satis-
dare.

Iste postulat, ut procurator solui satisdaret.

Et sane omnium Paanum crebra exempla in Cice-
ronis orationibus licet inuenire. neque existimo ab
Aristotele duos illos nominatos solos, quia prorsus
contemneret alios, in quibus est eadem ratio diuisio-
nis; sed quod eos ipse magis probaret. Quartum Pa-
ana Cicero non laudat, & ab Aristotele aperte dis-
sentit; non tamen reiiciendum putat. Creticus om-
nibus locis, ac praesertim in principijs laudatur: de
quo Terentiani versus hi sunt:

Optimus pes & melodis, & pedestri gloria

Plurimum orantes decebit: quando pene in vl-
timo

Obtinet sedem beatam, terminet si clausulam

Dactylus, aut Spondeus inam: nec Trochaum
respuo.

Cretico & Paanibus duos Bacchios, & ratione diui-
sionis, & temporibus pares, addi posse non dubitaue-
rim. Dochimus quoque, quinq, syllabarum pes, quo-
uis loco, ut Messalinus post Ciceronem ait, recte poni-
tur, dum non continetur: quoniam sic asperum red-
dit numerum. de quo sic Rufinus:

Principium, finem, ac medium tibi Dochimus ornat.

Et rursus de eodem alibi Rufinus idem sic :

Rhetoricæ pulchre structuræ Dochimus ornat.

Principium Bacchius erit : concludet Iambus :

Aut, vice mutata, nomen mutabitur vni :

Primus Iambus erit, tum finem Creticus explet.

Prima brevis longæq; duæ, brevis, vltima longa.

Exemplumq; artis dabitur respublica nobis :

Quam Cicero casu genitiuo ponere gaudet.

Omnibus iste locis numerum pes efficit aptum,

Hæc seorsum dicenda putauimus deijs pedibus, quos, quasi meliores, & alijs omnibus antepositos, a magnis auctoribus fuisse celebratos noueramus. Nunc operæ pretium fore iudicamus, obseruationes quasdam eruditorum hominum vtili ordine, & ad id, quod quærimus, vel in primis apto recensere, atque ante oculos ponere quos numeros ac pedum structuræ viri eloquentes frequenter vsurparint. Verum illud præfari libet ; non oportere hæc, quæ vel ex rhetorum commentarijs sumpsimus, vel ipsi nos ex oratorum pertinaci lectione collegimus, quasi leges & plebiscita seruari, sed tanquam monitus amici & seduli hominis, ac, si modo queat, prodesse cupientis, a lacri animo accipi, nec prius, quam intelligantur, negligi : nam si quis numerosæ orationis cupidus hæc diligenter legerit : nã ille se perdidisse operam nunquam queretur. Quoniam igitur non solum clausulas diligenter obseruare sed principijs quoque ac medijs

dijs non nihil cura iubemur adhibere ; natura sequamur ordinem ; ac primum de principijs, mox de medijs, vltimo loco de clausulis verba faciamus. Principia igitur non modo periodorum, sed etiam membrorum curam, diligentiamq₃ postulant, ac pedes quosdam præ cæteris diligunt. Aristoteles a longis incipendum iudicauit, ideoq₃ Pæana primum principijs aptum dixit: quod is pes a longa incipit, quam tres breues sequuntur: vt, NAM QVID EGO, & POSTVLAT VT. Creticus quoq₃ in principijs laudatur, vt, CREDO EGO IVDICES; & QVOD PRECATUS sum; & NEMINEM vestrum: tamen sciendum etiam, a breuibus quoque recte incipi, vt, ANIMADVERTI IVDICES. Quamuis autem omnes fere pedes possis in principijs inuenire, tamen hi vel in primis laudem merentur, e trisyllabis Creticus, & post illū Anapaestus, et Molossus, et tetrasyllabis Pæan primus, e pentasyllabis Dochimus, hoc est, Iambus, & Creticus. Media quoq₃ vti inter se apte coherent, diligenter videndum, ne quid vel hiulcum sit, vel asperum. id quo modo queas consequi, ex ijs, quæ de iunctura præcipiunt rhetores, facile intelliges. Sed id quoq₃ non minus accurate prouidebis, ne concisos & breues ac subsultantes edant sonos, & quanquam media omnia, quia sine vlla mora profluunt, plerumque fallunt, ideoq₃ promiscuos accipiunt pedes: tamē sciendum, Pæanas, primum, & quartum, vel etiam alios, Creticumq₃ & Bacchos, ac Dochimum hac in

parte laudari. Verum cautio illa erit adhibenda, vt, vbi volueris orationem currere, crebros Trochaos, & Lambos inseras; vbi lentius incedere, frequētes Spondeos interponas; vbi vero medium quiddam concupiueris, ijs pedibus utaris, qui ex mixtis breuibus ac longis temperantur. Atq; hac quidem de principio ac medio breuiter, vt oportuit, dicta sint. De fine vero, atque ea parte, quam clausulam vocant, multo iam fusius ac diligentius tractare nos oportet. quamuis enim orationis structura per totum corpus suum ijs numeris, qui non offendant, debeat esse expolita: hoc tamen loco iucundior syllabarum concentus exigitur, vbi apertius orationis & virtutes, & vitia dignoscuntur. neq; enim sensus est vllus, qui non certo sine claudatur, & intervallo naturali a sequentis initio distinguatur: ideoq; fit, vt auditor cursum fluentis orationis intento secutus animo seuerius iudicet, vbi iam dicendi stetit imperus, & iudicatu ro considerandi tempus indulfit. quo magis laborandum est, ne videri possit abruptum, quod audientis animū debet instaurare. hac est enim, vt Fabius ait, sedes orationis: hoc auditor expectat: hic laus tota declamat. Pergamus igitur, & vt superiore libro non incuriose clausularum vitia collegimus; ita in hoc qua possimus diligentia de illarum laude tractemus. Probus grammaticus ostendit a nonnullis culpata fuisse structuram, quae in monosyllabam vocem desinat. quos ille Ciceronis auctoritate redarguit; sicut eos quoq; quibus displicuit structurā dissyllaba dictione
 fini-

finire: cum tamen id vitiosum non sit, nisi cum Dactylus Spondeum, aut Trocheum præcedit, & Adonicum metrum facit: qualia sunt, TERRUIT VRBEM, VISERE MONTES. quin etiam innuit fuisse, qui structuram, dissyllabo finitam, non sine magna cautione admittendum putarent, quamobrem, ne quem vana ista superstitione timidiorum in dicendo faceret, placuit a monosyllabis vsque ad pentasyllaba laudabilium clausularum exempla ponere, partim a nobis obseruata, partim sumpta ex Fabio Quintiliano, Casio Basso, Valerio Probo, Fortunatiano, Diomede, ac Martiano: ex quibus possit intelligi, quid hac in re tum a nobis fuerit, tum ab eruditis hominibus obseruatum. Primum igitur, si in fine fuerit monosyllaba vox longa, præcedens Trocheus laudatur, vt, non scripta, sed NATA LEX: debet esse legum in republica PRIMA VOX. Sed illud etiam quidam aiunt, Creticum Cretico in hoc vtroque exemplo videri posse recte præpositum fuisse; vt numeri senarum sint syllabarum, denum vero temporum, hoc modo, SCRIPTA, SED NATA LEX: in re PVBLICA PRIMA VOX. At si monosyllabon illud vltimum correptum fuerit, Iambus recte præcedet, aut Anapestus, vt, APVD MEOS SIT; vt, ANIMOS DAT. Spondeus Spondeo præcedente in duabus aut pluribus dictionibus recte apud L. Crassum, qui Spondeos adamauit, sensum claudit, vt, clandestinis consilijs NOS OPPVGNANT? cur de nostris pro-

profugis copiis compacta ANT CONTRA NOS?
In vna nimis mollem facere clausulam putatur. *pra-*
ferrim si Dactylus praecedat, vt virtus INCLIT A
GERMANORVM. item recte claudit Spon-
deus Cretico praecedente, vt, depellendi CRIMI-
NIS CAUSA; Anapaesto, vt, muliere non so-
lum nobili, verum EIAM NOTA; Iambo,
vt, MEOS CIVES; Trocheo, vt, ARMA
SVMPSE. Trocheus Trocheo praecedente, vt, O
MARCE DRVSE; Spondeo praeposito, vt, quod
ille potest, NOS POSSEMVS; Pyrrhichio,
vt, CAPE VOTA; Cretico, vt, PRODITIS
REBUS; Anapaesto, vt, ANIMOS SVME;
Tribracho, vt, REFERO CAVSAM. Iambus
Spondeo praecedente, vt, IVSTA FIDE; Da-
ctylus Cretico praecedente, vt, stetit Praetor populi
Romani soleatus, muliercula NIXVS IN LIT-
TORE; &, gladium ab ipsis PORRIGI LE-
GIBVS. factum suum CVM MEO CON-
FERAT; Pyrrhichio, vt, BENEDICITVR;
Trocheo, vt, IVRE FECIMVS; Spondeo, vt,
CAVSAS AVDIAT; Tribracho, vt, RE-
COLE NOMINA; Anapaesto, vt, REPE-
TES CAETERA; Palimbachio, vt, SEPO-
NF CAETERA. Molossus breui syllaba praee-
dente frequentissimus est, & optime claudit, vt est
illud, scimus, vbiq; sunt, ESSE PRO NO-
BIS; Dactylo praecedente, vt, rure nutritos, ES-
SE SENATORES; praecedente Amphibracho,

VI, DOLORE COMPVLSI; *Antispasto*, VI,
 COHAEREDE DECEPTO. *Tribrachus* praecedente
Cretico, VI, de CAETERIS AGITE;
Epirrito tertio, VI, DE PRAELIIS REDEO.
Bachus praecedente *Cretico*, VI, HOSTIBVS
 REPVLSIS; *Antibachus* *Antibachio* praeeun-
 te, VI, DETRV DIT HAEREDEM; *Duro-*
cheo, VI, VINDICATVR ELECTVS; *Tro-*
cheo, VI, SVME DECRETVM ESSE DE-
 LECTVM; *Bachio*, VI, quod ille, POTEST
 NOS POSSEMVS. nam hunc numerum hoc
 modo quidam metiendum crediderunt. *Trochaeo*
 praeposito, VI, istius furorem, ac TELA VITE-
 MV S; *Amphibrache*, VI, DOLORE DERI-
 SV S; *Molosso*, VI, sanguine GERMANI RE-
 SPERSVM. *Creticus* *Cretico* praecedente, VI, pos-
 ses serVARE QVAMPLVRIMOS; *Anapa-*
sto, VI, nisi homines VIOLENT MAXIMOS.
Anapaestus *Anapaesto* praecedente, VI, LEVE PRAE-
 SIDIVM; *Cretico* praecedente, VI, o CALLI-
 DOS HOMINES. *Diomedes grammaticus*
Amphibrachum quoque illum, qui ab alijs formida-
 tur, admittit praecedente *Spondeo*, VI, RECTE
 LOCVTVS; item *Trocheo*, VI, veterum mo-
 rem iudiciorVM REQVIRIT; & ingref-
 sum iam in BELLVM VIDEBAM: vbi, sicut
 hic auctor putavit, *Trocheus* est posterioriore quidam syl-
 laba naturae breui positione tamen longa: nam si po-
 sitione nulla fuerit, VI, IVSTA QVERELLA, *Adoniacus*
 fiet

fiet metrum: quod in primis vitari Probus iubet. & sane tam raro deprahenditur, ut prudentis sit evitare. Fuere & apud Gracos, & apud Latinos, qui non putarent ultra dissyllabos, & trissyllabos pedes in numeris considerandis progredi oportere, ideoq; nullam aliorum pedum mentionem fecerint: vel quod non plures quam dodecim pedes esse posse crediderunt; ut Censorinus in libro de Natali die scriptum reliquit: vel quod tetrasyllabis, & pentasyllabis dissyllabos, ac trissyllabos inesse animaduvertebant: vel quod longiores istos pedes rhythmos, ut sunt, esse credebant: vel certe, quod videbantur omnia posse facilius obseruari, si ad paucos, & breuiores pedes hac dimensio redigeretur. id autē fieri posse non est quod quisquam dubitet: nihil enim obstat, quo minus vnam, atque eandem orationem diuerso pedum genere metiamur. endecasyllabos certe Sapphicos quidam in pedes ita diuidunt, ut apud Horatium primum faciant Trocheum, I A M S A -; secundum Spondeum, T I S T E R -; tertium Dactylum, R I S N I V I S; quartum Trocheum, A T Q V E; & quintum item Trocheum, D I R A E; in quo quia versum claudit, iure suo longa pro breui sit posita. alij in Creticum, I A M S A T I S; & Spondeum, T E R R I S; & Peana tertium, N I V I S A T Q V E; & vltimum Trocheum, D I R A E. Hephæstion primā syzygiam Trochaicam senū aut septenarium temporum, secundū Choriambicam, tertiam ex Iambo, & syllaba indifferente fieri ostēdit, ex quo

patet, quartam in hoc metro syllabam breuem esse posse, vt apud Catullum :

Orium Catule tibi molestum.

& apud ipsam Sappho metri inuentricem,

*

Alij Epitritum secundum primo loco posuerunt, I AM SATIS TER: secundo Choriambum, RIS NI VIS AT; tertio Amphibrachum, QVE DIR AE. sic certe diuidendum putauit Ausonius poeta, qui de Sapphicis endecasyllabis tractans ita scripsit:

Sunt & quos generat puella Sappho;

Quos primos regit Hippius secundus;

Vt claudit Choriambon Amphibrachus.

Neque, opinor, eundem versum male diuiseris in Trochaicam heph. hemimerim, & duos Trochaes, hoc modo, I AM SA, TISTER, RIS NI, VIS, AT QVE DIR AE. verum, quando & Aristoteles Pæana primum, ac quartum laudat: & Cicero non Pæanas modo, sed Dochimum etiam pentasyllabon laudat; & Augustinus Epitritos omnes soluta orationi putat aptissimos: recenseamus & nos, qui ex tetrasyllabu pedes sint a veteribus commendati; ne quid, quod studiosis vtile esse possit, scientes ommittamus. Pæan tertius, vt, VIDE AT VR. talis est, CAPE VOTA. Pæan quartus, vt, DOCVERANT. Dichoreus, vt, COMPROBAVIT. quem & Asiatici frequentarunt. & Cicero

maxi-

maxime adamanit in periodorum fine, tale est illud,
 MARCE DRVSE. sed cum in vna dictione
 fuerit, nescio quid habet longe suauius, vt temeritas
 filij COMPROBAVIT. Antispastus, vt, VI-
 DEBATVR. Ionicus a maiori, vt, DEPO-
 NITE. Epitritus primus, vt, SENATORES.
 ei simile est, ME OS CIVES. secundus, vt,
 OPTIMATES. huic simile est, ARMA
 SVMPSI. tertius, vt, SE PONERES. tale
 est, IVSTA FIDE. quartus, vt, LEGIS-
 SETIS. tale est, NOS POSSEMVS.
 hos Augustinus solute orationi aptos iudicauit, pro-
 pterea credo, quod auctore Terentiano e genere sunt
 Paanicorum, quos ab Aristotele atque alijs laudari
 nouimus. Verum, antequam ab hoc loco digrediar,
 in quo de ijs pedibus disputatur, quibus vel periodi,
 vel membra clauduntur; placuit ex M. Tullij oratio-
 nibus exempla apponere, quibus ostenderemus non
 Paanas modo ab Aristotele laudatos, & Dichoreos
 Asiaticos, sed omnes prorsus tetrasyllabos, praesertim
 si ex tetrasyllabis dictionibus sint constituti, in clau-
 sulis esse frequentissimos, vt tamen alium alio fre-
 quentiozem possis agnoscere. Proceleumaticus om-
 nium primus, quia multas habet breues, rarius inue-
 nitur. huius tamen exempla sunt haec:

Quod socium tibi eum velles adiungere, NI-
 HIL ERAT.

Postulat, vt ex edicto bona possideRE LICE-
 AT.

Qua exre intelligi facile POTUIT.
praesertim cum haec res plurimas gratias, firmissimas
amicitias, maxima studia PARIAT.

Dispondei exempla.

Omniū mortalium sententijs CONDEM-
NARI.

Fidem meam SPECTAVERUNT.

Offensionem vitat equalitate DECER-
NENDI.

Nam quid ego dicam populum atque imperitum vul-
gus ludis magnopere DELECTARI?

Non possum non mirari Probum inter laudabiles
structuras posuisse Dactylum sequente Dispondeo, ut,
LUMINA DEPONEBANT. Sic enim
fit trimeter Heroicus, qualis est ille, porREXE-
RAT AMPHITRITE.

Dyambi.

Pugnet vestra integritas cum illorum PECV-
NIA,

Testium constantia cum illius patronorum minu-
atque POTENTIA.

Quid habent illorū inimicitia PERICVLI?
Aliquid de supplicio REMITTERES.

Ditrochai.

Non ferrem omnino moleste, si ita ACCI-
DISSET.

Ineunte adolescentia maximi ipse exercitus IM-
PERATOR.

Fore seruos ARBITRANTVR.

*Ad quos conscientia contagio PERTINE-
BAT.*

*Præcedente Ionico a maiori, vt, DEPELLE-
RE CASTITATEM.*

*Proceleumatico, vt, VOLVERIT IVDI-
CARE.*

*Pæone primo, vt, IVDICIA SVSTI-
NEBIT.*

*Trochæo, vt, DIRA MACHINA-
TVR.*

Antispæsti.

*Innocentium misera comMOVEBA-
TVR.*

*Constitutæ auctoritatis iudiciorum VIDERE-
TVR.*

*Ita discedent a nobis animo & VOLVN-
TATE.*

Inuidisse vestra laudi VIDERETVR.

Ionici a maiori.

Quem nemo sit ausus DEFENDERE.

Immo vero adsit, RESPONDEAT.

*Immanis atque importuna natura DESI-
DERAT.*

In vestrum iudicium ADDVXIMVS.

*Spondæum Bassus & Trochæum præponi recte pu-
tat, vt, ARMIS REPLEVERAT; &
ASTRA COELESTIA.*

Ionici a minori.

Vexati socij, Dÿ immortales SPOLIATI.

*Omnia tu Deiotaro Caesar TRIBVISTI.
Quod nomen hi reges ne amitterent, te victore
TIMVERVNT.*

*Cum omnibus potius, quam soli perire VOLV-
ERVNT.*

*Hic opera pretiū adnotare, duo priora membra prope
duos integros hexametros versus esse: atq; id vitium
ideo fortasse tolerandum, quod pronunciantis distin-
ctione occultari potuit. sed tutius est huic pedi bre-
uem syllabam praeponere. Neque vero probauerim,
quod Probus ait, Anapaestum Ionico a minori recte
praeponi, ut modicos COLVERVNT: cum
haec quoque structura hexametri finem constituat:
quod ipse vitiosum praedicat.*

Paeanos primi.

*Quod ad salutem communem pertinet iudices,
prospicite, atq; alij CONSVLITE.*

Ex populi Romani suffragij ERIPITE.

*Horum nos hominum sectam atque institutum
PROSEQVIMVR.*

*Alterum eorum ex sua sede ac domo SVSTV-
LERIT.*

Paeanos secundi.

*Si res opinionem meam, quam de vobis habeo,
FEFELLERIT.*

*Negat Alphenus aequum esse, procuratorem SA-
TISDARE,*

*Qui igitur vnquam fuit hoc homine SCIEN-
TIOR?*

*Iste postulat, ut procrator solui SATISDA-
RET.*

*Probus Trochaum precedentem laudat: cuius rei
exemplum ponit, VLTVS RECESSE-
RAT.*

Pæanos tertij.

Prudentem exitum quaesisse VIDEATVR.

*In conspectu legum libertatisque MORIA-
TVR.*

*Cum vestra atque omnium salute TVEA-
TVR.*

*Sed etiam antiquitatis memoriam virtute SV-
PERARIT.*

*huic syllaba breuis, vel potius Trochaus praepositur,
ut sinem faciat heroici versus.*

Pæanos quarti.

*Etenim si tanta illis comitijs RELIGIO
EST.*

*Maximum bellum populum Romanum cum An-
tio hoc gestisse VIDEO.*

*Cum esset, ut ego mihi statuo, talis, qualem te es-
SE VIDEO.*

Epitriti primi.

*Apud eos, qui a me auxilium PETIVE-
RVNT.*

Quo animos testium RETARDARENT.

*Omnes mea cura cogitationesque LABORA-
RVNT.*

Ceteri fructus vite RELINQVENDI.

Epitriti secundi.

Si qui istum iurati sua sententia LIBERA-
RVNT.

Qui vltro citroq; NAVIGARENT.

Vbi noui iudices erunt CONSTIIVTI.

Vt ad istos honores PERVENIRENT.

Epitriti tertij.

Amplius centum ciues Romani COGNOS-
CERENT.

Lacrymantesq; DEFENDERENT.

Non enim metuo, ne tu illi SPCCEN-
SEAS.

Nullae leges, nullae iura CVSTODIUNT.

Epitriti quarti.

Summo studio potentissimorum hominum DE-
FENDATUR.

Pecuniam publicam C. Carboni datam AVER-
TISSE.

Iudices in hunc reum CONSEDISTIS.

Quam in duobus clarissimis religiosissimisq; tem-
plis EXPILAVIT.

Choriambi.

Neque, prater ea quid possis dicere, INVE-
NIO.

Quod initium reipublicae delendae CONSTI-
LIVM?

Ante quam pro L. Murana dicere INSTI-
TVO.

Grave est, vere accusari in AMICITIA.

Vides

Vides omnes tetrasyllabos in clausulis inueniri. Verum, si oratoris scripta diligenter legeris, Paanas primum & tertium saepe, secundum rarius, quartum rarissime inuenies. neque enim dissimulanter ab Aristotele in huius pedis vsu Cicero dissentit. quamuis enim hic pes ab illo philosopho magnopere laudatur: huic tamen ita displicet, vt eum fugere videatur. Epitriti omnes frequenter incurrunt: quamuis eos Aristoteles neque nominet, neque saltem innuat: Cicero autem, vt iam antea diximus, non tam videtur exclusisse, quam leuiter innuisse. cur porro non nominet, cum eis frequenter vtatur, non satis video: nisi dicamus illos, licentia vltimae syllabae, pedum rationalium vicem subire, & ad equam, aut duplam, aut sesquialteram diuisionis rationem posse reuocari: quotiescunque in fine membrorum aut periodorum deprehensuerint. nam e quatuor syllabis, in quibus vna tantum reuera breuis est, si licuerit vltimam pro breui longam, vel pro longa breuem accipere: ex Epitrito primo, correpta vltima, quae longa est, fiet Antispastus, ex secundo Ditrochaeus, ex tertio Ionicus a maiori, ex quarto, producta vltima, quae breuis est, Dispondeus. quin Amphibrachus quoque ille apud metricos, & rhythmicos infamis, & ab omni rhythmica ratione alienus, producta vltima fiet Bachius: atque ita pedes isti quinque per ectasin aut systolen vltimae syllabae ad diligentissimam rationem diuisionis in arsin, ac thesin redigentur: quae in Antispasto, Ditrochaeo, & Dispondeo aequa in Ionico dupla, in Bachio sescupla depre-

henditur, atque ita erunt inter eos rhythmos, qui ab Aristotele ac Cicero laudantur. id autem fieri posse, Cicero ipse declarat: qui ex C. Carbonis notissima periodo membrum illud, ab omnibus esse ei pœnas **PERSOLVITAS**, Dichoreo clausum dixit: tamen dictio illa, **PERSOLVITAS**, Epitritus sit secundus. sed nihil ad rem putat pertinere, ultima illa longa sit, an brevis. Terentianus quoque nec in commatibus quicquam referre iudicat, longa ne, an brevis sit ultima eius versus sunt.

Omnibus in metris hoc iam retinere memento,
In fine non obesse pro longa breuem. & alibi
Nanque referre nihil, sit quali syllaba sine:

Commat aq; hoc ipsum iuris habere volunt, quam rationem veram esse illud ostendit, quod in hexametris ultimus Spondeus semper esse intelligitur: quamvis ultima syllaba brevis sit. neque enim, cum sit metri dominus, de ultima sede pelli vlllo pacto potest. quod ipsa metricarum figurarum ratio numerusque demonstrat, quæ triginta due tantummodo dicuntur ab ijs, qui de metris scripserunt: duplo plures futura, si Trocheus ultimum locum tenere potuisset, ac non per eclasin vltimæ syllabæ de Trochæo Spondeus factus esset. In Iambicis quoque ultimus esse Iambus, quamvis ultima brevis sit, eadem ratione intelligitur. Hoc modo & Proceleumaticus in fine inuentus, producta ultima, habebitur quasi Paan quartus, nec quatuor breuium numero molestus fiet. Ex ijs, que dicta sunt, satis iam arbitror esse ma-
nife-

nifestum, nec Augustinum reprehendi oportere, qui
 Epiritos omnes laudat in clausulis: cum frequen-
 tissime apud Ciceronem inueniatur: nec admiran-
 dum, illos neque ab Aristotele, neque a Cicerone es-
 se nominatos: cum illi tres tantum proportiones in
 pedibus agnoscere videantur, equam, duplam, & ses-
 cuplam: quarum nulla in Epiritis est: ideoque licen-
 tia vltimæ syllabæ immutanda tres ex illa sesquiter-
 tia ad equam, vnum ad duplam auocarint. qua mu-
 tandorum pedum licentia Ciceroni facilius, qui cum
 metricis omnibus vltimam dicit indifferentem, quã
 Aristoteli, qui eandem potius longam videtur
 exigere, concedi potest. Illud tacere nec debeo, nec
 possum, rhetores existimasse tanti referre ex vnica
 ne voce an ex pluribus hi pedes constarent, vt *Quin-*
tilianus Dispondeum, quem vnica vox constituerit,
 probare quasi nimis mollem non dubitauerit, eun-
 dem e pluribus compactum non contempserit, allato
 ex *L. Crassi* oratione exemplum, quod iam supra po-
 suimus: cur de nostris profugis copias comparANT
 CONTRA NOS? cum tamen passim inuenia-
 tur tam in vna, quam in pluribus vocibus: atque
 vna illa cautio sit adhibenda, ne *Dactylus* statim præ-
 cedat, & fiat *hemistichion Heroicum*, quale est apud
Virgil. MAGNUM IOVIS INCREMEN-
 TVM: vel apud *Catullum*, pulcherrima
 NEPTV NINE. Reliquum est, vt de pentasylla-
 bis quoque pedibus aliquid dicemus: ne quis nos aut
 immemores promissi existimet, aut eos pedes pror-
 sus

sus neglexisse iudicet. Quamuis enim Augustinus,
 ut alibi quoque diximus, conetur ostendere, nullum
 ultra quatuor syllabarum numerum progredi pedē
 posse: ego tamen neque M. Tullium, qui Dochimum
 quinque syllabarum pedem laudat: neque homines
 doctos, qui pentasyllabos triginta duos: ac ne eos qui-
 dem, qui hexasyllabos sexaginta quatuor nomina-
 tum recensent, crediderim esse culpandos: cum pra-
 fertim videamus, quaedam ab illis dicta, apud orato-
 res usitata deprehendi. Sed quoniam tum syllabarū
 in vno pede multitudo, tum pedum ipsorum nomina,
 vel parum certa, vel paucis nota, reddūt rem ipsam
 lectori multo magis obscuram, quam ut facile intel-
 ligatur: multoq; prolixiorē, quam ut memoria pos-
 sit sine multo labore contineri: nos hoc totum, qua-
 lecuque est, per transfennam potius prospiciendum,
 quam manibus tractandum, aut e propinquo spectā-
 dum exhiberetent auimus: ut, si cui forte libuisset, hac
 progrederetur via, quae in paucis monstrata, in reli-
 quis quoque pari ratione potest inueniri: ad sit modo
 labor ille constans, qui vincit omnia. Primum igitur
 Dochimus ille celebris in clausula Palimbachis
 precedente laudatur, ut, FORTUNA REI-
 PUBLICAE: item Spondeo praeposito, ut,
 REGES POTENTISSIMI. Antyciprios
 Iambum precedentem adamat, ut, BONI
 CONSVLEBANTVR. Antamæbeos quo-
 que Iambum diligit, ut, RATES REPARA-
 BANTVR. Aegeoscolios Spondem sibi praepont
 flagi.

flagitat, ut, NOSTRAM CALAMITATEM,
 & illud, si per SE, QVA TEMERITATE?
 Clausula in pentasyllabon desinentes apud Cicero-
 nem sunt notissima illa, MAGNITVDINE PE-
 RICVLOSVM: ALII CONCVPIVE-
 RVNT: VV LGO EXISTIMATVR: VIC-
 TORIA RECUPERARE: METV CON-
 CITABANTVR: ESSE PATIEMINI?
 A SYMMO VIRO EST ADMINISTRA-
 TA. Potes apud hunc plurima pentasyllaba, & nō
 pauca hexasyllaba obseruare, quibus commata, cola,
 & periodi clauduntur, & quē pedem singula exhi-
 beant, quem precedentem statim habeāt, diligenter
 exquirere, & ex hac ipsa obseruatione quandā quasi
 artem faciendarū clausularū tibi comparare, quod
 si fortasse consequi non potueris, hæc tamen ipsa ob-
 seruatio ad cognoscendū numerum oratoriū nō pa-
 rum te adiuuerit. tu modo persta, & memēto nō re-
 clamodo via, sed interdū per obliquos etiā tramites
 ad loca destinata nō incōmode perueniri: nec metuē
 dū, quin, quātā multi præcessere, tu quoq; possis sub-
 sequi, nos nullum longæ inquisitionis laborem effugi-
 mus: quia hæc ijs, qui diligenter introspexisserunt, non
 parū profutura putabamus. quo nomine ne illa qui-
 dem contemnenda duxerim, quæ recentiores vel so-
 phistæ, vel rhetores apud Græcos excogitarunt. ho-
 mines enim ingeniosi, atq; otio abundantes Demo-
 sthenis scripta itā diligentī cura examinarunt, ut ex
 eius oratoris lectiōne nō solum antiquorum rhetorū
 præ-

praecepta confirmasse. sed nouum quoddam rhetori-
 cae artis genus inuenisse videantur. sumptis enim ab
 eodem illo exemplis, & diligenter excussis, ad omnes
 partes vias prius incognitas aperuerunt, & magno
 labore munerunt. inter eos autem Hermogenes ille
 Tarsensis cognomento Xyster, vel in primis videtur
 esse numerandus: qui puer adhuc tantam de se opi-
 nionem excitauit, vt & Musonius philosophus eum
 studiose audiuerit, & Marcus ille philosophiae studio-
 sus Imperator a se auditum honestissimis donis sit
 profecutus. Huius scripta ad hanc, qua de nos qua-
 erimus, partem artis, & ad totam plane rhetoricam
 percipiendam non paruum, vt arbitror, prodesse pos-
 sunt quamuis enim illum amulit a carpsierint, vt
 eum in pueritia senem, in senectute puerum fuisse,
 & ab eo postea artem & literas quasi pennatas auo-
 lasse iactarint: ea tamen non egressus decimum
 octauum aetatis annum scripsit, quae illum & erudi-
 tum fuisse, & e fertilibus agris messem fecisse osten-
 dant. proinde non desuerunt doctissimi sophistae, qui
 hunc illi honorem deferrent, vt eius scripta eruditis,
 quae adhuc extant, commentarijs illustrare digna-
 rentur. As igitur (vt nunc omittam, quae de statibus
 & inuentione rara quadam subtilitate disputat) de
 elocutione ita tractat, vt dictionis oratoriae Ideas,
 quas possis formas dicere, septem constituen-
 das censeat: quas nouisse utilissimum dicit, ijs qui
 vel de scriptis alienis recte iudicare, vel ipsi, quod
 lectione dignum sit, scribere desiderant. harum nomi-
 na sunt,

σαφάνεια, μέγεθος, ἦθος, κάλλος, γοργότης,
 ἀλήθεια, δεινότης. e quibus σαφάνειαν, quam non
 inepte perspicuitatem dixeris, in duas species diuidit:
 μέγεθος vero, hoc est magnitudinem, in sex: ἦθος
 porro, id est morem, vel moratæ orationis formam,
 in quinque. reliquas autem quatuor, ut sunt, indiui-
 sas relinquit. itaque si tredecim illas species, quæ et tri-
 bus illis quasi generibus nascuntur, ijs quatuor indi-
 uis ac posterioribus adieceris: sunt vniuersæ decem
 & septem numero. has ille omnes longo duorum li-
 brorum tractatu explicat, res in singulis octonias dili-
 genter excutiens, sententiam, methodum, schema, le-
 xin, colon, compositionem, clausulam, ac numerum:
 & qualia hæc esse in vnaquaque forma oporteat, co-
 natur ostendere, adductis multis ex Demosthene ex-
 emplis: apud quem tamen fatetur nullo loco aliquã
 et tot formis inueniri, quam possis integram separa-
 tamq; ab alijs agnoscere: sed varia esse omnia, & per
 partes mixta, atque in se confusa dicit, & dignosci
 tamen, sed non sine magno labore. Georgius Trape-
 zuntius in quinto eorum librorum, quos de arte rhe-
 torica scripsit, hunc ipsum Hermogenem more suo
 interpretatus, has formas latinis verbis, & M. Tullij
 exemplis illustrare tentauit, quod et si fors parum
 præstitisse alicui potest videri: nõ est tamen sua lau-
 de fraudandus. ijs enim, qui otio abundat, quo pacto
 id ipsi præstare niterentur, iudicauit. nos ex ipso Her-
 mogene, quæ ad pedes, quos numerus oratorius exi-
 git, quicq; a nobis exquiruntur, facere putauimus, in

hunc locū congestimus: si quis alia desiderat, fontes ostendimus, vnde plenius possit haurire. Is igitur in speciebus perspicuitatis, quarum alterā $\alpha\alpha\delta\alpha\beta\sigma\tau\alpha$, id est puritatem, alterā $\delta\chi\gamma\iota\epsilon\alpha\upsilon\upsilon$, quam vel distinctionem vel elegantiam dicas, ait, compositionem membrorum vel commatum ex Iambis, ac Trochaicis fieri oportere, ut Dactyli quoque, & Anapaesti, & alij pedes ita interponantur, ne metrum fiat. Clausulam vero, quā $\alpha\upsilon\alpha\iota\pi\alpha\upsilon\sigma\iota\upsilon$ vocat, Iambicā, aut Trochaicā esse iubet: & tum ex cōpositione, quae crebrū Iambis constat, tum ex Iambica clausula Iambicum fieri numerū asserit. Ex frequentibus porro Trochaicis ac clausula Trochaica Trochaicum oriri numerum dicit. Ad orationem vero, quae grandior sublimiorque fit, cuius formam $\mu\epsilon\gamma\epsilon\delta\sigma$ vocat, & in species, ut dictum est, sex diuidit, non solum Dactylos, Anapaestos, & Paeanas adhibet, sed Epitritos quoque omnes praeter quartū sumit: Iambos nō penitus ablegat: Trochaos, & Ionicos huic orationis generi putat esse contrarios, ubi vero aspera & vehemens oratio fuerit: ibi incōcinnos etiam atque incongruos numeros probat. A splendida vero oratione, quam ipsam quoque magnitudini subijcit, eosdem Trochaos non abigit, ac cum celeriter agendum est, Trochaos tum in ipsa membrorū, & cōmatum compositione, tum in clausulis laudat: & in hoc orationis genere numerū Trochaicū dicit expectandum, quod ut celeritati sit aptissimus. Et, ut nunc nimis sum in describendis ijs, quae ille per singulas formas obseruari praecipit: illud animaduert-

tendum puto paucos admodum pedes ab eo præteri-
 ri, quasi parum idoneos ad orationis numerū nam e
 disyllabis Pyrrhichium, et trisyllabis Amphibrachum
 et tetrasyllabis Pæanas duos secundum, ac tertium,
 Ionicum a maiori, & Epitritum quarum videtur nō
 nominando improbasse. Pyrrhichium quidem, ut ar-
 bitror, ideo præterit, quod nimis celer ac minutus sit:
 Amphibrachum, quod nec dupla, nec æqua, nec sescu-
 pla, nec saltem sesquitertia proportio in illius potest
 diuisione deprehendi. Pæanas tamen ibi videatur
 omnes admittere. in ea enim forma, quæ αφὸδ ῥό-
 τικ, itemq; in ea, quæ αεμυοτῆς dicitur, Pæanas lau-
 dat: & nullum ex eis nominatim excipiens, omnes vi-
 detur laudasse. qua vero ratione Ionicum a maiori,
 & Epitritum quartū prætereat, non facile dixerim.
 Sed utcunque seres habet, hæc ille, & alia multa in
 alijs atque alijs elocutionis Demosthenicæ partibus
 se obseruasse, ac primū omnium de Iden orationē scrip-
 sisse gloriatur. huius inuēta si quis profutura sibi cō-
 fidit: atque hjs. quæ no: pauca de multis collecta huc
 congesimus, nō fuerit forte contentus: is apud ipsum
 Hermogenē diligentius vniuersa consideret: atq; ex-
 ercitationē ac consuetudinē capiat utendi aptis loco
 & materia numerū: ne, si præcepta modo legirit, ope-
 ram simul & oleū perdat. nos, ut curiosam istorū in-
 niorū rhetorū sedulitatē neq; magnopere suspicere
 neq; desplicere sustinemus: ita eorū iudicia & hone-
 stos conat⁹ vel in primis laudādos existimam⁹: qui ut
 alijs in reb⁹, ita in hac quoq; elocutionis parte Cicero

nem conantur imitari. quod facilius consequentur, si illum hac de re breuiter disputantem iterum legere, & diligenter inspicere non grauabuntur. videbunt enim tres de numero isto oratorio antiquorum rhetorum sententias, & quasi sectas, easque inter se longe diuersas, ab eo ita recenseri, vt omnes earum auctores aliqua ex parte reprehendat: e numerorum vero formis, quas illi sequuntur, nullam penitus culpandam aut reformidandam putet: vnamquamque suo loco admittendam iudicet. Harum autem quasi sectarum prima eorum fuit, qui solos pedes duple proportionis, vt Iambum, Tribrachum, & Trocheum, & alios eiusmodi probauerunt: propterea quod ea compositio dicentibus esset valde commoda, vt qua nullo prope negotio pararetur, pedibus ipsis sese vltro offerentibus. Secunda Ephori, & eorum, a quibus ille didicit. hic enim sesquialteram proportionem in Paenibus secutus est, & parem in solo Dactylo. tertia Aristotelis, Theophrasti, ac Theodectae, qui de sesquialtera proportione, & Paene omnes idē senserunt, eum pedem reliquis omnibus preponentes. & Aristoteles quidem sesquiplam istam pedum rationem ita probat, vt duplam, qua in Iambis & Trocheis est, reformidare videatur, quasi vulgarem & nimis incitatā: equam, qua in Heroicis est, quasi nimis grandem, & plus iusto sonorā, oratori parū conuenire suspicetur. Harum opinionum auctores omnes, sed diuersis singulis rationibus Cicero reprehendis: primos quidem, quod solam offerentium se
pedum

pedum commoditatem secuti, duplam proportionem adamarunt, dignitatis in alijs pedibus posita nullam rationem habuerunt, Pæana mollissimum, & amplissimum numerum negligentem, ac Heroum numerum quasi poeticum reformidantes. Secundos, & ex his Ephorū nominatim ideo culpat, quod dignitatis solius rationem duxerit, quam esse in Pæane solo, & Dactylo indicauit: commoditatem, quæ in Trochæo & Iambo est, neglexerit: & tam imprudenter lapsus sit, ut, cum Dactylum probaret, Spondeum tamen fugeret: intelligeret, esse illum Dactylo tum diuisionis proportionem, tum grauitate ac temporibus æqualem. quin eundem Ephorum ob id quoque incesit, quod syllabarum numero, non temporum interuallo, pedes in soluta oratione metiendos putarit: cum in poeticis rhythmis, atque adeo in metris non tam syllabarum quam temporum paritas exigatur. quod & Terentianus de longa syllaba in breues duas solutione tractans, his verbis explicat.

*Amphimacrus sæpe primam. sæpe soluit tertiam.
Quin etiam ambas sæpe soluens, quinque componit breues.*

Nulla enim non longa solui per breues potest.

Dum suo pede reseruet præstituta tempora:

Syllabarum nil nocebit longior progressio.

Atque idem hoc genere solutionis alios ex alijs nasci pedes asserit: & vnamquamque pedum solutionem eius, vnde facta est, pedis vicem subire adeo constanter affirmat, ut ipse pro Cretico breues quinque syllabas

has ponere non dubitauerit: & nemini sit ignotum,
 pro Spondeo Anapaestum, Dactylum, ac Proceleu-
 maticum poni solere. Vltimos vero, atque in primis
 Aristotelem, ideo reprehendit, quod duplicem, & pa-
 rem proportionem, hoc est Iambum, Trochaum, &
 Heroos pedes tum continens, tum reformidans, ab
 oratore propemodum segreget: solam proportionem,
 in qua duo tribus opponuntur, admiretur: alijs aut
 abiectam fieri orationem, aut nimis grandem putet:
 & dum Iambum & Trochaum negligit, commodi-
 tatem dicendi negligat: dum vero Heroos pedes per-
 timescit, ut nimis grandes, non agnoscat eosdem etiam
 dimissis sermombus viles esse. post quem tractatum,
 & terrestrium quasi secularium duces, ut diuersa ita
 probabiliratione culpatis, quid ipse faciendum cen-
 seatur, his verbis explicat. Ego autem sentio omnes in
 oratione esse quasi permixtos, & confusos pedes. nec
 enim effugere possemus animaduersionem, si semper
 iisdem uteremur: quia nec numerosa, ut poema, nec
 extra numerum, ut sermo vulgi est, debet oratio.
 alterum nimis est vinculum, ut de industria factum
 appareat: alterum nimis dissolutum, ut pervagatum,
 ac vulgare videatur: & ab altero non delectere, alte-
 rum oderit. Sit igitur permixta & temperata nume-
 ris, nec tota numero, Paane maxime, quoniam op-
 timus auctor ita censet, sed reliquis etiam numeris,
 quos ille praeterit, temperata. Qui autem numerici
 quibus miscendi sint, & quibus orationis generibus
 sint quique accommodatissimi, paucissimis verbis in
 hunc

hunc modum explicat. Iambus frequentissimus est in
 q̄s, qua d̄missis atque humili sermone dicuntur: Pe-
 an in amplioribus: in utrisque Dactylus. Vide, quam
 paucis verbis ostendat nullam numerorum ratio-
 nem esse negligendam: quod & dupla, quam per
 Iambum intelligit, sermoni sit accommodata: & ses-
 cupla, quam per Peana designat, ad amplitudinem
 pertineat: aqua, quam Dactylus ostendit, & humi-
 libus, & aliis inseruire possit. In aqua vero propor-
 tione, qua Heroicorum pedū est, ab Aristotele haud
 timide dissentit. ille nanque, ut multi opinantur,
 grandioribus modo, & poeticis rebus Dactylum, hoc
 est Heroum numerum, convenire putat: hic nos iter
 aperte eandem etiam humilibus sermonibus utilem
 esse confirmat. id autem verum esse, vel ex eo pro-
 bari potest: quod apud comicos, quorum sermo a
 vulgi sermone solo metro distat, Dactyli, & Spon-
 dei, & Anapaesti, & Proceleumatici inveniun-
 tur, crebro quidem apud Græcos, sed multo cre-
 brius apud Latinos: apud quos e pedibus Heroicis
 prope integros trimetros, ac tetrametros aliquando
 inuenies, ut,

Excludit, reuocat: redeam? non si me obsecret.

Qua de re Terentiani versus hi sunt.

Sed qui pedestres fabulas focco premunt,

Vt, qua loquantur, sumpta de vit a putes:

Vitiant Iambum tractibus Spodaicis

Et in secundo & ceteris a que locis.

Idemq̄, fictis dum procurant fabulis,

In me ita peccant arte, non in scitia:
 Ne sint sonora verba consuetudini,
 Paulumq; rursus a solutis differant.
 Magis ista nostri, nam fere Graecis tenax
 Cura est Iambi, vel noxellus comicis,
 Vel qui in vetusta praeculent comœdia.

Ex his apparet, Terentianum intelligere, Spondaicos tractus, in quibus non Spondeus est solus, sed ij quoque, qui pares sunt ei temporibus, Dactylus, Anapaestus, & Proceleumaticus, sermonibus vulgi esse accommodatos. quod ipsum Asconius quoque sensit: qui ait comicos poetas illa quoque loca, quae Iambo debebantur, Dactylicis pedibus occupasse, dum quotidianum sermonem imitari volunt, & a versificationis observatione spectatorem ad actum rei conuertere: vt non fictis, sed veris affectibus interesse videatur. Quibus verbis hic quoque Dactylum quotidiano sermone aptum esse declarat. quare vix adduci possum vt credam non vidisse Aristotelē, quod comici & grammatici viderint, quod Cicero intellexerit, & memoria prodendum putauerit, quod denique vsus ipse comprobarit. sed cum Heroū $\sigma\epsilon\mu\acute{o}\nu$ appellet, & $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\tau\iota\mu\omicron\nu$: hoc mihi videtur dicere, quod Cicero ait, & amplioribus, & ijs, quae demissa sunt, esse idoneum: vt, quamuis se scupla proportionis pedes alijs anteponat, Heroos tamen non repudiet, ac ne Iambum quidem, & Trocheū penitus ab oratore segreget, sed frequentē esse vetet. quod Crassus videtur intellexisse, cū in tertio de oratore inquit: Iambū

& Trochaum frequentē segregat ab oratore Aristoteles Catule vester. Non enim Iambum & Trochaum simpliciter, sed Iambum & Trochaum frequentem dicit: ut Aristoteles non omnino hos ablegarit, sed monuerit cauendum esse, ne crebri essent; ne percussiones illorum insignes versum facerent, & orationem nimis humilem. Relinquitur ergo, ut iambica, & dupla, & sesquialtera proportionis pedes ad solutam orationem adhibeantur, sed eorum alij humilibus, alij amplis, alij vtrisque sint accommodati; ita omnes boni, si suo quisque orationis generi accommodentur, & loco apto ponantur. quod Fabius quoque confirmat: qui in nono Institutionum suarum libro mirari se ait, in hac opinione doctissimos homines fuisse, ut alios pedes eligerent, alios damnarent. cum nullus sit, quem non sit necesse in oratione deprehendi. nec enim, si maxime velimus, aut Pzane illo, quem a Thrasymacho inuentum laudat Aristoteles, & illum secuti Theophrastus, ac Theodectes; aut Dactylo, quem sequitur Ephorus, semper vti possumus. Nec vero semper licet aut Sponderi tarditatem, quam Ephorus reformidat; aut Trochai celeritatem, aut Iambi humilitatem, quam contemnit Aristoteles, penitus auertere: si quidem nobis vel conuiuentibus subrepunt, vel etiam inuitis in orationem irrumpunt. Verum ne si possemus quidem, facere id semper debemus: ne solutam orationem arctius, quam deceat, alligemus, & versum non tam, ut iubemur, euitasse, quam,

quod non permittitur, fecisse videamur, nam si vel ad Paanas solos, vel ad Dactylos redigetur oratio: quid aliud erit, quam versus rhythmusve Paanicus, aut Dactylicus? siquidem versus & poetici rhythmus ea re precipue distant a soluta oratione, quod ad paucos & certos pedes sunt redacti, ut rhythmus Pyrrhichiaci ad solos Pyrrhichios, ut hexametri Heroici ad Spondeum, & eos, in quos dissolui potest, Dactylum, Anapaestum, ac Proceleumaticum. Iambicus vero ille merus, & ut ait Flaccus, primus ad extremum similis sibi ad Iambum, atque eum, in quem diuisa longa resoluitur, Tribra-
 brachum: quem tamen haud satis scio, an in ultimo loco queas deprehendere. Orationi vero soluta nulla prorsus est dicta lex, qua vel ad paucorum, vel ad certorum pedum genus inuita redigatur; sed omnibus, qui vel dupla, vel aqua, vel sescupla, vel sesquitertia ratione diuiduntur, vti permittitur. proinde vna cum Cicero, nullam pedum a soluta oratione prorsus ablegandum, censeamus; verum ita meliores adamemus, ut alijs tamen locum suum relinquamus; & sesquialteram istam, ac vicinam illi & quasi cognatam sesquiterciam proportionem ita veneremur, ut nec aqua sua tarditas, ac sublimitas, nec dupla celeritas, ac popularitas fraudi fuisse videatur; sed soluta, nec tamen vaga, ac diffluens oratio, nulli ex omnibus pedibus locum suum denegat, atque vnumquenque, vbi res ipsa postularit, ac tempus, admitat. ut autem meliori-

bus vii frequentius facile possimus, id non verba faci-
 ent, quæ nec augeri, nec minui, nec, sicut a musicis ho-
 die fieri solet, contra poetarum morem produci mo-
 dulando aut corripipi possunt; sed commutatio, & col-
 locatio non inepta præstabit; ut & in humilibus du-
 pla, & in amplis fescupla, & in vtrisque vii æqua nu-
 merorum proportione possimus. Ex his satis iam cla-
 rum est, ut non solum cur & quo modo veteres Cice-
 ro reprehenderit, verum etiam quid ipse faciendum
 nobis senserit: ac si nondum penitus aperta & plane
 munita, certe multo iam minus est impedita ad nu-
 meros oratorios consequendos via. Nobis vero ignosci
 æquissimum est, si minus exacte, quam aliquis forsitan
 expectasset, hæc explicauimus: cum Cicero ipse affir-
 met, multo difficilius esse vii oratione, quam versibus:
 quod in illis definita sit ac certa lex, quam sequi sit
 necesse; ad oratoria dictionis rhythmum tam multis
 pedibus locus pateat; ac tam dubijs præceptis ea pars
 artis sit inclusa; ut vix cuiquam liceat constituere,
 quibus ingressa pedibus oratio & a versu recedat, &
 sit erudita verborum collocatione numerosa. qua nos
 difficultate superata, rem totam multo, quam prius
 fuerat, his libris apertiorē reddidimus. nam qui vitia
 quæ ostendimus, effugerit, & quos meliores numeros
 suo quæq; loco esse ex veterum auctoritate credidi-
 mus, sectari voluerit; ei vel nihil, vel certe non multum
 ad numerosa orationis laudem defuerit. Verum quis-
 quis hæc, a nobis summa cura collecta, legerit, & ad-
 huc sibi satis factum non putarit; is autem diligenter cōsulet.

eui si, quasi non satis exercitata, fortasse diffidet; obseruabit veterum oratorum clausulas, & quod rarissime fieri deprehenderit, euitabit; quod frequenter factum viderit, id in vsus suos securus admittet. Neque vero te studiose lector huius obseruationis labor terreat; hinc enim tibi & verborum copiam, orationes antiquorum frequentius legendo, comprobabis; & laudabilium numerorum agnitionem, syllabas diligentius intuendo, consequeris. tu modo vide, ne aut timore degeneri animum despondeas: aut praecipiti audacia, qua sunt ab eloquentissimis viris obseruata, contempnas. neque tamen in numerandis syllabis ac pedibus esse te velim nimis anxium; cum scias incompositos, ac deteriores numeros latere, si bonos circumfuderis, hoc est, si principia, ac fines diligenter obseruaueris, media vero non penitus neglexeris, verbis autem tum proprijs, tum translatis, tum nouatis, aut vetustis ita vttere, vt omnia ad rem sint accommodata; & ex ijs deligas tum sonantiora, tum leniora; vt & auris veterum lectionibus exercitata, & ratio ab eruditis rhetoribus tradita, suadebit; ac rimere desinas, cum omnia plane tuta videas, & orationem re vera, vt dicitur, solutam esse cognoscas: quando, quod ad pedes attinet, nullus fere sit locus, qui non, eorum quemcunque volueris, admittat. velle autem debes in humilibus dupla proportionis pedes, in amplis fescuplicis, & sesquitercia, in vtrisque vero aequa: nec id tamen diligentissime facies:

cies: animatur enim hac in re mediocris diligentia, nimis exquisita culpatur: vnica illa cura reliquitur, vt in principijs, ac clausulis numeris quam potes optimis vtare; media vti inter se recte ceant, labores; tum demum, ne comprehensiones redundare, neue debiles ac mancae esse pariaris.

IOVI.

IOVITAE RAPICII,
DE NUMERO ORATORIO,
LIBER TERTIVS.

Vanquam & ratio natura, & rerum
ordo monere videbatur, ut, quæ de pe-
riodo, commate, & colo dicturi sumus,
ea prius explicaremus, quam quicquã
eorum, quæ de numeris dicta sunt, attingeremus: e-
go tamen antiquorum rhetorum vestigijs harere ma-
lui; quos de numeris prius tractasse, quam de his re-
bus, videbam: haud equidem credo, quod non & ipsi
viderent commata, cola, ac periodos quasdam quasi
partes esse, ex quibus constaret oratio; numeros ve-
ro quasi consequentia, & accidentia quaedam parti-
um eiusdem orationis existimari posse, ideoq; ab ea
longius distare, ac posterius quam partes, quæ a toto
abesse nunquam possunt, debuisse considerari: sed
quod animaduvertebant, canere instituentem, prius
soni dimensiones animo concipere, quam caneret; &
poetas nullum verbum prius in versus cõncere, quam
syllabarum omnium spacia considerarent. ita eum,
cui numerose libet dicere, prius, quam quicquam con-
texeret, diligenter intueri oportere iudicarunt, qua
quibus locis verba concinne, ac modulate poni que-
ant. hoc autem quid aliud est, quam orationis quasi
cantũ, id est, ἐϋθροϋ ipsum, prius explorare, quam
aut dicere incipias, aut scribere? Huc accedit, quod
multi

multi cola ipsa, commataque, & periodos non tam
 vi partes materiae, quam vi habitus quosdam, ac con-
 formationes, figurasq; orationis inspicere debere sunt
 arbitrati; ideoq; inter ea, quae dicuntur ἀμύκτοι
 λέξεως, numerare non dubitarunt, quod si ita est;
 non video, cur reprehendere quisquam hunc ordinem
 in re possit; cum nemo dubitet numerum, propius ad
 ea, quae subsistunt, accedere, quam habitum. hic o-
 nim orationem, quasi aliunde allata vestis, exornat:
 numeri nescio quo pacto magis videntur innati. Huc
 accedebat, quod studiosum lectorem, ac tituli memo-
 rem de numeris intelligere statim velle arbitrabar,
 & illius desideria longius differre non sustinebam.
 Verum, utcumque res se habet; vel nihil, vel certe pa-
 rum iacturae fuerit, has quaestiones, quae plus laboris
 quam utilitatis legenti afferunt, suspensio potius gra-
 du transire, quam pertinaci, & nihil profutura sedu-
 litate sectari. nihil enim prohibet, quin, si cui placue-
 rit, hac ipsa prius legat, quam superiora. Ceterum,
 quod ad rem hanc attinet, velim mihi a Latinis ho-
 mibus permitti, vi in re multo diligentius a Graecis
 tractata, quam a nostris, nominibus saepe utar Grae-
 cis. id enim propterea faciendum putavi, quod in toto
 hoc tractatu graeca & notiora sunt, & minus ambi-
 gua quam latina, comma enim, colon, & periodos adeo
 apud artium scriptores vulgatae sunt, ut nemo vel medi-
 ocriter eruditus non intelligat. at incisum, & casura,
 & casum, & articulus, & membrum, nemq; ambi-
 tus, et circuitus, et cōprehensio, ac cōtinuatio, et cir-
 cum-

cumscriptio, et si latina sunt, & maxima ex parte a Cicerone modificata, & in hunc locū aliunde translata, nescio quo tamen casu adeo vel ambigua, vel obscura sunt, ut in ipsis non solum imperitiores possint hesitare, sed & etiam, qui praese nihil alios scire crediderant, in ambitus comprehensionis, ac continuationis, & circuitus significatione ita aberrarint, ut, quas Cicero vnius rei quatuor appellationes statuerat, ijs illi quatuor res inter se longe diuersas significari scriptum relinquerint: quam recte, ipse viderint. nos, quantum possumus, magnorum auctorum vestigia insistentes, hominum studia adiuuare tentabimus: & quo facilius totum hoc, quicquid est, possit intelligi, a commatibus, quæ breuissima sunt, orsi, vsq; ad longissimas periodos, & ea, quæ vere periodi modum excedunt, ita progrediemur, ut, quæ vel ab alijs scripta sunt, vel a nobis non inutiliter, ut speramus, excogitata, quam fieri potuit, breuissime persequamur. Comma igitur & in musicorum canticis, & in poetarum versibus, & in soluta oratione deprehenditur. Et apud musicos quidem Pithagoricus, ut refert Boetius, dixit, comma esse spacium, quo maior est sesquioctaua proportio, duabus diesibus, id est, duobus semitonis minoribus. idemq; in duas partes inaequales diuidens tonum, cuius principium statuebat in viginti septem vnitatibus, qui primus cubus est a primo impari, maiorem toni partem appellauit aptomen, minorem diesin; ita ut aptome quidem quatuordecim vnitates haberet, diesis tredecim.

sim. unitatem illam, qua duo ista inter se differunt, comma appellauit: idq; in duas partes aequales partitus est, quae schismata nominauit. & ab hoc quidem musicorum commate vel nulla, vel certe modica ad oratorium comma duci similitudo potest. Apud poetas vero commatum duo genera sunt, alterum, quod, ad versuum modulationem cantumque pertinet, nec ad sensum respicit; quam grammatici iuniores vulgata voce caesuram, & graeca ἑμῦρα appellant: alterum, quod ad sensuum distinctionem spectat, commune omnibus, qui quocumq; modo vel scribunt aliquid, vel loquuntur. quod oratores ad similitudinem, mensuramq; eorum commatum & caesurarum, quae in versibus dimetiendis requiruntur, in soluta orationis paruis quibusdam partibus effingere, atque exprimere tentarunt. Caesura autem, ut vulgato verbo utar, est ex integro versu ideo cesa & suspensa pars, ut canentibus respirandi facultas praebetur. horum vero commatum, caesurarumue, quae ad versuum modulationem sunt excogitatae, non vnum genus, aut vnus modus est; sed alia semipede, alia integro pede, omnes vero orationis finita parte clauduntur. atque ea multo arctiori lege, ac certioripedum, & syllabarum numero constat, quam commata, quae vel in soluto sermone, vel in poemate posita, ad sensum pertinent. proinde etiam notiores illas esse quam haec, dubitandum non est. ideoq; ex rei nota similitudine eam, quae minus nota est, inuestigare instituimus. haec enim, quae querimus, orationis

soluta commata vel propter multiplicem pedum varietatem, ac latissime patentem numerorum licentiam, vel propter archissimum cum membris contextum, ac prope gemellam similitudinē, cognitu difficiliora esse, certum est. Heroicum igitur hexametrum (a notissimo enim versuum genere similitudinem libuit sumere) locis aliquot incidi solere, & debere, certum est; & ante finem versus, vel in pluribus locis, vel in vno saltem aliquo recreandi spiritus potestatem canentibus fieri oportere. ea porro loca sunt, vbi tertius, vel quintus, vel septimus, vel nonus semipes ita terminat partem orationis, vt idem sequenti pedis initium fiat. potest autem id vnico in versu vel vno tantum loco, vel pluribus contingere:

In vno, vt,

Magnanimi Iouis ingratum ascendere cubile:

In duobus:

Littora, multum ille & terris iactatus, & alto:

In tribus:

Italiam fato profugus, Lauinaq; venit:

In omnibus:

Effigies sacrae diuum, Phrygiq; penates.

Haec versuum partes commata appellantur, & illud inus habent, vt vltimam sui syllabam, si breuis fuerit, possint producere: propterea quod paruum illam vnius temporis iacturam silentij mora compensat. sit enim post commata pausa quaedam spiritus, quae pro vno illo, quod desideratur, tempore iure computatur. quod his exemplis facile patere potest.

Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Omnia vincit amor: & nos cedamus amori.

Munera dehinc auro grauia, sectoq; elephanto.

- Tuis hic omnia plena

Muneribus

- Tibi Pampineo grauidus autumno.

Est & Trochaicum comma: vbi post quintum semipedem breuis syllaba dictionem terminat, nec produci potest; vt, Fertur equis auriga: quod ideo Trochaicum appellant, quia in tertia sede Trocheum finita dictio efficit: qui deinceps cum sequenti statim syllaba coniunctus Dactylum reddit. Ex his commatibus critici tria tam superstitiose obseruant, Trochaicum, penthemimeres, heph: hemimeres; vt eum versum Heroicum negent, in quo non aliquod horum possis inuenire. Sunt & alia duo in hexametris commata. quorum alterum Priapei, alterum bucolici versus proprium est. Priapeum comma est, cum tertius pes Dactylus est, & cum dictione pariter pes ipse finitur, vt, Cui non dictus Hylas puer? cuius commatibus vltimam syllabam quamuis longam Priapei carminis scriptores plerunq; corripunt: & vt manifestius fiat comma, in posteriori commatis prima sede Trocheum ponunt, vt,

Tectam vimine iunceo, caricisq; manipulis:

& illud Catuli,

Hellepontia ceteris ostreosior oris:

& illud:

O colonia quem petis ponte ledere logo.

Bucolicum vero comma est, vbi quartus pes Dactylus fuerit, & partem orationis terminarit: quales apud Theocritum omnes fere deprehenduntur, apud Virgilium,

Dic mihi Damœta, cuium pecus? an Melibœi?

Non, verum Aegonis: nuper mihi tradidit Aegon.

Infœlix o semper ouis pecus, ille Nearam.

Hi omnes bucolicum, vt vides, comma habent. Potest quis animo concipere, etiam in primo semipede comma fieri; quod simplex non inepte dici queat; vt, Non, verum Aegonis. erit igitur, vt breuiter, & multo apertius repetam, hic ordo,

Primus semipes, vel simplex comma, & monomeres,

Non.

Tertius semipes, vel comma semiternarium, vel trithemimeres,

Non ego te:

Quintus semipes, vel comma semiquinarium, & penthemimeres,

Non ego te vidi:

Tertius Trochæus, vel comma Trochaicum,

Fertur equis auriga:

Tertius Dactylus, vel comma Priapeum,

Barbatus linit hirculus:

Septimus semipes, vel semiseptenarium comma, vel heptemimeres,

Quid faciat latas segetes:

Quar-

Quartus Dactylus, vel comma bucolicum,

Infelix o semper ouis pecus :

Nonus semipes, vel seminouennarium comma,

Iam veniet virgo, iam dicetur.

Sed & posteriores partes, hoc est eas, quæ ad perficiendum versum supersunt, commata appellari posse, quidam crediderunt. Fit tale quiddam & in Iambicis, & in Trochaicis, & in alijs versibus. Sed & illa persequi longum est : & hoc ipsum, quod de Heroicis hexametris diximus, satis, ac fortasse etiam nimium est ad eam, quam quarimus, similitudinem. Quemadmodum igitur in poematibus hæc casura canentibus respirandi facultatem præbent ; & versui tantum gratiæ, & auctoritatis addunt, vt sine illis nõ possit subsistere : sic in soluta oratione sunt quidam articuli, qui illam ita distinguunt, vt & dicenti laxamentum quoddam vocis præbeatur, & audiendi, aut legenti ad intelligendum latior aditus paretur. hoc autem inter poetica illa commata seu casuras, & hæc, de quibus tractare instituimus, interest, quod in illis satis est, posse versum apte incidere, finita, quibus diximus locis, parte orationis ; etiamsi nullus adhuc subsit sensus, vt, Hellepontia cæteris, &, Falsa pedum primo : in his autem, quæ non modo ad dimensionem temporum, sed ad structuram tam poeticæ quam solute orationis pertinent, sensum aliquem necesse est subesse, siue ille perfectus est, siue imperfectus. Aquila Romanus, quem libertum Mecænatiss fuisse legimus, sic desinit : Comma est pars orationis, ex duobus aut

pluribus verbis, nondum quicquam absoluti significans, hoc modo: Et si vereor iudices, quam definitio-
 nem ipsidem prope verbis Martianus in librum de rhe-
 torica suum transtulit. Quintilianus comma dicit
 sensum esse, numero non expleto conclusum, & ple-
 runque partem membri, Cicero non aperte ille qui-
 dem definit, sed ita describit tamen, ut intelligi pro-
 pmodum possit quid esse comma crediderit, nam
 cum de ea oratione loqueretur, quae casim & mem-
 bratim, hoc est, per commata & cola, ducitur, & in
 veris causis plurimum prodest; ita scriptum reli-
 quit. saepe singulis, saepe binis utendum est pedibus;
 & virisq; pedis pars addi potest; sed nunquam fere
 ternis amplius, ex quibus verbis, comma usque ad se-
 ptem semipedes progredi posse, intelligimus, nam cum
 pedibus singulis, aut binis, aut ternis utendum dixe-
 rit; nec numerum syllabarum, e quibus hi pedes con-
 stent, expresserit, de dissyllabis, ac praesertim Spon-
 ders, proculdubio intelligendum est: quod dissyllabi
 soli, pedes absolute dicantur, nam tetrasyllabi dupli-
 ces dicuntur pedes, & numeri existimantur, tri-
 syllabos alterplices quidam nominarunt, illi enim
 ex duobus dissyllabis pedibus constant, hi ex vno dis-
 syllabo, & aliqua alterius dissyllabi parte. Caterum,
 quamuis semipes etiam brevis syllaba dici posse vi-
 deatur: ij tamen, qui de metris tractant, semipedem
 dicentis syllabam longam sine dubio intelligunt: quod
 & illorum usus probat, & Donatus innuit, cum ve-
 ro duo semipedes integrum faciant pedem; nescit

quo pacto videtur sequi, vt, quemadmodum e singulis
 syllabis longis fiunt semipedes, ita e binis longis fiant
 y, de quibus Cicero loquitur, integri pedes. atque in-
 de possumus suspicari, Ciceronem modum, mensu-
 ramq₃ commatum, a duabus syllabis longis non vl-
 tra septem voluisse produci: propterea credo, quod,
 quae in honore sunt Heroici versus commata, seu
 caesurae, semiternaria, semiquinaria, & semiseptena-
 ria, intra hunc longarum syllabarum numerum sub-
 sistunt. qua ratione adductum crediderim Hermo-
 genem, vt scriberet, comma a quatuor & quinque
 vsque ad sex syllabas procurrere, ἐπὶ ὁδῷ μετρη-
 μένῳ, hoc est, succensu dimensum ac finitū. & nisi
 fallor, per quatuor duos pedes, per quinque semiquina-
 rium comma, per sex tres pedes intellexit: quibus nos
 in oratione caesa vti debere, Cicero docet: & partem
 pedis adijci posse asserit: quam nescias an hic fortasse
 ἐπιπόδιον vocet: quāuis alij καὶ τὸ ἀμφίον appellant:
 an, quod v. ro longe similis est, ob id epodo mensura-
 ri comma dicatur, quod, vt apud lyricos poetas bre-
 uissimus versus est epodus, ac plerumq₃ hemistichion,
 ita solutae orationis breuissima quaedam pars comma
 intelligatur. proinde affirmat idem Hermogenes, et-
 iam in paucioribus syllabis, vt in tribus, aut duabus
 inueniri: atque adeo etiam ex Demosthene profers
 duarum syllabarū comma. ea sunt, ἢ οὐ, id est, nec-
 ne. ex quo apparet, solutam orationē, vt multo libe-
 riore vi versu, non admississe illa modo commata, quae
 semipede clauduntur, sed ea etiam, quae integris

pedibus absoluuntur. Exempla quoque, quæ Cicero affert, & intra paucas syllabas comma sistere, & in pedes integros diuidi posse ostendunt:

Domus tibi deerat:

At habebas.

Pecunia superabat:

At egebas.

Hac ille quatuor commata ex oratione sua esse dixit: quorum secundum, & quartum quaternis, primum septem, tertium octo syllabis partim longis, partim breuibus constat, & ex integris pedibus esse possunt. Ex alia item sua oratione comma trium syllabarum affert: Diximus, Illa quoque ex L. Crasso appellat commata, Missos faciant patronos: ipsi prodeant. quorum posterius quinque syllabis, prius octo constat. Verum, cum Demosibenicum illud comma dissyllabum, superius citatum, non aliam ob causam comma esse Hermogenes dicat, quam quod illis duabus syllabis perficitur sensus; sequetur, vt, si vera est ea ratio, in vna quoque syllaba, quæ sensum perficiat, comma esse possit. quæ cum ita sint; arbitror iam patere, comma oratorium ab vna ad septem syllabas longas progredi, neque in ijs commatibus vitio datur, si pro longa duas breues posueris; cum id in versibus quoque, qui seueriori lege coercentur, sciamus esse permixtum. quamuis autem passim sibi quisque reperire possit exempla, nos tamen in gratiam eorum, qui vel rudes sunt, vel querendi laborē nō sustinent, ex Rosciana Ciceronis promemus. & vnus quidem
 syllabæ

syllaba comma est, cum Erucium interrogans, atque vrgens, ait: exhereditavit ne? ac mox sibi ipse respondens inquit, Non. quo monosyllabo sensus perficitur. sit ergo exemplum monosyllabi commaris, Non: dissyllabi, Quid hoc? trisyllabi, Quid ergo? tetrasyllabi, Quid oppugnas? pentasyllabi, Quid primū querat? hexasyllabi, Patri non placebat, heptasyllabi, Innocens est quispiam. Vides septem comatum exempla ex Cicerone sumpta: quorum primum monosyllabo verbo perficitur, tria ex integris pedibus constant, tria semipede clauduntur, nullum septem syllabarum aut decem temporum numerum excedit, neque hoc ideo dictum quisquam putet, quod non & longiora fieri posse existimem. Sunt & vndecimi temporum, vt,

Ea multitudo, quæ erat?

Sunt & duodecim, vt,

Quid, queso, eius intererat?

Sunt & tredecim, vt,

Fateor me sectorem esse.

Sunt quatuordecim, vt,

Quid hic incredibilis cursus?

Quæ iam potius membra videntur appellanda: præsertim cum apud non indoctum Hermogenis interpretem legamus, quosdam fuisse, qui, comma & colon idem esse, hoc modo probari posse iudicarint. si comma epodo mensuraretur, & colon est epodos: comma quoque colon est. comma vero mensurari epodo, testis est Hermogenes: & epodum colon esse

docent lyrici poeta, qui eas odas, quae strophe atque epodo constant, Διωνόους vocant: qualis est illa.

Diffugere niues: redeunt iam gramina campi,
 Arboribusq; comae: & illa,
 Ibi Liburnis inter alta nauium
 Amice propugnacula.

Et fere omnes, quae eodem libro continentur. Hermogenes, & Demetrius Phalereus commata, ac cola in eo tantum differre aiunt, quod haec breuiora sunt, illa longiora. atque ideo mirum videri non debet, quod quidam scriptum reliquere: breuissimum colon interdum comma nominari: ac contra longissimum comma, nonnunquam colon appellari. si quidem quae in consuevis sita sunt, plerumque ambigua esse consueuerunt. In quarto rhetoricorum ad Herennium comma articulum dici puto. est autem articulus, ut ibi scriptum est, cum singula verba interuallu distinguuntur, caesa oratione, hac modo. Acrimonia, voce, vultu aduersarios perterruisti, inimicos inuidia, iniurijs, potentia, perfidia sustulisti. In eodem libro videtur articulus a membro non longitudine, & breuitate sed celeritate, & tarditate distingu: quod articulus celerius, ut ibi legitur, & crebrius veniat: membrum, tardius ac rariu. apud Aristotelem comatum nulla, quod sciam, mentio est. videtur enim magnus ille vir existimasse, haec a membris non magis esse distinguenda, quam Thrax a Pygmaeo in eo, quod homo est, distinguitur: sed magnitudine sola

sola disjungi oportere: ut haec parua, illa magna esse
 membra videantur. Verum, ut opinor, opera pretium
 fuerit, haec loco eorum cogitationibus occurrere, qui
 possunt iure mirari, Aquilam & Martianum putasse
 comma esse partem orationis, quae ex duobus, aut
 pluribus verbis consistet, nihil adhuc absoluti signifi-
 cans videntur enim dicere, sensum non solere aut
 posse absoluti ac perfici commate. quod utique falsum
 est. nam commata non imperfectum, & suspensum
 modo sensum, sed perfectum quoque & absolutum
 habere possunt. quod & Demetrii & Hermogenis
 auctoritas, & res ipsa per se ostendit. Cicero quo-
 que, cum laudaret usum eius orationis, quae caesim
 sit, ostendit, incisim, hoc est commatibus sensus solere
 summa cum utilitate causarum perfici. quanquam
 igitur dubitari potest, doctissimos homines diuersa
 sentire: tamen, qui rem paulo diligentius inspexerit,
 dubitare ac mirari desinet, atque illos neque labi ne-
 que dissentire intelliget. Comma enim, si, tanquam
 pars a toto suo auulsa, consideretur: non prius, quam
 cum alijs partibus in totum suum redigatur, sensum
 perficiet. si quidem ut nulla partes, nisi iuncta, totum
 perficiunt: ita ne commata quidem, nisi cum alijs sui
 totius partibus iuncta, possunt sensum integrum ab-
 soluere, atque perficere. quod ipsum & de membris
 est dicendum: at si haec eadem non ut partes, sed ut
 prologia quaedam absoluta, & ad nullum omnino
 totum relata acceperis: sensum per se absoluunt, ac
 perficiunt. Quod si quis molestius ac pertinacius
 instet,

inflet, ac dicat, commata & cola parte semper esse, idq; ipsis nominibus ostendi affirmet: quod commata alicunde abscindantur, & cola sint alicuius corporis cola, hoc est membra: illud responsum volumus, potentia semper partes esse, actu non semper. & quemadmodum Aristoteles caput & manum, si diuellas a reliquo corpore, iam non rationis, sed vocis communicatione sola caput manumq; dici putat: ita credi par est, & cola, quae nullam compositam periodum constituent: & commata, quae neque periodi neque membri partes sint, sola nominis, nulla rationis communicatione sic dici, & equivoce cola commataque nuncupari. Vsum vero commatum minantibus, ac terrere volentibus, vilem esse ostenderunt Lacedaemonij, missa ad Philippum Macedonem epistola: in qua nihil aliud erit scriptum, praeterquam, ὁ δῖος Ὀϊστος ἐν νοβλήσῃ, quibus verbis minabantur futurum, ut, nisi ab inceptis desisteret, victus ac fugatus in eas calamitates incidere, in quas Dionysius a Siculis eiectus olim incidisset, & apud Corinthios propter inopiam literas docere coactus esset. Eadem compositio est apta sapientibus, qui paucis verbis magnas & graues sententias complecti amant: ut, Nosce te ipsum, Nihil nimis, nam ut in minimis seminibus maximarum saepe arborum vis continetur: ita breuissimo verborum contextu late patentium sententiarum virtus saepe comprehenditur. Ad haec, commatum breuitas enunciandis ijs, quae ἀπὸ φθέγγεσσι grace dicuntur, aptissima existit.

existimatur: itemq; *ÿs*, quæ Latini dicta nominant. Alterationes quoque oratorum, & poetarum dramata solent commatibus magna ex parte cōstare. Proinde stultum est dicere, *ÿs* sensum nullum perfici, quibus tam graues, & acutæ sententiæ: quibus tantæ in iudicialibus causis vltercationes, tam multe poeticorum dramatum partes solent enunciari. Denique, cum cola a commatibus sola mensura differre, & Aristoteles sensisse videatur, & Hermogenes ac Dometrius aperte dicant, & vt mox dicemus, singula plerunque cola sententiam ac periodon etiam perficiant: nihil dubium est, commatibus quoque sensum sæpe perfici: quamuis tunc imperfectum habeant, cum membrorum vel periodorum partes sunt: & eo, vt ad totum quoddam sum solent referri. Sed iam de colis quoque tractemus: vt deinceps aptius ad periodos veniamus. Colon ab artium scriptoribus varie describi video: & quamuis eodem pene omnes tendant: mihi tamen faciendum putavi, vt, quas legi descriptiones, eas propemodum omnes in hunc locum conferrem: vt vnusquisque, quam maxime probasset, eam sequeretur. Colon igitur, vt quidam aiunt, est portio orationis, verbis absoluta, sensum aliquem exhibens. Alij sic. Colon est oratio vno spiritu prolata, qua totam sententiam vel partem eius breuiter absque interualla absoluit. Aristoteles, cū de periodo verba fecisset, eam ita diuidens in formas duas, vt alteram diceret esse *αφελῦ*, hoc est simplicem, quam & monocolon vocant: alteram ve-

ro in colis positam, quam e colis constare intelligimus: statim hanc coli subiecit. Colon est altera huius periodi pars: sit autem colon ipsum aliquando periodus. Archidemus vero, ut ait Demetrius Phalareus, apertius ac perfectius colon definiuit: in unum enim coegit Aristotelicam definitionem, & id, quod post definitionem statim ab eo erat illatum, hoc est, colon etiam esse simplicem periodum: atque ita definiuit. Colon est aut simplex periodus, aut composita periodi pars. quam tamen definitionem non ita intellexit Phalareus, ut omne colon periodum esse crediderit, sed id tantum, quod longitudinem pariter haberet ac flexum quendam circa finem: ex utraque enim re, non ex altera harum periodum fieri putat. Quintilianus sic: Membrum est sensus numeris conclusus, sed a toto corpore orationis abruptus, & per se nihil efficiens. Cola vero translatione, a membris animantium ducta, dicuntur, nam ut in corporibus animantium caput, & pes, & manus, si a corpore seiungatur, quamuis, quod ad aspectum attinet, perfecta sint membra, nullo tamen ministerio funguntur: ita haec, quae rhetores orationis cola ac membra dicunt, seiuncta a suo toto, et si suapte forma perfecta sunt, vires tamen suas non prius possunt ostendere, quam totum eius orationis, cuius membra sunt, corpus & extrema conclusio venerit. quod Quintilianus ut verum esse ostenderet, tria illa membra notissima ex Ciceronis oratione adduxit: O callidos homines, & rem excogitatam, & ingenia metuenda. quae ad hunc

modum

modum prolata, integra quidem sunt, sed tamen, quia a reliquo corpore, atque a sua periodo separata sunt, nullam vim per se obtinent: at, si ad reliquum argumentationis corpus accesserunt, tum denique viribus suis funguntur: & quantum adiuuent orationem, tum demum declarabunt, cum mutuo iuncta efferentur hoc modo. O callidos homines, orem excogitaram, o ingenia metuenda: Diximus: Testes dare volumus: Quem, quaeso, nostrum fefellit, ita vos esse facturos? In quarto rhetoricorum ad Herennium libro ita colon describitur: Membrum est res breuiter absoluta sine totius sententiae administratione, quae de nouo alio membro excipitur. continuatur igitur interdum duo membra hoc modo: Et inimico proderas: & amicum laebas. Interdum tria, hoc modo: Nec reipublicae consulisti: nec amicis profuisti: nec inimicis restitisti. ut hic quidem auctor videatur dicere, nos, cum membratim loqui volumus, vel tria vel saltim duo breuia membra itanectere oportere, ut suum sensum perficiant singula, & argumentationem quidem ita adiuuent, ita respirandi copiam faciant, ut tamen totius rei, hoc est perfecta sententiae administratione non exhibeant: & in hoc a periodo differant, quod argumentationem non concludunt, periodus vero, si Hermogeni credas, ubi vera est, id semper facit, haec porro, quae commata, cola, & periodos Graeci nominant, ipse articulos, quasi paruos quosdam artus, & membra, & continuationes vocat, atque inter verborum exornationes ac figuras numerat.

quod

quod & Aquila recte fieri posse consentit. quin & apud Gracos Hermogenes idem videtur credidisse. & sane, si hac forma membris debetur, vt, quod primo loco est, denuo a secundo excipiat, & quod secundum est, a tertio, ac deinceps tertium a quarto: tum vero, si etiam breuiter absolui rem sine totius sententia administratione oportet, vbi vel res pluribus verbis explicabitur, vel membrum a membro non erit continenter exceptum, vel illa a fuerit totius sententia administratio: hac figura & exornatio dissoluetur, ac peribit, nec colon recte nominabitur. sic enim alia quoque verborum exornationes, mutato vocum ordine, ac contextu, pereunt, & figura nomen amittunt: cum tamen sensus maneat integer. quod vtique etiam de commate & periodo posse dici videtur. si quidem & Demetrius notissimam ex Demosthenis aduersus Leptinem oratione periodon ita dissoluit, verborum ordinem mutans: vt, seruato eodem sensu, periodus esse desinat. modus autem, & mensura, qua sola distare colon a commate Demetrius & Hermogenes affirmant, est, opinor, vt colon, quod ὀρθὸν, id est rectum vocant, a septem longis syllabis vsque ad trimetrum Iambicum, vel hexametrum Heroicum, hoc est a tredecim aut quatuordecim temporibus ad quatuor & viginti possit progredi. nam si ex omnibus Iambis fuerit trimeter versus, decem & octo erunt tempora: si locis imparibus Spondeum admiserit, vnum & viginti. quod si hic senarius ex ijs fuerit, qui Spondaicis tractibus.

quinque locis vitiatur: quales Plautus & Terentius non paucos, vt antea diximus, fecerunt, vltimum modo Iambicum illa sumseruantes: viginti tria tempora computabis, & versus hexametro Heroico minorem vno tantum tempore deprehendes, quo fit, vt minus mirum videri debeat, quod, cum M. Tullius de periodi mensura in Oratore hac ad verbum scripserit: E quatuor igitur hexametrorum instar versus quod sit, constat fere plena comprehensio: Quintilianus tamen libro institutionum nono affirmet, periodum, hoc est, comprehensionem a Cicerone quatuor senarijs versibus terminari. vidit enim vir aliqui prudens & eruditus, parum admodum interesse, hexametrisne Heroicis, an Iambicis senarijs quatuor terminaretur: cū tantulo temporis vnius momento distent, ac fortasse vel memoria lapsus, trimetri apud Ciceronem se legisse credidit: vel hexametros ipsos senarios dici posse iudicauit. Iustus ergo membri modus erit temporum vigintiquatuor: vt si instar versus hexametri: breuissimus vero ad vndecim vsque descendet. & eius quidem membri, quod sit temporum vigintiquatuor, notissimum est illud exemplum ex L. Crassi oratione.

Cur clandestinis consilijs nos oppugnant?

Aliorum vero, quae breuiora sunt, haec erunt tibi exempla, a temporibus viginti tribus ad vndecim.

O portentum in vltimas terras exportandum.

Quo tempore igitur iudex aures erigeret?

Antea vel iudicari primo poterat.

Testibus editis ita mittam in consilium.

Qui Romam multis annis non venit.

Nec reipublice consuluisti.

Custodem Tullio me apponite.

Quis tam inimicus huic ordini fuit?

Quaero, seruosne, an liberos?

Vnde eos nouerat Roscius?

Nec amicis profuisti.

O ingenia metuenda.

O callidos homines.

Vides, exempla, ex Cicerone sumpta fere omnia, a viginti quatuor temporibus ad undecim descendentia, infra quem numerum temporum quae sunt, ab ipso Cicerone incisa appellari video: quae autem vel undecim sunt, vel maiora, membra dici. Illa enim, O callidos homines, o ingenia metuenda: quorum alterum undecim, alterum duodecim esse temporum vides: membra nominat. Illa vero,

Pecunia superabat?

At egebas:

Domus tibi deerat?

At habebas:

quorum duo senis temporibus contenta sunt aliorum neutrum ad undecim peruenit: vocat incisa. quae lex si fixa esset, videri posset Cicero voluisse commata parum admodum ultra penhemimerim protendi. sed cum idem nos in oratione caesa modo singulis, modo binis, nonnunquam ternis pedibus, quibus, pars pedis addi queat, vti solere assermet: ad

sep-

septimum semipedem comma progredi posse proculdubio significat, ut superius conati sumus ostendere, id ad similitudinem poeticorum commatum factū esse existimantes. quod si verum esset, quatuordecim temporum cōma esse posset. qua in re vereor, ne, si Ciceronem sibi ipsi non constare suspicatus fuero, audax merito iudicari possim: sin optimum omnium patronum defendere tentauero, ridiculus videar, cum defendēs, qui patrono nō indiget, sed bene, quod qui alios saepe defendit, raro accusauit, hoc quoque loco se ipsum suis verbis abunde tuetur. nam cum ait, saepe singulis, saepe binis utendum pedibus, quibus utrisque pedis pars addi potest: ostendit comma a tertio semipede ad quintum saepe peruenire: cum vero addit, non fere ternis amplius: rarissime ad septimum progredi posse demonstrat. cum enim ait, nō fere: non penitus negat, sed rarissime fieri significat. quod autem raro sit, perinde propemodum est, ac si semel tantum, aut nunquam fieret. sic Crassum, raro ridentem semel in vita risisse, eius seculi homines dixerunt. Ex quo existimare par est, Ciceronem, quod frequentissime fieri videbat, inter commata computasse: quod raro, id vix computandum credidisse. nisi illud potius dicimus, Ciceronem, ac si subtiliter didicerat, quae ad incisorum & membrorum mensuram pertinent, tamen arctiores istas, & molestas leges non tam nescisse, quam de industria contempsisse: nec valde curandum putasse, si quando vel cōma productius, vel colon esset forte contractius: cum

praesertim haec omnia cola sint, sed haec maiora, illa vero minora. In oratione certe Crassi duo commata esse dicit, MISSOS FACIANT PATRONOS: IPSI PRODEANT. quorum prius tredecim vel quatuordecim temporum est, & usque ad septimum semipedem producitur: posterius vero nouem. sed & Hermogenes apud Demosthenem illud quasi comma agnoscit, οὐδὲ ἐρετρία κλείτα-εχον. quod utriusque nouem syllabarum est, & temporum tredecim. item illud fere par, καὶ καταλαμ-βάνων ὀρεόν. Et tamen idem auctor e sex septēne syllabis constare comma scripserat. sed, ut puto, haec non tam exacte metienda iudicarunt: verū, quod in consinio commatum ac membrorum fuerat, modo membrum, modo incisum vocari posse statuerunt. Nam Cicero, qui apud L. Crassum comma esse dicit, Missos faciant patronos: in quo vides septem simipedes tredecim temporū: in sua ipsius oratione mēbra illa nominat, O callidos homines, o ingenia metuenda, o rem excogitatam. quorum nullum excedit duodecim tempora: supremum tantummodo decem est. sed hac in re statuat vnusquisque, quod volet: dum meminerit, etiā hic bonis numeris vīdendum. sunt etiā membra quaedam hexametris longiora, & quorum nulla certa perhibetur mensura: quae Hermogenes ῥοινοτὰν vocat: perinde ac si in modum funis protensa, ac praelonga dicas: quae ille exordiorum circūductionibus accommodata existimat. atque ex ijs omnia fere exordia apud Ciceronem constare cre-
duntur.

duntur. Membra vero, ut superius quoque ostendimus, cum de cōmatibus loqueremur, interdum tota plenam sententiam complectuntur, ut, Nostra omnis vis in animo & in corpore sita est. integra enim sententia integro membro a² soluitur. Interdum totum atque integrum membrum non totam sententiā, sed sententia partem cōprehendit, ut, Larinas quaedā fuit Dinea. plenum quidem membrū, & plena etiam sententia videri potest, quod Dineam quandam Larinatē fuisse intelligimus: sed, quod attinet ad causam, quā susceperat orator, suspensa adhuc est, nec prius integra, quam subieceris, Socrus Oppianici, quæ filios habuit Marcum & Numerium Auriōs, & Cneum Magium, & filiam Magā, nuptiā Oppianico. nam hæc posteriora ad rem, de qua agebatur, iam propius accedunt, iam enim intelligimus unius filios tres fuisse, & filiam, quæ Oppianico nupsit, vnde Oppianici propter pecunia cupiditatem scelus eruperit. Ut autem incisa, & breuia membra diu continuari non oportet, ne oratio arida sit, & dissoluta: ita curandum est, ne prælonga membra longo tractu continenter frequententur, ne fiat compositio immodice profluens, & plus iusto redundans: quæ ridicula est: cum præsertim poeta hexametrum versum nunquam excedant: credo, ne videantur modi esse sine modo. satis enim longum putarunt hexametrum: ideoq; eum a longitudine, ut Demetrius putat, Heroicum nuncuparunt: quod conscribendis magnorum virorum rebus gestis conuenire videretur. Latini quoq;

eiusmodi versus, auctore M. Varrone, longos nomi-
 narunt. & omnes fere grandes materie, & longo
 tractu dicta, hoc metro, vt apud Aristotelē legimus,
 conscribuntur: nec quisquam sana mentis aut Iliada
 aut Aeneida Catullianis hēdecasyllabis, vel Septimij
 dimetriis scribere tentauit: his enim magis breues io-
 ci, & rursus opuscula, quam bella sunt explicanda. Il-
 lud non opinor omitendum, membra quaedam ita
 per se solida esse, vt non constent ex vllis commati-
 bus, sed continenti ductu, nusquam incisa, ad finem
 sensus perferantur, vt, Verresne habebit domi sua
 candelabrū Iouis Opt. Max. gemmis, auroq̄, perfectū?
 quanquam enim mēbra versibus aliqua parte adeo
 similia sunt, vt a Cicerone aliquando versus nomi-
 nentur, ac metricis appellatione κῶλον versus ipsos
 sepe intelligant non tamen tam artū legibus tenen-
 tur, vt semper necesse sit ea ita, vt versus, e commati-
 bus constare: sed vt e commatibus sepe constāt, ita
 etiam per se sine oratorio vllō commate possunt
 esse absoluta. Quoniam autem de commatibus
 ac colis iam satis, ac fortasse etiam supra quam
 satis fuit, dixisse videri possumus: superest, vt, quam
 varia fiat ex ijs structura, dicamus. Omnis igitur ora-
 tio aut in ambitum quendam, quā periodon vocant,
 oratoris arte formatur: de qua sequenti libro tracta-
 bimus: aut natura duce sine vlla periodi specie, tractu
 quodā perpetuo pendens ac suspensa profluit: & nūc
 casim, nunc membratim, interdum casim pariter
 membratimq̄, procedit, nec vllō artificio, sed sola si-
 niti

niti sensus necessitate terminatur. Nunc igitur, ut natura longe prior est arte, ita nos quoque prius de hac orationis specie tractemus, quæ circa periodum percomata, aut cola progreditur, nec tam ab arte quàm a natura profecta creditur. Huius autem, ut video, species fecerunt duas: atque alteram quidem earum εἰς ὁμοῦλον vocat Aristoteles, de qua posteriùs loquemur: alteram δὲ ἰσοῦλον nonnulli nominarunt: quæ Aquila solutam interpretatur. Et hæc quidem nullis coniunctionibus necitur, neque est aut certo commatum ac membrorum numero composita, aut certa partium circumscriptione terminata, sed sine vllis copulis disiuncta procurrit. hæc in narrationibus, ubi celeritate opus est, utimur: siue illa recta, siue obliqua sit. talis est narratio illa in Verrè: seruos suos, ad se vocat: ijs imperat, ut se ipsum negligant, filiam defendant: excurret aliquis, qui hoc tantum malum filio nunciet. clamor interea fit tota domo inter seruos Rubrii, atque hospitibus: iactatur domi sua vir optimus: pro se quisque manus affert: aqua denique feruente a Rubrio ipso Philodamus persunditur. Item illud: Veniunt ad Chelidonem: domus erat plena: noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur: mihi det possessionem, mihi ne adimat: in me iudicium ne det, mihi bona addicat. alij nummos numerabant: alij qui tabulas obsignabant: domus erat non meretricio conuentu, sed prætoria turba referta. Hæc elocutionis forma omnia apud Terentium comædiarum argumenta narrantur. hæc non minus, quam

continenti illa, de qua statim loquemur, narrationes posse, atque interim debere fieri, & Hermogenes docet in eo libro, quo rhetorica progymnasmatum complexus est: & frequentissima apud eruditos scriptores exempla facile demonstrant. Alteram vero illam, quam, ut diximus, Aristoteles εἰς ὁμοῦλον appellat, e nostris quidam pendentem, alij perpetuam, alij continentem iugemq; transulerunt. eam magnus ille philosophus ait continenter vno complexu tantum, atque cursu esse coniunctam: ita porro necli, ut precedentem elocutionem elocutio proxima semper excipiat, ita copulis nexa, ut rerum seriem longo tractu explicet, & fiat vi copularum vna. hanc formam fuisse dicit elocutionis antiquae. hac Herodoti Thurij historias affirmat fuisse conscriptas: hac denique vsos omnes eos fuisse qui ante Gorgiam & Thrasymachum scripserunt. Addit Cicero, quosdam tam pertinaciter in hoc genere dictionis perstitisse, ut, cum vniuersa haec qua ad numeros ac periodos pertinent, discere facile possent: nouam tamen hanc numerosam, & conuersam orationis curam negligerent: & cum possent Gorgiam, & Thrasymachum, & Isocratem imitari, eum laborem suscipere non sustinerent. Haec igitur antiqua elocutio in nullos orbes recurrebat. nec vlllo certo rhythmo claudebatur: sed membra membris, & caesa caesis, ut vel fors tulerat, vel natura iusserat, coniungens, tum demum finem sortiebatur, cum res ipsa substitit, & sententia erat expleta. quod genus orationis quale esset, cum vellet Aristoteles,

prope-

propositare simili, ac tunc omnibus nota, demonstrare, similem eam dixit ijs esse, qua in Dithyrambis appellantur αἰαβολαί. verum hac similitudo ijs potuit rem explicare, qui nouerant quales essent Dithyrambi, & quid in ipsis esset αἰαβολαί: hodie aut nihil, aut parum admodum ad hanc rem aperte demonstrandam prodesse cuiquam potest. nam quo rithmo aut metro cōstaret Dithyrambus, aut quae ac quales demum eius carminis essent αἰαβολαί, sciri posse vix arbitror: cum eorum, qui Dithyrambos fecerunt, scripta perierint; aut, si quis vsquam Dithyrambus adhuc extet, carminis tamen ratio ac metrum non satis agnoscatur. nam qui hodie leguntur grammatici, ita Dithyramborum mentionem fecerunt, vt illud modo scisse videantur, Dithyrambum fuisse hymnum, qui in laudem Bacchi caneretur, & ab eo Dithyrambopæos, ac Dithyrambodidasalos appellatos, qui id genus hymnorum aut scriberent, aut docerent. Sed, nec quo genere metri, aut rithmi constarent, vsquam, quod adhuc sciam, legitur, & vix vnicum eiusmodi hymnorum certum exemplum inuenitur. Illud tamen non omitendum; id carmen denominationem ab ipso Deo, cui canebatur, traxisse. Bacchus enim Dithyrambus dictus, quod per duas quasi ianuas in lucem prodierit, alteram materni vteri, alteram paterni femoris. quam fabulam mythologi ad situm Nisæi antri retulerunt: cuius duas fuisse ianuas aiunt, & in eo nutritum liberum patrem, ab ijs, per quos ingressus egressusq; esset, foribus

bus nomen inuenisse. Arion Methymnaeus, ut ait Herodotus, apud Corinthios primus omnium fecit, & nominauit, & docuit Dithyrambum. nec desunt auctores Graeci, qui scribant Dithyrambū fuisse chorum apud eosdem Corinthios circularem. Poetas autem ipsos Dithyramborum scriptores de sublimibus rebus multa loqui solitos, compositūq; ac nouū, & audacibus verbis gauisos, legimus, atq; in ijs fuisse Iona quendam Chium, qui poema id genus conscripserit, cuius initium apud Suidam legitur. In hunc vocatur Aristophanes: huius meminit & Callimachus in Colijambis. apud eundem inter multa poematum genera a Pindaro relicta numerantur etiā Dithyrambi: & Horstius scribit Pindarum noua verba per audaces Dithyrambos deuoluere, & numeris lege solutu ferri, propter licentiā mutandi rhythmi in eodem asmate numeri. Plutarchus Democritum quoq; Locrensem, & Lasium Hermionensem, et Melampidem Dithyramborum scriptores fuisse auctor est. rhetores vero inflatam poeticis verbis, & audacter nouatis orationem διδουραμβολοῦν appellat. sed grammatici quoque verba quaedam διδουραμβολοῦν esse dicunt, & ideo parum apta sermionibus, aut orationibus, quod grandiora sint quam oporteat. Quin eos, quos volebant insanos appellare, prouerbiali figura minorem Dithyrambis mentem habere veteres dixerunt; ut vel ex hoc ipso prouerbio appareat, insanum quoddam genus poematis Dithyrambos fuisse, atque ita factum, ut repentino quodā

furo-

furore potius effundi, quam vlla arte componi vide-
 retur. quod vtrique bacchantibus conuenire, nemo nō
 intelligit. Sed hæc ad id, quod quærimus, nihil nos ad-
 iuuant. at illud mirum in modum adiuuaret, si Di-
 thyrambum illum Pindari, qui apud Halicarnesse-
 um Dionysium legitur, apte possemus in metra. &
 versus suos certa ratione diducere. quamuis autem
 vir ille diligens perquam subtiliter non solum cola,
 & partes orationis. sed singula propemodum elemen-
 ta eius carminis consideret, & ad austeram, de qua
 tractat, harmoniam apta esse ostendat omnia: nota
 tamen, quale sit aut metri aut numeri genus, expli-
 cat: atq; etiam vltro fatetur se, cum cola nominat,
 ea nolle intelligi, quibus aut Aristophanes, aut ali-
 quis alius ex ijs, qui metrici dicuntur, odas distinxe-
 rit, atque ornarit; sed ea, quibus natura ipsa oratio-
 nem diuidat, & in que rhetores periodos suas parti-
 untur. quibus verbis aperte declarat, se, cum primū,
 aut secundum, aut tertium colon dicit, nō versus in-
 telligere, quos metrici nonnunquam cola nominant,
 sed ea membra, quibus non minus soluta, quam poe-
 tica constat oratio. Quamuis autem huius Dithy-
 rambi scriptura ita confusa sit, vt difficile queas aut
 principia aut fines versuum, si modo versus sunt, dig-
 noscere: tamen sic quoque rem maxima ex parte de-
 clarat, ac diligenter intuentibus ostendit, quale sit
 hoc, de quo loquimur, orationis solute genus. vt enim
 Dithyrambus, mutato frequenter, quod Dionysius
 ait, rhythmo, sine vllis strophis, & antistrophis ad fi-
 nem

nom vsque defertur; ita hac, quae casim ac membrae-
 tim struitur oratio, mutato sapius numero, sine illa
 in orbem versa comprahensione decurrit. Est & in
 Oedipode tragedia apud Senecam longus ille e gran-
 dibus atque inflatis verbu hymnus, quem ego semper
 Dithyrambicum esse duxi; quod neque per strophas
 & antistrophas certas ac sibi vicissim pares recurrit,
 nec eisdem epodiis stabilitur, sed rhythmus ac metri ge-
 nus subinde mutat. in eo turba & grex ad sumendos
 thyrsos & coronas duobus Heroicis hexametris exci-
 tatur, sic:

Effusam redimite comam nutante corymbo:

Mollia Nisais armate brachia thyrsis.

Dehinc statim mutato rhythmus ac metri genere, de-
 mum chorus ita adoratur.

Lucidum caeli decus

Huc ades votis,

Quae tibi nobiles

Thebae Bacchetuae

Palmis supplicibus ferunt.

Huc aduerte libens virgineum caput:

Vultu sidereo nubila discute.

Et non iam multo post Sapphico metro sic canit:

Qualis iratam metuens nouercam

Creueras falsos imitatus artus,

Crine flauenti simulata virgo,

Luteam vestem reinente Zona.

Atque ut non solum principium, sed totum hymnum
 a furentibus prodire dignoscas, huc atque illuc in-

certo,

terto. & mutato genere metri fertur; & orsus ab Heroico hexametro, in Trochaicos, & Choriambicos, atque in Sapphicos quoque hendecasyllabos procurrit, mox vero in Anapaesticos etiam prolabitur; neque certum finem sibi praesigens eodem redit, ut in antistrophis Sapphicis, Horatianisq; fieri videmus; sed, quasi furore, non ratione ducatur, nusquam pedem fortiter figit. atque ideo, si locus est vllus diuinationi, has Bacchiaci hymni diuersas partes, & membra longo ac iugi prouentu suspensa, ab Aristotele $\epsilon\upsilon\alpha\lambda\omicron\lambda\omicron\varsigma$ dici, non inepte augurari possumus; ideoque ijs similem veterum compositionem ab eodem existimatam, quia, nulla numeri ac periodi ratione habita, ea excurrebat, qua tulerat impetus. adiuuat hanc opinionem nostram illud quoque, quod, ut apud Aristotelem legimus, Democritus Chius Melanipedem irridens, qui inepte pro antistrophis faciebat $\epsilon\upsilon\alpha\lambda\omicron\lambda\omicron\varsigma$, longam $\epsilon\upsilon\alpha\lambda\omicron\lambda\omega$ facienti dixit esse pessimam. Ut autem hoc fiducia maiore credamus, facit Dionysius Halicarnassensius: qui Dithyrambum prius certa apud veteres lege ordinatum fuisse scribit; postea vero vsque adeo solutum ac liberum esse coepisse, ut ij, qui id genus poematum scriberent, licenter in vno atque eodem cantico non modo melodiam ita mutarent, ut nunc diatonico, nunc chromatico, nunc enarmonio genere vterentur; sed modos etiam vtcunq; libuisset, verterent; & interdum Dorio, interdum Lydio, interdum Phrygio canerent. in rhythmis porro tanta licentia sunt abusi, ut, quasi nullie rhyth-

rhythmica disciplina legibus tenerentur, sed plane soluti ac liberi essent, nihil prorsus metuentes alio atque alio numero impune ferrentur. Primus autem Melanipedes, ut apud Pheracratem Plutarchus legerat, hanc musicae partem corruptit. illum porro secutus est Cynesias Atticus, Cynesiam Phrynium, Phrynium Timotheus Milesius; qui hoc genus cantici ad minutissimos & mollissimos modos deduxisse dicitur. quod ipsum Theophrastus quoque significasse nescio quo pacto mihi videtur; qui, auctore Cicerone, indicavit orationem, quae sit polita, & ornata, non adstricta, sed remissius numerosam esse oportere; & ex illis modis, quibus hic vsitatus versus efficitur, post Anapestum quendam proceriorem numerum effluisse; atque inde illum licentiosem & ditiosem fluxisse Dithyrambum: cuius pedes ille ac membra putavit esse in omni locuplete oratione diffusa. ex quibus manifestum est, voluisse Theophrastum non minus liberos esse in oratione soluta numeros, ac totum ipsius cursum, quam liberum erat Dithyrambopais, quocumque tulisset furor, excurrere. quod utique in hac maxime, de qua loquimur, compositionis specie verum arbitror. quamvis enim omnis prosa oratio sit libera, ac multiplicem varietatis recipiat gratiam: nulla tamen illius forma magis, quam haec, videtur esse libera: ideoque Dithyrambopaeorum canticis ab Aristotele est iure collata: quod, ut Dithyrambus reliquis poematibus est multo solutior, ita haec multo sit liberior, quam ea, qua in periodis est constituta.

Viri apprime docti non sine aliqua ratione sunt suspi-
 cati, ἀμβολὰς fuisse prolusiones quasdam, quæ
 ante legitimum carminis sonum fieri solerent, non
 absimiles ijs, qui citharædi, ut ait Fabius, ante, quam
 legitimum certamen inchoarent, emerendi fauoris
 gratia canebant, & προσίμια nuncupabant: a qua
 re ducta similitudine, proæmia in orationibus hodie
 nominantur. ἀμβολὰς autem id significare, ex eo
 possumus conijcere, quod Pindarus in Pythæis aureâ
 illam Apollinis citharam inuocâs inquit, ἀγυσχό-
 ρωμ ὁ πῶταμ προσίμωμ ἀμβολὰς τῶ χῆς ἐλε-
 λιξομωία. & apud Homerum, quod ad hanc rem
 facit, de citharædo legimus ἀνεβάμεθ' ἡ γὰρ ἄ
 εἶδ' ἦ. ijs igitur prolusionibus, & quasi proæmijs Di-
 thyramborū, similit̄ videri posse hanc pendentem o-
 rationem, ideo putarūt, quod, quemadmodū hæ pro-
 lusiones, licet minus apte reliquo carmini cohereāt,
 tamen res vna cum Dithyrambo ac toto hymno sola
 coniunctione dicuntur; ita in hac pendentē oratione
 illud vnū coniunctione dicitur, quod vnum est ratione
 vnus illius rei, qua de agitur, non autem ratione con-
 textus, & cōprehensionis, ac periodi, qua in hoc ora-
 tionis genere nulla omnino est. hic enim aut mem-
 bra membrīs, aut comma commatibus, aut vtraque
 vtrisque ita subnectuntur, solu coniunctionibus aut
 dialysi adiuta, ut oratio non prius pendere desinat,
 quam res ipsa tota iam expleta non tam artificioso,
 quam necessario sine sententiâ clausert. Sive igitur
 hoc

hoc quod illi sunt opinati; siue id, quod nos diuinare
tentauimus, siue neutrum placuerit: illud proculdu-
bio scire expedit, hoc genus compositionis non esse
contemnendum. nam, præter altercationes, & ser-
mones, & magnam tum narrationum ac descriptio-
num partem, pulcherrimas etiã exornationes orati-
onis inde constitui videmus, τὸν δὲ μὲν, itemq; eam,
quæ ἀκμὴν dicitur, & tertiam illam, quæ vocatur
τάσις: nos vix habemus quibus nominibus appelle-
mus: nisi spiritum, & vigorem, atq; intensiorem ex-
tensionemue dicamus. Quid autem, & quale sit v-
numquodque eorum, utcunque poterimus, ex Her-
mogenis traditione nitentur explicare. Est igitur
τὸν δὲ μὲν, ut ille in tractatu de sententiæ figuris ait,
orationis compositio, quæ solis commatibus, & colis
sine artificiosa vlla periodo sententiã perficit, & eo
vsque porrigitur, quo dicentis spiritus ac latera pro-
ferre possunt. Ἀκμὴν aut verborum est, aut senten-
tiarum. & verborum quidem ἀκμὴν nihil aliud est,
quam transmutatio figuræ ab vno spiritu in alterum;
cum tamen sententiã non mutet: sententiarum
vero, cū ab aliqua spiritus productione in aliam atq;
liã transimus, sententiã subinde mutantes. τὰσις
porro, cum vltimus, quam ferre possit pronuncianti
spiritus, connexio membrorū protenditur; & quam-
uis tum commata, tum cola continenter conseran-
tur, nulla tamen ex ijs iusta veraq; periodus contexi-
tur. neque enim eam facit membrorum numerus,

sed

sed certus quidam illorum habitus, & nexus, ac constitutio, in qua proposita redditur, & reddita propositis plerunque respondent: ac siue opposita sint, siue non, ita in quendam quasi orbem fertur oratio, ut sensus principium & finem propemodum simul ostendat. In his autem exornationibus longe alius solet esse progressus, & orationis forma diuersa. res enim tota longo tractu casim ac membratim ducitur; & ubi iam penitus est expleta, orationem secum ipsa concludit. De his multa Hermogenes. nos e multis pauca in hunc locum contulimus: ut, si quis forte desiderat noscere, quantum possit interdum forma illa orationis, qua citra omnem periodum e solis caesis membrisue contextitur; & aut continentibus copulis nexa procedit, aut omnibus prorsus coniunctionibus soluta labitur; id ex harum exornationum exemplis facilius intelligat. Eius igitur exornationis, quod hic scriptor πνδμια appellat, duo ponit genera, alterum, cum vnum sensum sumentes atque explicantes, rem totam ampliozem reddidimus, & in alia atq; alia membra dispertimur: alterum vero, cum breuiter multa dicturi, singulis singula membris complectemur. ac prioris quidem exemplum illud ponit ex Demosthene: Ο τε ἤ περὶ ἰωρὸ Φίλιππῶ ἰμυειδὸς καὶ τριβαλδὸς, Ἰωνᾶς δὲ καὶ τῶν ἐμλωωρ καπερὶ ἐφελο, ὁ δὲ ἀμφοῖς περὶ μᾶς, ὁ μεγάλως ἐποιεῖτο ὑφ' ἑαυτῶ. καὶ Ἰωνᾶς τῶν ἐκ τῶν πόλεωρ ἐπὶ τῆ τ' ἐρλωωρ ἰζυοσία Βαδίζοντὸς ἐκείσε διε-

Θερίγοντος, ὅτι εἰς δὲ τὸ ἴπ. tale nimirum apud oratorem nostrum est illud in Verrem: Tantane tua Verres libidines erunt, ut eas capere, ac sustinere non provincia populi Romani, non nationes extera possint? itane, quod videris, quod concupiueris, quod cogitaris, nisi ad nutum tuum praesto fuerit, nisi libidini tuae cupiditatiq; paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus, ciuitates non modo pacatae, verum etiam sociorum, atque amicorum ad vim atque ad arma confugient, ut a se atque a liberis suis legati populi Romani scelus atque libidinem propulsare possint? neque ineptum, opinor, huius rei exemplum fuerit, si quis, illato nobis repente bello, & maximis periculis imminētibus, e republica esse censeat, defendenda libertatis gratia aliquid audere aduersus leges, & ciuitatis consuetudinē; & periodo quidem vtens dicat: Vt pax nihil non legitimam ferre consuevit; ita belli necessitas silere leges plerumque compellit: proinde quae in otio cauenda existimarem, haec in tanto rerum discrimine facienda censeo. ac mox idem multo liberius ac copiosius hunc sensum tractet, haec, quae per spiritus productionem fit, exornatione ad hunc modum vtens. Si esset quiesca respublica, patres conscripti; si in ocio cum dignitate esse possemus; si nihil atrox, nihil formidolosum hostes minarentur; si libertate frui nobis nostra liceret; ac res essent, ut solebant, in tuto constitutae; si denique hoc statu Respublica honeste viuere possemus: nihil de veteri administratione mutandum, nihil nouandum

*Num esse censerem : veteres omnes leges, decreta,
 instituta, maiorum mores, ac consuetudines seruan-
 das iudicarem. cum vero bellum graue, ac periculo-
 sum inferatur; cum intra muros, atq; in ipsa curia,
 atque adeo in oculo omnium patria proditores in-
 sultent; cum potens atq; atrox hostis in propinquo,
 atque ad ipsa quoque moenia visatur: tant aq; sit re-
 rum omnium perturbatio, tanta totius ciuitatis tre-
 pidatio, quanta post hominum memoriam non fuit:
 quis iure nos improbarit, si retinenda libertatis, si de-
 fendenda salutis gratia aliquid nouemus? immo vero
 quis nos in parentes, in uxores, in liberos, in patriam
 denique, atque ipsos deos, quorum ara ac foci, & fa-
 na sanctissima periclitantur, impios fuisse non prae-
 dicabit, nisi omnia tentemus, omnia moueamus, om-
 nia moliamur; nec solum quae fieri possunt, ac de mo-
 re solent, sed ea quoque, quae insolita, & moribus ac
 legibus nostris contraria sunt, re ipsa postulante fa-
 ciamus: ut uxorum & liberorum nostrorum pudor,
 ut parentum salus, ut patrie libertas, ut nostra ipsorum
 incolumitas in iuro collocetur; cum praesertim ea sit
 belli natura, ut non vnus modo ciuitatis, sed magna-
 rum saepe gentium ac nationum mores immutet, le-
 ges euertat, iudicia tollat, vetera instituta contem-
 nat, noua semper inducat. Posterioris autem ex eo-
 dem Demosthene ponit hoc exemplum: ΑΜὸ ὁ πῶ
 ἄλλοιαιρ ἐκείνθ' σφετοριξόματος, & κατὰ σκε-
 ἄζωρ ἐπιτείχισμα ἐπὶ τῶ ἀτήκῳ, ἢ μεγαροῖς
 ἐπιχειρῶν, & κατὰ λαμβάνωρ ὠρεῶν, καὶ κα-
 ἔς 2 τὰ σκέ*

τασυκίπλων κρημὸν, καὶ καβισὰς ἐν μὲν ὠρεῶν
 Φιλιπιδίω τυράννοισι, ἐν δὲ ἐρεβία κλείταρχοις,
 ὅ τ' ἑλλήσποντον ὑφ' ἑαυτῶν κρήμενθ', ἢ βυ-
 ζαντίων πολιούχοισι, καὶ πόλεως ἑλλωίδας τὰς
 μὲν αἰαρωῶν, εἰς τὰς δὲ τῶν φυγάδας κατὰ γὰρ,
 πότορον ταῦτα πάντα κρημῶν, ἡδὲ ἰκὴ ἢ πῖ πῶν-
 δος, ὅ ἔλυε πλὴν ἐρεβίω ἢ ἔ. καὶ πότορον φαίη-
 ναι ἵνα τῶν ἑλλωῶν γὰρ ταῦτα κρυφύσασθαι
 κρημῶν αὐτῶν ἐχρῶν, ἢ μὴ; *Verum harum exorna-
 nationem longe pulcherrimum atque illustre exem-
 plum insignis illa in Verrem actionum peroratio po-
 test exhibere, in qua deos deasq; implorans atq; ap-
 pellans orator, & ad τὰσις usque progrediens in-
 quit: Nunc te Iuppiter Opt. Max. cuius iste donum
 regale, dignum Capitolio, atque ista arce omnium
 nationum, dignum regio munere, tibi factum, tibi di-
 catum, atque promissum, per nefarium scelus de re-
 gis manibus extorsit. Vbi videmus pendere oratio-
 nem, & spiritum produci usque ad illum locum: Vos
 etiam atque etiam imploro & appello sanctissima
 dea, quae illos Ennenses lacus lucosq; colit, atque in-
 de rursus eadem propemodum si gura usque ad illud:
 Vt, si in hoc reo, atque in hac causa. Vbi, mutata
 paulum si gura spiritum rursus ducat, donec tandem
 conuersa penitus verborum conformatione, breui-
 bus periodis oratio clauditur. Talia passim, & tam
 crebra veterum orationes legentibus occurrunt: ut
 stultum videri possit, librum, qui sic quoque iam est
 a quo*

æquo longior, superfluis harum rerum exemplis onerare. Illud autem obseruasse ac meminisse nos oportet, hoc genus compositionis atque exornationis, numero non esse obnoxium sed his legibus solutum, quocumque tulerit impetus, procurrere, & in hoc a periodo differre, quod periodus aut duobus, aut tribus, aut summum quatuor membris perficitur, & raro ultra procedit; hæc longissimo traciū, & catenata ac pendentī serie protenditur, & quocumque libuerit, membris aut commatibus constare potest: nec refert, pariane, an imparia sint: nec semper in membrum, sed sæpe in breuissimā desinit incisa, nullū exquisitum numerum desiderans, sed eo, quem vel natura, vel fors tulerit, plerunque contentum. Illud seruandum, vt, quandiu spiritus sustinet, in eadem dicendi figura continēter perseueres, membra membris, comma commatibus subinde connectens: at, vbi respirandi necessitas accesserit, poteris, quocumque libuerit modo, dicendi schema variare. harum enim compositionum figura tot esse possunt, quot sunt orationis. quæ res miram quandam affert varietatis gratiam, & dicendi copiam. enunciatum enim per reclusum, & affirmationem, vt, Hic & Eubœam sibi vindicauit, & aduersus Atticam muros extruxit, & Oreum occupauit. Enunciantur & per interrogationem, vt, quis Eubœam sibi vindicauit? quis Oreum occupauit? quis aduersus Atticam propugnaculum extruxit? Fit & per redarguendi modum, vt, An non hic Eubœam sibi vindicauit? non Oreum occupauit?

non aduersus Atticam muros extruxit? Fit & per demonstrationem, & quasi ostentationem, vt, Ego me ac meos vestris hostibus obieci: Ego mei capitis periculo patriæ libertatem defendi: Ego furorem sceleratorum hominum a vestris iugulū in me conuerſi. Fit vero per apostrophen longe pulcherrimū, vt, An non tu & Eubœam tibi vindicasti; & Oreum occupasti; & aduersus Atticam muros extruxisti? Fit & per negationem, vt, si Philippus dicat: Non Eubœam mihi vindicavi: non Oreum occupaui: non aduersus Atticam muros extruxi. Fit & alijs modis, prout rationis figuram variare libuerit. Illud autem sciendum, in ijs ipsis, quæ diximus, & in alijs similibus toties figuram variari, quoties vel numerum, vel genera, vel casum, vel modum verbi mutaueris. ac si rem totam diligenter consideraris, præclaram quamdam atq; in primis efficacem orationis acrimoniam ac vehementiam in ijs locis deprehendes, qui distracta & pendenti locutione, per cola & commata producto, vehementi, ac prope iam deficiente spiritu sepe tractantur: propterea crediderim, quod orator, comprehensionum legibus solutus, naturali impetu fertur, & oratio in morem fluminis nullis obicibus impedita procurrit; nec prius subsistit, quam sibi ipsa, quemcunq; vel ratio dederit, vel fors obiecerit, sinem sumpserit. Quin & apud proœmiorum circumductiones longiora illa membra, quæ Heroici versus mensuram transgressa $\alpha\omicron\iota\upsilon\tau\epsilon\upsilon\tilde{\nu}$ dicuntur, vtilia atque in primis accommodata creduntur. quæ si quis ex-

Etius desiderat, tum Hermogenis ipsius, tum Dionysij Halicarnassei. & iuniorum Græcorum de arte rhetorica libros diligenter euoluat. sic enim intelliget, quanta oratoribus hoc structura genus præstet adiumenta. de quo nos hæc pauca diximus, ut homines noscerent, non periodicam modo illam, membris mutuo sibi respondentibus & numeris obnoxiam, orationem, sed hoc quoque distractum, profluensque ac pendens dicendi genus oratoribus diligenter esse spectandum. quod et si multi putarunt numeris plane solum esse; non tamen incondito penitus numero debere concludi arbitramur; cum præsertim Cicero, quem maxime sequi nos oportet, hoc, quod numerosum non putatur, assermet in primis numerosum esse oportere: idque adductis ex L. Crassi oratione, atque adeo etiam ex sua commatibus, ita demonstrat, ut vel ex vno illo loco satis constare possit, nusquam non aliquam oratorij rhythmum habendam esse rationem.

IOVITAE RAPICHI,
DE NUMERO ORATORIO,
LIBER QVARTVS.

Proximo libro, de commatibus, & colis, qua cognitu digna videbantur, diligenter quaesita, & excogitata tradidimus. adiecimus etiam multa neque protrieta, neque, ut speramus, iniucunda, de genere antiqua illius elocutionis; qua a periodis remota, vel sine ullis coniunctionibus soluta procedit; vel alijs, atque alijs subinde copulis ita neclitur, ut iugis, ac perpetua fiat; & continenti, ac pendenti nexu prolapsa, nullo prius loco terminetur, quam res ipsa, qua de agitur, tota plane iam absoluta, finem orationi attulerit. Sequitur, ut iam de eius quoque elocutionis genere dicamus, qua quasi intorta, non suapte natura, sed arte oratoris in orbem rediens, finem sibi imponit; & per circuitus quosdam, quas *ὀρθὸς* appellant, quasi flexa, quamuis nondum tota re penitus explicata, per se tamen terminatur. & quoniam hac dicendi forma non parum ad eloquentiam conferre existimatur, ac numerofo debet sine concludi: operam dabimus, ne quid omittamus, quod ad huius rei cognitionem pertinere videatur. primum igitur dicemus, a quibus, & quando sit inuenta periodus; tum quid sit, unde nomen duxerit; quanta illi cum praematibus cognatio ac similitudo; qua porro mensura

fur a illius: per quos casus efferrī soleat: quibus potissi-
 mum figuris ornari debeat: quot illius species sint: vbi
 demum, & quo modo ea sit vtendum. quæ singula
 ita explicabimus, vt neque affectata breuitatis ob-
 scuritas, neque superflua prolixitatis mora cuiquam
 esse molestā debeat. proinde lecturos etiam atque
 etiam obtestamur, ne, quæ a nobis fideli studio dispo-
 sita sunt, prius vel culpent, vel negligant, quam pe-
 nitus inspexerint, atque intellexerint. Vt igitur rem
 quo posuimus ordine persequamur: ab eisdem illis,
 qui rhytmum oratorium excogitarunt, periodus
 quoque inuenta existimatur. id autem apud Latinos
 multo serius, quam apud Græcos factum, M. Tullius
 ostendit. is enim in Oratore, cū de periodo, & rhyth-
 mo, ac conclusione loqueretur, Anni, inquit, prope
 quadringenti sunt, cum apud Græcos hoc probatur.
 In Bruto vero, cū de Isocrate verba faceret, ita scrip-
 sit. Antehunc verborum quasi structura, & quadam
 ad numerum conclusio nulla erat: aut, si quando
 erat, non apparebat eam debita opera esse quæ sitam
 quæ forsā laus sit. veruntamen tunc quoque natu-
 ra magis, aut casu nonnunquam, quam aut ratione
 aliqua, aut obseruatione fiebat. In tertio autem de
 oratore ad Quintum libro, L. Crassum, quem ipse
 adolescens audierat, de periodo sic loquentem indu-
 cit. Veteres illi, sicut hodie multos videmus, cum cir-
 cuitum, & quasi orbem verborum conficere non
 possent: (nam id quidem nuper vel posse, vel audere
 cepimus) terna, aut bina, aut non nulli singula

etiam verba dicebant. Ex quibus verbis apparet, faci-
 enda periodi rationem, vel L. Crassi temporibus vel
 paulo ante apud Latinos coepisse cognosci. quae quo-
 niam postea non casu tantum, ut prius solebat, sed
 exquisita quadam arte ab oratoribus & facta est,
 & frequentata: quid sit, explicare tentemus: atque
 id, non tam noua aliqua opinione, quam veteri gra-
 uissimorum hominum sententia fieri, praestare vita-
 mur. hanc, tu, si forte Ciceronis verbis uti volueris,
 ita definias licet. Periodus est oratio, in quodam quasi
 orbe inclusa procurrens, quoad insistat in singulis,
 absolutisque sententijs, quam definitionem facile col-
 ligas ex ijs, quae in Oratore ad hunc fere modum scri-
 ptae sunt. In historia, & in eo, quod appellamus
 ἑπιδεικτικὸν, placet omnia dici Isocrateo Theo-
 pompeoq; more, illa circumscriptione ambituq;, ut
 tanquam in orbe inclusa currat oratio, quoad insistat
 in singulis perfectis absolutisque sententijs. quibus ver-
 bis sine dubio periodum descripsit. In quarto rhetori-
 corum ad Herennium libro (ut alios Latinos interim
 omittamus) continuatio, quae sine dubio periodus in-
 telligitur, hoc modo definitur: Continuatio est den-
 sa, & continens frequentatio verborum, cum absolutio-
 ne sententiarum. Aristoteles autem, vnde ij fere omnes
 acceperunt, qui hac de re probabile aliquid scriptum
 reliquerunt, affirmat, orationem aut sine periodis esse,
 quam εἰσοπικίλιν vocat, de qua suo loco satis multa di-
 ximus: aut ex periodis consistere, quam ἡγρες πομπικίλιν
 vocat. post hanc autem orationis distinctionem, defi-
 nitio.

nitionē periodi in hunc modū statim subieci: λέγω
 δὲ περίοδον λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τελευ-
 τῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ αὐτῆν, καὶ μέγεθος διορισμένον.
 hanc definitionem Demetrius, vetus auctor, vt ele-
 gantem, & aptā laudat: quod ipsa statim period. ap-
 pellatio ostendat, hanc orationē, a certo principio
 ortā, certo etiam per se sine terminari. nam quē ad-
 modum in stadio cursores, e carceribus demissi, & ad
 metas contendentes, cursus sui principium pariter
 & finem vident: ita in hoc orationis genere statim
 & principium comprehensionis, & sine pariter videre
 possumus. periodum denique similem dicit circulari-
 bus, & in orbem suum redeuntibus vijs. atque ad ex-
 tremum addit, nihil aliud esse periodum, quā com-
 positionem, & quasi conformationē orationis, cuius
 formam si quis dissoluat, & aliter verba disponens
 ordinem mutet: futurū ait, vt sensus quidem, ac res
 eadem maneat: periodus autem nulla relinquatur. id
 autem probat, Demosthenicam quandam periodū,
 viuat a compositionis ratione, dissoluens. ex qua mi-
 tatione liquido apparet, manere sensum, periodum
 non manere: & sublatā formā, quā periodum efficie-
 bat. periodum euanescere, originem tamen, & semi-
 na quaedam periodi adhuc extare. quā ratio facit, vt,
 quemadmodum supra quoque scripsimus, non male
 sensisse videantur, qui periodum ἄμα λέξεως esse
 crediderunt. idem enim omnibus eiusmodi schemā-
 zibus euenire certum est: vt, turbato verborum ordi-
 ne, schematū nomen amittant. eandem definitionē

Gorgius Trapezuntius ita traduxit. Periodum appello compositionem, quae ipsa per se ipsam principium habeat, & finem, magnitudinemq; mediocrē. quo loco ὁσώοπρον pro modico, & mediocri accepit. quod quamuis non sine aliqua ratione factum videri potest: multo satius tamen fuerit vim vocis exprimere, quod Demetrius fecit, ac dicere: Cuius principium simul & finis in conspectu est, & vno intuitu facile spectari potest: quippe cum oculis mentis utrunque statim offeratur. hoc enim pacto a vetere illo incondito, ac pendentī genere orationis periodū melius distinxisset. illius enim structura magnitudo ac prolixitas non facile vno simul intuitu spectari potest: cum plerunque pendeat, & in modum fluminis longo ac perenni tractu feratur, nec, nisi expleta res tota, finem vllum ostendat, sed, quasi catena quaedam, subinde protēdatur. Idem Georgius in hac ipsa Aristotelica periodi definitione ἀρχὴν καὶ τέλος τὸν pro ijs intelligi debere existimat, quas iuniores Graeci προθέσεις καὶ ἀποθέσεις, hoc est propositiones, & redditiones vulgo dicunt: quae vel singula singularis, vel binā singularis, vel binā binis opposita fere periodos constituere putantur. Hermolaus vero, vir longe doctissimus, eandem definitionem paulo longiore paraphrasi ita complexus est. Periodum vero circumductam orationem, quae per se ipsam principium habet, & finem, quae circumsus, atque orbis sui spectata amplitudine facile ferit audientium aures. Nimirum putauit intellectu faciliorem fore defini-

tionem, si non orationem absolute diceret, sed adderet circumductam, hoc est contortam, ac versam, & in qua circumducta membra sibi mutuo respondent, ac vicissim se sustentant, ut ij lapides, qui in fornicibus a dificiorum ita opponuntur, ut sibi mutuo sine adimento, ne aut in hanc, aut in illam partem queant recumbere, sed illa ipsa oppositione pariter librati firmissime consistant, & utrinque structuram terminent pariter, atque confirment. nam membra, vaga illius, & sua sponte fusa orationis, qua olim sola veteres utebantur, quasi lapides in aceruum temere coniecti, ac nullo interiecta calcis glutino, nulli ingeniosi artificis iunctura coherentes, iacere videbantur ignava, nec ullam structuram orationis firmitatem, aut certum finem per se asserbant, sed labare illam, & dissolute ferri permutebant: donec tandem res ipsa iam expleta sibi finem attulisset. contra vero huius orationis partes plausibili numero clause, ac firmis inter se nexa vinculis, in quendam quasi poeticum cantum conueniunt, & has, quas periodos dicimus, efficiunt denique, ut intelligas illum dedisse operam, ut intelligibilior esset definitio, & οὐκ ὄμοιον illud, quod Georgius mediocriter trastulerat, pluribus verbis explicandum censuit: & metaphoram, quam Aristoteles a videndi sensu ad intellectum traxerat, aliquanto latiori modo enarrans, dixit, Quae circuitus atque orbis sui spectata, amplitudine facile ferit audientium aures, quibus verbi periodica orationis suauitatem simul & utilitatem expressisse mihi videtur:

detur: utilitatem, quod circuitus sui amplitudinem
 statim ostendat, nec auditoris animū diu suspensum
 teneat: suauitate, quod aures numero suo ita feriat,
 ut quasi carmen facillime disci possit, atque hoc etiā
 nomine vitium sit. nam contra, quae diutius, quā par
 sit, pendent, & a rhetorico numero aliena sunt, ea
 discere vix possumus: ideoq; nulli vsui solent esse. &
 haec quidem finitio qualemcunque periodum descri-
 bere, & complecti mihi videtur. Demetrius vero pe-
 riodum his verbis definit: πρῶτος ἐστὶ σύστημα ἐν
 κώλων καὶ νομιμάτων δικτασρόφων πρὸς τὴν
 διαίνοιαν τὴν ἑπιδικμησίω ἀπυρτισμοίων, οἷς:
 μάλιστα μὲν εἰνεκατὸ νομίζειν συμφερέν τῷ πό-
 λει λελοσθαι τὸν νόμον, εἶτα καὶ τὸ παιδὸς ἔ-
 νεκατὸ χαβρίου ὠμολόγησα τούτοις ὡς ἀνότος
 τε ὧ σωαίρεις. Quae definitio aliquāto apertius ex-
 plicat. quid sit periodus: primum, quod non simplici-
 ter λέξις genus ponit, quod late patet, sed σύστημα,
 quod contractius est: & addit ex colis, & commati-
 bus, & ὅς quidem, quae facile conuerti possint, & ita
 sensum perficiant, ut ad subiectam sententiam accō-
 modentur. apponit, & Demosthenica periodi exem-
 plum: & ut plus lucis rei afferat, tricolon esse dicit, &
 circa sinem habere flexum, ac conuersionem. ex qui-
 bus omnibus res magis magisq; illustratur. Atque itē
 ne quis eorum errorem sequeretur, qui periodum &
 enthymema idem esse crediderunt, hanc ab illo dif-
 ferre ostendit, quod periodus, compositio, ac structura
 quaedam sit circumacta, ac circumiens: & quae circu-

*lari forma nomen ipsum periodi deducitur: enthymema vero vim, constitutionemq; in sententia habeat: periodus item sit circulus & cōprehensio quaedam enthymematis, sicut ceterarum quoque sensuū esse solet: enthymema vero sententia quaedam, quae contentiosae consequentiae figura enunciatur, cuius rei satis magnum putat argumentum, quod si enthymematis periodici, hoc est formam periodi habentis, compositionem dissoluas, periodus euanescit, enthymema nihilo minus remanet. Huc accedit, quod enthymema syllogismus est rhetoricus, periodus vero neque syllogismus est, neque quicquam ex praemissis, ac concessis colligit, sed tantum ut elocutio enthymemati adheret. Ad haec, periodum in qualibet orationis parte ponimus, enthymema, non ponimus. Quod vero contingit, ut enthymema, cui periodus adheret, periodus videatur id propterea fit, quod structura periodica & circulari compositū est: quam tamen formam vsque eo potest deponere, ut nullam periodi retineat imaginem. deniq; ut paries, cui albus color contigerit, albus recte dicitur, albedo tamen dici recte non potest: ita enthymema, cui periodus adhaerit, periodicum optimo iure dixeris, periodum vero esse nullo iure dixeris. at Hermogenes Tarsensis, cum de verborum figuris tractaret, in hūc fere sensum periodum definiuit. Periodus proprie est totius argumentationis vrgens, ac cogens collectio, & quasi clavis quaedam: atque ex demum vera periodus putanda est, quae argumentationem
 persi-*

perficit, & in vnum agit, ac concludit. nam qui aliter dicit, ac non concludit, potest ille quidem compositioni formam periodi adhibere, periodum tamen non facit, sed $\pi\omicron\omicron\iota\delta\iota\kappa\omega\sigma$ loquitur, hoc est similitudinem quandam periodorum structura orationis offingit. Caterum vera periodus non sola verborum cōformatione, ac figura, sed sententia quoque argumentationem in vnum cogit, ac colligit, atque concludit: ideoq; a nonnullis enthymema dicitur. non potest autem periodus enthymematica esse, nisi fuerit eadem sententiosa, & aut, quod vniuersale est, ad proprium, ac particulare deducat, aut contra, quod particulare ac proprium est, ad vniuersale retroducat. ex qua Hermogenis descriptione satis omnibus clarum fieri arbitror, quanam demum illi videatur vera ac proprie dicta periodus. & prater eam tamen idem auctor innuit esse quandam compositionis in sermone formam: quae etsi argumentationem non concludit: quia tamen non sponte fusa, non tractim fluens, aut perenni nexu pendens procurrat, ac in modum verae periodi sensum qualicumque circumscriptione claudit, vulgo periodus, non proprie, sed largiori quodam modo nominetur, ac de ista intelligendū arbitror, cum Demetrius ait, omnia Alcідamantis, Gorgiae, & Isocratis scripta ita perpetuis, & continentibus periodis, vt hexametris heroicis Iliada, contexti. atque item cum in Oratore Cicero placere sibi asserit, in historia, & in eo genere orationis, quod appellamus $\epsilon\pi\iota\delta\epsilon\iota\kappa\tau\iota\kappa\omicron\nu\sigma$, dici omnia Isocrateo,

Theopompeoq², more, illa circumscriptione ambituq²,
 vt tanquam in orbe inclusa currat oratio, quo ad in-
 sistat in singulis perfectis, absolutisq², sententijs. atq²
 addit, posteaquam nata est hæc vel circumscriptio,
 vel comprehensio, vel continuatio, vel ambitus, ne-
 minem, qui aliquo in numero fuerit scripsisse oratio-
 nem generis eius, quod esset ad delectationem com-
 paratum, remotumq², a iudicijs, forensiq², certami-
 ne, quin redigeret omnes fere in quadrum nume-
 rumq², sententias. Et hæc quidem duæ periodi formæ
 ita sunt ab arte progressæ, vt ab eadem certâ quadâ
 mensura, de qua mox loquemur, cohiberi soleant.
 Earum altera, vt dictum est, conformatione sola ver-
 borum speciem periodi exhibet. hæc qui vtitur, non pe-
 riodum veram facere, sed ~~modum~~ tantum lo-
 qui videtur Hermogeni, propterea quod argumen-
 tationem non concludit. Altera vero illa, quam idem
 auctor veram putat, non figuram modo periodi ac-
 cipit, sed id præstat, quod ille periodi proprium pu-
 tat; vt quasi clavis quædam epichirema concludat.
 Est & tertia quædam periodi forma, quam non ars
 vlla, sed natura ipsa metitur. ea tantum verborum
 complectitur, quantum volui vno spiritu potest; &
 hoc facit, cum longissima est. nam & breuior solet
 esse, & rhythmum non magnopere curare, atque in-
 terim plura commata, ac cola, sed suspensa tamen,
 & vsque ad perfectum sensum pendentia recipere.
 hæc non apud rhetores solos, sed passim in omni ge-
 nere scriptorum inuenitur. Verum, quando iam do-

Etisimorum hominum sententijs satis ostensum est,
 quid sit periodus; videamus etiam, ut possimus, ra-
 tionem nominis. Periodon igitur nemo non videt,
 vocem compositam esse ex $\omega\delta\iota$ prepositione, qua
 circum significat, & nomine $\delta\delta\acute{o}s$, quod viam
 notat; propterea quod sit circuitus quidam oratio-
 nis, & quasi circularis via in seipsam rediens; unde
 etiam deductum verbum $\omega\delta\iota\delta\delta\acute{o}\delta\iota\psi$, quod circui-
 re est. Cicero latina periodo dedit multa nomina:
 quae tamen omnia ostendunt, nihil aliud esse perio-
 dum, quam formam quandam orationis, quae non
 profluat, & vagetur, sed sensum numeris aptis astri-
 cta concludat. nam circuitum & ambitum, & com-
 prehensionem, & circumscriptionem, & continuati-
 onem dici posse affirmat, quod & Quintilianus pro-
 bat, quo magis mirum est, quenquam extitisse, qui
 inter hac tantam differentiam prodiderit, ut com-
 prehensionem genus statueret; circuitum, ambi-
 tum, continuationem; atque id quod $\omega\delta\iota\psi\mu\alpha$
 Hermogenes appellat, eius generis species crederet:
 cum non solum Cicero & Quintilianus, sed omnes,
 qui pure ac latine locuti sunt, nihil referre puta-
 uerint, ambitumne, an circuitum dicerent. itaque
 terrarum, insularumque, & aditum tum ambitum,
 tum circuitum, ut locus tulerit, dicere nemo pau-
 lo eruditior dubitauerit. Hanc vero ipsam, de qua
 loquimur, periodum Rufinus grammaticus, si non
 doctissimus, certe latinum sermonis non imperitus,
 & circuitum, & ambitum dici notissimis illi ver-
 sibus

fibus testatur. Ambitum quoque seu circuitum in
 febribus stato quodam temporis spatio redeunti-
 bus, periodon medici vocant, qua ratione ducti ve-
 teres scriptores, eos athletas, qui olympia, Pythia,
 Isthmia, & Nemea vicissent, periodo vicisse dixe-
 runt; quod clarissimas illas, apud Græcos celebri-
 tates ubique vincendo circumiissent. quin istas ip-
 sas quatuor celebritates quidam e Cræcis non in-
 docti homines periodon vocant. Sed nos, ijs omis-
 sis, eo redeamus, vnde digressi sumus; & perio-
 dum latine circuitum, ambitum, circumscriptionem,
 compræhensionem, & continuationem dici
 meminerimus. Quoniam igitur, vt iam saepe di-
 ximus, oratoriam dictionem neque ἐπιτετραπύην, ne-
 que ἀπὸ βραχέων, neque ἐξ ἑὸς βραχέων, sed ἐὸς βραχέων εἶδη εἶ-
 se voluerunt, & imaginem quandam poetica sua-
 nitatis rhythmo, atque ambitu quodam ita exhibe-
 bere, vt a versu tamen, atque a diligenti & per-
 petuo rhythmo longe abesset; videamus, vicunque
 possumus, quonam tandem modo periodus imagi-
 nem poetica exhibeat suauitatis, & a versu longe
 aliena, similitudinem tamen versuum præ se ferat.
 Aristoteles, grauis auctor, ait, versam orationem,
 hoc est, eam, quæ periodis constat, esse similem veterū
 poetarum antistrophis. itaq; vt hanc similitudinem
 facilius intelligamus, querendum nobis est, quid fue-
 rint apud veteres poetas antistropha. quod et si fa-
 cile non possumus inuenire; quoniam Lyricos poe-
 tar, de quibus Aristoteles loquebatur, omnes pro-

pe amissimus: tentabimus tamen, an verisimile aliquid, quod ad rem faciat, afferre in medium possimus. extant enim adhuc pauca Pindari, quæ per strophas, & antistrophas, & epodos ita videmus esse digesta, ut, quot membra habuerit strophe, totidem semper habeat antistrophe: atque ea membra varijs metris ita texuntur, ut, qualis fuerit in strophe primus versus, talis in antistrophe quoque primus deprehendatur; atque ut primus primo, ita secundus secundo, tertius tertio, ac deinceps singuli singulis metri ratione, & temporum numero respondeant: ut fortasse voluerit Aristoteles periodorum redditiones, quas ἀπεδός τις vocat, ita propositionibus, quas προθέσις appellant, respondere, ut oratoria dictio, perinde ac ode quadam Lyricorum more, constituta videatur. Verum si cui hæc similitudo parum quadrare ideo videbitur, quod Pindaricæ strophæ atque antistrophæ e multis fere membris sibi mutuo respondentibus constant; periodi ad quatuor tantum membra porrigi credantur: is existimet, apud alios poetas breuiores, quam apud Pindarum, fuisse strophas, & antistrophas; nec putet Horatium apud nos Lyrica ita composuisse, ut sine Græcorum poetarum exemplo id fecerit; cum præsertim ipse, se Archilochi numeros, animosq; secutum esse, vltro gloriatur. apud hunc autem nulla strophe, aut antistrophe quatuor versuum numerum excedit. odarum vero illius inscriptiones, siue a poeta ipso appositæ, siue ab aliquo alio factæ, non tam membrorum, quam metricarum

specierum numerum indicant, est enim qua inscribatur monoculos, vt, *Mecœnas at auis edito regibus*: est qua dicolos, vt, sic te diuapotens Cypri, sic fratres Helena lucida sidera: cum vero multa ad quaternos versus perueniant; nulla tamē est, qua diuersas quatuor metri species habeat: sed in alijs sunt tres versus inter se similes quartus dissimilis, vt in illa, *Iam satis terris*: & in illa, *Nolis longa fera bella Numania*, quarū vtraque dicolos inscribitur, & tetra-strophos: qua inscriptio duas metri species inesse, & a quarto versu conuersionē fieri ostendit: cum tamen vtraque non minus tetracolos, quam tetra-strophos inscribi debuisse videatur, vt enim post quartum versum conuertitur, ita quatuor versus, quasi membra quatuor complectitur, in alijs duo inter se similes, tertius, & quartus, tum inter se dissimiles, tum a superioribus duobus differentes, vt in illa, *Vides vt alta stet niue candidum*: & in illa, *Quis multa gracilis te puer in rosa*: quarum vtraque tricolos tetra-strophos a tribus metri formis, & a conuersione, qua post quartum versum fit, inscripta est. Nec dubitarim, quin apud Alceum, aut Sappho, aut Anacreontem, aut quempiam alium e lyricis huiusmodi strophe, & antistrophe reperirentur, adhuc certe Anacreontis extat fragmentum, cuius ex ode quadam versus in epigrammatibus graecis leguntur,

ἄμοι μέλι γύγασ
τὲ σαφδῖωμ ἀνάκτϙ,

ἐν αἰρέσει χρυσοῦς.
 εἰδὲ φρονῶ τυραννοῖς
 ἐμοὶ μέλῃ μῦθοισι
 κατὰ βρέχειν ὑπὲρ ἄνω.
 ἐμοὶ μέλῃ ῥόδοισι
 κατὰ σέφῃ κάρνα.

Quam adem fuisse monocolon ex diametris Iambicis catalecticis, manifestum est apud A. Gellium libro noctium Atticarum decimo nono, capite nono, sunt hi Anacreontis versus eiusdem generis :

ἄρ ἀργυρῶν ἑρδίσας.
 εἴφαις ἐμοὶ ποῖνθου :
 πανοπλίαις μὲν ἔχι-
 πὶ ἄ μάχαισι κ' ἀμοί
 ποτιέου δὲ καὶ λου
 ὄθου δὴ βάθωου
 καὶ μὴ ποίῃ κατ' αὐτὸ
 μὲν ἄσσε μὴτ' ἀμάξας.

*Sed & Ephesion in tractatu τοῦ ἐπὶ τῷ μίξεως κατὰ ἀντιπάθου οden quandam Sapphus tetra-
 strophon e tribus endecasyllabis & quarto pentasyllabo factam ostendit ; & eius primum versum citat, & quartum. nos totam apud Dionysium reper-
 sam hic adscribendam curauimus : tum quod ad id, quod querimus, erit accommodata: tum quod ijs, qui*

poeticas delicias amant, gratum fore putabamus,
 si poëtria tam celebris & antiqua carmen, quod e
 multis unum superesse creditur, hic quoque legen-
 dum exhiberemus.

Σαφῶς αἰδῶ.

Ποικιλόφωρ ἀθανάτ' ἀφροδίτα
 παῖ διὸς δολοπλόκε, λίσσομαί σε
 μή μ' ἀταίσι, μή δ' αἰΐαισι, δάμνα.
 πύτνια θυμῶν.

Ἄλλα τῆ δ' ἐλθοῖς ποτε κατ' ἔρωτα
 τὰς ἐμὰς αἰδῶς αἰοῖς, ἄς πλάϊν
 ἔκλυθες, παρῶς ἰδόμεον λιπῶσα,
 χρύσεον ἔλθοθ.

Ἄρμι ὑποβύξασα, καλῶ δέο' ἄγορ,
 ὠκέθες ἑστῶθι, πρὸ γαῖ μέλαιναν
 πικρὰ δινδύνθες πῆρ' ἀπ' ἔρανῶ, αἰδέ
 ρθ' ἀφ' ἐμῶν.

Αἴψα δ' ἰζήσῃθ; τὴ δ' ὠμὰ κούρα
 μεθ' ἰάσα σ' ἀθανάτω προσώπῳ
 ἄρε, ὅτε δ' ἤμ' δ' πέπνῃθα, κ' ὠτ
 δόρο κάλυμι.

Κῶτ' ἐμῶ μάλισ' οἰθέλω γενέσθαι
 μαιν' λαθυμῶν, τίνα δ' αὔτε πρὸ φθῶ
 καὶ σαγενθῆσαι φιλότητα. τίς ὦ
 σαφῶ δῖνα.

Καὶ γὰρ αἰφθύγῃ, ταχέως διαίξῃ.

αἰδὲ δῶρα μὴ δέχεται, ἀλλὰ δῶσθε
 αἰδὲ μὴ φίλθ, τὰ χέωσ φίλίσθ.
 καὶ εἴκ' ἐθέ-

Λοίς ἐλθέτε νῦν, χαλεπαῖ ἢ λῦσον
 εἴ μεῖν μναῖ, ὅσα δέμοι πέλεσσαι
 θυμὸς ἡμείθε πέλεσον, σὺ ἢ αὐτὰ
 σύμμαχόν ἔσο.

Vides strophas & antistrophas quaternorum versuum: quales & Alceum fecisse scribit Ephestion. tales apud Horatium nostrum nemo non novit. Huc accedit, quod non indoctus ille Hermogenis enarrator, quem iam antea citavimus, ait, veteres poetae tres versus ita facere solitos, ut duo praecedentes longiores essent, tertius illorum viroque brevior: e quibus primum strophem, secundum antistrophen, tertium epodon nominarent; & in festorum dierum celebritate ita canerent, ut strophem quidem choream ab oriente occasum versus agentes, antistrophen vero, eadem mutata, & ab occasu ad orientem conver-
 sa, epodon autem stantes pronunciarent, addit etiam rei totius rationem, quod strophe motum supra sphaera, antistrophe eorum siderum imitaretur; epodos autem turris stabilitatem reserret. quod ipsum & in Pindari commentariis legimus. Huiusmodi igitur antistrophis similem esse elocutionem, qua ex periodis constat, cum dicat Aristoteles; facile intelligimus periodos, sicut lyrica carmina, aut singulis, aut binis, aut ternis, aut quaternis constare

flare colis: & in hac re similem esse poematibus periodicam locutionem, quod inſtat lyricorum carminum, per quasdam quaſi ſtrophas, & antiſtrophas in orbem certum procurrat pariter ac recurrat. Erit igitur periodus monocolos, qua vno membro cōſtat, ſicut ode monocolos. hanc Ariſtoteles ἀφελῦ appellat. quam ipſam Demetrius ἀπὸ λαν, quaſi tu ſimplicē dicas, interpretatur: eamq; fieri ait, vbi membrū, & iuſtam longitudinem, & κᾶμπυ, hoc eſt flexū quendam circa ſinem habuerit, vt longitudo ipſa protheſeos, flexus vero apodſeos locū expleat. atq; eius exemplum ex Herodoto citat: ἠροδοῦτου ἀλι-
καρυαοῦ ἡος ἀπὸ δεξις, ἡ δὲ tale dicit eſſe, & illud: Dilucida oratio magnum lumen prabet audientium mentibus. & hic enim, & in Herodoti verbis, ex membri longitudine, & eo flexu, quem ſinus habet: periodus conſtat, atque ita conſtat, vt vtrūque ſit neceſſarium, vnum vero ad periodum explendam ſatis eſſe non poſſit. Tales ſunt dua illa apud Ciceronem in primo de oratore libro: Tibi vero frater neque hortanti deero, neque roganti: nam neque auctoritate quiſquā apud me plus, quam tu, valere poteſt. neque voluntate. Adicit Hermogenes, huiusmodi periodorum ſententiam tali hyperbatō figuratam eſſe oportere, vt uſque ad ſinem perduret, & porrecte comprehendatur: talemq; ex Demoſthene citat in hunc ſenſum: an non erubeſcitis, quod ne illa quidem, qua vos pateremini, ſi poſſet ille, facere cum poſſitis, audeatū? talis eſt notiſſima illa: Boni viri, turpitudine, non

fa: & delicto suo, non aliorum iniuria, commouen-
 tur. tales plurima, ac nescias, an sit vlla frequentior
 periodi forma: cum praesertim Aristoteles, si Deme-
 trio Phalereo & Archidemo credimus, scriptum re-
 liquerit: Colon, vbi composita periodi pars non est,
 periodum simplicem fieri, si sententiam per se absol-
 uat. id autem sapissime vsu venire, quis nesciat? Qua-
 re subit mirari, cur quidam in libris, quos de rheto-
 rica facultate scripsit tam perfracte, tamq̃, auda-
 cter negarit periodum vllam monocolon reperiri, ac
 non prius veteres auctores legerit, atque omnes sche-
 das excusserit, quam eorum auctoritatem contemne-
 ret, quos multis seculis propter eruditionem in sum-
 mo apud omnes honore fuisse legerat. sed illum mis-
 sum faciamus, & ad pensum nostrum redeamus.
 Dicolos periodus est, cuius propositio cum vna, &
 vnius membri sit, pari redditione contenta est: qua-
 les fere sunt omnes, quae simplicem sententiam ali-
 quam de media vita sumptam continent: quae qui-
 dam ad similitudinem eorum enthymematum, quae
 ὑπομνησά appellatur, ὑπομνησά periodos vocant:
 quod ut illis, ita etiam his sententia quaedam graues
 explicentur: qualis est haec: quae praeter dignitatem
 cōtingit scelicitas, ea stultis male cogitandi affert oc-
 casionem: Item: Omnis vitae ratio in virtute ponēda
 est, quando praeter eam, vana fluxaq̃, sunt omnia.
 Tricolos fit, cum aut propositioni bimembri vnius
 membri redditiō accommodatur: aut contra, cum
 vni membri propositio bimembrem acceperit reddi-
 tiō.

tionem. Exemplum prioris afferunt illud, vtcunque
ex Demosthene translaturum.

Quarum rerum gratiam Philippus suis fautori-
bus debet,

Quarumq; pœnas exigere nobis conuenit,
Earum nunc mentionem facere non vacat.

Post exemplum illud esse potest:

Qui beatorum morte tristantur,
Hi vel illorum fœlicitati inuident,
Vel proprijs potius incommodis dolent.

Et illud.

Qui pecuniam largiri prodigo instituit,
Is & fontem propriae liberalitatis exhaurit,
Et illi materiam peccandi suggerit.

Et illud ex quarta in. c. Verrem actione.

Ergo hoc vestro consilio & gratia perfecisti,
Vt & mihi summa facultas ad accusandam da-
retur.

Et iudicibus liber a potestas ad credendum.

Tetracolos est, quæ duas propositiones ita habet, vt
suam vtraque earum redditionem inclusam conti-
neat: ac rursus ita duas redditiones habet, vt suam
queque præpositionem includat. atque hanc quidem
plenam periodum Cicero nominat. cæterum periodo-
rum membra quasi nodos quosdam atque articulos es-
se dicit, quos in periodo coniungimus, sensumq; &
structuram in rotundum quoddam, atque in se re-
diens corpus redigimus. Hac autem quadrimembris
perio-

periodi formam in primis elegantam, & variande elocutioni aptam putant: quia, alio, atque alto loco positis membris, & mutato saepius illorum ordine, oratio solet ita variari, ut tamē idē sensus maneat, nec argumentationis conclusio nec periodus ipsa dissoluatur. cui rei exemplo est Demosthenica illa a Graecis rhetoribus diligentissime considerata, & quater in varias facies, figura manente, mutata, in hunc fere modū: Dum neminem esse decernit immunē, immunitatē immunibus abstulit. Dū adijcit, ne cui deinceps dare liceat, vobis post hac dandi potestātē, ut extrinsecus accipiamus, abstulit. Transfer eam propositionem, quae tertia est, in primum locum, & redditionem, quae quartum locum tenebat in secundum, & primam in tertium, & secundam in quartum: non minus erit vera comprehensio, sic.

Qui decernit, ne post hac liceat immunitatem dare:

Is vobis eius danda potestatem adimit.

Idem, cum decernit immunem esse neminem,

Immunibus aufert immunitatem.

Potes & propositiones coniungere, & redditiones cōiunctim subdere hoc modo.

Qui neminem immunem esse decernit:

Et adijcit, ne dare post hac liceat immunitatem:

Is & immunitatem aufert immunibus,

Et vobis eius danda potestatem.

Potes e redditionibus propositiones facere, hoc modo:

Is simul & immunitatem immunibus,
Et vobis eius conferenda adimit potestatem:
Qui & neminem immunem esse decernit,
Et dare post hac prohibet immunitatem.

Tetracolos est illa Ciceronis pro A. Caciinna

Si, quantum in agris locisque desertis audacia
poteſt,
Tantum in foro, iudicijsque impudentia va-
leret:

Non minus nunc A. Caciinna cederet, Ebutij impu-
dentiæ,

Quam tum in vi facienda cessit audaciæ.

Eam tu, si libeat, potes hoc modo immutare, sensu
manente, ac figura.

Ita nunc A. Caciinna cederet Ebutij impudentia,

Vt olim in vi facienda cessit audaciæ:

Si tantum in foro, iudicijsq; impudentia valeret,

Quantum in agris, locisq; desertis audacia poteſt,

Adeoque flexibilis est hæc quadrimembris periodi fi-
gura, vt curiosa Græcorum hominum sedulitas apud
Demosthenem eiusmodi periodum deprehenderit,
quæ per $\chi\iota\alpha\sigma\pi\acute{o}\nu$, quam nos decussationem dicere
possumus, salvo sensu, nec dissoluta periodo, sæpius,
quam quisquam credat, variari queat. Ea variatio
quo modo fiat, apud Hermogenem, & non contem-
nendos illius interpretes poterit, qui volet, inuenire.
nos istam qualemcunque artis partem otiosis relin-

qui-

quibus, locum illis, unde discerent, monstrasse con-
tenti. In ea periodo tum utrisque propositionibus red-
ditiones, tum redditionibus propositiones accommo-
dari alternis pro arbitrio possunt: nec vllum proffus
in ea colon est, quod cuiuslibet aliorum non & prapo-
ni & postponi salus periodo possit. periodus ipsa
haec est.

ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσα πλείονα ὑπὲρ
τῶ ἀξίαν πεποίηκε τῶ αὐτῷ,
τοσούτω ὄναρμας ὅτῳ πρὸ πᾶσι νομιζε-
ται.

ὑμεῖς δὲ ὡ ἄνδρες ἀθηναῖοι ὅσα χεῖρον ἢ
προσέκεκέρχυσε τοῖς πράγμασι,
τοσούτω πλείονα αἰχρύναν ὡφιλῆκατε.

Philippus quo plura praeter suam fecit dignita-
tem,

Et apud omnes admirabilior iudicatur.

Vos, o Athenienses, quanto peius, quam convenie-
bat, rem gessistis,

Tanto plus dedecoris vobis comparastis,

Hac autem periodica orationis cum lyricorum poe-
tarum carminibus similitudo illud quoque praestat,
ut multo iam facilius intelligatur quae sit periodi
mensura: de qua nos quinto loco dicimus promiseram-
us. Ex ijs enim, quae proxime dicta sunt, constat
cuius potest, periodum neque monocolo breviorum,
neque tetracolo longiorum esse oportere. quod ip-
sum Cicero quoque intelligens, in Oratore ita scri-
bit:

bit: Constat ille ambitus, & plena comprehensio e
 quatuor fere partibus, quæ membra dicimus: ut
 & aures impleat: & ne breuior sit, quam satis
 est: neque longior. & tamen ait sæpius accidere,
 ut aut citius insistendum sit, aut longius proce-
 dendum: ne aures aut prolixitas obtudisse, aut
 breuitas defraudasse videatur. Idem non ita mul-
 to post ait: E quatuor igitur quasi hexametro-
 rum instar versuum quod sit, constat fere plena
 comprehensio. quod Rufinus quoque confirmat his
 versibus:

Quatuor e membris plenum formare videbis
 Rhetora circuitum, siue ambitus ille vocetur.

Denique etiam Demetrius Phalereus constanter
 affirmat, comprehensionem, quæ quatuor membro-
 rum numerum excedat, intra periodi symmetriam
 non consistere: Quintilianus quanquam, hæc legerat,
 tamen affirmare non dubitat, periodum plura,
 quam quatuor, membra frequenter admittere:
 mensuramq; eius ait a Cicerone aut quatuor senarijs
 versibus, aut ipsius spiritus modo terminari. neque
 non tamen Cicero ipse hac in re mediocritatis ratio-
 nem habere se profiteretur: propterea quod membra
 ista soluta orationis, versus non sunt, sed instar
 versuum: & soluta oratio multo esse liberior debet,
 quam poetica: periodus neque immodica esse debet,
 ut memoria possit contineri: neque obscura, ne fatiget
 audientem, dum parum intelligitur. L. Crassus, orator
 ille vel in primis laudatus, breues admodum periodos,
 atictore

auctore Cicerone, facere gaudebat: atque id Aristote-
 telis auctoritate faciebat, ut opinor: qui videtur sen-
 sisse, omnē periodum aut monocolon esse, aut dico-
 lon. nam cum definiret colon, id dixit esse alteram
 partem eius periodi, qua ex membris composita esset
 ex eo enim, quod alteram partem dicit, duas tantum
 esse partes periodi compositae, non plures, ostendit.
 quod Demetrius quoque Phalereus, & ante illū Ar-
 chidemus intellexit. indicant id etiam exempla, qua
 ille ex oratoribus citat. in quibus non facile vllum di-
 colo maius possis deprehendere. quibus causis fortas-
 se adductus Crassus & periodos breues faciebat, &
 libenter orationem solebat in commata & cola par-
 tiri. Ciceronis in Bruto super ea re verba sunt: Com-
 prehensio & ambitus ille verborum (si sic periodum
 appellari placet) erat apud illum contractus, & bre-
 uis: & in membra quaedā, qua Graeci vocant κῶλα,
 dissipiebat orationem libentius. commatum autē,
 & membri, ac periodi ex eiusdem Crassi scriptis hoc
 in Oratore Cicero exemplum ponit:

Missos faciant patronos:

Cur clandestinis consilijs nos oppugnant?

Cur de nostris profugis copias comparant con-
 tra nos?

Quem locum quasi exponens ait, prima illa duo in-
 cisa esse, tertium membrum, postea sequi non lon-
 gam periodum ex tribus membris perfectam, & in
 Spondeos cadentem. Quin etiam ex concione qua-
 dam

dam C. Carbonis, se stante, mirabili clamore populi
hæc verba fuisse dicit excepta:

O Marce Druse:

Patrem appello.

Hæc commata duo esse dicit binis pedibus.

Tu dicere solebas,

Sacram esse remp.

Hæc duo cola esse affirmat ternis pedibus.

Quicumque eam violassent,

Ab omnibus esse ei pœnas persolutas.

Patri dictū sapiens filij temeritas comprobavit.

Periodum esse dicit, & vltimum membrum, atque
id, quod præcedit, Dichoreo claudi. Ponit etiam ex
sua ipsius oratione hoc:

Domus tibi deerat?

At habebas.

Pecunia superabat?

At egebas:

Commata quatuor esse dicens.

Incurristi amens in columnas:

In alienas insanus insanisti:

Hæc vero membra duo dicit.

Depressam, cacam, iacentem domum pluris, quam
te, quam fortunas tuas, aestimasti: hanc periodum
longam vocat. Ponit & illud ex sua oratione exem-
plum:

O callidos homines,

O rem excogitatam,

O ingenia metuenda:

Membra tria esse dicit.

Diximus:

Testes dare volumus:

Commata dicit esse duo.

*Quem, quæso, nostrum fefellit, ita vos esse facturos? comprehensionem ex duobus membris esse affirmat. Quæ exempla cum posuisset, adiecit, se ideo illa posuisse, ut, qui vellet, ipsi auribus indicare posset, quid numerosum esset, etiam in minimis particulis orationis. Ego illud etiam considerandum puto, quid sit, quod illud suum, Depressam, cacam, iacentem domum pluris, quam te, quam fortunas tuas, estimasti, longam comprehensionem dicit: quid item, quod illud L. Crassi, Cur de nostris profugis copias comparant contra nos? duorum esse membrorum periodum dicit: itemque illud, Quem, quæso, nostrum fefellit, ita vos esse facturos? tam breuem comprehensionem esse dicit, ut nulla possit esse breuior. Ac prius quidem mirum videri potest, quid sit, quod hæc, quæ alius membra non immerito nominaret, periodos appellet duorum membrorum. cuius rei eam causam possumus iudicare, quod in longioribus membris eam partem, quam $\eta\gamma\mu\pi\alpha\nu$ Demetrius nominat, hic fortasse membrum appellet: atque ex hac, & ea, quæ præcedit, parte periodon dicolon eam intelligat, quam alij simplicem, ac monocolon vocant. quæ nimirum nulla potest esse breuior. itaque hæc breuitate moti quidam non periodum, sed membrum paulo longius esse crediderunt. Quod vero illud, Depressam
cacam,*

*tetam, iacentem domum pluris, quam te, quam for-
 tunas tuas, aestimasti, longā comprehensionem, hoc
 est periodum vocet: ea ratio videri potest: quod hanc
 trique simplicem periodum intelligebat, quæ esset ex
 longissimo membro. hæc enim si comparatur compo-
 sitis, ac longis, quæ trium aut quatuor hexametro-
 rum tempora exæquant, brevis est. at contra, si
 eam conferas cum simplicibus, re vera longissimam
 deprehendes. habet enim membrum multo longius
 iusto, ex ijs, quæ $\chi\omicron\iota\upsilon\omicron\tau\epsilon\upsilon\tilde{\nu}$ vocari dicit Hermoge-
 nes. sustinet enim & producit sensum vsque ad vlti-
 mum. Ex huius igitur flexu, & precedenti parte fa-
 cta periodus longissima est, comparatione aliarum
 simplicium. Iam igitur, vt opinor propemodum pa-
 tet, cur Crassi periodum non longam, cur e duabus
 suis alterā longam, alteram adeo breuem dicat, vt
 nulla possit esse breuior. quod si quis instet, ac nimis
 anxie exquirat, cur has partes Cicero non cæsa, non
 flexus, sed membra nominet: is, velim, meminert ab
 Aristotele neque $\chi\omicron\mu\mu\alpha\tau\alpha$, neque $\chi\omicron\mu\mu\pi\upsilon\upsilon$, quic-
 quid hoc est, vsquam vocari: verum, siue paucis, siue
 multis syllabis huiusmodi vocū structura cōpleantur,
 promiscue $\chi\omicron\lambda\alpha$ nominari. quod sciens Cicero, ea
 mēbra, quæ iusto longiora flexū quendā circa finem
 acciperent, & in duas partes vt cunq; diuidi possent,
 duo, vt videtur, membra appellauit: & ea periodo,
 quæ ex ijs est, nullā posse breuiorē esse, iure pronuncia-
 uit. periodū vero iubent æquilatērā, & aquis cruribus
 ac membris esse. Sed in redditione putat Demetrius*

postremum membrum productius esse oportere: ne concisa videatur, & quasi manca periodus: qua putatur grauior, ac multo augustior, si in longum membrum desinat: qualis est illa apud Ciceronem notissima:

Qua nobis designatis timebatis,

Ea ne accidere possent,

Consilio meo, ac ratione prouisa sunt.

Ea de re Ciceronis verba ex tertio de oratore libro libuit ascribere. Sed continuatio ista verborum soluta multo est aptior, atque iucundior, si est articulis membrisque distincta, quam si continuata, ac producta. membra autem illa modificata esse debebunt. quae si in extremo breuiora sunt, infringitur ille quasi verborum ambitus. sic enim has orationis conuersiones Graeci nominant. quare aut paria debent esse posteriora superioribus, extrema primis: aut, quod etiam est melius, & iucundius, longiora. haec ille cum scripsisset, statim adiecit, ab ijs philosophis, quos Catulus maxime diligeret, esse dicta. intelligebat autem peripateticos, atque in ijs Aristotelem maxime ac Theophrastum, quos Q. Catulus mirum in modum diligebat, ut peripateticus peripateticae sectae principes. At enim Hermegenes ait, ἰσοκολῆ καὶ ἰσοτέλειος, hoc est, aequis cruribus, ac lateribus periodum esse oportere, vel certe breuiorem in apodosis: parumque efficacem putat oratorem, qui redditionem in periodis faciat longiorem, quam propositionem: ut fortasse dicendum sit, hanc, quae breuiore membro clauditur,

effica-

efficaciorem: vt hæc ex quinta in Antonium oratione: Cuius igitur singularem prudentiã admiramur, eius stultitiã timemus? illam quæ longiore, grauiorem, vt, Ille paludes siccare voluit: h:c totam Italiã moderato homini diuidendam dedit. eam, quæ pari, mediam quandam esse, vtriusque participem, & ab vtraque tamen differentem, vt est illa: Forsitan vix conuenire videretur, quem ipsum hominem cuperent euertere, eius effigiem simulacrumq; seruare. Et hæc fere habuimus, quæ de periodi mensura dicenda viderentur. sequitur, vt dicamus, quo modo per casus enunciari, deinde etiam quibus maxime figuris ornari periodus soleat. Obseruatum igitur est ab eodem Hermogene, per omnes eam casus enunciari posse, per rectum quidem sic, Qui ea facit, ac comparat, quibus capi possim, is et si nondum tela cõtorquet, mecum bellum gerit.

Per genitiuum ad hunc modum:

Cuius est animus in virtutibus occupatus,
Eius apud omnes gentes vita censetur esse laudanda.

Per datiuum vero i: a:

Vt viris fortibus prodest animi celsitudo:
Sic ijs, qui sunt imbelles, solet nocere formido.

Per accusatiuum, vt,

Quem sua conscientia, & culpa condemnat,
Eum nemo sine suo dedecore defendit.

Per ablatiuum, vt,

Ab ijs optabile est vitæ præcepta discere:

A quibus viuendi initia sumpseris.

Possimus autem non solum enunciativae, & assensu-
rante, sed alio atque alio schemate periodos effere,
atque exornare, per interrogationem quidem hoc
modo:

Cur vero? cur hoc perperam decretum quisquam
iudicet?

An quia contra leges? at qui hoc vnum est secun-
dum leges.

An quia dissolutio est ordinis?

Atqui hoc, vt non aliud, fundamentum est or-
dinis.

Per increpationem hoc modo:

Non erubescitis, si, qua ille vobis damna, si posset,
inferret,

Ea vos illi, cum liceat, non inferatis?

Per ironiam, vt,

Est vero venia vestra dignus Aeschines:

Credo: quia terra profectus est, tum, cum erat
navigandum:

Vel quia, cum maxime vera dicere expediret,
mentitus est.

Per similitudinem, qua pulcherrima iudicatur, sic:

Vt non omnem frugem, neque arborem in omni
agro reperire possis:

Sic non omne facinus in omni vita nascitur.

Et notissima illa:

Vt, si quis illorum prius damnatus esset, tu has
non scripsisses:

Ita, si tu nunc pœnas dederis, alius deinceps nō scribet.
 Pates & per alia schemata efferre, vt maxime com-
 modum videbitur, per sententiam quidem hoc modo
 Optima viuendi ratio est eligenda.

Eam consuetudo iucundam reddet.

Per conclusionem hoc modo:

Si in eos plurimum fortuna potest, qui suas omnes
 rationes in casum contulerunt: non sunt omnia com-
 mittenda fortunæ: ne magnam nimis in nos habeat
 dominationem. Illud adnotauit Aristoteles, periodō,
 quæ in membris sit posita, & e pluribus constet, vel
 διῶγματιῶν esse, vel ἀντικειμενίων. & διῶγματιῶν
 quidem dicit eam, cuius membra ita libera solutaq;
 sunt, vt eorū partes mutuo se non respiciāt: qualis illa
 ex Isocratis panegyrico prima: ποδμάχης ἐθαύμα-
 σα Ἰτὰς πανηγύρεως σωμαγαγόντων καὶ τοῖς
 γυμνικοῦς ἀγῶνας ἡγασθεσάντων. eius vero
 quæ ἀντικειμενίων nominat, membra ac verba pro-
 pte singula vicissim opponi, ac sibi mutuo respondere
 ostendit. quales fere sunt omnes, quæ efferuntur per
 contrarium: quod alij antitheton, ipse antithesin no-
 minat: quo in genere diligenter, vt omnia, considera-
 uit, ac scripsit Phalereus, periodos, quæ in antithesi
 sunt constituta, interdum fieri ex membris, quæ sen-
 su pariter ac verbis opposita sunt: cuius rei exem-
 plum ab Isocrate sumptum, potes, si libet, ita effinge-
 re: Gerges vt Graciam occuparet, natura vim intulis-
 nam & per terras instructa classe nauigauit: & per
 maria pedibus incesit. Interdū vero ex ijs, quæ verbis

modo non etiam sensu opponuntur, ut in Isocratica illa alia periodo, in qua Helena fratri suo Herculi hunc serē in modum comparatur. Iuppiter Herculi laboriosam, & periculis obnoxiam vitam dedit. idem vero Helena speciosam, & pro qua pugnaretur, faciem contulit. Hic enim singula singulis ita opposita sunt, ut non rerum sed verborum oppositio sola videatur. Interdum porro membra eiusmodi deprehendat, ut, quamuis nec sensus sensui, nec verba verbis opponantur, falsam tamen quandam antithetis speciem exhibeant: ex quibus urbanis hominibus ioci occasio non nunquam offertur: qualia sunt illa apud Epicharmū, poetam Siculum, lecta, & ab Aristotele, ac Demetrio citata. τὸν μὲν οὖ τήνους ἔγωγὼν ἴω. τὸν αὖ δὲ περὶ τήνους ἔγωγὼν. nō modo enim inquit Demetrius, nihil contrarij est allatum in ijs verbis, sed idem prorsus repetitum. itaque videri potest Epicharmus hoc fecisse, nō quia nesciret falsam antithesim esse, verum ut rhetoras irrideret, qui nimia ornanda orationis affectatione pro antithetis ea usurparent: quae neque re, neque verbis essent opposita. ornari vero periodos Aristoteles ait antithetis quidem maxime, sed & parisofis, & paromaeosis, & alijs eius generis figuris. Pulchrū putant vñ atque eundem sensum variata periodis forma exornare, ut si notissimā illam Demosthenis periodō ita variaris. Quae nauigantibus seruare licuisset, ea hic perdidit terra proficisci iubens: quae vera dicentibus, menties. & rursus. Cur vero quisquā Aeschini ignoscat? An quia profe-

profectionem acceleravit? atqui nauigare, non terra proficisci oportebat. an quia vera vobis dixit? atqui mentiens omnia perdidit. Sed vtilis illa quoque exercitatio est, vt ex distracta, & fusa prius oratione, adhibitis quibusdam quasi nodis, periodum facias, aut contra periodon vel independentem illam iugemq; antiquorum orationem, vel in dissolutam, & omnibus copulis vacantem, non inepte conuertas. Demetrius periodorum tria esse genera dicit, rhetoricum, historicum, dialogicum. Rhetorica periodus, vt ille ait, est contorta, & circularis, ac quasi in orbem rediens: quæ rotundo pronunciantis ore, & manu, quæ ad numerum circumferatur, indiget. cuius illud exemplum ponit ex Demosthene: Maxime quidē, quia vtile arbitror reipublicæ, legem solui, tum vero etiā filij Chabriae gratia, fateor me, quantum licuerit, his assensurum. hanc enim periodum dicit ab ipso statim principio contortum in se quiddam habere, & ostendere, simplicem se finem non habituram. Historica est neque plane circumducta, neque valde remissa, sed medium locum ita sibi defendens, vt nec propter exquisitam circumductionem rhetorica videatur, nec propter nimiam simplicitatem dialogica, sed grauitatem quandam atque historicam veritatem præ se ferat. cuius exemplum ex historia Xenophontis hoc ponit: Darij & Parisatidis filij duo fuere. Xerses natu maior, Cyrus autem minor. dialogica est remissa, ac multo simplicior, quam rhetorica, & vix vllam periodi faciē exhibens: qualis illa apud

Platonem: κατέβλω χθδὺς εἰς πφρεῶ μὲν γλαυ-
 κων & τ' ἀρίστων & προσβ.ξόμομος τε τῆ δεῶ
 κων ἄμα, πλὴν ἑορτῶν βυλόμων & δεῶσάσται
 Ἰανὶ Ἰόπορ πρὶν ἑορτῶν ἄτε νυῶ πρῶτον ἄγοντ' ἔσ.
 Hic, ut vides, membra membris ita prope iunguntur,
 & continuantur, ut in distracta, & suspensa oratio-
 ne: atque ita procurrunt, ut vix tandem, cum fine-
 ris, ex ipso fine ac clausula periodum fuisse cognoscas.
 Sed iam efflagitare ipsa res videtur, ut, quod ultimū
 in promissis de periodo nostris fuerat, id aliquando
 praestem, atque ostendam, quibus maxime locis pe-
 riodo & rhythmo utendum, quibus abstinendum esse
 rhetores consueverint. Primum igitur Cicero in Ora-
 tore ad Brutum, cum notam, ut ipse ait, ac formulā
 cuiusq; characteris, seu generis anxie exquireret; at-
 que id magnū opus & arduum esse quaereretur; sub-
 missum & humilem dicendi charactera numerorum
 vinculis exemit: voluit tamen eum ita solutum esse,
 ut non vagetur; ita ingredi libere, ut non videatur
 errare: verba quoq; verbis negligentex coagmentari:
 ut sit non ingrata negligentia hominis de re magis,
 quam de verbis laborantis. & cum duo illa liberiora
 esse velit, circuitum, id est, periodum, & coagmenta-
 tionem, hoc est, iuncturā verborum; ex qua, si modo
 est accurata, rhythmus plerunq; nascitur; concedit
 tamen, ut periodo interdum utaris, dum modo rela-
 xes eam ac diuidas. itaque vides hunc characterem
 esse liberum ac solutum periodorum & numerorū.
 lege, cum hac tamen exceptione, ut, qui volet, possit
 uti

ri dissoluta periodo; & numerum quidem ita negli-
 gat, ut tamen nec vagetur, nec erret oratio. Reliqui
 autem characteres, mediocrem dico, & grauem, non
 modo liberi non sunt, sed vsq; adeo & rhythmum, &
 periodum exigunt, ut Cicero in Oratore, quem locū
 superius quoq; appositis ipsius verbis, citauimus, pla-
 cere sibi dicat, in historia, & in genere, quod appel-
 latur *ἰστορικὸν καὶ ἱστορικόν*, omnia dici *ἁπλοῦς*. atq;
 adiicit, posteaquam nata est periodus, neminem, qui
 aliquo esset in numero, scripsisse orationem generis
 eius, quod esset ad delectationem comparatum, remo-
 tumq; a iudicis & forensi certamine, quin redige-
 ret omnes fere in quadrum numerumq; sententias.
 Quamobrem ex Ciceronis verbis aperte intelligimus,
 tenuem orationis figuram numeris ac periodis non esse
 obnoxiam: contra vera historiae & demonstratiuas
 causas rhythmo periodisq; gaudere. Sed post excogi-
 tatam ac iam cognitam periodorum suauitatem,
 suspicari coeperunt causarum patroni, id quod ex al-
 liqua parte verum erat; circumductam istam ac ro-
 tundam nimis, & compositam orationis formam, iu-
 dicialibus causis esse noxiam: propterea quod nimis
 insidiosa, & captandis auribus iudicum accommo-
 data existimari posset; nec is reus ferendus esse vi-
 deretur, qui etiam in periculis, periodorum ac sche-
 matum lenocinia sectaretur. quod & Persius saty-
 rico morsu carpit in hunc fere modum,

Fur es, ait Pedio. Pedius quid? crimina rasis
 Librat in antithetis, doctas posuisse figuras,

Laudatur : bellum hoc : bellum hoc? an Romule
ceues?

Addebant & illud, affectus & motus animorum per
hac lenocinia adimi orationibus : qua opinione ducti
quidam, & ipsi infracta, & amputata loquebantur;
& eos vituperabant, qui apta & finita pronuncia-
rent, & periodo rhythmoq; gauderent. quorum vi-
tuperationem in eorum tantummodo oratione iustā
esse Cicero dicit, qui inanibus verbis, & leuibus sen-
tentijs vtuntur. verum, si probae res sint, & lecta ver-
ba, nullam iustā causam putat, cur claudicare, aut
insistere orationem malint, quam cum sententia ex-
currere : cum rhythmus & periodus nihil omnino
aliud afferat, nisi, vt sit apte verbis comprehensa sen-
tentia. sed nihilo secius asserit, orationem casim, &
membratim tractatam, non modo in iudicijs, sed in
omnibus veris causis plurimum valere, maximeq; in
ijs locis, vbi acriter & subtiliter dicendum, atque al-
tercandum est. Interim tamen vult misceri hanc
numerofam rotundamq; periodon : neque id, si mo-
dice fiat, esse inutile ostendit. At contra reprehendit
Egesiam, qui periodum nimis anxie fugiens, ideoq;
orationem particulatim semper concidens, ineptum
se palam ostenderit : cum praesertim interdum vltro
ita se offerat, atque intercurrat, vt locus illi prope ef-
flagitanti negari non debeat, ac tum maxime, cum
breuis, ac simplex fuerit. Quintilianus procerumq; ma-
iorum causarum, vbi solitudine, commendatione,
ac miseratione res eget, aptam esse periodum dicit ;

item

item communibus locis, & omnibus amplificationibus illud etiam adijcit; in accusationibus austeram, in laudationibus fusam esse oportere; plurimum vero in perorationibus pollere; vbi iam totum genus amplum adhiberi tuto potest. iam enim auditor rem plane tenet: nec vllas metuens insidias actori se totum credit, & voluptate ducitur. In quarto rhetoricorum ad Herennium libro scriptum est, continuatione (sic enim periodus illic nominatur) nos commodissime vti, in sententia, in contrario, & in simplici conclusione;

In sententia quidem hoc pacto:

Ei non multum potest obesse fortuna, qui sibi firmitus in virtute, quam in casu, praesidium collocavit.

In contrario hoc modo:

Nam si quis spei multum collocavit in casu,
Quid est, quod ei magnopere casus obesse possit?

In conclusione hoc pacto:

Quod si in eos plurimum fortuna potest,
Qui suas rationes omnes in casum contulerunt:
Non sunt omnia committenda fortuna:

Ne magnam nimis in nos habeat dominationem.

In his tribus generibus ad continuationis vim adeo frequentatio est necessaria, vt infirma facultas oratoris videatur, nisi sententiam, & contrarium, & conclusionem frequentibus efferat verbis. ex quo intelligimus, has tres exornationes non casim, non mem-

membratim, sed adhibita periodi forma explicanda esse. Narrationes autem membratim plerumque faciende: aut periodi maioribus interuallis, & veluti laxioribus nodis soluenda sunt: nisi forte eiusmodi narrationes inductae fuerint, non ei explicanda, sed orationis exornanda gratia: qualis illa est in Verrem de raptu Proserpinae: vbi totum contextum lenem ac fluentem, si inspexeris, facile deprahendes. Historia quoque, quam Theopompi more, hoc est, per periodos, tractari oportere Cicero ait, non tam finitos numeros, quam obrem quendam, lenemque contextum videtur desiderare. lubrica enim est, & fluens; atque ideo omnia eius membra mutuo se nexu iungunt, ac firmant, & diu continuato sensu continentur. denique tum membris longioribus, tum periodis illis suis remissioribus contexta, genere quodam orationis tracto, ac fuso gaudens, aquabili lenitate profluit: ac iudicialium orationum asperitatem, forensesque aculeos longe refugiens, grauitatem suam plerumque custodit. Apologos autem sine vlla omnino periodo narrari iubet Hermogenes. At in forensibus causis nec penitus refugienda, nec continuanda est: ne, si penitus ablegetur, nimis concisa sit oratio; si continenter adhibeatur, nec fidem faciat, nec affectus moueat. admittenda est igitur, cum aliquid ornatius laudare institueris, vt, cum Cicero Siciliam laudat; aut vbi aliqua inciderit narratio, quae dignitatem potius quam dolorem exigat: vt, cum idem de Segestana Diane signo, & Syracusarum situ loquitur.

In amplificationibus autem periodos, & numerosa
 compositionem requiri nemo ignorat, qui perorationes
 & amplificationes Ciceronis considerarit: in quibus
 id & res ipsa manifestat, & orator conatum se
 loqui numerose fatetur, atque ipsas perorationes ita
 concludendas esse testatur. In reliquis orationis iudi-
 cialibus partibus non diu retinenda erit hæc forma: sed
 cum ea prudenter vsi fuerimus, in ijs, qui ostensi sunt,
 locis; transfundū erit ad commata, & cola, & ge-
 nus illud dicendi antiquum, quod ope copularum sic
 continens, ac iuge; vel etiam ad illud, in quo omnia
 solute, ac sine vllis copulis efferuntur; vt tot modis
 variata oratio, & fastidium euitet, & fortius con-
 tendat, ac pugnet. Illud vero, quod iam antea dixi-
 mus, etiam atq; etiam videndum est, ne aut longius
 procurras, quam deceat; aut vsquam minus aptum
 hyperbaton admittas; neve vllum aptum, & idoneū
 verbum prætermittas compositionis, & periodi gra-
 tia: siquidem nullum erit tam durum verbum, quod
 in quadrum redigi non queat: adsit modo cura &
 exercitatio; quæ, dissimulata compositionis diligen-
 tia, facile præstabit, vt hæc non quaesita, sed vltro vi-
 deantur oblata, &, quod de industria facimus, non
 quis facile depræhendat. Cum sint aut multi pro-
 babilis numeri, ijs maxime assuescemus, quos auris
 erudita, & magnorū oratorum vsus, ac præceptio, &
 superius exposita ratio meliores esse demonstrat. At-
 que hæc quidem de eo genere orationis dicta sint, quæ
 periodo, & ambitu consistat, atque eorum, quos iam

ante ea nominauimus, ingenijs excogitata est, & arte formata, posteaq; passim ab optimis quibusque scriptoribus vsurpata. hanc orationis formam ita prudens scriptor adamabit, vt semper meminerit, illam, quae caesim, membratimq; procurrit, magno sibi suis locis vsui venire posse. proinde nunc hac, nunc illa elocutionis forma orationem variare contendet. sic enim fiet, vt non modo fastidium continuata similitudinis euitet, sed & iucunda varietatis gratiam consequatur. hoc autem cum in ipsa compositione, atq; oratoris actione iucundum videretur; ratio est excogitata; qua pari commoditate, ac gratia, quae essent scripta, legerentur. nam vt notas quasdam a maioribus acceperant, quibus syllabarum celeritas, aut tarditas; acumen, aut grauitas; exilitas, aut crassitudo posset agnosci: sic etiam notas alias excogitarunt, quibus commata, cola, & periodos indicarent. eas notas Diomedes, & beatus Isidorus, Hispanensis episcopus, homo multa lectionis, latine posituras nuncuparunt, & a Graecis θεοδος appellatas esse scripserunt: atque in eo maxime consentiunt, vt subdistinctio, quae Graece ὑποστίγμα dicitur, sit commatis nota; media distinctio, quae Graecis μεστίγμα, colon indicet; τελεία στίγμα, quae a nobis plena distinctio dicitur, periodon notet. neque inter ipsas trium tam diuersarum rerum notas ullam prorsus aliam, quam loci, differentiã constituerunt. nam subdistinctio punctum est, vt ipsi aiunt, ad imam vltimae commatis literae partem appositum: distinctio

ctio media, punctum est, ad mediam eius litera, quae in membro vltima est, partem adfixum: distinctio plena, punctum est, ad summam partem vltima in tota periodo litera constitutum. in eo tantum dissentire inter se videntur; quod Diomedes plena distinctionis notam supra versum, subdistinctionis infra versum collocat; Isidorus vtranque intra versum ponit. nam media distinctionis nota neque supra versum, neque infra videri potest esse ponenda; quippe quae vtroque consentiente ad mediam litera partem apponatur. ex quibus apparet, distinguendi notas vsque ad Isidori tempora hoc, quo diximus, modo fieri, ac constitui solitas. sunt autem ab illo ad aetatem nostram anni plus minus noningenti: quod illius scripta facile declarant. neminem vero ex antiquis, & eruditis scriptoribus adhuc legere me memini, qui de his rebus tractarit. sed dum curiosius fortasse, quam decebat, quaecunque nobis possent hac in re prodesse, conquirō; legi apud recentiores quosdam, & ignobiles artis grammaticae scriptores, notam commatis esse tertiam latini alphabeti literam, si inuertatur ad diastoles similitudinem, & ad imam in sine commatis literam apponatur, sic, vel virgulam a dextra in leuam descendentem, & eodem loco positam sic, membri vero notam esse puncta duo ad finem ipsius collocata, sic: in nota periodi homines nostri seculi nihil variant, & vno omnes puncto contenti sunt, nihil curantes ad imamne, an ad mediam, an ad summam par-

rem ponatur. docet idem Isidorus, de quo supra locuti sumus, notas ipsas rerum, quae notantur, nominibus insigniri; ut incisi nota comma dicatur; membri, colon appelletur; comprehensionis, periodus nominetur. quae in re hodieque grammatici illud vulgo imitantur. subdistinctionem comma, mediam distinctionem colon, plenam periodum appellant. Addunt his illam quoque notam, quae vel interrogatio vel percunctatio indicatur. ea sunt puncta duo, ita iuxta se posita, ut alterum superius, alterum sit inferius. & quod superius est, paululum supra versum intorquetur. hoc modo? ut, cuius pecus? quae non tam negligenda, quia vulgo vota, quam adscribenda, quia erant ijs coniuncta, iudicauimus.

IOVI-

IOVITAE RAPICII,
DE NUMERO ORATORIO,
LIBER QUINTVS.

Ad Paulum Rhamnulium Ve-
netum.

Eminem prorsus ex ijs, qui do-
cendi studio incitati nonnun-
quam labuntur, acrius insectan-
dum esse vnquam existimauit,
sed honestos omnes conatus,
quamuis interdum male ce-
dant, probare consueui. proin-

de veteri quodam meo, non ignoto tibi, instituto, ijs,
qui probabili ratione in errorem inciderunt, non
minus libenter ignosco, quam si quid ipse peccauero,
ignosci mihi desidero quod si minus in tota vita ser-
uare potuimus, id certe in ijs libris, quos de orato-
rio numero proxime conscripsimus, adeo religiose
seruauimus, vt, cum multos possemus, neminem ta-
men nominatim reprehenderimus, res solas si quan-
do opus fuit, nosse contenti. pusilli enim ac sibi dis-
fidentis animi esse semper iudicauimus, non potius
ex propria virtute, si qua modo inest, quam ex alic-
rum reprehensione sibi laudem querere: cum pro-
fertim, vt neminem ledas, ad claritatem nominis
regia tamen ac lata via liceat peruenire. Quae quan-
quã ita se habet Paule Rhamnusi, tamen, quod sepe

monuisti, contemnere sine quadam demissi animi
 nota posse me vix arbitror tu enim prematura qua-
 dam prudentia tam diligenter omnia officiorum mo-
 menta perpendis, vt senem adolefens in tuam me se-
 pe sententiam trahas: vt nuper fecisti perlectis no-
 stris de rhythmo oratorio libris, identidem nobis in-
 culcans, vereri te, ne multi sint, qui me hunc labo-
 rem frustra suscepisse contendant; si nullam aliam
 ob causam, certe propter hanc, quod viri eloquentes
 & apprime docti, Philippus Melancton & Gerhar-
 dus Bucoldianus in ijs commentarijs, quos de arte
 rhetorica superioribus annis ediderant, affirmare
 sint ausi, hoc totum, quicquid est, quod de oratorio
 numero a veteribus dicitur, vel, quasi nec doceri, nec
 disci possit, prorsus omittendum, vel, quasi per se ob-
 uium & facile, contemnendum: atque aliqua, &
 illa quidem non parua pars hominum in aliter utram
 harum opinionum iam concesserit. Quin alios etiam
 fore suspicaris, qui praedicent, si quid hac de re post
 antiquos rhetores tradi potuit, id totum ab Iaco-
 bo Lodoico Stebao, diligenti scriptore, diuersis in lo-
 eis esse tractatum. Quae, vt verum fatear, mihi quo-
 que meditata erant omnia; quippe qui illorum pro-
 pe omnium scripta prius legeram, quam de hu re-
 bus quicquam prorsus scribere tentass. m. sed tan-
 tum absuit, vt aut Melancton iste, quanquam cele-
 bri nomine insignis, aut Bucoldianus, quamuis ar-
 tis rhetoricae non incuriosus, me a proposito de hac
 re scribendi auocarint, vt vel propterea, quod rem
scitis

scitu dignam, atque in primis vilem a nonnullis
tam aperte contemni videram, ardentiore mihi
studio incumbendum putauerim, vt, quod semel
inceperam, primo quoque tempore perfectum pu-
blicarem; tum ne iuuentus studiosa in horum er-
rorem vna cum illis laboretur: tum vero ne consi-
lium tuum, quod ab optimo proficisci animo noue-
ram, viderer contempsisse; praesertim cum later,
hac in re te propemodum prudentia & doctrina pa-
rem magno patruo tuo Hieronymo Rhamnuso, qui
cum iam & philosophus grauis, & eximius esset po-
eta, graticque & latini sermonis peritissimus, tan-
to tamen discendi desiderio flagrauit, vt, contem-
ptis omnibus patrij soli commodis, in intimam se
Syriam, vbi etiam fato functus est, abdiderit, &
aliquot annorum iugi labore literas Arabicas ita di-
dicerit, vt, si paulo diutius vixisset, optimum quen-
que linguae illius scriptorem in nostrum sermonem
fideliter, ornateque versurus fuerit. Auicennam cer-
te, quem apud te ipsis manu Arabice & Latine de-
scriptum saepius vidi, tanta cura translulit, vt a no-
stri saeculi hominibus nihil elegantius desiderari iu-
re possit. Huc accedebat, quod non parum verebar,
ne quis putaret, degeneri quadam diffidentia me
perpeti, meam in rebus difficillimis, tum colligendis,
tum discutiendis, sedulitatem adeo vel inutilem,
vel superfluum iudicari, vt quasi reus absens indi-
cta causa condemnarer, & inani iuuandorum ho-
minum studio nihil aliud, quam contemptum, mi-

hi quæsiſſe dicerer. Præinde, quod inſtat, nunc agamus; & quatenus ſit iſtorum error non dubijs rationibus oſtendamus. de reliquis poſtea videbimus. Primum vero, qui legent, eos omnes oratos velim, ne in hac mihi cauſa noceat Melanctonis, alioqui docti hominis, auctoritas; neue quiſquam, quia ab ijs, qui vulgo docti iudicantur, diſſentimus, noſtra prius contemnat, quam intelligat; ſed meminerit prudentis eſſe, non tam a quo, quam quid dicatur, conſiderare; ac ſæpe accidero, ut homines alioqui vigilẽ opere in longo interdum conuincant atque dormitent. Primum igitur occurrã huic, qui cum multa de arte dicendi, ac præſertim de elocutione dixiſſet, ſtultum eſt, inquit, nunc de numeris præcipere, cum ſonus Latinæ linguæ hoc tempore non ſit natiuus. Quibus verbis voluiſſe illum dicere ſuſpicamur, adeo corruptum eſſe ſonum linguæ eorum, qui Latine loqui tentant, aut ſcribere, ut de rhythmo Latini oratoris præcepta neque recte tradi, neque vtiliter diſci queant. qua in re non leuiter falli hominem ingenioſum, nemo iure dubitauerit. nam neq; omnes corrupto ſono pronunciant; neque, ſi id facerent, tamen obijcienda eſſet rei ab antiquis tam laudata cura. quis enim rerum omnium adeo imperitus eſt, qui neſciat, non modo nunc eſſe, ſed ſemper fuiſſe aliquos, qui natiuum ſonum Græcæ, tum Latinæ linguæ ſonum corrumperent? & ſemper aliter Romanos, atq; Italos, aliter Græcos, aliter Germanos, & Gallos, atq; Hiſpanos.

linguam, ac spiritum, & vocis sonum solitos esse moderari? Quin, quod videri debet mirabilius, tanta soni discordia est, ut in vna atque eadem gente literas alij putidius exprimant, alij negligentius obscurerent, alij verba sint exilia, & quasi exanimata, alij inflata & grauius anhelata, non solum cum scripta sua ipsi pronunciant, verum etiam cum Virgilij versus, aut Ciceronis orationes legunt. quod adeo verum est, ut in eisdem vocibus non solum valde distantiam inter se gentium sonū posu dignoscere sed Apulum a Lucano, Siculum a Calabro, Campanos ab Hetruscis, Romanos ab omnibus facile discernas. nam ut voces & linguas tractuum, ac regionū ratione differre certum est: ita sonum vocis pro locorum diuersitate, alium atq; alium esse, nemo dubitavit. annus certe Attica Theophrastum summo studio Attice loquentem, sono vocis ducta, Atticum non esse intellexit, & hospitē appellauit. & Q. Valerium Soranum, hominem suo seculo literatissimum, a Romanis, quauquam imperitis, vocis sono & lenitate victum fuisse, apud Ciceronem L. Crassus affirmat, verum hanc soni varietatem nihil obesse, quo minus de rhetorum rhythmo precipere prudenter possimus, et utiliter discere, ex eo patet, quod hic rhythmus, qui oratoriu dicitur, non e quibusuis sonus nascitur, sed ex ijs, quos reddunt tum longae tum breues syllabae, ita posita, ut versum quidem nullum faciant, rhythmum tamen reddant quendam delectabilem, & qui ad versuum prope suauitatem accedat. itaq;

nulla vel imperitorum, vel peregrinorum hominum
 rusticitas, & in jantia eruditos vnquam potuit im-
 pedire, quo minus numerose scriberent, ac loque-
 rentur, si modo scirent ac vellent. neque enim aut
 Athenis, cum florent Demosthenes & Aeschi-
 nes, aut Romæ, cum primas in foro L. Crassus &
 M. Antonius obtinerent, indocti ac peregrini homi-
 nes defuerunt, qui vel illic græcæ vel latinæ linguæ
 sonum mutarent, & inepta pronunciat:one cor-
 rumperent. Cicero certe scriptum reliquit, non de-
 fuisse illis temporibus, qui vel molli & muliebri, vel
 absono, atque absurdo, vel rustico & agrestî vo-
 cis sono loqueretur, ac se palam ridendos exhi-
 berent. nec tamen deterritum videmus eloquen-
 tissimum virum, quo minus de numeris tam mul-
 ta, quam alius nemo, præciperet, & ipse nume-
 rose diceret ac scriberet, non in orationibus mo-
 do, sed etiam in dialogis, quos vtrique sermombus
 ex tempore effusis videri similes volebat. Nec vero
 aut tam oppressum a barbaris Latium vnquam su-
 isse, aut tantam vnquam peregrinitatem vrbi in-
 fusam crediderim, vt latinæ linguæ sonus in ne-
 mine prorsus superesset. hodie certe Latij atque vr-
 bis indigenæ latinæ vocis sono reliquam omnem
 Italiam, nedum gentes exterâs, superant. Quod si
 isti non solum sonum, sed totam linguam penitus
 immutatam dicunt atque corruptam, & neminem
 putat esse, qui latine loquatur; videant, ne totam pla-
 ne Europam aduersum se concitent: in qua iam non

Itali modo, & Galli, ac Germani, se Britanni quoque, & Scoti magnis de rebus adeo pure & Latine scribunt: ut hoc seculo latina locutio ad antiquam puritatem reuocata videatur. Verum ut pertinaciter pugnantes aliquid immutatum esse peruincant: nunquam tamen, aut quantitatem, aut sonos, aut spiritus syllabarum mutatos esse, poterunt ostendere, quanta enim apud Plautum, Lucilium, & Q. Ennium fuerunt syllabae, tanta post tot secula apud omnes adhuc manent: & quae apud antiquissimos acuta, graues, ac circūflexa fuerunt, in eodem hodie quoque sono perseverant. Spirituum quoque ratio eadem adhuc esse deprehenditur, quae ab hinc mille annos ac sexcentos fuerat: aut, parte in hac si quid aliquando mutatum est, id parum admodum fuisse deprehendes. Cum igitur pedibus, ac syllabarū quantitate, & tono, & quasi cantu constet hic numerus: nec syllabarum quantitas, nec tonus, nec spiritus ab antiquorum consuetudine quicquā variauerit: quid obstat, quo minus numerum hunc conficere, & de eo praecepta veterum more tradere possimus ac debeamus? quis enim ignorat, ubicunque omnes fuerint alicuius rei partes quanquam disiectae, ibi tamen, si in vnum adduxeris, totum posse constitui? constitui autem solere, & debere, quam fieri potest aptissime: nisi quis aut tam hebeti, aut tam prepostero sit ingenio, ut, cum parata expolitaq; ante oculos atque inter manus extant membra omnia, e quibus vel Phidiae Minerua, vel Polycleti Hercules possit confici,

disiecta illa malit iacere, quam in aptum ordinem redigi, atque in signa orbe toto celebranda consurgere, Quis porro, cum ades struere desideret, nec quadrati lapides, lignorumq; & laterum, ac reliqua materia desit copia: struet quidem opus, sed adeo negligenter, ut nihil curet, cum quo lapide, lignoue, aut latere, quem lapidem, lignum, aut laterem coniungat? nec consideret, quo modo copulari possint, & qua sui parte stabiliorem firmioremq; queant exhibere structuram? nec saltem abscindat remoueatq; si quid obstat, nec addat si quid deest, ut tota structura firmiter fiat, tum etiam aspectu ipso pulchrior: sed omnia incondita, utcumque sors tulerit, coaceruet, ac sibi non tam domum quam ruinam paret? Huius similes sunt quicumque contemptis his, quae traduntur de numero, praeceptis mente circumscriptas sententias incondita potius atque indistincta oratione iactant, latantur: quam, quae delegerint, verba ita dimittere, ut suo quodque loco respondeat: nec, cum possit, curent, ut periodi, colaque, & commata omnia & prima & media ad sinem spectent, & alia atque alia terminatione claudantur. Quae tam absurda sunt, ut vix animum audeam inducere, hominem tam celebri doctrina, atque eloquentia fama nobile, tale quicquam vel dicere, vel sensisse. Quanquam si hoc non dicit, quod aliud dicat, non facile intelligas: cum tam insigni fiducia, ne dicam temeritate, affirmet stultum esse quicquam de numero soluta orationis praecipere non aliam ob causam, quam quia natiuus

latina lingua sonus hodie nusquam super sit. Proinde
 sum aliquando suspicatus eum existimare hanc pra-
 ceptionem stultam propterea videri posse, quod &
 in foro, & in curia, & in concionibus oratores hodie
 non latina, sed suae quisque gentis lingua loquantur:
 gymnasia vero sophistarum, & nouorum interpre-
 tum iuris, vulgi sermone utantur: qui tam longe a la-
 tinorum veterum puritate, ac stylo, & elegantia re-
 cesserunt, ut non tropos modo omnes, & olim etiam
 pueris nota elocutionis oratoriae schemata negligat,
 sed saepius ita generibus numeris, casibus, atque tem-
 poribus turbentur, ut vix se possint explicare, ne dum
 istas oratorij rhythmici delicias sectentur. Sed vereor
 fore, vti ne hanc quidem excusationem accipiat iu-
 dex seuerus. si enim omnes orationes, omnes historiae
 omnes dialogi alia, quam latina aut graeca lingua
 fieri solerent: si nihil latine, nihil exquisite scribere-
 tur: aliquid fortasse probabile dicere videretur. diffici-
 lius enim rhythmici huius rationem accipere possunt
 barbara lingua, quam latina aut graeca: quod ratio
 syllabarum apud barbaros, non ut apud Graecos &
 Latinos, certis sit praescripta legibus: aut, si quae sunt
 apud illos quoque huius disciplinae leges, non satis
 sunt adhuc omnibus nota & tamen sic quoque nescio
 quo modo, natura monem e aliquem, iam qualicum-
 que orationi suae numerum adhibere coeperunt, nec
 minus diligenter soluta orationem hodie tentant ex-
 ornare, quam iam pridem certatim versus facere, &
 expolire contenderunt. sed cum orationes, dialogi, &
 didas-

didascalici de magnis rebus libri tantapassim curae
 latine scribantur, ut non pauca ad veterum eloquē-
 tiam proxime accedant: atque eorum scripta non
 solum erudita, sed numerosa etiam & distincta sint,
 & ob id ipsum tum audientibus tum etiam tacite
 legentibus gratiora: cur non hanc, si possumus, gra-
 tiam colligere quouis labore nitamur? cum praefer-
 rimus videamus, ea, quae ab sono, vel nimis poetico, vel
 identidem repetito numero vitiosa profluunt, ne in-
 doctis quidem placere posse. Quin etiam, quod mire-
 mur, mens ipsa non solum cum sono excitata est, sed
 saepe etiam per se, cum taciti legimus, totum hoc pa-
 rum distinctae & expolite orationis genus auersatur
 ac respuit, neque sane mirum: cum numerus menti-
 bus nostris suapte natura adeo sit cognatus, ut Phi-
 loxenus animam esse harmoniam putarit: mentem
 ipsam de re sibi tam coniuncta posse iudicare. Cum
 igitur tam multa latine scribantur, & in scriptis
 etiam is, qui repente factus sit surdus, ac mutus, sibi
 vni legens numeros possit agnoscere, & hunc lauda-
 re & illum reprehendere: prudentis autem sit, & vir-
 tutes orationis complecti, & eiusdem vitium fugere:
 profecto stultum non est, de numeris praecipere. quid
 enim aliud hoc est, quam docere quonam modo cul-
 pam facile declines, & laudem consequaris? Nec
 quisquam mihi persuaserit, hominem alioqui do-
 ctum, natiui soni appellatione intellexisse modula-
 tum aliquem, ac musicum sonum, quo vel Graeci vel
 Romani oratores suas orationes quasi poema ali-
 quod

quod canerent. cur enim credam illum nescisse, quod omnes sciunt, oratores, non canere solitos, sed dicere aut recitare de scripto? quod quantum distet a cantu, Augustus Caesar ostendit: cum legenti voce nimis canora inquit: Si legis, cantas: si cantas, male cantas. At si quis paulo molestior me urgeat, ac petat, qui sit natiuus latine linguae sonus: non eum quidem dicam esse, quo Fauni, & Aborigines, & Aurunci pronuntiabant, sed in singulis literis eum, qui a literatis hominibus traditus quasi per manus ad nos usque descendit, in syllabis etiam multo certiore pronuntiandi rationem esse contendam, si quidem e tot millibus vix ullam reperias, cuius grauitatem vel acumen, breuitatem vel longitudinem, exilitatem vel crassitudinem quisquam mediocriter eruditus vel apud Graecos vel apud Latinos possit ignorare. In his porro attributis atque accidentibus syllabarum, quaecunque possunt esse vocis dimensiones, ita constitutas esse nouimus, ut in dimetendis atque enunciandis vocibus nemo nisi sua culpa errare possit aut labi. Quare cum tam multa sint, quae nobis addere animum possunt, & vel ignauos ad antiquorum diligentiam excitare: ablegemus istum, qui nos vetat laborare in re doctissimi saeculis ab optimis oratoribus & philosophis inuenta & laudata, & summis Atheniensis & Romani populi plausibus approbata: aut certe hortemur hominem: uti & haec, & alia sua mysteria, quae eloquentiae studiosos ab honesto labore deterrent, symmystis suis impariatur: nos, quasi
durum

durum aliquod genus laborare patiatur. stulte ne,
 an prudenter factū sit, post videbimus. illud interim
 non sine summa fiducia dicimus, hoc, quicquid demū
 est, mutationis in latinae linguae sono, si quid modo est
 nunquā tanti fuisse, ut homines industrios & ad mu-
 sicam factos deterrere potuerit, quo minus ad eam
 summo studio cōtenderent, ac passim alij rhythmos,
 alij versus, & poemata condere nitrentur. quorū lex
 ac ratio longe seuerior est, ac difficilior, quam soluta
 orationis. Quod cum ita sit, quanto nos minus ea res
 ab oratorio rhythmō exquirēdo conficiēdoq; deterre-
 bit? cum leges eius adeo indulgētes ac faciles esse no-
 scamus, ut sine cura nostra sapissime vltro occurrat.
 At enim dicat aliquis, desuetudinē ipsam huius rith-
 mi & diurnā apud multos rei huius ignorantiam
 desperationē asferre posse. At mehercle Pontani Vra-
 nia et horti Hesperidū, Fracastorij Syphilis, & Synce-
 ri de Virginis parvi libri, & pauca Andrea Naugerij,
 pauca iū Cottae poemata facile declarāt, nō esse de-
 sperandū, quin intermissa & diu desueta in cōsuetu-
 dinē reuocari aliquando possint. cum enim poema-
 tū recte scribendorū ratio diu latuisset: & malos ver-
 sificatores Latini plurimos, poetam nullum habe-
 rent: hi quasi de caelo dimissi sunt, qui desite & prope
 obsoletae artis obseruatione, pertinaci bonorum imi-
 tandorum studio, multaq; & iugi exercitatione tan-
 rum profecerunt, ut cum antiquis poetis conserui iu-
 re possint, itaque horum poemata, ut primum per-
 spectā sunt, quasi quaedam Phidiae signa, statim ab

omnibus ita sunt probata, vt artem poeticam, quam prius quasi sopitam ac iam prope extinctam lugebamus, eam nunc omnes tantorum, & tam excellentium virorum ingenio, & arte suscitaram gaudeamus: atque hodie viuant non pauci, qui ad palmam musicam tanto ingenio atque arte contendant, vt non seculum modo nostrum, sed & futura etiam tempora illustraturi esse videantur. quorum exemplo sperare studiosi debent, ita se posse ad numerosam orationis laudem peruenire, vt illi ad poetica gloria hac etate peruenerunt. Sed quoniam nihilominus periculosum studiosis hominibus offendiculum obijcit audacia, quam desperatio: quemadmodum hactenus Melanctoni, desperare nos iubenti, respondimus: sic iam Bucoldiano quoque, ad inconsultam temeritatem vocanti, iam respondeamus. quod nobis eo diligentius faciendum censeo, quo plures illum erroris sui subscriptores habiturum esse suspicor. his enim temporibus, vt in reliqua vita, ita in studijs honestarum disciplinarum plus videas confidentiam, & audaciam, quam laboris & industriae. & nemo ferme est, qui non malit videri doctus, quam discere. Hic igitur in secundo eorum librorum, quos de oratoria inuentione atque amplificatione conscripsit, aduersus Ciceronem & Quintilianum, de dictionis oratoriae numero disputantes, quaedam adeo inconsulte atque imprudenter effudit, vt quiuis vel mediocriter eruditus contemnenda potius intelligat, quam refellenda: cum eos, quos tam audacter incesit, adeo negligenter legerit, vt quae

ab illis scripta sunt, vix mediocriter intellexisse videatur. Eiusmodi porro sunt, quæ contra illos iactat, ut, si quando paulum resipere cœperit, erroris sui poenitentiam ultro sit acturus. itaque nihil est, quod quisquam illos a tam iniusto calumniatore defendat: cum ipsi, si quis eorum scripta non oscitant er legat, ultro se satis superq; defendant. Quo nomine illa omnia, quæ nulla defensione indigent, nunc omittam, ad illud properans, quod ultimo loco posuit, & contemptis prorsus omnibus, qui de hac re vnquam scripserunt, quasi quoddam e Delphico tripode oraculum promere se existimauit. quod ut quale sit omnes facilius intelligant, verba ipsius apponam. Cum igitur, inquit, omnes in orationem pedes cadant, nec certis ex his sepius sit vtendum: quod de industria crebro positi atque iterati satient, & fastidium afferant: nemo profecto in quærendis locandisq; ijs sollicitus erit: quod ultro ipsius, quibus animi sensa explicantur, verbis inclusi sese nobis vel non vocati offerant: quare si, quod res est, fatendum est, inanem propemodum omnem de ijs esse præceptionem. nam cum omne verbum aut ex longis & breuibus, aut ex his solis aut illis constet: fieri non potest, quin vel rudissimi cuiusque oratio numeros pedesque habeat. Equidem numerosam orationem esse oportere non negauerim, sed dixerim idem, ijs potius, quorum supra meminimus, & similibus confici, si latinis proprijs atque vsitatis verbis constet. Priusquam ad defendendam eorum auctoritatem, quos iste temere con-

re condemnat, veniamus, operapretium fuerit prius ostendere, quid nobis in hac, quae ad oratorium numerum pertinet, questione cum nouo isto artus antiquae contemptore conueniat: deinceps uero, quid non conueniat, & quantopere fallatur. Primum igitur fateretur, orationem rhetoricam numerosam esse oportere: fateretur & illud, quod sine magna imperitia nota negare non potest, a uerissimis rhetoribus, Trasymacho Chalcedonio, Gorgia Lemontino, ac deinceps ab Aristotele, atque Isocrate, mox etiam a M. Tullio, & Fabio Quintiliano, atque ab ijs omnibus, qui hoc vel inuenere, vel ab alijs inuenta docuere, hac ipsa de re praecepta fuisse tradita, non cauponibus aut nautis, aut ulli prorsus eorum, qui orationis ornatum negligunt, neque aliud omnino curant, quam ut intelligantur. fuisse enim inane & stultum ijs tradere ornate dicendi praecepta, qui ne pure quidem loqui nituntur, adeoque ab eloquentiae studio longe absunt, ut eam etiam odisse uideantur, quippe quam rerum excellentium studijs nocere contendant: inconditum uero sermonem & ab omni cultu remotum, vel praecipuum uera doctrinae testimonium arbitrentur. Conuenit igitur nobis cum erudito isto homine, praecepta de oratorio rhythmo non ijs fuisse tradita, qui hoc genere ornatus non tam adiuuari se, quam laedi iudicant: sed ijs, qui ut latine & pure loqui uolunt, ita etiam, quod oratoris proprium est, apte & distincte ornateque dicere desiderant. hoc autem & Me-

lanthionem & Bucoldianū nobiscum sentire, vel ex hoc ipso manifestum est, quod eorum duces inter ea, quae traduntur, de elocutione praecepta hanc opinionem suam memoriae prodiderunt. eos enim, qui de elocutione disputant, de eo, quod ad ornatum pertinet, quodque in primis decet, agere certum est: cum sciant omnes, eloqui, unde nomen elocutionis & eloquentiae ducitur, non esse incondite & parum pure loqui, sed distincte atque ornate dicere. ad ornatum vero pertinere non inconditos illos numeros, & plerunque ineptos, sine cura vlla in eorum sermonem, qui rudes sunt, incidentes, sed oratorios & aptos ac de industria quassitos, omnes plane cōsentiunt. Verū Melanthion hoc tempore numerosam fieri posse orationem negat, quia non sit hodie nativus Latinae linguae sonus, aduersus quem satis superius arbitror disputatum. At Bucoldianus numerosum istud, quod dicitur, non negat fieri posse: & ad ornatum orationis necessarium putat: & recte putat: verum cum e veteribus Aristoteles numerosam fieri orationem idoneis & melioribus pedibus, ac numeris senserit: alij vero non solis pedibus & numeris, sed etiam figuris quibusdam orationis, & quadam verborum concinnitate, atque apta iunctura id fieri solere cōtendunt: Bucoldianus sola verborum iunctura, & figurarum concinnitate contentus, totum illud, quod ad pedes attinet, quanquam ab Aristotele atque ab omnibus antiquis rhetoribus probatum, negligit, & inane ac nulla praeceptione dignum iudicat. in

quo quam temere labatur, vel ex eo licet coniecturam facere, quod vnus satis omnino doctus, & vix nuper agnitus contra multos iam longe doctissimos, & multorum seculorum iudicijs comprobatos sentire, ac præcipere non veretur. sed quamuis hoc per se satis videri possit, nos tamen, ne defectu rationis ad auctoritates confugere videamur: omnis auctoritatibus, videamus, an ratio per se satis sola demonstrare possit, pedum cognitionem curamque oratori non esse negligendam. Primum igitur, dictionem oratoriam debere esse numerosam, optimi & quique rhetores fatentur, ac ne iste quidem negat. numerum porro istum oratorum a deo ex pedibus fieri constat, vt, quicumque sine syllabis numeri possunt excogitari, ij omnes non ad oratores, sed solos musicos pertinere dicantur: contra vero omnes tetrasyllabi pedes numeri esse a Cicerone iudicentur, & sint: quidam vero etiam trisyllabos & dissyllabos numeros vocari posse crediderunt. siue igitur pedes sint rhythmici, siue potius oratorij rhythmici partes: cognosci & confici non potest rhythmus iste sine pedum cognitione, & cura: quæ adeo non est inanis, vt eam esse necessariam vel imperiti possint agnoscere. At enim omnes, inquit, isti in orationem pedes cadunt: & inane curam suscipit, quisquis eos exquirat: cum vltro se offerant, & ad sint inuocari. Aliquid fortasse diceret, si omnes æquales essent, & non alij alijs meliores: si omnibus locis omnes idonei: si eos variari subinde non esset necesse: si nihil referret,

versum facerent, nec ne. nunc autem, cum sint & numero temporum, & ea proportione, quae ex arsi & thesi dignoscitur, inaequales, & alij alijs meliores, alij in vna dicendi forma alij in alia expetantur, & aliter atque aliter mutari debeant: atque in primis cauendum sit, ne in versum incidamus: quis, contempta pedum obseruatione, poterit tam multa praestare? nam ut initium ab ijs, quae sunt vltimo loco dicta, capiamus: nemo aut versus facile cauerit: aut, cum res exiget, rhythmum mutauerit: aut suis formis suos pedes reddiderit: nisi versusum omne genus a soluta oratione, & rhythmum a rhythmo poterit secernere. id autem nemo potest, qui rationem pedum non teneat, & diligenter obseruet. Itaque videas quosdam ex ijs pedum contemptoribus non solum in Iambicos, & Trochaicos, Sapphicosque, & Phaletios versus, verum etiam in hemistichia heroica, & commata elegiaca turpiter labi. quod vitium & omnes rhetores reprehendunt, & aures non penitus surdae refugiunt. Quid dicam, quod ad mutandum in clausulis numerum quidam ex ijs satis putant, si verba mutauerint: cum non verba sola, sed pedes mutare iubeamur: alij vero quidlibet aliud videntur curare, quam ut suis formis suos pedes reddant? quibus vitij quamuis omnes ignoscant, orator tamen spe venia non debet esse contentus, aut sibi satis putare, si culpam vitauerit: sed illud in primis curare, ut laudem quoque mereatur, atque id non tantum docendo, ac mouendo, quae duo quasi eloquentiae funda-

fundamenta sunt necessaria, sed etiam delectando: in quo totius eloquentiae fastigium est & expolitio: nec maximorum oratorum industriam sibi negligendam putabit: qui hanc partem artis a poetica ad eloquentiam traducendam iudicarunt: & cum versum fugerent, orationem tamen tanquam versum numerose cadere, perficere, ac quadrare voluerunt, ut verba neque essent alligata lege versuum, neque tamen ita soluta, ut vagarentur. quod etsi fieri sine aliquo nostro labore non potest: is tamen suscipiendus nobis est, ac libenter perferendus: cum non levis gloria inde expetatur, & labor ipse non magnus sit: cum praesertim & imitatio veterum ad spem nos possit inuitare, & rhetorum praecepta non mediocriter sint profutura. quae non esse inania aut superuacanea, ut iste ait, tum ea, quae a nobis superius dicta sunt, tum illud quoque facile demonstrat, quod multo suauior est, & dilucidior eorum oratio, qui haec aliqua ex parte norunt, & vel mediocriter obseruant, quam eorum, qui aut plane ignorat, aut certe quamuis nota contemnunt. Nec vero negauerim nonnullos longa & frequenti bonorum oratorum lectione, atque imitandi studio tantum profecisse, ut illorum oratio non modo videatur, sed sit etiam persaepe numerosa. namque haec ipsa diligens imitatio vicem quandam artis multis in rebus solet exhibere. in re certe musica aegrestes muliercula, & imperiti artis pueri, peritos cantores imitati, nonnunquam eadem, quae illi, cantica prope pari suauitate modulantur. quod quia non

ratione, sed casu fit, id neque in multis, neque sepa-
 contingit, verum ut eadem illa muliercula, ac pueri,
 si recte modulandi artem didicerint, & ad hanc, imi-
 tationis quoque curam addiderint, non solum mul-
 to suavius canunt, sed illud etiam consequuntur, ut
 nullo prorsus errore labantur: ita eloquentia quoque
 studiosi, ubi ad pertinax imitandi Ciceronis, aut De-
 mosthenis studium eorum etiam, qui de elocutione
 tractarunt, praecepta assumpserint, multo peritius
 orationem distinguunt, & sensus omnes iucundiore
 fine concludent neque, id, casu solo ducente, interdum,
 sed, quotienscunque voluerint, constanti ratione præ-
 stabunt. Nec vero quenuquam tam haberi ingenio esse
 crediderim, ut non intelligat, ea praecepta, quae vtilia
 sunt, non esse inania. haec porro vtilia esse, quae de
 numeris traduntur, quis neget, cum videat ijs nos
 institui, quo modo ea, quibus auditor offenditur,
 peccata vitemus, & numerosae dicendi rationem
 ac viam consequamur? Nam quod aiunt comma-
 ta & cola, & qualescunque periodos, atque in
 ijs etiam rhythmos, in omni locutione deprehen-
 di: dicere illi quidem nonnihil viderentur, si possent
 homines ijs modo, quae suapte natura oriuntur ru-
 dia atque inchoata, esse contenti: sed cum omnes
 aliquid, atque adeo etiam plus multo, quam de-
 ceat, voluptati tribuendum putemus: nec voluptas
 aurium nisi exquisito artificio comparatur: non vi-
 deo, cur quisquam nos in orationis suavitate con-
 temnenda tam severos & agrestes esse desideret,

vel potius imperet, ut audiendi sensu nescio quo pa-
 do priuare contendat: cum praesertim in ijs, quae ad
 sensus pertinent, homines tanto studio delectationes
 aucupentur, ut longe maxima vita pars huic vni rei
 deseruiat. nam, ut indecoras velati voluptates omit-
 tam, quam multa in cultu corporis, quam multa in
 apparatu domestico, in publicis, in priuatis, in sacris,
 & profanis aedificijs ad voluptatem sunt excogitata,
 qui colorum flos, quae varietas, quae umbra, quae in pi-
 cturis lumina, quot porro unguentorum, quot odora-
 mentorum genera exquisita iam vero in cibis ac po-
 tionibus nulla non gula irritamenta tentamus, neq;
 vnquam desinimus aut in usum desueta reuocare,
 aut noua subinde inuenire. Sed quid ego in his mo-
 ror? quasi non in illis ipsis, quae ad aures pertinent, id
 palam spectari, ac prope manu tangi queat. quis enim
 non videat non modo in comestationibus & conui-
 uijs, sed in ipsis etiam deorum immortalium templis,
 & sacris solennibus hodie ita ac, ut longe maiorem
 temporis partem occupent delicate, nescio quae fle-
 xiones, & nimis minutatim concisae ac false voculae,
 quam cantus stabilis, castus, ac seuerus in metris vo-
 ro ac versibus tot genera vel primigeniae & simpli-
 ciae, vel declinatae & composita sunt, ut vix villo certo
 ac prefixo numero liceat comprehendere. in rhyth-
 mis poetiis vel apud Latinos olim, vel apud Hetrus-
 cos hodie, vel apud omnes potius gentes ac nationes
 tanta varietas, tanta concinna cura conclusio-
 nis, tanta cupido prolectanda voluptatis incessit,

ut nulla lingua barbaries potuerit homines impedi-
 re, quo minus similiter vel cadentia vel desinentia
 certis locis disponerent, & concinnitatem summa
 labore aut uparentur: ac sententiarum gravitatem,
 quam vel in primis seclari oportebat, non raro negli-
 gerent, ut aures delicatas frequens concinnitas iu-
 cunde feriret. quae cum ita sint: quae tandem invidia
 est, aut quae, ut isti aiunt, superuacanea & inanis
 cura, si quis numeri istius oratorij rationem paulo
 diligentius exquirat, pedesque non negligat, ex quibus
 & numerus ipse conficitur, & orationis non sonora
 modo, sed etiam distincta gratia comparatur? cum
 praesertim is, qui oratoris nomine prestare se dig-
 num velit, non solam vim roborque probationum,
 sed audientium quoque delectationem quibuscunque
 potest modis aucupari debeat. Neque vero est, cur
 quisquam se ad desidiarum, quam sirenem improbam
 Flaccus recte nominat, a Bucoldiano isto sinat se
 pertrahi: & laboris fuga pedes ideo negligat, quia
 ultra verba ipsa inclusi, ut ait, occurrant. Primum
 enim, quod iste quasi exploratum ponit, omnes pedes
 ad oratorium numerum conficiendum pariter aptos
 esse: id non esse verum deprehenditur. siquidem mu-
 sici, auctoribus Terentiano, & Augustino, Amphibrachium ab omni rithmo alienum probant: quod
 irrationalis sit, & legitima nulla probatione in arsin
 ac thesin diuidi queat. quae ratione tū quatuor Epitri-
 ti, tū hic quoque Amphibrachus quāuis non nomi-
 natim ab Aristotele quoque, excluditur: qui alios quoque
 quos-

quosdam pedes non nominando, aut iusta proportionem alienos, aut certe oratori parum aptos putasse creditur. Sed demus illi, omnes pedes ad conficiendum numerum venire posse; quando id Cicero quoque confirmat: non tamen statim sequitur, omnes esse aequae idoneos & laudabiles: sed adhuc relinquitur, posse alios alijs esse meliores, & magis vsitatos: ut in versibus quoque fieri videmus. in hexametro enim heroico cum proprius & natiuus pes sit Spondeus, ex quo primum versus hic, auctore Terentio, factus est; in eum tamen quasi vicarij cadunt Dactylus, Anapaestus, & Proceleumaticus, pares illi temporum tum numero, tum diuisione in arsin & thesin aequa: ut meliores tamen ideoque frequentiores audiuntur Spondeus & Dactylus. In Iambico locis omnibus laudatur Iambus, ex quo primum factus est: admittit tamen ipse quoque Tribachum, parem sibi temporibus, & proportione diuisionis. admittit locis imparibus Spondeum, & dissolutiones eius. Sed cum tot pedes recipiantur, meliores tamen reliquis Iambus & Spondeus iure creduntur, quod frequens bonorum poetarum vsus facile nobis in utroque metri genere comprobatur. quis enim tam alienus a musis, qui vel Heroicum ex continuatis Anapaestis, aut Proceleumaticis faciat; vel Iambicum texat ex continuatis Tribachis, aut etiam alternis Anapaestis? quod si quid facere tentarit, non ille quidem metrices artis iura violarit, sed tamen, perinde ac audieudi sensu carens, irridebitur. Pari

modo putandum fieri in soluta quoque oratione posse, ut omnes quidem pedes admittantur, sed inter eos tamen gradus quidam relinquuntur, ut alius alio melior existimetur, non solum in sua quisque idea, sed passim quoque, si permiscere contingat. Neque tanta tarditatis, indicta praesertim causa, M. Tullium damnare debet Bucoldianus, ut tantus orator nescierit, quod iste scire se crediderit, an ista duo inter se ita sint opposita, ut simul esse non possint. Omnis numerus cadit in orationem. numerus alius est alio melior & aptior. nã si pugnare Tullius haec aduersis frontibus ita sensisset, ut altero cõcesso, alterũ statim tolleretur; nunquam in Oratore haec ad verbum scripsisset. si, numerus orationis, queritur, qui sit? omnis est. sed alius alio melior, & aptior. Ex quibus verbis colligitur, omnes quidem numeros in orationem cadere, veruntamen ex omnibus esse alium alio meliorem atque aptiorem. Haec autem non pugnare, neque contradicentia esse, vel illud ostendit, quod in heroicum, ut supra diximus, versum cadunt pedes quatuor, & tamen ex ijs duos meliores, aptioresque vsus iudicat. Iambici sex recipiunt; & tamen ex ijs duo tam frequenter inseruntur, ut alios quasi degeneres & abiectos iacere credas. Sed & Pæanas in soluta oratione ceteris omnibus anteposi certissimum est. ac, ne plura dicam, sua cuique aures, nisi penitus surda, satis id probare possunt. Propositis autem bonis & melioribus, aptis & aptioribus, nemo, nisi plane stolidus, non videt esse

esse melioribus & aptioribus utendum, idq; cum in rebus omnibus, tum in orationis compositione faciendum. nam si in priorum verborum delectu iubent nos rhetores abiecta atque obsoleta fugere, lecta atque illustra sectari, praesertim ea, in quibus plenum quiddam & sonans inesse videatur; si in priscis, in translatis, in nouatis alia ut alijs meliora recipienda putauerunt: cur non idem, quatenus licet, in numerorum ratione faciamus? atque mittamus istos, qui quasi ex eo, quod a Cicero scriptum legerunt, omnem numerum esse orationis, hoc est, in orationem admitti, statim illud quoque sequi credunt, numeros in oratione omnes esse pariter bonos atque aptos: atq; ideo nullam pedum curam suscipiendam putant, sed, ut cunq; se offerunt, admittendos: laborem diligendorum pedum, & quod sequitur, numerum penitus negligere nos iubent; ne a rebus, ut aiunt, cognoscendum auocemur. quasi vero vel Cicero, vel Aristoteles, & alij rhetores eos secuti, voluerint oratorem studio numeri ac distinctionis res negligenter considerare: ac non viderint, eum, qui recte sit institutus, vel saltem discendi cupidus, posse haec, quae ad numeros pertinent, nullo fere negotio in promptu habere, atque in his vel nunquam vel rarissime labi. nam si Archias ille a Cicero defensus, cum literam scripsisset nullam, magnum tamen numerum optimorum versuum de ijs rebus, quae tunc agerentur, dicebat ex tempore; si eandem rem saepius dicere commutatis

verbis

verbis atque sententijs solebat; si poeta Sulmonen-
 si per eadem fere tempora contigit, ut, quicquid di-
 cere conaretur, versus esset; si denique hodie multi
 idem possunt facere, quod Archias fecit; cur inge-
 niosis hominibus desperandum est, quo minus & ip-
 si queant vel ex tempore, vel certa modica medita-
 tione ita verba collocare, ut aptissimis numeris sen-
 tentia concludatur? Neque vero, quod iste putat,
 satis est, uti proprijs Latinis, & vsitatis verbis. nam
 ijs utebantur antiqui; & tamen vim numerosa ora-
 tionis non sunt consecuti. his enim rebus pura fit o-
 ratio & dilucida, non numerosa & distincta, ita-
 que nec apud nos Ser. Galbam, aut M. Catonem, nec
 apud Græcos Herodotum quisquam vel obscure vel
 parum pure scripsisse dicit: ipsos tamen, ac totam
 eorum etatem, & superiorem numero cartuisse, con-
 stanter affirmant. Quod autem promittunt fore,
 ut, dempra ista syllabarum ac pedum cura, numeri
 in oratione non desiderentur; si vel hiulca & aspe-
 ra iunctura, si nimis crebra unus atque eiusdem nu-
 meri repetitio vitetur; si mensura in periodis habe-
 atur: primum vereor, ne parum præstent, quod te-
 mere promittunt: deinde, si maxime præstent, non
 amo subdola ista promissa; qua cupidos eloquentia
 ad contemptum Ciceronis inuitant, & ab eius imi-
 tatione diuellunt, quem scimus adeo huius rei fuisse
 studiosum, ut de pedibus & rhythmo soluta oratio-
 nis vix quisquam apud Latinos pluribus locis men-
 tionem fecerit. Nimirum isti non docere studiosam
 iuuen-

*iuuentutem, sed aut eos, quos per atatem discere
 iam pudet, consolari desiderant, aut desidiosos ad
 supinam negligentiam inuitare; qui vagari & li-
 center peccare vel ob illud vnum gaudeant, quod
 non omnes visuros peccata putent sua, atque intra
 spem venia sibi satis videatur, ijs similes, qui non
 bene viuendo, sed vitia sua callide occultando, boni-
 tatis nomen aucupantur. at enim, si meminerint,
 se bene dicendi artem tradere, simul illud quoque,
 nisi fallor, meminerint, eos a bene dicendi magistris
 doceri, qui non putant satis vitijs carere, sed virtu-
 tibus nituntur abundare; nec culpam modo vitare,
 sed laudem etiam mereri desiderant: & admirabi-
 les bene dicendo se exhibere conantur. vident au-
 tem vim laudemque istam sine diligenti meliorum
 pedum ac numerorum obseruatione se consequi non
 posse; cum ea quoque, quae similiter cadunt, aut de-
 sinunt, aut paria paribus redduntur, aut inter se
 contraria opponuntur, quamuis sponte numerosa
 credantur: tamen multo melius confici ab eo no-
 runt, qui syllabarum pedumque rationem calleat,
 quam ab eo, qui vel ignoret, vel negligat. hic enim
 & in versus imprudentius incidet; & ignorabis
 quae paria sint, quae imparia. metietur enim per-
 saepe syllabis, quae sunt metienda temporibus: &
 alia eiusmodi incommoda non contemnenda pa-
 tietur, quae nunc enumerare non vacat. quare qui
 pedes contemnit, prope totum hoc, quod nume-
 rosum dicimus, contemnit. Verum si quis ad id
 facien-*

faciendum induci potest, non video cur non idem
 tropos quoque omnes, ac schemata, atque omnem
 plane ornatum possit contemnere. ut enim aliquan-
 do sine numeris, ita sine tropis, & schematibus,
 atque alijs eiusmodi delicijs fuit oratio nuda prorsus
 & incompta. Aut igitur omnia ista negligemus,
 atque omnem prorsus elocutionis oratorie
 cultum ablegabimus: aut, si retineamus, ut certe
 retinere debemus, has exornationes, quae unum mo-
 do atque alterum verbum, aut sensum illuminant;
 cur ea negligenda credamus, sine quibus oratorij
 numeri peritia constare non potest? hic enim v-
 nus omnium pene sensuum principia, vnus media,
 vnus ornat extrema, & haec ipsa, quae nominamus,
 orationis insignia, quaeque isti sola iactant, suo qua-
 si condimento reddit longe iucundiora. Quam ob
 rem nihil video cur novos istos artifices audiamus;
 qui studiosos eloquentiae homines aut animum de-
 spondere volunt, aut nimis audere; cum rem a sum-
 mi viris acris ingenio excogitatam, & deinceps di-
 ligenti cura ab optimis quibusque oratoribus serua-
 tam, vel fieri nostris temporibus non posse prae-
 dicant, vel, quasi leuem, & omnibus obuiam, con-
 temni volunt. quorum alterum inertis & abiecti,
 alterum superbi & contumacis animi crimen esse,
 quis non videt? quin potius igitur missos istos facia-
 mus; & quando licet, ac maxime expedit, hac in re,
 ut in reliqua vita, medium quiddam ita seruemus,
 ut audacia simul & inertia crimen euitemus, at-
 que

que hanc elocutionis partem excolamus; ut, si nobis
 possumus, quo maxime optamus, peruenire, quodam
 tenus certe prodeamus; & quando honestus est er-
 ror magnos duces sequentibus, sequamur potius,
 quamuis infirmo gradu, Isocratem, & Demosthe-
 nem, M. Tullium, & L. Crassum, quam aut cum ijs,
 qui per atatem vel non possunt vel nolunt discere,
 desperemus; aut cum ijs, qui sibi multo plus su-
 munt, quam maximis oratoribus deferunt, qua stu-
 diose discenda sunt, temere negligamus. sed con-
 tra semper animo fixum atque immotum maneat,
 quod apud M. Tullium Crassus inquit, numerosa o-
 rationis vim esse magis necessariam, quam diffici-
 lem, nihilque esse tam tenerum, neque tam flexibi-
 le, neque quod tam facile sequatur, quocumque du-
 cas, quam orationem: ex hac versus, ex eadem dis-
 pares numeros confici; ex hac hanc etiam solutam
 varijs modis multorumq; generum compositionem.
 Proinde nihil nos deterreat ratio ista pedum, sed
 facilitas potius inuitet. qua sit, ut verba de medio
 sumpta quasi mollissimam ceram ad nostrum arbi-
 trium formare ac fingere possimus, & modico la-
 bore consequi, ut, quo tot alij peruenere, nos que-
 que, via non fallente, veniamus. itaque stultum est,
 aut ingenio dissidere, aut alea semper incerta fa-
 mam committere. illinc enim humilis & abiecta
 formidinis, hinc damnose ac fallacis audacia nota
 metuenda est. Ceterū, quod times ne operam luisse
 videamur, quod, post Sirebas Rhemensis de oratoria

verborum collocacione libros, tam multa de rhyth-
 mo oratorio scripserimus; amor vel pietati po-
 tius in me tua gratias agam necesse est; quae tan-
 ta est, ut tuum istud alijs in rebus acre iudicium
 impediatur, & ea pro scriptis meis timere te cogat,
 quae ne pro tuis quidem timeres, quae in re PAV-
 LI, aui tui, non minus humanitatem, quam no-
 men, refers. is enim cum iuris & legum prudentia
 nemini secundus esset, nec minus consilio quam iu-
 dicio excelleret, ac tota quidem Italia, sed in flo-
 rentissima ista ciuitate vestra vel in primis esset il-
 lustris; tanta tamen humanitatis fuit, non aman-
 dum sibi putaret. me certe non longi temporis con-
 suetudine ita deuinxit, ut semel agnitum, quamuis
 postea locorum interuallo distinctus, colere nun-
 quam destiterim; defuncti porro veram expressam-
 que imaginem patrem tuum, IOAN. BAP-
 TISTAM, mihi obseruandum preposuerim;
 atque id quidem, utcunque potui, si minus opera,
 certe animo semper fecerim. postea vero quam in
 vestram hanc, vel potius communem omnium pa-
 triam ad docendum publice vocatus me contuli,
 ita colere hominem coepi, ut illi meam in amore
 atque obseruantia fidem, constantiamq; breui pro-
 barim. quo in proposito uti, quandiu vixero, per-
 seuerem, iam me non tam defuncti memoria, quam
 amor ac multa magnaue in me beneficia com-
 pellunt. quantum enim est, quod me quasi paren-
 tem in conuictum recepit? quod totum iam so-

dem, sed propemodum solos, quod nemo veterū negat hoc prestare iudicemus: longa difficiliū quæstionum series occurrit, quæ discendi cupidos huc atque illuc distrahbat. quod isti non ignorantes retro pedem tulerunt. atque alij quidem iure optimo id fecisse mihi videntur. nam cum philosophos, aut oratores, aut poetas interpretarentur, apud quos numeri mentionem fieri videbant: satis putarunt ea dixisse, quæ ijs locis, quos præ manibus habebant, aliquam lucem afferre possent. Alij vero, cum dedita opera de hoc ipso numero rhetorum præcepta traderent, de iunctura, de figuris, de concinnitate, quibus rebus adiuuari numerum putant, tam multa, quæ magna ex parte nota erant, inculcarunt, ut, cum vix tandem ad locum, in quo de pedibus ad numerum aptis dicendum erat, peruenissent, eos imitati esse videantur, qui dispendioso itinere fatigati susceptum semel onus prius abijciunt, quam quo intenderant, peruenerunt. nam pauca de multis veterum præceptis in angustum cogentes, rem totam cursim & saltuatim perstrinckerunt, vel parum cogitantes vel dissimulantes quam multa & quanta præterirent, quæ discendi cupidis vel desperationem vel impedimenta possent afferre. hanc nos artis partem quod erat longe difficillima, nostrisque temporibus tum neglecta, tum non satis intellecta, tractandam suscepimus: non ut cum veteribus, quos rhythmicæ rationis fuisse peritos nemo ambigit, contenderemus, sed ut, quæ illi tanquam suo seculo nota

partim neglexerunt, partim nimis breuiter attigerunt, colligeremus, copioseque tractata studio-
 sis hominibus ita traderemus, ut, quod hactenus
 alij desperauerant, alij neglexerant, id tandem nõ
 imitatione sola, quæ plerumque fallit, sed certa ra-
 tione perceptum, cum libuisset, vsurpare non time-
 rent. tam diligenter enim, quid sit numerus, & quã-
 ta numerorum varietas, & quo modo hic oratorius
 ab alijs differat, ex antiquorum & iuniorum sen-
 tentijs expressimus, vt eum etiam rudes facile possint
 intelligere. ita porro, quæ numerorum vitia sint vi-
 tanda, ita, quæ virtutes sint expetendæ, tum diluci-
 de, tum breuiter expressimus: vt nemo aut in illa in-
 currere, nisi videns ac volens, aut has non consequi,
 nisi prorsus hebes aut negligens, non possit. quin etiã
 de pedum natura, & exquisita quadam eorum dif-
 ferentia, de commatibus, de colis, de periodis ea dili-
 gentissime collegimus, quæ ab ingeniosis maxime de-
 siderari putauimus, & quæ numerose dicendi cupi-
 dos, & non ignauos homines possent vel ab audaci-
 quorundam temeritate reuocare, vel ab aliorum
 turpi desperatione vindicare: si quidem & opus esse
 rhythmica pedum ratione percepissent: & non mag-
 no labore, quicquid hoc est, disci posse intelligerent,
 quod an præstiterimus, homines bene docti viderint.
 nos illud modo constanter affirmamus, nec voluntate
 nobis defuisse, nec curam, neque enim timui-
 mus, posse quenquam iure nobis vitio vertere, si post
 doctissimos viros, quorum alij de tota bene dicendi
 ratio

ratione scripserunt, alij de partibus elocutionis commentarios reliquerunt, nos in hac, quæ ad oratorij numerum spectat, artis parte tantum operæ ponemus, quantum & ad desperationem tollendam, & ad temeritatem reprimendam, & ad studia discipulorum iuuanda satis esse videretur. nam si, post doctissimos Nigidij Figuli de re literaria commentarios, Messalla, vir foro magis aptus quam scholis, tum de littera & bene magnum volumen scribere, tum singulis literis singulos libellos reddere non est veritus: si Ioannes Pontanus memoria nostra post tot aliorum scripta duos de vincta non littera, sed aspirandi nota libros scripsisse laudatur: si denique etiam nostri seculi homines non sunt veriti his de rebus scribere, quas ab antiquis ornate copioseque videbant esse tractatas: cur me quisquam vel contemnat, vel reprehendat, quod de oratorio numero non timuerim post eos scribere, qui hac ipsa de re futuris oratoribus necessaria, sed multis questionum difficultatibus impedita vel nimis breuiter & obscure, vel adeo properanter & contemptim scripserunt, ut doctis potius ostendere scientiam suam, quam nescientes docere voluisse videantur: cum præsertim per tot & tam difficiles questiones ita stylum temperarim, ut nec ieiuna breuitas discipulorum vota frustrari, nec obscuritas affectatæ legentis cursum posset impedire, nec vlla rerum aut humilitas aut difficultas tanta potuit offerri, quam vel contempserim vel reformidarim. nam cum maximè quiddam præclarumq;

fit eloquentia : quis non videat, rationem numeri,
 qua res tanta vehementer iuuari potest, non vt
 paruum quiddam oportere contemni, sed vt mag-
 num rarumque quibusuis laboribus debere compa-
 rari? quamobrem fore confido, vt a quousque totius rei
 aestimator huic labori nostro non contemptum, non
 odium, sed aliquam potius gratiam deberi iudi-
 cet. Inuidiam vero his temporibus habere hac ma-
 teria prope nullam potest: tum quod tenuis & exi-
 lis iudicatur: tum quod multorum calumnijs est
 obnoxia. nam qui ab ineunte etate neque pedum
 neque syllabarum rationes ac momenta didicerunt,
 ij nunc vel se posse discere desperant, vel tanti non
 putant, vt eum laborem suscipiant. quamobrem
 prae pudentes nescire malunt, quam discere:
 & ne soli nescire videantur, alios quoque ad hu-
 ius rei contemptum impudenter hortantur: vt,
 si nemo discat, quod ipsi, cum per etatem possent,
 discere neglexerunt, alijs vel superiores vel pares
 iudicentur. sed me perpetuo bene de literis merendi
 studio flagrantem, nec inquisitionis longa tedia, nec
 humilitas vlla materia, nec inexplicabiles in re tenui
 quaestiones, nec vlla calumniantium voces deterrere
 vnquam potuerunt, quo minus iter semel coeptum con-
 stanter tenerem, & nostrum hoc perpetuum de lite-
 ris bene merendi studium vtile discantibus futurum
 considerem. quapropter tantum abest, vt suscepti la-
 boris, & intentae hanc in re sedulitatis me poeniteat,
 vt iamnum paratus sim libenter & haec, & si quid aliud
scrip-

scripsero, vel mea diligentia, vel amicorum monitu, vel amulorum reprehensione, si modo iusta fuerit, emendare. Quamobrem RHAMNUSI amicissime, velim desinas ea mihi timere, qua me non timere perspicis. amicorum enim monitus nunquam non libenter admisi: reprehensiones inimicorum mihi re ipsa fuisse semper utiles comperi. nam qua iusta fuerunt, ut vel erroris vel delicti mei me poeniteret, praestiterunt: qua vero minus iusta, hoc plus attulerunt, ut iam non delicta modo, sed, quicquid poterat esse suspectum, diligenter cauerem, & utraque ratione melior fieri subinde tentarem.

F I N I S.

L I 5 ER.

ERRATA IN PRIOREM TRA-
ctatum passim irrepta, hic in vnum col-
lecta, minus exercitatis conspi-
cienda posuimus.

In præfat. pro quicqua, legendum est quicquam. & in
ipso libro pagina 2. linea 3. pro pedes lege pes. pag. 3. lib. 2. au-
dient, non audiens. pag. 5. lin. 3. confragosa, non confragoso.
pag. 13. pro doctioru lege doctoru. pag. 17. lin. 11. pro hac, hæc.
pag. 44. lin. 27. pro nihili, nihilo. pag. 63. lin. 3. referunt,
non referuntur. & ibidem pro ingentem, lege in ingentem. pag.
64. lin. 24. integra, non ingra. pag. 75. lin. 10. pro sonena
tia, lege sonantia. & pag. 81. lin. 6. pro, non præ. item pag. 83.
lin. 3. pro verborum, verbum. & 84. lin. 23. pro illius, illu. pag.
103. lin. 14. lege sonoras, non sonaras. & pag. 110. lin. 24.
leges iunguntur, non vnguntur. pag. 116. lin. 27. inneclitur,
non inueclitur. pag. 123. lib. 19. pro dolunt, nolunt. item, pag.
125. lin. 5. pro doctori, lege doctorum. & ibidem lin. 8. post im-
mutatione, adde transmutatione. & eadem lin. leges mutan-
di, pro mudandi. fol. 186. lin. 6. pro cælo, cæco. fol. 198. lib. 15.
pro minitatem, minitantem. fol. 201. lin. 24. pro de vi hoc, le-
ges, vt de hoc. pag. 233. lin. 22. pro fatuisse, statuisse. & pag.
280. lin. 14. pro figuru, figuru. & 281. lin. penult. sapienti-
amq; , pro sapientiamq; . demum fol. 284. lin. autepenultima,
pro sis, puto legendum his. fol. 291. lin. 15. pro prima, prima le-
ges. & fol. 292. pro sine, siue.

Sequuntur errata tractatus po-
sterioris.

In frontispicio delendum, paraphrasis in psalmos, &c.
in præfat. pag. 4. lege pro cuius, quo. pag. 6. lin. 22. pro κινέ-
σται, κινίσι & pag. 33. lin. 27. pro lauere, lege leuare. pag. 59.
lin.

lin. 5. communem, non commune. & ibid. lin. penult. hanc, non
hunc. fol. 83. lin. 5. quartum, non quarum. fol. 85. lin. 20. Am-
phibrachus, non Amphimacrus, fol. 109. lin. 6. altercationes,
non vltercationes. & in eadem pag. lin. 28. pro interualla, in-
seruallo. fol. 113. lin. 2. pro illa sum, lege vno verbo, illa sum,
pag. 158. lin. pro ἡ δὲ τῶν ἔκτασθ' ἑρμῶν, leges, ἡ δὲ τῶν
ἔκτασθ' ἑρμῶν. & pag. 180. lin. 21. pro Stebao, lege, Sera-
bao.

Hæc potissimum mendosè offendimus, si quid
præterea minus rectum occurrat, id in-
geniosus lector nullo negotio
ipse restituet.

COLONIAE,
In Officina Birckmannica.

ANNO M. D. LXXXII.

